

**TÜKETİMDE ETİK HEDONİZMİN AMBALAJ TASARIMINA YANSIMASI:
TONY'S CHOCOLONELY ÖRNEĞİ**

*Reflection of Ethical Hedonism in Consumption on Packaging Design: The Example of Tony's
Chocolonely*

Selda FINDIKLI

Dr., seldakiygi@hotmail.com Ankara / Türkiye
<https://orcid.org/0000-0002-4341-3249>

Elif Sude SEVİM

Grafik Tasarım Öğretmeni, Nilüfer Halk Eğitim Merkezi, elifsudeyilmaz@gmail.com Bursa /
Türkiye
<https://orcid.org/0009-0002-7415-1437>

Doi: <https://doi.org/10.33723/rs.1300564>

Sevim, E. S. & Fındıklı, S. (2023). "Tüketimde etik hedonizmin ambalaj tasarımına yansması: tony's chocolonely örneği". R&S- Research Studies Anatolia Journal, 6(4). 331-357.

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi/ Arrived Date: 22.05.2023

Kabul Tarihi / Accepted Date: 01.10.2023

Yayınlanma Tarihi / Published Date: 20.10.2023

ÖZ

Tüketim kültürü, sosyo-ekonomik koşulların yarattığı, sürdürdüğü, dönüştürdüğü ve şekillendirdiği, deneyim ve anlam içeren tüketim ekosistemini anlatmaktadır. Hedonizm, kişinin mutluluğunu, zevkini ve keyifliğini maksimize etmesi olarak ifade edilmektedir. Etik hedonizm ise, kimliklerini tüketim üzerinden inşa eden tüketicilerin, etik ilkeleri ve hazzı birlikte yakaladıkları önemli bir buluşma noktası olarak yorumlanabilir. Bu buluşma noktasında ambalaj tasarımı sadece görsel etki alanı değil, iletişimin de gerçekleştiği yer olmaktadır. Görsel iletişim araçları, reklamlar, televizyon programları, filmler ve sosyal medya gibi mecralar hazcılığı etkileyecek temalar kullanarak insanları ürün ve hizmet satın almaya teşvik etmeye çalışmaktadır. Tüm bu aktarılanların doğrultusunda çalışmanın amacını, etik üretim ve sosyal sorumluluk taahhüdüne odaklanan Tony's Choclonely çikolata markasının barındırdığı sembolizmi ve etik söylemi analiz etmek oluşturmaktadır. Çalışma, göstergebilimsel analiz kapsamında markanın görsel ve dilsel unsurlarını inceleyerek, zevk, aktivizm ve tüketim ile sorumluluğun uyumlu bir şekilde bir arada var olduğu mesajlarını iletme stratejilerini ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca, markaların tüketicileri etik, eşitlik ve sorumlu tüketim hakkında derin bir söylemle meşgul etmek için yüzeysel estetiği nasıl aştığı konusunda kapsamlı bir anlayış sunmaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tüketim Kültürü, Hazcılık, Etik Hazcılık, Görsel İletişim ve Tasarım, Göstergebilimsel Analiz

ABSTRACT

Consumption culture describes the consumption ecosystem created, maintained, transformed and shaped by socio-economic conditions, which includes experience and meaning. Hedonism is expressed as maximizing one's happiness, pleasure and arbitrariness. Ethical hedonism, on the other hand, can be interpreted as an important meeting point where consumers, who build

their identities through consumption, catch ethical principles and pleasure together. At this meeting point, packaging design is not only a visual impact area, but also a place where communication takes place. Media such as visual communication tools, advertisements, television programs, movies and social media try to encourage people to buy products and services by using themes that will affect hedonism. In line with all this, the aim of the study is to analyze the symbolism and ethical discourse of the Tony's Choclonely chocolate brand, which focuses on ethical production and commitment to social responsibility. The study examines the visual and linguistic elements of the brand within the scope of semiotic analysis, revealing the strategies to convey the messages that enjoy, activism and consumption and responsibility coexist in harmony. It also seeks to offer a comprehensive understanding of how brands transcend the superficial aesthetic to engage consumers with a deep discourse about ethics, equality, and responsible consumption.

Keywords: Consumption Culture, Hedonism, Ethical Hedonism, Visual Communication and Design, Semiotic Analysis

GİRİŞ

Tüketimin sosyokültürel, açıklayıcı, sembolik ve ideolojik yönleri bulunmaktadır (Arnould ve Thompson, 2005: 6). Tüketimin yönlendirilmesinde etkili olan iletişim sanatı kelimelerin ve imgelerin ötesine geçmekte ve mallar ideallerin, inançların ve toplumsal anlatıların taşıyıcısı işlevini üstlenmektedir (Zakia ve Nadin, 1987: 4-5). Bu doğrultuda pırlanta, parfüm, çikolata gibi deneyime dayalı ve duyguları açığa çıkaran ürünler hazcı ürün kategorisi içerisinde değerlendirilmektedir (Baek ve Choo, 2015: 1085-1086). Çalışmada çikolatanın haz veren duygusu ile etik algının ambalaj tasarımıyla oluşturulması, ambalajın iletişim rolünün müşterilere geçirilmesi yer almaktadır. Bir diğer ifade ile çalışmanın amacı, ambalaj tasarımı ile etik ilkelerin nasıl birleştirildiği ve ambalajın iletişim açısından etik hazcılığı nasıl

yansıttığını ortaya koymaktır. Bu bağlamda Tony's Chocolonely markasının logosu ve ambalajı göstergebilimsel olarak incelenmiş ve bu tasarımların tüketicilerin etik hazcılıkla bağ kurmasında nasıl bir etkiye sahip olduğu yorumlanmıştır. Çalışmanın önemini ise hazcılığın vurguladığı bireysel özgürlük, mutluluk keyif gibi deneyimlere etiğin getirdiği sorumluluk, farkındalık kısaca tüketici bilinci üzerinde ambalaj tasarımının sessiz yapısının iletişimdeki rolünü vurgulamak oluşturmaktadır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Tüketim Tanımı ve Kapsamı

Geçmişte tüketim yok etmek, harcamak ve çarçur etmek anlamlarına gelmekteyken; en geniş anlamıyla tüketim, ihtiyaçların karşılanması olarak tanımlanmaktadır. İhtiyaçlar ya doyurulmakta ya da acıya neden olmakta ve var olmak için gerekliymiş gibi görünmektedirler (Featherstone, 1996; Dolu, 1993:21). Tüketimin aynı zamanda zaman ve mekâna bağlı sosyal ve ekonomik çağrışımları vardır (Orçan, 2008: 23). Tüketim, gerçek bir zaruret olmaksızın bile yapılan farklı harcama türlerini de ifade edebilmektedir. Bu nedenle, gerçek veya hayali bir ihtiyacı karşılamak için maddi ve manevi varlıkların harcanması olarak da görülmektedir (Torlak, 2000: 17). Başka bir bakış açısı, müşterilerin satın alma tercihleri tarafından belirlenen tüketimin, ekonomik ürünlerden yararlanmak için davranışları bütünleştiren bir süreç olduğunu savunmaktadır. Tüketim kavramı modern dünyanın ideolojisi olarak da anılmakta ve diğer ideolojiler gibi hem olumlu hem de olumsuz eleştirilere maruz kalmaktadır (Fırat ve diğerleri, 2013: 184).

Tüketim Kültürü

İnsanların kararları, değerler ve inanç sistemleri, iletişim biçimleri ve dil, ritüeller, eserler ve semboller gibi kültürel değişkenlerden etkilenmektedir. Bu nedenle, kültürün tüketici davranışı üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu anlaşılmaktadır (Craig ve Douglas, 2006: 327).

İsteklerin arzulara dönüşmesi, faydacı/hazcı ihtiyaç-değerler, meta fetişizmi, göze çarpan boş zaman ve tüketim, kültürel değerler, estetizasyon, yabancılaşma, farklılaşma ve hız, tüketim kültürünün bazı temel yönleri olarak ifade edilmektedir (Fırat ve diğerleri, 2013: 189). Bu bağlamda hazcılık arayışı, tüketimin önemli bir yapı taşı olarak yorumlanabilir.

Hedonizm Kavramının Gelişmesine Yönelik Faktörler

Tüketim kültürü ve modern toplumdaki kişisel mutluluk ve esenliğe yapılan vurgu hazcı ilkelerin geçerliliğini artırmıştır. Bu kültürel değişim, değerli bir amaç olarak zevk arayışına olan ilginin yeniden canlanmasına yol açmıştır. Hazcı ilkeler, tarih boyunca çok sayıda toplumsal hareket ve karşı kültür tarafından, toplumsal geleneklere karşı çıkma ve bireysel özgürlüğü teşvik etme stratejisi olarak benimsenmiştir. Edebiyat, sanat, film ve diğer medya biçimlerindeki hazcı tasvirler de kamuoyunu etkilemede ve kültürel diyalogu teşvik etmede çok önemli olmuştur. Fikir, devam eden felsefi eleştirilere ve tepkilere yanıt olarak etik sonuçlarını bileyerek ve teorik ufkunu genişleterek ince bir şekilde geliştirilmiştir.

Hedonizm Kavramı

The Chambers Dictionary'ye göre hedonizm, "zevkin en yüksek iyi olduğu doktrini; zevk arayışı veya zevk aramaya adanmış bir yaşam tarzı" olarak tanımlanmıştır (Chambers, 1996). "Zevk" tanımını kesin olarak vermeyen diğer aktarım memnun olmanın zevk duygusuna sahip olmak anlamına geldiğini aktarmaktadır (Moore, 2004: 42) Hedonik deneyim zevk, uyarılma, fanteziler, duygular ve eğlence ile ilişkilendirilmektedir. Bireyin kendi hedonik deneyimindeki rolü vurgulanmaktadır. Özetle, bireyin dünyaya nasıl cazibe veya büyü aşıladığı olarak da ifade edilmektedir (C. Hopkinson ve Pujari, 1999: 274).

Hedonizmi Açıklayan Tüketici Davranış Modelleri

Hedonik tüketim zevke, eğlenceye ve duygusal tatmine odaklanırken, faydacı tüketim işlevselliğe, pratikliğe ve ihtiyaçları karşılamaya odaklanmaktadır (Hirschman ve Holbrook, 1982: 97). Yaş, cinsiyet, gelir düzeyi ve eğitim gibi demografik özelliklerin tüketici tercihleri

üzerindeki etkisini anlamak, hedonik ve faydacı tüketimi ayırt etmeye yardımcı olabilmektedir. Genç tüketiciler ürünleri sosyal statü, moda ve eğlenceli deneyimler için kullanmaktadır. Bu bağlamda daha fazla hedonik ürün tüketme eğilimi göstermektedirler. Kadın tüketiciler estetiğe, duygusal tatmine ve ilişkisel bağlantıya odaklanmaktadır. Daha yaşlı, düşük gelirli bireyler, temel ihtiyaçları karşılayan ve maddi kaynakları verimli bir şekilde kullanan faydacı tüketimi tercih etme eğiliminde bulunmaktadır (Kressmann ve diğerleri, 2006: 958).

Dijital teknolojiler, çeşitli ürünler ve kolay alışveriş deneyimleri sunan e-ticaret ve m-ticaretin yükselişine neden olmuştur. Ancak bu online alışveriş yöntemleri nedeniyle hedonik ve faydacı tüketim arasındaki ilişki değişebilmektedir (Li ve diğerleri, 2022: 4678). E-ticaret platformları, tüketicilerin ürün fotoğraflarını görüntülemesine, incelemeleri okumasına ve özellikleri karşılaştırmasına olanak tanıyarak faydacı tüketim motivasyonunu ve pratikliğe dayalı seçimleri artırmaktadır. Hedonik tüketiciler, çevrimiçi alışveriş deneyimlerinde estetik sunuma, deneyim paylaşımına ve marka imajına öncelik vermektedirler (Liang ve diğerleri, 2011: 69). Hedonik ve faydacı tüketimdeki demografik farklılıklar ile e-ticaret ve mobil ticaretin etkisi, tüketici davranışında çok önemli araştırma konuları olmaktadır. Genç, kadın ve yüksek gelirli bireyler hedonik ürünleri tüketme eğilimindeyken, e-ticaret ve m-ticaret tüketici tercihlerini etkileyebilir ve faydacı tüketim motivasyonunu artırabilmektedir.

İnsanları Hedonizme Yönlendiren Faktörler

İçsel Faktörler

İnsanlar, özellikle modern yaşamda, iş temposu, sorumluluklar ve baskılar nedeniyle günlük stresten zihinsel rahatlama aramaktadırlar. Gerçeklikten kaçış, hayal gücü ve eğlence gibi içsel faktörler hedonik tüketimi yönlendirmektedir. Çalışmanın konusunu oluşturan çikolata tüketimi de aynı zamanda tüketicilerin gerçeklikten koptuğu hayaller olarak ifade edilen kaçış duygularını da tetiklemektedir (Triantafillidou ve Siomkos, 2014: 528).

Çevresel Faktörler

Teknoloji, reklam ve sosyal normlar gibi çevresel faktörler, yalnızlık ve hazcı tüketim duygularına katkıda bulunmaktadır. Hızlı teknoloji gelişimi ve dijital iletişim araçları yalnızlığı artırırken, sanal sosyal bağlar ve gerçek yaşam bağlantılarının eksikliği hedonik arayışlara zemin hazırlamaktadır (Eren ve diğerleri, 2012: 1372).

Hedonik Tüketim

Hirschman ve Holbrook'un ifadesiyle hedonik tüketim, "kişinin ürünlerle ilgili deneyiminin çoklu duyusal, fantezi ve duygusal yönleriyle ilgili tüketici davranışının yönleri" olarak tanımlanmaktadır (Hirschman ve Holbrook, 1982: 94-95). Her bireyin kendi hedonik deneyimini şekillendirmede oynadığı önemli rolü vurgulamaktadır.

Tüketim açısından, pazarlamadaki hazcı söylem haz bileşenine veya "fantezilere, duygulara ve eğlenceye" yöneliktir (Holbrook ve Hirschman 1982: 132). Zevk ve acı arasındaki ilişki, etik tüketim çerçevesinde hedonizme göre farklı bir şekilde ele alınmıştır. Bu tür bir tüketim, Connolly ve Prothero (2003: 203) tarafından mecazi bir "karanlık ve soğuk yer" olarak adlandırılmış ve burada etik alternatifler sınırlayıcı ve uzlaşmacı olarak görülmüştür (Malone ve diğerleri, 2014: 54). Freestone ve McGoldrick'e (2008) göre haz, iyilik yapma duygusu olarak ortaya çıkmıştır ve dolayısıyla etik tüketimin acı çekmek olduğu fikrine ters düşmektedir. Nitekim, Soper (2007), sosyal ve çevresel bağlamlarda farklı bir şekilde tüketmenin hazzını "Alternatif Hedonizm" olarak ifade etmektedir.

Hedonizm Çeşitleri

Psikolojik hedonizm, insanların birincil motivasyonunun mutluluk ve tatmin arayışına götüren kendi zevklerini artırmak olduğunu öne sürer. Bu teori, insanların içgüdüsel olarak ilgi ve zevklerinin peşinden giderek daha tatmin edici bir yaşam sürdüğünü öne sürmektedir (Plato.stanford, 2014). Felsefi hedonizm mutluluk, ahlaki değerler ve erdeme odaklanırken, psikolojik hedonizm bireysel zevk ve doyuma odaklanmaktadır. Felsefi hedonizm sosyal sorumlulukları ve ilişkileri ele alırken, psikolojik hedonizm en temel motivasyon olarak

bireysel zevk ve doyumunu ele almaktadır. Her iki yaklaşım da zevkin kişinin hayatını anlamadaki önemini ve bunun acı ve değerle bağlantısını vurgulamaktadır (Feldman, 2004: 4).

Etik Hedonizm ise aşağıda detaylı bir şekilde açıklanmaktadır.

Etik Hedonizm Tanımı ve Kapsamı

Etik, insan davranışlarını değerlendirmek ve yönlendirmek için kullanılan felsefi bir disiplindir.

Etik, "doğru" ve "yanlış" gibi kavramları incelemekte ve insanların neyin doğru neyin yanlış olduğunu belirlemesine yardımcı olmaktadır. Etik, toplumda kabul edilen davranış normlarını ve ahlaki değerleri analiz etmekte, insanların eylemlerinin sonuçlarına ve motivasyonlarına odaklanmaktadır (Mihailov, 2022: 9).

Etik ve hedonizm, mutluluğa odaklanan felsefi kavramlardır; etik, doğru davranışları ve hazcılık bireysel zevki vurgular. Epikuros'un öğretilerine dayanan felsefi hazcılık, bedensel ve zihinsel hazlara odaklanarak mutluluğu ve hazzı en yüksek değerler olarak vurgular. Her iki kavram da insan davranışlarının sonuçlarını dikkate almaktadır (Hard ve Gill, 2014: 50). Bir eylemin ahlaki doğruluğunun o eylemden alınan hazdan kaynaklandığını savunan etik hedonizm, bir eylemin doğruluğunun o eylemin insanlara verdiği hazdan kaynaklandığını savunur (Özsaçmacı ve diğerleri, 2019: 73). Etik hedonizm, ahlaki hedonizm olarak da bilinmekte ve insanların haz peşinde koşmanın ötesinde, sadece iyi hazlar için çabalaması gerektiğini savunmaktadır (Arslan, 2007: 157).

Hedonizm ve etik hedonizm üzerine bazı önemli isimlere bakıldığında Jeremy Bentham, John Stuart Mill ve Henry Sidgwick gibi yazarların hedonizm ve etik hedonizm üzerine çalışmalar yaptıkları görülmektedir. Örneğin Bentham (1996: 24), hazcılığın temellerini atmış ve etik değerlendirme sürecinde haz ve acının rolünü vurgulamıştır. Eylemlerin sonuçlarına odaklanarak, haz veya acının toplumun mutluluğunu artırmada merkezi bir rol oynadığını savunmaktadır. Mill'in Faydacılığı (1861), eylemlerin değerlendirilmesinde zevk ve acıyı dikkate alarak, genel refah ve bireysel mutluluğu vurgulamaktadır. Sidgwick'in "The Methods

of Ethics" (1981) adlı eseri, çeşitli versiyonları ve tartışmaları ele alarak ve nesnel ve öznel hazcılığı tartışarak etik hazcılığı değerlendirmektedir. Her iki çalışma da hazcılığın karmaşık doğasına dair daha geniş bir bakış açısı sunmaktadır. Feldman (2004) ve Crisp (2006), doğası, türleri ve savunulabilirliği hakkında eleştirel bir bakış açısı sunarak hedonizmi incelemektedirler. Brax'in "Hedonism as the Explanation of Value" (2009) adlı çalışması, genel geçerliliğini analiz ederek diğer değer teorileriyle karşılaştırmaktadır. Makale, hazcılığın doyumunu bir değer kuramı olarak ele almakta ve alternatif yaklaşımları değerlendirmektedir. Bu bağlamda Bentham, Mill ve Sidgwick gibi klasik düşünürlerin başlıca eserleri hazcılık ve etik hazcılığın temel ilkelerini ve felsefi tartışmalarını ele almaktadır. Feldman, Crisp ve Brax ise hazcılığı daha modern yaklaşımlarla yeniden değerlendirmekte ve eleştirel bir bakış açısı sunmaktadır.

Tüketim Kültürünün Hazcılık ve Etik Hazcılıkla İlişkisi

Etik hazcılık ile tüketim kültürü arasındaki bağlantı, tüketim kültürünün hazcılık üzerindeki etkisiyle ilgilidir. İnsanların genellikle tatmin arayışıyla mal ve hizmetlere yöneldiği bir tüketim toplumunda yaşadığımız bilinen bir gerçektir. İnsanlar reklam, pazarlama stratejileri ve toplumsal baskılardan etkilenerek daha fazla tüketmeye teşvik edilmektedir (Bayhan, 2011: 223). Bu hazcı bir bakış açısıyla uyumludur çünkü insanlar bu tüketim eylemleri aracılığıyla haz ve haz almayı amaçlar. Ancak etik hedonizm devreye girdiğinde durum daha karmaşık hale gelmektedir. Etik hedonizm, bireylerin haz ararken başkalarının mutluluğunu da göz önünde bulundurmaları anlamına gelir. Bu kavram, tüketim kültürü ve hazcılık ile bağlantılı olarak ele alındığında, tüketicilerin sadece kendi zevklerine odaklanmak yerine, başkalarının mutluluğunu da düşünerek tüketmeleri gerektiği anlamına gelmektedir (Wilska ve diğerleri, 2023: 8). Örneğin, sürdürülebilir ürünler seçerek çevresel etkileri azaltmak veya adil ticaret ürünlerini seçerek üretici haklarına saygı duymak gibi eylemler hem kişisel tatmine hem de etik değerlere katkıda bulunur. Bununla birlikte, tüketim kültürü genellikle hazcılığı bireysel tatmini

hedefleyecek şekilde teşvik ederken, etik değerleri korumak zor olabilmektedir. Reklam, pazarlama ve moda endüstrileri gibi alanlar bazen etik sorumluluklardan çok insanların tüketim alışkanlıklarını etkileyebilmektedir. Bu durumda tüketim kültürü ile etik hazcılık arasında bir gerilimin ortaya çıkması kaçınılmaz olacaktır.

Görsel İletişim Tasarımı

Tasarımcılar, tüketim çağının dönüşüyle birlikte satın alma sürecini başlatmayı amaçladıkları için görsel iletişim tasarımında hedonizm çok önemlidir. Tasarımcılar ve tüketiciler arasındaki bu iletişim, haz ve mutluluk uyandıran, popüler olmalıdır (Balcı, 2016: 137). Birçok araştırmacı, görsel tasarımın ve iletişimin, tüketim sürecinde hazcılığı artırmak için etkili araçlar olduğunu vurgulamaktadır. Daha çekici ve estetik açıdan hoş giden ürün tasarımları, tüketicilerin ürünlere olan ilgisini artırabilir ve satın alma niyetlerini güçlendirebilir. Özellikle renk ve şekillerin uyum içerisinde kullanıldığı tasarımlar, tüketici deneyimini olumlu yönde etkileyerek etkileşimi artırabilmektedir (Chang ve diğerleri, 2014: 175). Tüketiciler, görsel iletişim tasarımında hedonik tasarımlara faydacı tasarımlardan daha fazla önem vermektedir. Chitturi ve Raghunathan (2008: 3), tüketicilerin görünüşe faydadan çok öncelik verdiğini göstermektedir. Tüketiciler seçim problemleriyle karşı karşıya kaldıklarında bilgiyi aramakta, edinmekte ve işlemekte, bu da duygusal yargılara ve kararlara yol açmaktadır (Chitturi ve Raghunathan, 2008: 3). Duygu uzmanı Frijda (1988) "görünür gerçeklik yasası"nda gerçek olarak kabul edilen şeyin duyguları ortaya çıkaracağını belirtmekte ve bunun aslında gerçek olmayan ancak gerçek olarak algılanan şeyler için de geçerli olduğunu savunmaktadır (Örneğin; her türlü aracılı uyaran, film, resim, hikâye). Ayrıca, görseller güçlü duygular uyandırabilmekte, canlı reklam görselleri özellikle zihinsel imgeleri artırmakta ve gerçek yaşam uyarımına yaklaşan zihinsel uyarımı teşvik etmektedir (Poels ve Dewitte, 2019: 82). Ek olarak, renklerin ve sembollerin duygusal bağlantıları algıyı ve satın alma kararlarını etkileyebileceğinden, görsel tasarım tüketicilerin duygusal tepkilerini etkileyebilir (Tseng ve

Lee, 2019: 105). Sıcak renkler tüketicilere enerji ve heyecan verirken, soğuk renkler huzurlu bir atmosfer yaratır. Görsel tasarım ve iletişim, tüketicilerin hazcı deneyimlerini artırabilir ve tüketim sürecini etkileyebilir.

Güregen ve Güregen (2022) makalesi, gösterebilimsel analizde tüketici davranışının etkisi altındaki markaların oyunlaştırma stratejisini tartışmaktadır. Oyunlaştırma, bir ürün veya hizmetin tüketim deneyimini oyun öğeleriyle zenginleştirerek tüketicilerin ilgisini çekmeyi amaçlamaktadır. Makalede, Doritos Risk reklam serisi ve oyunlaştırmanın tüketim deneyimini nasıl etkilediği ve tüketicilerin oyunlaştırma öğelerine nasıl tepki verdiği analiz edilmektedir. Yazarlar, Horiuchi'ye (2003) atıfta bulunarak yeni hedonik tüketim perspektifini (YHTP) geliştirmişler ve "haz" kavramını yeniden konumlandırdırmışlardır. Bulgular, oyunlaştırmanın tüketici katılımını artırdığını ve tüketim deneyimini daha keyifli hale getirerek pazarlama iletişiminde etkili bir strateji haline getirdiğini göstermektedir.

YÖNTEM

Bu çalışma, Tony's Chocolonely ile ilgili resimler, logo tasarımları gibi ikincil veri toplama kaynaklarına dayanmaktadır ve bu resimler logolar, bir veri analiz aracı olarak gösterebilimsel analiz kullanılarak analiz edilmiştir.

Örneklem

Hollandalı gazeteci Teun van de Keuken tarafından 2005 yılında kurulan Tony's Chocolonely, çikolata endüstrisinde etik ve sürdürülebilir üretimi teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bir çikolata bağımlısı olan Van de Keuken, adil ticaret uygulamaları için bir şirket kurmaya ve tüketici farkındalığını artırmaya karar vermiştir (Tonyschocolonely, 2023a). Marka, tüketicileri bilinçlendirmek ve adil ticaret uygulamalarını teşvik etmek için "çikolata hakkı" adlı bir hareket başlatmıştır. Bu hareket, tüketicilere çikolata endüstrisindeki sorunları ve markanın bu sorunlarla mücadele etmek için neler yaptığını anlatarak çikolata üreticileri üzerinde baskı

kurmaya çalışmaktadır. Tony's Chocolonely, sömürücü uygulamalardan arınmış bir tedarik zinciri oluşturarak kakao endüstrisindeki modern kölelik ve çocuk işçiliği ile mücadele etmeyi amaçlamaktadır. Şirket, doğrudan tedarik, denetim ve kooperatiflerle ortaklıklar yoluyla adil ve etik kakao üretimi sağlamaya çalışmaktadır. Firma, kakao için daha yüksek primler ödeyerek, çiftçilere adil gelir sağlayarak ve altyapıyı, eğitimi ve sağlık hizmetlerini iyileştirmek için topluluk geliştirme projelerine yatırım yapmaktadır. Şirket, tüm tedarik zincirinin haritasını çıkararak ve kakao kökenleri ile etik kaynak bulma hakkında bilgi paylaşarak izlenebilirlik ve şeffaflığa öncelik vermektedir. Tony's Chocolonely ayrıca eğitim, kaynak ve liderlik fırsatları sağlayarak, onları ekonomik ve sosyal olarak güçlendirerek ve daha eşitlikçi topluluklara katkıda bulunarak kadın kakao çiftçilerini desteklemektedir (Tonyschocolonely, 2023b).

Chocolonely, hedonizm ile ilgili olarak, tüketicileri çikolata yemeye teşvik ederken, yalnızca keyifli deneyimlere odaklanmanın yetersiz olduğunu ve çikolata endüstrisindeki sorunlara dikkat çekmesi gerektiğini savunmaktadır. Tony's Chocolonely'nin yaklaşımı, yalnızca bir şirketin değil, tüm tüketicilerin sorumluluk alması gerektiğini vurgulamaktadır. Adil çalışma koşullarını ve sürdürülebilirlik ilkelerini savunan şirket, çikolata sektöründe sorunların çözümünde öncü olmuştur. Etik hedonizm, insanların hem keyifli bir yaşam tarzı sürdürmeleri hem de tüketim alışkanlıklarında etik değerleri göz önünde bulundurmaları gerektiğini savunmaktadır. Tony's Chocolonely, etik değerlerin önemini vurgularken tüketicilere keyifli bir çikolata deneyimi sunmaktadır (Tonyschocolonely, 2023a). Çikolataları, birinci sınıf bir duyuşal deneyim sunan, yüksek kaliteli malzemeler ve uzman işçilikle yapılmaktadır. Markanın eğlenceli marka bilinci oluşturma ve mesajları, tüketicilerin dikkatini çekmekte ve onları etik çikolata üretimi ve tüketimi hakkında konuşmaya teşvik etmektedir. Ayrıca etkinlikler, kampanyalar ve eğitim girişimleri yoluyla tüketici katılımını ve savunuculuğunu teşvik ederek bireyleri bilinçli seçimler yapmaya teşvik etmektedir.

Göstergebilimsel Analiz

Yukarıda belirtildiği gibi, bu çalışmanın yürütülmesi için göstergebilimsel analiz kullanılmıştır. Göstergebilim; sembollerin, işaretlerin ve anlamların çözümlenmesiyle ilgilenen bir disiplindir. Göstergebilimsel analiz, amaçlar bir mesajın veya görüntünün açıkça ifade edilen anlamının ötesindeki anlamı keşfetmektir (İmançer ve Özel, 2014: 8). Metinlerin gösterge sistemlerini, sembolik yapılarını ve anlam üretme süreçlerini inceleyerek metinlerin nasıl anlamlandırıldığı ve iletişimde nasıl işlev gördüğünün anlaşılmasına yardımcı olmaktadır (Civelek, 2020: 775). Bu doğrultuda etik ilkeleri çikolatanın hoş yanıyla buluşturan Hollanda menşeli Tony's Choccolonely markasının çikolata konusunda "Çılgın", "İnsanları Ciddiye Alırız", "Birlikte çikolatayı %100 kölesiz yaparız", "İkram" sloganlı "Eşit Olmayan Çikolata paketleri" göstergebilimsel anlayış temelinde analiz edilmeye çalışılmıştır.

Göstergebilimsel çözümlenmenin temel ilkeleri şunlardır (Civelek, 2020: 776):

- **Gösterge İlişkisi:** Göstergebilimsel analiz, metinlerin içerdiği sembolik göstergelerin nasıl işlev gördüğünü incelemektedir. İşaret, sembolik bir işaretle temsil edilen bir nesne veya kavram arasındaki ilişkiyi ifade eder. Bu ilke, metinlerin anlamını oluşturan sembollerin ve sembolik ilişkilerin anlaşılmasını sağlar.
- **Anlam Üretimi:** Göstergebilimsel analizde anlam, simgelerin kullanımı ve birleşimiyle üretilen bir süreç olarak ele alınır. Metinlerin sembolik yapıları, anlamın nasıl üretildiğini ve aktarıldığını anlamaya yardımcı olur. Anlam, gramer ve kültürel bağlamlarla şekillenir ve farklı okuyucular arasında farklılık gösterebilir.
- **Kültürel ve Tarihsel Bağlam:** Göstergebilimsel çözümlenmede metinlerin kültürel ve tarihsel bağlamı da önemlidir. Bir metnin anlamı, içerdiği sembolik yapılarla birlikte belli bir dil ve kültür bağlamında anlaşılmaktadır. Bu nedenle, göstergebilimsel analizde kültürel ve tarihsel faktörleri dikkate almak önemlidir.

Barthes (1993: 26), göstergebilimi daha da geliştirerek modern simgesel yapının anlaşılmasına katkıda bulunmuştur. Barthes göstergebilimsel analizde göstergelerin ikili doğası, anlamsızlık

ve yorum ve mitlerin açığa çıkarılması dahil olmak üzere ilkelerin önemini vurgular. Anlatı ve deneyim olmak üzere iki anlam düzeyi tanımlar ve sembollerin sosyal ve kültürel mitleri nasıl taşıdığını ve göstergebilimsel analiz yoluyla nasıl ortaya çıkarılabileceğini açıklar.

Barthes'ın "Semiyotik Serüven"i (1993), dil, sembol anlamı ve kültürel mit oluşumuna odaklanan göstergebilimsel analiz konusunda çok önemli bir referanstır. Kitap, metinlerdeki sembollerin anlamsal ilişkilerini, yapılarını ve kültürel bağlamlarını inceleyerek örnekler ve analizler sunmaktadır. Göstergebilimsel analiz çerçeveleri, metinlerin analizi için genel bir yapı sunarak konunun kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını sağlamaktadır (İplikçi, 2022: 287). Örneğin, metinlerin ideolojik ve sembolik anlamlarını ortaya çıkarmak için Roland Barthes'ın mit analizi çerçevesi kullanılmaktadır (Bircan, 2015: 31). Son olarak, metinlerin simgesel yapılarını ve işaretlerin kullanımını incelemek için gösterge sistemleri kullanılmaktadır. Roland Barthes, simgesel yapıların çözümlenmesinde dilin rolünü vurgulamaktadır (Barthes, 1975: 30).

Göstergebilim, film ve görsel iletişimde sembollerin anlamlarını analiz etmek için de kullanılmaktadır. Filmlerdeki görüntülerin, sembollerin, renklerin ve diğer sembolik göstergelerin analizi, film teorisi ve görsel iletişim çalışmalarının önemli bir parçası olarak ifade edilmektedir (Çağlar, 2012: 22-34). Reklam çalışmaları tarafından yapılan bir çalışmada da göstergebilimsel analiz uygulanmış ve reklamlarda kullanılan semboller, marka imajı, tüketici algısı ve pazarlama stratejileri üzerinde analiz edilmesi, reklam çalışmalarının göstergebilimsel bir bakış açısıyla analiz edilmesini sağlamaktadır.

Karadeniz (2021), Göker ve Göker (2020), Dumlu ve Çağlar (2019) ve Çilingir ve AYTEKİN (2021) tarafından yapılan araştırmalarda da göstergebilimsel analiz tekniğini kullanılmıştır. ZAKİA ve NADİN'E (1987) göre göstergebilim, mesajları analiz etmek ve iletme, mesajları kelimelere, resimlere, jestlere, sanata, mitlere ve sembollere ayırmak için reklamcılıkta kullanılan güçlü bir araç olarak aktarılmaktadır. Reklamlar tüketicileri satın almaya ikna etmeyi

ve bir tüketim kültürü aşlamayı amaçlamaktadırlar (Zakia ve Nadin, 1987: 5-12). Bu çalışmada göstergebilimsel analizi takip etmektedir.

Görsel.1 Tony's Choclonely Çikolata Paketi Üzerindeki Yazı Tipi Stili

Kaynak: GoodShipping, 2023

Tony's Choclonely markasının ayrıntılı göstergebilimsel analizi aşağıdadır:

Logo: Tony's Choclonely'nin logosu, çok yönlü bir mesaj ileten cesur, eğlenceli ve dengeli bir semboldür. Logonun renk paleti kırmızı, sarı ve maviden oluşmakta, canlılık, heyecan ve eğlence duygusu uyandırırken aynı zamanda neşe, pozitiflik ve enerji çağrışımlarını da barındırmaktadır. Ancak bu renkler aynı zamanda sıcaklığı, dikkati, uyarıyı, gücü, tehlikeyi, öfkeyi, refahı ve kutlamayı da göstermektedir. Logonun merkezi ögesi, ürünü ve önemini simgeleyen, büyük boy bir çikolata tutan bir figürdür. Logonun düz olmayan bölümleri, markanın eşitsizliği ele alma taahhüdünü gösterirken, markanın daha eşitlikçi ve etik bir çikolata endüstrisi yaratma misyonunu vurgulamaktadır. Neşeli tüketici deneyimi ve geleneksel olmayan düzen gibi kültürel kodlar ve çağrışımlar da logoda mevcuttur. Logo, hazcılık ve sorumluluk arasındaki dengeyi özetlemekte ve markanın sosyal meseleleri aktif bir şekilde ele alırken çikolatanın tadını çıkarma ideolojisini vurgulamaktadır. Logo ayrıca, aktivizm ve kurumsal sorumluluğun kültürel bağlamından yararlanarak, daha geniş bir etik tüketicilik hareketiyle uyum sağlamak için zevk ve aktivizmi harmanlamaktadır. Unsurların alışılmadık düzenlemesi ve eğlenceli figürü, kalabalık bir pazarda öne çıkmasını sağlayabilir olarak, logonun benzersiz ve tanınabilir tasarımı da akılda kalıcılığına katkıda bulunabilir olarak yorumlanabilmektedir. Özetle, Tony's Choclonely'nin logosu, zevki sorumlulukla

harmanlayarak geleneksel çikolata tüketimi kavramlarına meydan okuyan ve tüketicileri markanın değerleriyle daha derin bir düzeyde ilgilenmeye davet eden güçlü bir sembol olarak vurgulanabilir.

Görsel.2 Tony's Chokolonely Logosu

Kaynak: Tonyschocolonely, 2023a

Ambalaj: Tony's Chokolonely'nin ambalaj tasarımı etik misyonunun önemli bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Düzensiz çikolata bölümleri, eşit olmayan çikolata kalıplarının çağrıştırdığı, zenginlik ve kaynakların eşit olmayan dağılımını sembolize etmektedir. Markanın cesur renkleri ve temiz tipografisi görsel bir gerilim yaratırken, "Çikolata Deli, İnsanları Ciddiye Al" sloganı geleneksel zevk odaklı tüketim anlayışına meydan okumakta ve etik tüketimi teşvik etmektedir. Paketleme ve mesajlar, Tony's Chokolonely'yi etik olmayan çikolata üretiminin "kötü adamına" karşı savaşan kahraman bir marka olarak konumlandıran ve tüketicileri kendilerini olumlu değişim için daha büyük bir hareketin parçası olarak görmeye teşvik eden bir anlatı oluşturmaktadır.

Metinlerarasılık ve kültürel bağlam da Tony's Chokolonely'nin başarısında çok önemli görülmektedir. Diğer markalar ve kuruluşlarla yapılan işbirlikleri, etik değerleri pekiştiren metinler arası referanslar oluşturmaktadır. Kampanyalar ve eğitim girişimleri yoluyla tüketici katılımı, markanın etik mesajının yayılmasına yardımcı olmakta ve kültürel değişime katkıda bulunmaktadır. Tony's Chokolonely'nin yaklaşımında muğlaklık ve açık yorumlama esastır, çünkü eğlenceli paketleme ve ciddi mesajların yan yana gelmesi muğlaklık yaratmakta ve

tüketicileri markayla birçok düzeyde ilişki kurmaya teşvik etmektedir.

Ürün adları: Tony's Choclonely, kurucunun adını "çikolata" kelimesiyle birleştiren ve choclonely kelimesinde kullanılan İngilizce "lonely" kelimesine karşılık gelen "yalnız" kelimesini vurgulayan bir çikolata markasıdır. İsim, markanın kakao endüstrisindeki sosyal sorunları, özellikle de kakao çiftçilerinin karşılaştığı izolasyon ve eşitsizliği ele alma misyonunu vurgulayarak bir izolasyon duygusu uyandırmaktadır. İsim, markanın olumlu bir etki yaratma taahhüdünü ima eden bir aktivizm ve sorumluluk unsuru taşımaktadır.

"Crazy About Caramel and Sea Salt", karamel ve deniz tuzu tatlarını birleştiren, hoşgörü ve keyif duygusu taşıyan bir çikolatadır. Bitter Sütlü Pretzel Toffee, çikolatanın türünü ve aroma bileşenlerini belirtirken Beyaz Ahududu Patlayan Şeker, çikolata türünü, özel aromayı ve kremi ve pürüzsüz bir dokuyu teşvik eden ek bir öğeyi vurgulamaktadır. Bileşenlerini listeleyen ve bar içeriğinin net bir tanımını sağlayan bir çikolata barıdır. "Milk Chocolate "ve "Caramel Sea Salt" kombinasyonu, eşsiz ve gurme seçenekler arayan tüketicilere hitap eden çağdaş bir lezzet profili taşıyan deniz tuzunun dahil edilmesiyle nefis ve doyurucu bir tat deneyimi sunmaktadır.

Görsel.3 Tony's Choclonely Markasının Paketindeki Adil Ticaret Vurgusu

Kaynak: Tonyschoclonely, 2023c

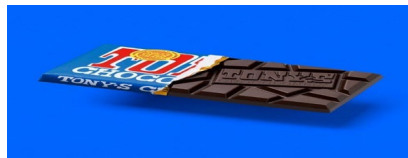

Görsel. 4 Tony's Chocolonely Markasına Ait Çeşitli Ambalaj Örnekleri

Kaynak: Tonyschocolonely, 2023d

Tony'nin Chocolonely Ambalaj Tasarımı

Tony's Chocolonely markası çikolatalarının ambalajlarını farklı renklerde tasarlamıştır. Ambalajlar, markanın farklı çikolata çeşitlerini tanıtmak ve tüketicilerin her çeşidi kolayca ayırt edebilmesini sağlamak için farklı renklerde yapılmıştır. Her çikolata çeşidi farklı bir renk kodu ve ambalaj tasarımı ile sunulmaktadır. Tony's Chocolonely'nin amacı sadece lezzetli çikolata sunmak değil, aynı zamanda sürdürülebilirliği ve adil ticareti teşvik etmektir. Dolayısıyla bu değerler ambalaj tasarımlarına da yansımaktadır. Örneğin ambalajlar, markanın sürdürülebilirlik değerleri doğrultusunda geri dönüştürülebilir malzemelerden üretilmektedir. Ayrıca ambalajlarda kullanılan baskı mürekkepleri çevre dostu ve zararsız maddelerden oluşmaktadır (Tonyschocolonely, 2023d).

Görsel.5 Tony's Chocolonely Bitter Çikolata Reklam Görseli

Kaynak: Tonyschocolonely, 2023c

Görsel.6 Tony's Chocolonely Bitter Çikolatanın Ön ve Arka Ambalaj Görüntüsü

Kaynak: Tonyschocolonely, 2023c

Tony'nin Çikolatalı Adil Ticaret Ekstra Bitter Çikolatası

Tony'nin çikolatalı Fairtrade The Extra Bitter Chocolate tasarımı, göstergebilimsel olarak incelendiğinde pek çok sembolik öğeyi içinde barındırmaktadır. Her şeyden önce, Tony'nin adı ürünün ortasında ve büyük bir kalın yazı tipiyle yazılmıştır. Bu, markanın güçlü ve öne çıkan bir varlık olduğunu sembolize etmektedir. Ayrıca ürünün adı, markanın adının kökeni olan kölelik akımının sonunu ifade etmek için "Chocolonely" kelimesinde kullanılan İngilizce "lonely" kelimesine karşılık gelen "yalnız" kelimesiyle birleştirilmiştir. Ürünün ambalajında öncelikle mavi renk, markanın sürdürülebilir ve etik değerleri doğrultusunda doğal ve çevreci bir renk olarak algılanabilir. Ayrıca mavi renk, sakinlik ve güven duygusunu çağrıştırdığı için markanın müşterileri üzerinde olumlu bir etki yaratması amaçlanmaktadır. Ayrıca Tony'nin Chocolonely'nin ambalaj tasarımında kullandığı mavi renk, markanın Hollanda menşeli olduğunu da yansıması olarak yorumlanabilir. Hollanda bayrağı da mavi renkli olduğu için markanın bu rengi kullanması kökeni ile bağ kurmaktadır. Mavi rengin dışında her pakette görülebilen sarı, kırmızı, turuncu gibi canlı renklerle dekore edilmiştir. Bu renkler enerjiyi, şevki ve mutluluğu simgelemekte ve müşterilere tatlı bir deneyim sunacağını göstermektedir. Tüm bu sembolik unsurlar bir araya geldiğinde, Tony'nin çikolata tadındaki Fairtrade The Extra Dark Chocolate tasarımı, güçlü bir marka kimliği, sürdürülebilir ve etik değerler ve müşteri sadakati ile karakterize edilen bir ürün haline dönüşmektedir.

Görsel. 7 Tony's Chocolonely Bitter Çikolata Bibliyografyasının Görseli

Kaynak: Tonyschocolonely, 2023c

unequally divided
like the chocolate industry

Görsel.8: Tony's Chocolonely Paketlenmemiş Çikolata Parça Görüntüsü

Kaynakça: Tonyschocolonely, 2023c

Tony's Chocolonely markası, tüketicilere benzersiz bir deneyim sunmayı amaçlamaktadır. Markanın sosyal adalet amaçları doğrultusunda, ürünlerinde kullanılan kakao çekirdeklerinin kalitesi ve lezzeti ön planda tutulmaktadır. Bu nedenle marka, yüksek kaliteli ve lezzetli çikolata ürünleri sunmaktadır. Ayrıca marka, farklı zevk ve boyutlarda ürünler sunmaktadır. Bu çeşitlilik, markanın tüm tüketicilerin ilgisini çekmesini sağlamaktadır. Tony's Chocolonely markasına ilişkin göstergebilimsel analizi, markanın sıcak, arkadaş canlısı, kişisel, yenilikçi ve sosyal sorumluluk sahibi olduğunu göstermektedir. Tüketicilere benzersiz bir deneyim sunmayı hedefleyen marka, kaliteli, lezzetli ve çeşitli ürünleriyle dikkat çekmektedir. Bu özellikler, Tony's Chocolonely markasının benzersiz bir yer edinmesine ve tüketicilerin markaya olan bağlılığının artmasına yardımcı olmaktadır.

SONUÇ

Tasarımcılar, tüketim çağının dinamikleriyle birlikte satın alma sürecini başlatmak ve canlandırmak için görsel iletişim tasarım alanlarında hedonizmi kullanmaktadırlar. Tasarımcı ile tüketici arasında kurulan bu iletişim, popüler unsurlara dayalı olup, tüketicide haz ve mutluluk uyandırmak için gerçekleştirilir. Bu yorum, Shukla ve diğerleri (2022) tarafından yapılan çalışmanın sonucuyla benzerlik göstermektedir. Yazarların çalışması, marka göstergebiliminin müşterilerin marka deneyimini, marka güvenini ve hızlı tüketim ürünleri satın alma niyetini olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Göstergebilimsel analizle yapılan başka bir çalışmada da film afişlerinde yer alan film dışında başka ürünlere ilişkin tasarımlarda ürün-müşteri etkileşiminde etkili olduğu yönündedir. Film afişlerinde herhangi betimsel bir ifadeye gerek olmadan görseller aracılığıyla film dışında bir ürüne dikkat çekilebildiği ve ürüne dair belli özellikler aktarıldığı belirtilmektedir (Saygın, 2023: 1640). Afişler filmin ambalajı olarak yorumlanabilir.

Çalışmanın konusunu oluşturan Tony's Chocolonely, yalnızca bir çikolata olma rolünü aşan çok yönlü bir markadır. Logosu, dilsel ipuçları ve sembolik temsilleri aracılığıyla marka, zevk ve sorumluluğun uyumlu bir karışımını temsil etmektedir. Markanın görsel ve dilsel seçimleri, tüketicilerde yankı uyandıran duyuşsal bir deneyim yaratarak, zevk ve etik kaygı arasında bir bağlantı kurmaktadır. İnsanların sadece zevk peşinde koşmamaları gerektiğini, aynı zamanda sadece iyi zevkleri de aramaları gerektiğini belirten etik hazcılık örneği olarak yorumlanabilmektedir. Bu yaklaşım, geleneksel hazcı yaklaşımlardan ayrılarak duyuşsal tatmini etik kaygılarla dengeleyen daha incelikli bir tüketim biçimi sunmaktadır. Etik hedonizm, toplu tüketim deneyimlerini şekillendirerek toplumun çeşitli alanları üzerinde derin bir etkiye sahiptir. Etik kaygılar tüketici tercihlerini ve pazar dinamiklerini şekillendirmeye devam ederken, Tony's Chocolonely, markaların stratejik semiyotik iletişim yoluyla bu manzarayı nasıl yönetebileceklerinin öncü bir örneği olarak hizmet etmektedir. Marka, zevk ve ahlakı iç

içe geçirerek, tüketimi bilinçli ve dönüştürücü bir çabaya dönüştürerek, tüketicileri olumlu değişimin temsilcileri olma konusunda güçlendirmektedir. Bu arayış, tüketicilerin zevklerini tatmin etmek için herhangi bir eylemde bulunmaya çalışmaktansa, yalnızca uzun vadeli mutluluğa ve iyi bir yaşam kalitesine yol açacak zevklerin peşinden gitmeleri gerektiği anlamına gelir. Tony's Chocolonely tarafından üretilen çikolatalar, anında zevk almak yerine incelikli tüketime odaklanarak görsel iletişim ve tasarım yoluyla etik hazcılığı teşvik etmektedir. Çalışmanın kavramsal boyutu nitel araştırmayla gerçekleştirilerek tüketicilerdeki anlam boyutu ortaya çıkartılabilir.

KAYNAKÇA

- Arnould, EJ, & Thompson, CJ (2005). Consumer culture theory (CCT): Twenty years of research. *Journal of Consumer Research*, 31(4), 868-882.
- Arslan, A. (2007). *Felsefeye giriş*. (10. Baskı). Adres Yayınları, Ankara.
- Baek, E., & Choo, H. J. (2015). Effects of peer consumption on hedonic purchase decisions. *Social Behavior and Personality: an International Journal*, 43(7): 1085-1099.
- Balcı, S. K. (2016). The impact of visual communication design on the consumption culture, from past to present. In *Arts and Music in Cultural Discourse. Proceedings of the International Scientific and Practical Conference* (pp. 133-138).
- Barthes, R. (1975). *The Pleasure of the Textfit*. Richard Miller (translated), New York, NY: Hill and Wang.
- Barthes, R. (1993). *Göstergebilimsel Macera*, Mehmet Rıfat, Sema Rıfat (çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bayhan, V. (2011). Tüketim toplumdaki bireysel ontolojik mottosu “Tüketiyorum” o zaman var” dır. *İstanbul Sosyolojik Araştırmalar Dergisi*, (43), 221-248.

- Bentham, J. (1996). *The collected works of Jeremy Bentham: An introduction to the principles of morals and legislation*. Clarendon Press.
- Berberoğlu, G. (1990). Örgüt kültürü ve yönetsel etkinliğe katkısı. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1), 153-161.
- Bircan, Ü. (2015). Roland Barthes ve göstergebilim. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 13(26), 17-41.
- Brax, D. (2009). *Hedonism as the explanation of value*, [Doctoral Thesis (monograph), Department of Philosophy].
- C. Hopkinson, G., & Pujari, D. (1999). A factor analytic study of the sources of meaning in hedonic consumption. *European Journal of Marketing*, 33(3/4), 273-294.
- Chambers, (1996). Hedonism, <https://chambers.co.uk/search/?query=hedonism&title=21st>, Erişim Tarihi: 17.07.2023.
- Chang, S. H., Chih, W. H., Liou, D. K., & Hwang, L. R. (2014). The influence of web aesthetics on customers' PAD. *Computers in Human Behavior*, 36, 168-178.
- Civelek, M. (2020). Göstergebilimin teorik analizi üzerine bir araştırma. *Alanya Akademik Perspektif*, 4(3), 771-784.
- Connolly, J. and Prothero, A. (2003). Sustainable consumption: consumption, consumers and the commodity discourse. *Consumption, Markets and Culture*, 6(4), 275-91.
- Craig, C. S., Douglas, S. (2006). Beyond national culture: Implications of cultural dynamics for consumer research. *International Marketing Review*, 23 (3), 322-342.
- Crisp, R. (2006). Hedonism Reconsidered. *Philosophy and Phenomenological Research*, 73 (3), 619-645.
- Çağlar, B. (2012). Bir İletişim Biçimi Yönü Semiyotik. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 22-34.

- Çilingir, A. ve Aytekin, C. (2021). Kim Ki- Duk'tan Bin Jip (Evin Boş Göstergebilimsel Analizi). *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (46), 162-178.
- Dolu, Ş. (1993). *Medya ve kutlamak çılgınlığı*. Düşünen Adam Yayınları.
- Dumlu, A. ve Çağlar, N. (2019). Modernite-Postmodernite ekseninde Rascal Aşıklar ve Mavi Kadife filmlerin göstergebilimsel karşılaştırması. *Erciyes İletişim Dergisi*, 6(2), 1045-1064.
- Eren, S. S., Eroğlu, F., & Hacıoğlu, G. (2012). Compulsive buying tendencies through materialistic and hedonic values among college students in Turkey. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 58, 1370-1377.
- Featherstone, M. (1996). *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*. M. Küçük (çev.), Ayrıntı Yayınları.
- Feldman, F. (2004). *Pleasure and the good life: Concerning the nature, varieties, and plausibility of hedonism*. Oxford University Press.
- Fırat, A., Kutucuoglu, K. Y., Saltik, I. A., & Tuncel, O. (2013). Consumption, consumer culture and consumer society. *Journal of Community Positive Practices*, (1), 182-203.
- Freestone, Oliver M., and Peter J. McGoldrick (2008). *Motivations of the ethical consumer*. *Journal of Business Ethics*, 79(4), 445-67.
- Goodshipping, (2023). "Tony's Chocolonely Joins GoodShipping to Enable Carbon-Neutral Shipping, <https://www.goodshipping.com/news/tonys-chocolonely-joins-goodshipping-to-enable-carbon-neutral-shipping>, Erişim Tarihi: 26.04.2023.
- Göker, G., & Göker, N. (2020). Bir reklam çekiciliği olarak akışkan cinsellik: The secret life of flowers örneğinde bir çözümleme. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (34), 260-282.

- Güregen, E.P & Güregen, E.S (2022). Yeni hedonik tüketim perspektif merkezinde vaat edilen ürün tüketim deneyimi ve oyun pratiği: Doritos Risk #Riskevarmısın Reklam dizisi incelemesi. *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (AKSOS) Dergisi*, 11, 73-115.
- Hard, R. & Gill, C. (2014). *Discourses, fragments, handbook*. Oxford University Press, USA,
- Hirschman, E. C., & Holbrook, M. B. (1982). Hedonic consumption: Emerging concepts, methods and propositions. *Journal of Marketing*, 46(3): 92-101.
- Horiuchi, K. (2003). A new perspective on hedonic consumption, *European Advances in Consumer Research*, 6, 265–269.
- İmançer, D. & Özel, Z. (2014). Göstergibilimsel çözümleme örnek çözümleme: *Pirelli reklamı*. *Sinemasal Dergisi*, Bahar, (14) :17-20.
- İplikçi, H. G (2022). İletişimsel bir perspektiften reklamcılıkta göstergibilimin rolü. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(4), 287-306.
- Karadeniz, O. (2021). Kısa film reklamlarının göstergibilimsel bir analizi: Dardanel ton “Unutulmaz tonlar”. *Düşünce ve Toplum Sosyal Bilimleri Dergisi*, 3(5), 52-75.
- Kressmann, F., Sirgy, M. J., Herrmann, A., Huber, F., Huber, S., & Lee, D. J. (2006). Direct and indirect effects of self-image congruence on brand loyalty. *Journal of Business Research*, 59(9), 955-964.
- Li, P., Pan, M., Qu, H., & Wu, C. (2022). The effects of visual-audio merchandising elements on consumers’ impulsive purchase intentions in apparel e-customization. *Textile Research Journal*, 92(23-24), 4678-4694.
- Liang, T. P., Ho, Y. T., Li, Y. W., & Turban, E. (2011). What drives social commerce: The role of social support and relationship quality. *International Journal of Electronic Commerce*, 16(2), 69-90.

- Malone, S., McCabe, S., & Smith A. P. (2014). The role of hedonism in ethical tourism. *Annals of Tourism Research*, 44, 241-54.
- Mihailov, E. (2022). Measuring impartial beneficence: a Kantian perspective on the Oxford Utilitarianism Scale. *Review of Philosophy and Psychology*, 1-16.
- Mill, J. S. (1861). *Considerations on representative government in utilitarianism, liberty and representative government*. London: JM Dent.
- Moore, G. E. (2004). *Principia ethica*. Dover Publications, New York.
- Orçan, M. (2008). *Osmanlı'dan Günümüze Modern Türk Tüketim Kültürü*, Ankara: Harf Eğitim Yayıncılık,2.
- Özsaçmacı, B., Yener, D. ve Dursun, T. (2019). Hedonizm üzerine bir araştırma, hedonik tüketim ve tüketimde materyalist eğilimler, *Third Sector Journal of Social Economy*, 54(1):71-88.
- Plato.stanford (2014). The history of utilitarianism. <https://seop.illc.uva.nl/entries/utilitarianism-history/>,Erişim Tarihi: 16.07.2023.
- Poels, K., & Dewitte, S. (2019), The role of emotions in advertising: A call to action, *Journal of Advertising*, 48(1), 81-90.
- Saygın, E. P. (2023). Pazarlama iletişimi faaliyeti olarak ürün yerleştirme: Film afişleri üzerine bir inceleme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(88), 1631-1642.
- Shukla, M., Misra, R., & Singh, D. (2022). *Exploring relationship among semiotic product packaging, brand experience dimensions, brand trust and purchase intentions in an Asian emerging market*. *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, 35(2), 249-265.
- Sidgwick, H. (1981). *The Methods of Ethics*. Hackett Pub.
- Soper, K. (2007), "The other pleasures of post-consumerism," *Soundings*, 35, 31-40.
- Tonyschocolonely, 2023a, <https://tonyschocolonely.com/> Erişim Tarihi : 27.04.2023

- Tonyschocolonely, 2023b, "Misyonumuz," Tony's Chocolonely, <https://tonyschocolonely.com/int/en/our-story/our-mission> . Erişim Tarihi: 27.04.2023.
- Tonyschocolonely,2023c, "Tüm Çikolatalar," <https://tonyschocolonely.com/us/en/chocoshop/products/all-chocolate> , Erişim tarihi 27.04.2023.
- Tonyschocolonely, 2023d , "Paket," <https://tonyschocolonely.com/us/en/chocoshop> , Erişim tarihi: 27.04.2023.
- Torlak, Ö. (2000). *Tüketim: Bireysel eylemin toplumsal dönüşümü*, İnkılap Yayınları.
- Triantafillidou, A., & Siomkos, G. (2014). Consumption experience outcomes: satisfaction, nostalgia intensity, word-of-mouth communication and behavioural intentions. *Journal of Consumer Marketing*, 31(6/7), 526-540.
- Tseng, P. Y., & Lee, S. F. (2019). The impact of web visual aesthetics on purchase intention. In *2019 IEEE Eurasia Conference on IOT, Communication and Engineering (ECICE)* (pp. 28-31). IEEE.
- Wilska, T. A., Silinskas, G., & Nyrhinen, J. (2023). From hedonism to frugality: consumption desires in different age groups across 20 years. *Consumption and Society*, 2(1), 3-23.
- Zakia, R. D., & Nadin, M. (1987). Semiotics, advertising and marketing. *Journal of Consumer Marketing*, 4(2), 5-12.

ECZANE İŞLETMELERİNDE TEMEL ETİK DEĞERLER: ANKARA İLİ ÖRNEĞİ

Basic Ethical Values in Pharmaceuticals: Case of Ankara Province

Kadir AKTAŞ

Milli Savunma Bakanlığı, aktas0072@hotmail.com Ankara / Türkiye
<http://orcid.org/0000-0002-1307-5402>

Doi: <https://doi.org/10.33723/rs.1324589>

Aktaş, K. (2023). "Eczane işletmelerinde temel etik değerler: Ankara ili örneği". R&S-Research Studies Anatolia Journal, 6(4). 358-387.

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi/ Arrived Date: 08.07.2023

Kabul Tarihi / Accepted Date: 14.09.2023

Yayınlanma Tarihi / Published Date: 20.10.2023

ÖZ

Etik kurallar; kanuni yükümlülüklerle yapılan işlere kıyasla daha hassas normları içeren ve toplumsal hayatta “neyin iyi, neyin doğru olduğunu” gösterici davranış kalıpları olarak ifade edilmektedir. Etik kurallar sabit ilkeler olmayıp, dünyadaki inanç ve kültürlerden etkilenen dinamik kurallar silsilesidir. Bu kurallar silsilesi, doğal olarak toplumsal hayatın bir parçası olan mesleki etiğin de oluşumuna zemin hazırlamış; sonuçta muhasebe etiği, basın etiği, eczacılık etiği ve tıp etiği gibi kavramlar ortaya çıkmıştır. Mesleklerin dünyadaki gelişmelerden etkilenerek gelişmesiyle birlikte, mesleki etik kodları da gelişmektedir. Bu sürece katkıda bulunmak amacıyla, eczacılık mesleğindeki etik anlayışa yönelik bir araştırma yapılmıştır. Araştırmada Ankara’da görev yapmakta olan 13’ü yüz yüze ve 1’i telefon ile olmak üzere toplam 14 eczane çalışanıyla (12 eczacı ve 2 eczane çalışanı) önceden yapılandırılmamış mülakat yöntemiyle (eczacı, eczacı kalfası ve ecza depo bölge yöneticisi) “Eczacılık mesleğinde etik ve etik olmayan davranışlar nelerdir?” sorularını cevaplamak üzere icra edilmiştir. Bu kapsamda en çok dile getirilen etik davranışlar; önce insana değer verilmesi, önce sağlık çalışanı olduğunun bilinmesi, iş disiplinine uyum, hastanın tam bilgilendirilmesi, dürüstlük ve hasta mahremiyetinin korunması şeklinde sıralanmıştır. Etik olmayan davranışlar olarak ise; haksız rekabet, iş disiplinsizliği, hastayı tam bilgilendirmeme, ilaç dışı ürünlerden haksız kazanç, muvazaa (diplomanın ticarileştirilmesi), nöbetin usulüne uygun tutulmaması ve muadil ilacın dayatılması olarak sıralanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Etik, Mesleki Etik, Eczacılık, Eczacılık Etiği, Deontoloji

ABSTRACT

Ethical rules; It is expressed as behavioral patterns that include more sensitive norms compared to works done with legal obligations and show "what is good and what is right" in social life. Ethical rules are not fixed principles, but a dynamic set of rules influenced by beliefs and

cultures in the world. This set of rules naturally paved the way for the formation of professional ethics, which is a part of social life; as a result, concepts such as accounting ethics, press ethics, pharmacy ethics and medical ethics emerged. With the development of professions by being affected by the developments in the world, professional ethics codes have been also developing. In order to contribute to this process, a research has been conducted on the ethical understanding in the pharmacy workers. In the study, a total of 14 pharmacy workers working in Ankara (Pharmacist, Pharmacist foreman and Pharmacy Warehouse Regional Manager) have been interviewed by the method of unstructured interview to answer these questions “What are ethical and unethical codes in the pharmacy profession? In this context, the most frequently mentioned ethical behaviors have been expressed such as paying value the people first, being aware of that you are a health worker first, compliance with the work discipline, giving full information to the patient, integrity and patient privacy. Within the scope of unethical behaviors have been expressed such as unfair competition, work indiscipline, not fully informing the patient, unfair profit from non-pharmaceutical products, collusion (commercialization of diploma), failure to keep the watch properly, and the imposition of the equivalent drug.

Keywords: Ethics, Professional Ethics, Pharmacy, Pharmacy Ethics, Deontology

GİRİŞ

Etik ilkelerin kanuni düzenlemelere nazaran daha hassas normları içermesi nedeniyle, toplumsal hayatı düzenlemedeki rolü ve etkisi yadsınmaz. Bu nedenle etik felsefe ve değerler her zaman toplumun yapı taşı oluşturulan en önemli toplumsal değerlerden biri olmuştur (Göz, 2014: 86). Öyle ise topluma hizmette önemli katkıları bulunan kurum ve işletmelerin de bir toplumda varlıklarını sürdürebilmesi için etik kurallara riayet etmesi elzem olarak değerlendirilmektedir. Çünkü etik ilkelere riayet etmenin, işletme ve kurumlara da birçok avantaj sağladığı görülmektedir. Araştırmalara göre; etik davranışlar işletmelerin kârlarını

artırmakta, işletmeye daha fazla güven duyulmasını sağlamakta, personelin iş verimliliğini artırmaktadır ve iş ilişkilerinde güven sağlamaktadır (Çotul, 2019: 83; Perran, 2007:18). Dolayısıyla etik davranışlar hem toplum için hem de işletmeler için fayda sağlamaktadır.

Etik araştırmalarında son yıllarda gözle görülür bir artış olduğu görülmektedir (Levent ve Kınık, 2017: 102; Atar ve Şener, 2021: 29). Bu artışa neden olan iki faktör öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki, toplumda karşılığı bu kadar yüksek olan etik ilkelerin, aslında pasif davranış kalıpları olmadığı, diğer kültürlerden, davranışlardan ve gelişmelerden etkilenerek gelişim sürecini devam ettiren kurallar manzumesi olduğudur (TMMOB, 2012:29). 1980’li yıllardan sonra toplumlar arası etkileşimin hızlı bir şekilde artmasıyla birlikte toplumlar arası etik değerlere yönelik çalışmaların da hızla arttığı değerlendirilmektedir. İkinci etken ise, son 50 yılda yaşanan Enron, Tyco ve WorldCom gibi uluslararası şirketlerin hileli finansal raporlama skandallarının gündeme gelmesinin etkisiyle, etik kavramı yönetimle ilgili tüm ifadelerde yer almaya başlamış ve giderek artan sayıda araştırmalara konu olmuştur (Arslan ve Berkman, 2009: 55; Atar ve Şener, 2021: 29). Hem toplumlararası etkileşimin artmasıyla hem de büyük yolsuzluklarla etik değerlerin sorgulanır hale gelmesiyle beraber 1990’lı yıllardan itibaren alanyazında çalışmalar hızla artmaya başlarken, ülkelerde de etik yasası düzenlemeleri birbiri ardına hayata geçirilmeye başlamıştır. Ayrıca bu süreçte ülkemizde etik düzenlemeler alanında en yetkin kurum olan Kamu Görevlileri Etik Kurulu ise 2004 yılında kurularak hizmete başlamıştır.

Etikle ilgili alanyazın taramasında özellikle 1980’li yıllardan sonra eğitim, sağlık, bankacılık ve lojistik gibi birçok alanda araştırmaların yapıldığı görülmektedir. Ancak bu süreçte eczacılık alanında etik davranışlara yönelik bir boşluk olduğu görülerek bahse konu boşluğun giderilmesi amacıyla bir araştırma yapılmasına karar verilmiştir.

Aslında eczacılık alanında etik davranışları düzenlemek için 1968 yılında yayımlanan “Türk Eczacıları Deontoloji Tüzüğü” bulunmaktadır. Ancak burada araştırılmaya çalışılan eczacılık

etiği, deontoloji kavramının ötesinde bir yaklaşımla sağlık profesyonelleri olan eczacıların, etik davranmak adına neleri yapmaları ve nelerden kaçınmaları gerektiği hakkındaki bizzat kendi algılarını, tecrübelerini ve düşüncelerini ortaya koymaktır.

Bu amaçla yapılan araştırmada 13'ü yüz yüze mülakat ve 1'i telefon ile mülakat yöntemiyle olmak üzere toplam 14 eczane çalışanıyla "Eczalık mesleğinde etik ve etik olmayan davranışlar nelerdir?" sorularını cevaplamak üzere bir araştırma yapılmıştır.

ETİK KAVRAMI

Etik toplumların gelenekleri, kültürleri ve yasaları ile meydana geldiğinden; toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Bu nedenledir ki, bir toplumda etik veya etik dışı olarak algılanan fiiller, diğer toplumlarda tam zıddı bir anlamda yorumlanabilir (Doğan, 2008: 186).

Etik, davranışlar ve özellikler açısından neyin iyi ve doğru olduğunu sistematik olarak inceleyen bilim dalıdır. Etik, yalnızca ne yapmamız gerektiği konusunda uygun kararlar vermekle ilgilenmez, aynı zamanda bu kararların doğruluğuyla da ilgilenir. Yani, etik kavramı, ahlaki seçimlerimize iyi nedenler göstermeye çalışmaktadır (Wingfield ve Badcott, 2007: 102).

Etik kurallar, kanuni yükümlülüklerle nazaran daha hassas normları içeren davranışları kapsamakta olup (Doğan, 2008: 180) örgüt içerisinde çalışanların uymak zorunda oldukları ilkeler bütünüdür ve iş hayatında yol gösterici belge niteliğindedir (Özan, Polat, Gündüzalp ve Yaraş, 2017: 49). Etik kodlar sabit ilkeler olmayıp, dünyadaki inanç ve kültürel gelişmelere bağlı olarak gelişen ve değişen aktif kurallar silsilesi şeklinde ifade edilebilir (Kelly, Greeny, Rosenberg ve Schwartz, 2021: 493).

Etik kavramı temelde teorik etik ve uygulamalı etik olarak iki kısım ayrılmaktadır. Teorik etik kavramı normatif etik, betimleyici etik ve metaetik olarak tasnif edilmektedir. Kısaca ifade edersek normatif etik; hayatın içindedir ve ona müdahale eder, kural koyar, bir disiplin oluşturur ve temel ahlâkî değerleri belirler. Ayrıca normatif etik pratik düzeyiyle de uygulamalıdır ve

tekil olaylarda ortaya çıkan sorunlara tümevarım yöntemiyle genel ilkeler belirlemektedir (Kesgin, 2009: 155). Betimleyici etik ise olaylara dışarıdan bakar, onları bilimsel bir yaklaşımla gözlemleyip, tasvir eder ve açıklamasını yapar. Bu etik türü, kural koymak yerine sadece insan eylemlerinin sonuçlarını betimler ve insanların ahlak değerleriyle ilgili olgusal önermelerinden meydana gelen etik türüdür (Alev ve Genç, 2015: 138).

Metaetik, ahlâk felsefesine çağdaş yaklaşımı ifade etmekte olup eleştirel veya analitik etik olarak da tanımlanmaktadır (Külcü ve Filiz, 2019: 250). Metaetik, etik normların kökenlerini incelemekte, etik hüküm ve tavırların doğasını araştırmakta, etik normların kökleri üzerinde psikolojik ve metafizik alanında açıklamalar getirmeye çalışmaktadır (Kanlıoğlu ve Alanka, 2013: 115).

Uygulamalı etik kavramı ise daha çok hayatın belli bir alanına odaklanmış etik ilkeleri veya mesleki etik ilkeleri ifade etmektedir (Koçyiğit, 2017: 15). Uygulamalı etik, normatif düzeyde geliştirilen etik teorisinin, çeşitli alanlara uygulanarak problem çözmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle, onu, etik teorisinden koparmak mümkün değildir (Öktem, 2018: 117).

Tıp etiğini ifade için kullanılan “deontoloji” kavramı ise sağlık profesyonellerinin görevlerini belirleyen ilkeleri ifade etmektedir. Bu ilkelerin bazıları resmi bazıları gayri resmidir; gayri resmi olanların kimi sivil tıp etiği kodu halinde yazıya dökülmüş kimi geleneksel biçimde yaşatılmaktadır (Yıldırım ve Kadioğlu, 2007: 81). Tıp etiği ya da diğer deyişle deontoloji, normatif etiğin altında sınıflandırılmaktadır.

Özetle, etik ilkeler; yasalarla belirlenmemiş alanlarda davranışların “doğruluğunu veya yanlışlığını” inceleyen ve topluma rehberlik eden ilkeler manzumesi olarak ifade edilebilir.

MESLEKİ ETİK

Literatürde meslek etiği, iş etiğinin bir unsuru olarak ifade edilmektedir. Buna göre iş etiği (business ethics); çalışma etiği (work ethics), meslek etiği (professional ethics) ve işletmecilik etiğini (business organizations' ethics) kapsayan genel bir kavramdır (Arslan ve Berkman, 2018: 35). Meslek etiği; “mesleğe yönelik faaliyetleri uygulama sürecinde neyin doğru, neyin yanlış, neyin haklı, neyin haksız olduğu hakkındaki inançlara dayalı ilkeler ve kurallar bütünüdür” şeklinde ifade edilmektedir (Bolat, 2006: 3).

Aslında meslek etiği, toplumsal etik anlayışından etkilenmektedir. Bu kapsamda toplumu oluşturan çalışanlar, müşteriler, rakipler ve devlet görevlileri gibi unsurların etik değerleri ile meslek etik değerleri iç içe geçmiş olduğundan mesleki ve toplumsal etik değerlerinin birbirlerinden ayırt edilmeleri neredeyse imkansız hale gelmiştir (Çabuk ve İşgüden, 2006: 61; Kırel, 2013: 147).

Bu açıdan bakıldığında, günümüzde toplumsal etik davranışlardan etkilenmeyen bir mesleki etik anlayışından söz etmek mümkün görülmemektedir. Neticede mesleklerin ve işlerin varlık sebebi topluma hizmet etmektir. Meslek etiğini oluşturan değerler; özgürlük, adalet, güven, sorumluluk bilinci, devamlı gelişime açıklık, sürdürülebilirlik ve mantıklılık olarak sıralanmaktadır (Klimsza, 2014: 23).

Yapılan araştırmalarda, meslek mensuplarının meslek etiği ilkelerine uygun davranışlar sergiledikleri takdirde, hem maddi hem de manevi açıdan kazançlı çıkacaklarının farkında oldukları görülmektedir (Çabuk ve İşgüden, 2006: 83; Akan, 2007:18). Ayrıca, meslek mensuplarının varlık sebebinin halkın günlük yaşamını kolaylaştırmak, ihtiyaçlarını en etkin, hızlı ve verimli biçimde karşılamak, hizmet kalitesini yükseltmek ve toplumun memnuniyetini arttırmak olduğu unutulmamalıdır (Akdoğan, 2008: 85).

Sonuç olarak etik ilkelere önem veren ve çalışanlarını da bu yönde davranmaya teşvik eden işletmeler müşterilerde yüksek memnuniyetin yanı sıra çalışanlarda yüksek motivasyon, performans ve iş verimliliği sağlar. Ayrıca işlemedeki etik kültür ortamında çalışanların sorumluluk bilinci artar ve olumsuz karar ve davranışlardan uzak dururlar (Çotul, 2019: 83).

ECZACILIKTA ETİK

Eczacılık etiğine yönelik araştırmada; öncelikle ülkemizde bu alandaki esas çerçevenin deontoloji tüzüğü tarafından çizildiği görülmektedir. Genel bir bilgi vermek maksadıyla Türk Eczacıları Deontoloji Tüzüğüne göre eczacılık mesleğinin bazı görev ve ödevleri aşağıda sadeleştirilerek sunulmuştur (<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/2.5.610314.pdf>/ erişim: 12.09.2023);

- a. Eczacı, sağlık ve veteriner hekimler ile saygı ve güven çerçevesinde işbirliği yapmak; hasta ve diğer iş yeri sahipleri ile mesleki etik çerçevesinde ilişkiler sürdürmek,
- b. Hastalar arasında ayırım yapmamak,
- c. Hasta mahremiyetini korumak,
- d. Hasta/hasta yakınlarını bilgilendirmek,
- e. İlaçları hazırlamak ve hastaya sunmak (ancak şifa bulunamadığında kınanamazlar)
- f. Eczacılık etiğine uymayan davranışlardan, muvazaalı anlaşmalardan ve hediyeyle satıştan kaçınmak,
- g. İlaçla ilgili Sağlık Bakanlığının belirlediği standart ve fiyat güvencesini sağlamak,
- h. İlaç kullanımına bağlı sorunlarla ilgili olarak hastaları bilgilendirmek,
- ı. Diğer meslektaşları ile çıkan sorunları eğer çözemiyorlarsa, eczacı odalarına bildirmek gibi yükümlülükleri vardır.

Ancak eczacılık etiğine yönelik araştırmalarda, deontoloji yaklaşımı dahil klasik yaklaşımların, aşağıda sunulan “dört ilke yaklaşımı” olmaksızın, sağılık hizmetlerindeki mevcut etik gerekçeleri yeterince açıklayamayabileceğı ifade edilmektedir. Bu dört temel etik ilke şunlardır (Chaar, Brien ve Krass, 2005: 196).

- a. Özerkliğe saygı (bilgilendirmeye dayanan hasta rızasının gözetilmesi dahil, mahremiyet, tedaviyi reddetme hakkı, dürüstlük)
- b. Faydalılık (başkalarına fayda sağlamak için ahlaki yükümlülükler)
- c. Zarar vermemek
- d. Adalet (Beklentiler ve imkanlar doğrultusunda adil, hakkaniyetli ve uygun muamele).

Bu konuya ışık tutması maksadıyla İngiltere Eczacılık Derneğı'nin (RPSGB) yayımladığı eczacıların uyması gereken 7 temel ilke sunulmuştur (Wingfield ve Badcott, 2007: 3);

- a. Öncelikli ilgi alanı hasta/müşteri sağılığı olmalı,
- b. Uzmanlık kararları, hasta ve toplum çıkarları doğrultusunda kullanılmalı,
- c. İnsanlara değer vermeli,
- d. Hastalar/müşteriler kendi sağılıklarıyla/bakımlarıyla ilgili kararlara katılmaya teşvik edilmeli,
- e. Mesleki bilgi ve beceriler güncellenmeli/geliştirmeli,
- f. Dürüst ve güvenilir olunmalı,
- g. Yapılan işin sorumluluğı alınmalı.

YÖNTEM

Araştırmanın yöntemini seçmek için gerekli kriterler Ryan ve Bernard (2004: 85) tarafından; veri türleri, uzmanlık alanı, sarf edilecek emek, oluşturulacak temaların sayısı ve türleri ile güvenilirlik ve geçerlilik konuları şeklinde sıralanmıştır.

Bu kapsamda etik alanındaki çalışmaların çoğunluğunun nicel yapılmış olduğu göz önüne alındığında olgu bilimi deseni içerisinde bir araştırmanın ilgili literatürü derinleştireceği anlayışıyla bu çalışma nitel bir şekilde yapılmıştır. Strauss ve Corbin (1998)'e göre nitel araştırma bireylerin hayat hikâyelerini, davranışlarını, örgütsel yapıları ve toplumsal değişimi anlamaya yönelik bilgi geliştirme süreçlerinden biridir (Çiçek ve Karakaş, 2020: 1858).

Nitel veri analizinde temel amaç, sosyal gerçekliğin içerisinde gizil bir biçimdeki bilgiyi kendi özneliğiyle ve tümevarımcı bir yöntemle ortaya koymaktır (Özdemir, 2010: 323). Literatürde nitel araştırmalarda olması gereken örneklem büyüklüğüne yönelik olarak Glaser ve Strauss (2006: 61) araştırmanın “doyum noktası”na ulaşabilmesi için; görüşmelerde tekraren aynı sonuçların çıktığı ve görüşmelerden daha fazla bilgi edinmenin mümkün görülmediği noktaya ulaşması gerektiğini ifade etmiştir.

Guest, Bunce ve Johnson (2006: 59) ise nitel araştırmalarda konuya yönelik olarak 6-12 arasında bir görüşmenin yeterli olduğu ifade etmiştir. Bu görüşler doğrultusunda 14 adet görüşmenin (12 eczacı, 1 eczane kalfası ve 1 ecza depo yöneticisi) bu süreçte yeterli olduğu değerlendirilmiştir. Bu araştırmanın Etik Kurul Raporu, Ankara OSTİM Teknik Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulunun 14.12.2022 tarihli, E-96274976-050.01.04-15293 sayılı ve Etik Kurulu Karar Tebliği (Kadir Aktaş) konulu yazısı ile alınmıştır.

Araştırmacının amacına yönelik veri toplarken oluşturacağı örneklem hakkında kendi bilgilerini ya da bilgi sahibi kişilerin bilgilerini kullanarak örneklem oluşturmasına “amaçlı örnekleme” denmektedir. Nitel araştırmalarda konu hakkında derin bilgiye sahip kişilere ulaşarak derinlemesine incelemeler amaçlandığından, amaçlı örneklem yöntemi en uygun yöntem olarak tercih edilmiştir (Yaşar, 2018: 65). Ayrıca araştırmada, amaçlı örnekleme'nin alt sınıfında yer alan benzeşik (homojen) örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

Benzeşik örnekleme, özellikle grup görüşlerini oluştururken, konu hakkında homojen bir örnekleme elde etmeyi, benzer özellikleri ortaya koymayı ve detaylı incelenmeyi amaçlayan bir tekniktir (Rai ve Thapa, 2015: 7).

Bu bağlamda araştırma, 2022-2023 yılları arasında, Ankara ilinde, rızası önceden alınan katılımcılarla akademik sohbet ortamında 13'ü yüz yüze ve 1'i telefon ile mülakat yöntemiyle olmak üzere toplam 14 eczane çalışanının katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Eczane çalışanlarına ait demografik bilgiler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1: Katılımcı Bilgileri

No	Cinsiyeti	Eğitim Düzeyi	Görev	Yaş aralığı	Şehir
E1	Kadın	Üniversite mezunu	Eczacı	20-30	Ankara
E2	Erkek	Üniversite mezunu	Eczacı	50-60	Ankara
E3	Erkek	Lise mezunu	Eczacı Kalfası	60-70	Ankara
E4	Kadın	Üniversite mezunu	Eczacı	30-40	Ankara
E5	Erkek	Üniversite mezunu	Eczacı	30-40	Ankara
E6	Kadın	Üniversite mezunu	Eczacı	60-70	Ankara
E7	Kadın	Üniversite mezunu	Eczacı	20-30	Ankara
E8	Erkek	Üniversite mezunu	Eczacı	20-30	Ankara
E9	Kadın	Üniversite mezunu	Eczacı	20-30	Ankara
E10	Kadın	Üniversite mezunu	Eczacı	20-30	Ankara
E11	Erkek	Üniversite mezunu	Eczacı	40-50	Ankara
E12	Kadın	Üniversite mezunu	Eczacı	20-30	Ankara
E13	Erkek	Lise mezunu	Ecza Depo Yöneticisi	50-60	Ankara
E14	Erkek	Üniversite mezunu	Eczacı	40-50	Ankara

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Araştırma, rızası önceden alınan katılımcılarla akademik sohbet ortamında gerçekleştirilmiştir. Sohbet esnasında önceden yarı yapılandırılmış ve açık uçlu iki soru sorulmuştur. Araştırma 13'ü yüz yüze ve 1'i telefon ile mülakat yöntemiyle olmak üzere toplam 14 eczacıya veya eczane çalışanıyla (12 eczacı, 1 eczane kalfası ve 1 ecza depo yöneticisi) "Eczacılık mesleğinde etik davranışlar ve etik olmayan davranışlar nelerdir?" sorularını cevaplamak üzere icra edilmiştir. Katılımcılar eczacı veya eczane çalışanı Eczacı 1, 2, 3... şeklinde kodlandırılmıştır. Kodlamalara göre: katılımcıların verdiği kısa, çağrışımlı veya ayrıntılı cevaplar aşağıda belirtilmiştir.

a. Eczacı-1**(1) Etik Davranışlar**

- (a) Hasta mahremiyeti (Hastanın eczacı ile paylaştığı özel bilgilerin kanuni ve tıbbi bir gerekçe olmadıkça üçüncü şahıslarla paylaşılması),
- (b) Hastalara/müşterilere önce insan olduğu için değer verilmesi (onlara karşı akraba, fakir, zengin ve makam ayrımı yapılmaması),
- (c) Dürüstlük,
- (d) Güvenilirlik,
- (e) İşini severek yapmak,
- (f) Çalışanların hakkını gözetmek olarak sıralamıştır.

(2) Etik Dışı Davranışlar

- (a) Diplomanın ticarileştirilmesi (mesleğe önce tüccar, sonra sağlıkçı gözüyle bakılması),
- (b) Esas ilaç yerine muadilin dayatılması (Ticari kaygılarla),
- (c) Raporlu olan ilaçların hastaya en yakın eczane tarafından takip edilmesi gerekirken, (hastanın haberi olmaksızın) önce davranan eczaneler tarafından takip edilmesi, etik olmayan davranışlar kapsamında sıralanmıştır. Örneğin Malatya'da yaşayan kronik bir hastanın Ankara'da bir hastanede tedavi gördükten sonra hastane çevresine ilaç aldığı bir Ankara eczanesinin, ilacın devam eden serilerini hastanın haberi ve talebi olmaksızın kendiliğinden takip etmesi etik dışı olarak ifade edilmiştir.

b. Eczacı-2**(1) Etik Davranışlar**

- (a) İnsana değer verilmesi (hasta ayrımı yapmaksızın),
- (b) Dürüstlük,
- (c) Güvenilirlik,
- (d) Sağlığa öncelik veren,

(e) Mesleki dayanışma (hastanın talep ettiği ve eczanede o anda mevcut olmayan ilaçların, depodan intikaline kadar geçen sürede en yakın eczanelerce borç olarak verilmesi gibi destek tavırları).

(2) Etik Dışı Davranışlar

(a) Raporlu olan ilaçların hastanın meskun mahallindeki eczane yerine (hastanın haberi olmaksızın) diğer eczacılar tarafından karşılanması,

(b) Kâr amacıyla esas ilaç yerine muadilin müşteriye tavsiye edilmesi,

(c) Hastaların ilaçlar hakkında eksik bilgilendirilmesi yada hiç bilgilendirilmemesi (yoğunlukta hastaların ihmal edilmesi),

(d) Muayene ücretlerinin veya ilaç fiyat farklarının alınmasındaki keyfi uygulamaların haksız rekabete sebebiyet vermesi

(e) Nöbet esaslarına uyulmaması (nöbet dışı ilaç satılması veya müşteri azlığı nedeniyle eczanenin açık tutulmaması),

(f) Rekabetin mesleki dayanışmanın önüne geçmesi,

(g) Hastaya yapılması gereken bazı ilaçların angarya olarak görülerek başka eczanelere yönlendirilmesi.

c. Eczacı-3

(1) Etik Davranışlar

(a) Önce insana değer verilmesi,

(b) Mesleğe saygı,

(c) Mesleki dayanışma,

(d) Hasta ayırt etmemek,

(e) Adil, hakkaniyetli ve nizami bir şekilde nöbet tutmak.

(2) Etik Dışı Davranışlar

- (a) Nöbetin usulüne uygun olarak tutulmaması, diğer eczanelerle aynı vakitte açılıp kapanması, el altından ilaç satılması gibi hususlar,
- (b) Miadı geçmiş/yaklaşmış ilaç, vitamin hâpı ve kozmetik ürünlerinin satılması,
- (c) Kampanya başlığı altında indirimler yapılması (haksız rekabete sebep olmaktadır) ve katılım payının alınmaması,
- (d) Firma, hekimler ve eczanelerin çıkar amaçlı işbirliği yapması,
- (e) Diploma kiralama usulüyle eczane çalıştırılması.

d. Eczacı-4

(1) Etik Davranışlar

- (a) Önce sağlıkçı olduğunun farkında olunması,
- (b) İnsan/hasta ayrımı yapılmaması,
- (c) Mesleki dayanışmanın gösterilmesi,
- (d) Mesleğin sevilerek yapılması,
- (e) Sabırlı olunması,
- (f) Dürüst olunması.
- (g) Mesleki gerekliliklerin (açıklama yapmak ve müşteriyi tam bilgilendirmek gibi) yerine getirilmesi,
- (h) Çalışanların haklarının gözetilmesi,
- (i) Soğuk zincirine tam riayet edilmesi (ilacın ilk depodan alınıp son kullanıcıya kadar ulaştırılması sürecinde aynı özenin gösterilmesi).

(2) Etik Dışı Davranışlar

- (a) Doktor, firma, eczane arasında çıkar amaçlı işbirliği yapılması,
- (b) İlaçlarda muadil ilaç alımına yönlendirme yapılması,

(c) Hediye almak, vermek, fiyat indirimi gibi haksız rekabete neden olacak uygulamalar yapılması (ilaç alanlardan katkı payı alınmaması, takvim, kolonya, anahtarlık vb. hediyeler sunulması),

(d) Çalışanların haklarının gözetilmemesi,

(e) Hastalardan habersiz reçete yazılması (takipli ilaçları hastanın bilgisi dışında takip etmek gibi...),

(f) Kare kodsuz ürünlerde (miadı takip edilemeyen) ilaçların depolara iade edilmesi,

(g) Soğuk zincir ilaçların hastaya soğuk zincir olarak iletilememesi durumunda gerekli bilgilendirmenin yapılmaması,

(h) Fiyatların internete göre belirlenmesi.

e. Eczacı-5

(1) Etik Davranışlar

(a) Önce sağlığı olunduğunun bilinerek hareket edilmesi,

(b) İnsana değer verilmesi ve insanlar arasında ayırım yapılmaması,

(c) Hastaya ve hastalığına saygı gösterilmesi (doktorun yorumu dışında yorum yapılmaması),

(d) Eczacı olarak mümkün merteye işin başında bulunulması,

(e) Çocuklara, yaşlılara ve kadınlara pozitif ayrımcılık yapılması.

(2) Etik Dışı Davranışlar

(a) Borca ilaç yazmak veya borç ilaç verilmesi,

(b) Doktorun hastayı belli eczanelere yönlendirmesi,

(c) Fiyat farkının alınmaması,

(d) Soğuk zincire gereğince riayet edilmemesi.

f. Eczacı-6

(1) Etik Davranışlar

(a) En güzel ilacın sevgi ve ilgi olduğunun farkında olunması,

- (b) İnsanlar arasında ayırım yapılmaması,
- (c) Öğretmenlerine/hocalarına saygı ve sevgide azami riayet gösterilmesi,
- (d) Hastaların tam bilgilendirilmesi ve bilinçli ilaç kullanımına yönlendirilmesi,
- (e) İyi bir sağlık danışmanlığı hizmetinin verilmesi,
- (f) Yeniliklerin takip edilerek müşterilerin bilgilendirilmesi,
- (g) Eczacı sınırlarında kalınarak hekimlerin sınırlarına girilmemesi (ilaç konusunda bilgilendirme yaparken),
- (h) İlaçların kimyasal/besin etkileşimi ve etkileriyle ilgili müşterilerin bilgilendirilmesi (ilacın hangi tür kimyasallarla, ilaçlarla veya yiyeceklerle etkileşime girebileceği anlatılarak en doğru kullanım tarzı tarif edilmeli),
- (i) Empati yapılması,
- (j) Diğerkamlık davranışları sergilenmesi (önce hastanın faydasını gözetmek),
- (k) Hastanın mutluluğunun gözetilmesi.

(2) Etik Dışı Davranışlar

- (a) Haksız rekabet uygulamaları (fiyat farkı alınmaması, reklam gibi),
- (b) Hasta mahremiyetini ihlal,
- (c) Soğuk zincir sistemine uyulmaması,
- (d) Firma, doktor ve eczane çıkar ilişkisi.

g. Eczacı-7

(1) Etik Davranışlar

- (a) İnsanlara müşteri gözüyle değil, hasta oldukları bilinciyle yaklaşılması,
- (b) Sağlıkçı olduğunun farkında olunması,
- (c) Hasta mahremiyetinin gözetilmesi,
- (d) Çalışanlara adil davranılması,
- (e) Hasta ayırımı yapılmaması,

- (f) Hastanın doğru ve tam bir şekilde bilgilendirilmesi,
- (g) İlaçların kullanımı ve muhafazası hakkında gerekli açıklamaların yapılması.

(2) Etik Dışı Davranışlar

- (a) Haksız rekabet uygulamalar (promosyon veya hediye dağıtmak, katkı payı almamak gibi),
- (b) Hastanın bilgisi dışında reçete yazılması/yenilenmesi,
- (c) İlaç bulunamayan durumlarda hastanın tanıdık eczanelere yönlendirilmesi,
- (d) İlaç hazırlama görevinin angarya olarak görülmesi,
- (e) İlaç dışı ve takviye ürünlerin (barkodsuz takip edilenlerin kutusundan çıkarılarak) hastaya sunulması.

h. Eczacı-8

(1) Etik Davranışlar

- (a) Hasta mahremiyetinin gözetilmesi,
- (b) İnsani değerlerin ön planda tutulması,
- (c) Irk, dil, din ayrımı yapmadan gereken hizmetin verilmesi,
- (d) Dürüstlük ve toplum sağlığı temel ilkelerinin ön planda tutulması,
- (e) Doğru ilaç, doğru bilgi, doğru tedavi gibi konularda gereken hassasiyetin gösterilmesi,
- (f) Birinci basamak sağlık kuruluşu olduğunun bilincinde davranılması,
- (g) Öncelikli amacın sağlık hizmeti sunmak olduğunun unutulmaması,
- (h) Çalışma esaslarına (nöbet saatleri, nöbet sayıları, resmi tatil nöbetleri, hasta hakları) riayet edilmesi,
- (i) Meslektaşlar arası saygının korunması ve desteğin gösterilmesi.

(2) Etik Dışı Davranışlar

- (a) Diğer eczanelere karşı hastaların yanlış yönlendirilmesi,
- (b) Eczacı, doktor ve firma arasında çıkar ilişkisi bulunması,
- (c) Kâr sağlamak amacıyla hastalara yan ürünlerin (vitamin takviyeleri vb.) tavsiye edilmesi,

- (d) Hastaya bilgi verilmeden ve rızasını almadan muadil ilaçların sunulması,
- (e) Hasta kazanmak amacıyla fiyat farklarının alınmaması,
- (f) Sıralı dağıtım olan cezaevi, huzurevi gibi kurumlarla yapılan çıkar anlaşmaları,
- (g) Eczanelerin muvazaa (diploma kiralama) yöntemiyle çalıştırılması,
- (h) İlaçların usulüne uygun depolarda muhafaza edilmemesi (ısı, ışık ve nem şartlarını karşılamayan depolar),
- (i) Özellikle pandemi sürecinde devam eden reçetelerin hastanın haberi olmadan işleme alınması,
- (j) Miat takibi yapılmayıp, barkodsuz ilaç, vitamin hapları ve takviye ürünlerde miadı geçen ilaçların elden satışının yapılması.

1. Eczacı-9

(1) Etik Davranışlar

- (a) Eczanelerin sadece bir ticarethane olmadığı, birinci basamak sağlık kuruluşu olduğu bilinciyle görev yapılması,
- (b) Hasta mahremiyetinin korunması,
- (c) Doktorun koymuş olduğu teşhis üzerine çok fazla yorum yapılmaması, sadece ilaç kullanımı hakkında tam bilgilendirme yapılması,
- (d) Kapıdan gelen her kişinin bir hasta veya hasta yakını olduğu bilinciyle müşterilere davranılması,
- (e) İlaçların doktorun yazdığı şekilde ve ölçüde verilmesi,
- (f) Meslektaşlar arası saygı düzeyinin korunmasına özen gösterilmesi,
- (g) Eczacının empati yeteneğine sahip olması,
- (h) Eczacının daima işinin başında olması, eczacılığı ilk iş olarak görmesi,
- (i) Bilgi olarak kendini güncellemesi ve müşterilerini doğru bilgilendirmesi,
- (j) Çalışanlarının haklarının korunması ve onların eğitimlerinin güncel tutulması.

(2) Etik Dışı Davranışlar

- (a) Hastaya bütüncül yaklaşmayıp teşhis koymaya çalışılması,
- (b) Hasta ayrımı yapılması (akraba, zengin, mevki sahibi vb.),
- (c) Haksız rekabet uygulanması,
- (d) Muvazaa eczanelerin varoluşu,
- (e) Meslektaşlar arasında ayrımcılık sonucunda adil olmayan nöbet sistemi,
- (f) Sıralı dağıtım kapsamındaki reçetelerde kurumlarla yapılan çıkar anlaşmaları,
- (g) Hastanın bilgisi dışında firma, doktor, eczane arasında çıkar işbirliği,
- (h) İlaç veya yan ürünlerin belirli satış fiyatlarının altında veya üstünde satılarak diğer eczanelere karşı haksız rekabet oluşması,
- (i) İlaç dışı ürünlerin firmayla direk olarak anlaşma yapılarak çok ucuz maliyetle temin edilmesi ve bunların eczane kanalıyla değil, internet vb. yoluyla daha ucuza satılması,
- (j) Hastaya, ihtiyacı olmadığı halde gereksiz ilaç, takviye ilaç, vitamin vb. tavsiye edilmesi.

i. Eczacı-10**(1) Etik Davranışlar**

- (a) Öncelikle insana değer verilmesi,
- (b) Mesleğin sağlığa dayalı olması dolayısıyla öncelikle sağlıkçı olduğunun unutulmaması,
- (c) Hastalara hasta olduğu bilinciyle gerekli şefkat, saygı ve sevginin gösterilmesi,
- (d) Hasta eczacı ilişkisi çerçevesinde hastanın her türlü soruyu rahatlıkla sormasına uygun ortamın oluşturulması.

(2) Etik Dışı Davranışlar

- (a) Özellikle ilaç dışı ürünlerde aşırı kâr marjının uygulanması,
- (b) Eczaneler arası haksız rekabet davranışları,
- (c) Meslektaşların alenen veya zımnen eleştirilmesi,
- (d) Hastalara bilgi vermeden muadil ilaç verilmesi,

(e) Özellikle ilaç dışı ürünlerin, kutusundan çıkarılarak miadı geçmiş durumda piyasaya sürülmesi.

j. Eczacı-11

(1) Etik Davranışlar

(a) KarŐıdakiinin sadece müşteri olarak değil hasta olarak değerlendirilmesi,

(b) Müşterilere karşı dürüst davranılması,

(c) Müşterilere karşı vicdanlı davranılması.

(2) Etik Dışı Davranışlar

(a) Hastanın bilgisi dışında ilaç giriŐinin yapılması,

(b) Rekabetten dolayı haksız kazanç sağlanması (bir hastadan kalan ilacın ucuz Şekilde satılması),

(c) Hastaya yeterli bilgilendirme yapılmaması,

(d) Hastaya katılım belgesinin (fiŐ) verilmemesi.

k. Eczacı-12

(1) Etik Davranışlar

(a) Önce sağlıkçı olduğunun unutulmaması,

(b) Önce insana değer verilmesi,

(c) Hasta ayırımı yapılmaması.

(2) Etik Dışı Davranışlar

(a) İlaç dışı ürünlerde miadı geçmiş ürünlerin ucuz fiyata verilmesi,

(b) Rekabet maksadıyla fiyat farkı alınmaması veya hediye verilmesi,

(c) Müşteri yoğunluğunda hastalara gerekli bilgilendirmenin yapılmaması.

l. Eczacı-13

(1) Etik Davranışlar

(a) Öncelikle güler yüzlü olunması,

- (b) Müşteri geldiğinde eczacının başka işleri varsa bile bırakıp müşteriyle ilgilenmesi,
- (c) Muadil ilaç verirken müşteri rızasının alınması,
- (d) Fiyat, içerik, etken maddeler gibi hususlarda müşterinin tam bilgilendirilmesi,
- (e) Çalışanlara ve müşterilere karşı sabırlı ve anlayışlı davranılması.

(2) Etik Dışı Davranışlar

- (a) Kalem, kolonya, takvim gibi hediye dağıtılması,
- (b) Tansiyon, kilo, boy gibi mümkün olan hizmetlerin göz ardı edilmesi,
- (c) Çalışanların beyaz önlük giymemesi,
- (d) Reçetenin karşılığının verilmemesi ve ihlal edilmesi,
- (e) Doktora ilave ilaç yazdırılması,
- (f) Müşterinin yeterince bilgilendirilmemesi.

m. Eczacı-14

(1) Etik Davranışlar

- (a) Hastalara kaliteli hizmet sunulması,
- (b) İş ortamının tertip düzeninin sağlanması,
- (c) Çalışanların ciddiyetinin ve iş disiplininin sağlanması,
- (d) Hastaya azami sabır ve saygının gösterilmesi,
- (e) Çalışanların işini severek yapacağı bir çalışma ortamının oluşturulması,
- (f) İlaçların sürekliliğinin sağlanması (ilaç bitmeden siparişlerin verilmesi),
- (g) Tam ve güncel bilgilendirmenin yapılması.

(2) Etik Dışı Davranışlar

- (a) Farklı fiyat uygulamalarının yapılması (piyasa fiyatının altında ilaç satılması),
- (b) Ticari kaygıyla hareket edilmesi,
- (c) Disiplin dışı davranışların sergilenmesi.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Etik kurallar; toplumsal hayatta “neyin iyi, neyin doğru olduğunu” gösterici davranış kalıpları olarak toplumsal düzendeki katkıları yadsınamaz. Etik kurallara uymanın iş alanlarında da hem karşılıklı haklara saygıyı koruması açısından hem de verimliliği artırıcı etkisi açısından tüm paydaşların lehine olacağı literatürde de işlenmiştir. Etik kurallar aynı zamanda dünyadaki inanç ve kültürel gelişmelere bağlı olarak gelişen ve değişen dinamik kurallar silsilesidir. Eczacılık mesleğindeki etik anlayışının gelişim sürecine katkı sağlayacağı değerlendirilerek bu araştırma yapılmıştır.

Araştırma Ankara’da görev yapmakta olan 13’ü yüz yüze ve 1’i telefon ile mülakat yöntemiyle olmak üzere toplam 14 eczacı ve eczane çalışanıyla etik kavramı üzerine kısa bir sohbetten sonra, önceden yarı yapılandırılmamış ve açık uçlu iki soru sorularak tamamlanmıştır.

- a. Eczacılık mesleğindeki etik davranışları sıralayınız?
- b. Eczacılık mesleğinde etik olmayan davranışları sıralayınız?

Mülakat neticesine göre etik ve etik olmayan davranışlar en yakın ve uygun başlıklar altında gruplandırılarak aşağıdaki gibi sıralanmıştır. Değerlendirmenin daha iyi anlaşılması için kısa bir açıklama yapmanın faydalı olacağı değerlendirilmiştir. Örneğin aşağıda “a” maddesinde sunulan “Hastalara önce insan oldukları için değer verilmeli” ifadesine benzer ifadeler (İnsana değer, insana değer verilmesi ve insanlar arasında ayırım yapılmaması, insani değerlerin ön planda tutulması, ırk, dil, din ayırımı yapmadan gereken hizmetin verilmesi, hastalara hasta olduğu bilinciyle gerekli saygı ve sevginin gösterilmesi, hasta ayırımı yapılmaması...), a maddesindeki gibi bir ifade altında gruplanmıştır. Gruplar tasnif edildikten sonra en çok kullanılan benzer ifadeden (a maddesi 24 adet benzer ifade almış) başlayarak, ifadeler aldığı sayıya göre sıralanmıştır. Ayrıca bu çalışmada aynı eczacı hem “hastaların önce insan oldukları için saygı görmeleri” gerektiğini belirtmeleri hem de “hastalar arasında fakir, zengin;

eğitilmiş, eğitimsiz gibi ayırım yapılmaması gerektiği” gibi ifadeler anlam olarak aynı gruptan değerlendirilerek 2 sayı verilmiştir. Yukarıda verilen bilgiler ışığında, araştırmada ortaya sonuçlar aşağıda sunulmuştur;

a. Hastalara önce insan oldukları için değer verilmeli (akraba, fakir, zengin ve makam sahibi gibi ayırımı yapılmaması konusu en çok ifade edilen husus olmuştur, çocuklara, yaşlılara ve kadınlara pozitif ayrımcılık yapılması bu kapsamda değildir.) (24),

b. Eczane çalışanları, kendilerinin önce sağlık çalışanı olduklarını daima göz önünde bulundurmalı (eczaneler birinci basamak sağlık kuruluşudur.) (20),

c. İş disiplinine ve güvenliğine her zaman uyum sağlanmalı (bireysel hijyen başta olmak üzere, beyaz önlük giyilmesi, çalışma ortamının ve depoların temizliği ile işe yönelik teknik standartlara uygun davranışlar sergilenmeli) (20),

d. Hastalar tam bilgilendirilmeli (fiyat, içerik, etken maddeler, muadillik durumu, kullanım şekli, aralığı ve süresi gibi hususlar hastalara eksiksiz aktarılmalı) (11),

e. Her zaman mesleki dayanışma sergilenmeli (diğer eczaneler ile bilgi, ilaç ve tecrübe paylaşımı yapılmalı) (5)

f. Hastalara ve meslektaşlarına karşı dürüst davranılmalı (tansiyon, kilo, boy ölçümü gibi mümkün olan hizmetler ve ilaç hazırlama görevi angarya olarak görülerek ihmal edilmemeli veya hastalar başka eczanelere yönlendirilmemeli) (4),

g. Hasta mahremiyeti korunmalı (hastanın eczacı ile paylaştığı özel bilgiler kanuni ve tıbbi bir gerekçe olmadıkça üçüncü şahıslarla paylaşılmamalı) (4) ve,

h. Hocalarına ve meslek büyüklerine saygı göstermeli (1) olmak üzere toplam üzere 87 etik davranış sayılmıştır.

Bu kapsamda etik olmayan davranışlar aşağıdaki şekilde sıralanmıştır.

a. Haksız rekabet yapmak (kalem, kolonya, takvim ve örnek ürünler gibi hediyeler dağıtma ve katılım payı almamak) (38),

- b. İş disiplinsizliği yapmak (hastaya gereken saygıyı göstermemek; örneğin müşteri geldiğinde özel telefon konuşmasını makul sürede bitirmek yerine müşteriyi bekletmek, beyaz önlük giymemek, çalışma alanı içine ve dışına özen göstermemek.) (17),
- c. Hastayı tam bilgilendirmemek (özellikle yoğun vakitlerde tam bilgilendirme görevini ihmal etmek, sorulan sorulara uygun üslupla cevap vermemek) (8)
- d. İlaç dışı ürünlerden haksız kazanç sağlamak (takviye ürünler, şampuan vb. ürünlerden fahiş kazanç elde etmek) (7),
- e. Muvazaalı işlem yapmak (diplomayı ticarileştirmek) (4),
- f. Nöbeti usulüne uygun tutmamak (nöbet dışı ilaç satmak veya müşteri azlığı nedeniyle eczaneyi açık tutmamak) (3),
- g. Muadil ilacın dayatılması (3) olmak üzere toplam 80 etik dışı davranış sıralanmıştır.

Benzer bir araştırma sonucuna göre; eczacılık etiği “hasta mahremiyeti, hasta özerkliği, zarar vermeme ve kanuna uygunluk” şeklinde sınıflandırılmıştır. Bunlardan “hasta mahremiyeti ve zarar vermeme” ilkesi, katılımcılardan en yüksek puanı almıştır (Sharif vd., 2011: 3).

Avusturalya’da yapılan bir araştırmada eczacıların topluma hizmetle ilgili karar sürecinde (Chaar vd., 2005: 195);

- a. Temel etik kural olarak hastanın/müşterinin lehine “en faydalı” olanı gözettikleri,
- b. Eczacıların hizmet esnasında etik kural gözetmekten ziyade, mantık, beceri ve ahlaki değerler doğrultusunda karar verdikleri,
- c. Finansal kaygının bu süreçte en önemli negatif etki oluşturduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Ülkemizde yedek subay temel eğitimindeki 142 eczacı üzerinde yapılan başka bir araştırmada; “Toplumun ahlaki değerleri, temel amacı kar etmek olan işletmeler için bir bağlayıcılık ifade etmez” (olumsuz) sorusuna % 41.5 ile en yüksek seviyede katılım sağlanırken, “işletmeler sosyal sorumluluğu sadece kendi çıkarları için yerine getirmelidirler”

ifadesine % 2.1 ile en az seviyede katılım sağlanmıştır (Çetin vd., 2010: 11). Bu araştırmadan eczacıların ticari kaygılarla hareket ederken, çevresine de duyarlı oldukları değerlendirilebilir.

Araştırmanın sonucuna göre eczacıların çoğunluğu etik davranışlar olarak; ayırım yapmaksızın öncelikle insana değer verilmesi, daima sağlık çalışanı olduğunun unutulmaması, iş disiplinine uyum ve hastanın tam bilgilendirilmesi, dürüstlük ve hasta mahremiyetinin korunması konularını sıralamışlardır.

Yine araştırmaya katılan eczacıların çoğunluğu etik dışı davranışlar olarak ise; haksız rekabet, iş disiplinsizliği, hastayı tam bilgilendirmeme, ilaç dışı ürünlerden haksız kazanç olarak ifade etmişlerdir. Bu yaklaşımlar diğer araştırmalarla birlikte değerlendirildiğinde; önce insana değer verilmesi, hasta mahremiyeti, hastanın tam bilgilendirilmesi ve hasta/müşteri için en faydalı olanı gibi düşünceler açısından ülkemizdeki eczacıların dünyanın farklı coğrafyasında görev yapan meslektaşlarıyla benzer etik algılar sergiledikleri ifade edilebilir. Ancak unutulmamalıdır ki, eczaneler de varlıklarını sürdürebilmek için ticari kaygılar taşıyan işletmelerdir.

Bu çalışmadan çıkan sonuçlara göre eczacılık mesleğini icra edenlere yönelik şu hususlara daha fazla hassasiyet göstermeleri tavsiye edilebilir:

- a. Eczacılar, işletmelerinde cereyan eden her türlü faaliyetten sorumlu olduğu gibi, etik kodların uygulanmasından da birinci derece sorumlu kişiler olduğunu unutmamalıdır.
- b. Eczane ve çalışanları bir bütün olarak birinci basamak sağlık kuruluşu olduklarının daima farkında olmalı ve bu bilinçle müşterilere yaklaşım sergilemelidir.
- c. Eczanedeki ve çalışanlardaki tertip, düzen, hijyen ve temizlik faaliyetlerin sağlanması ve teknik standartlara uygun davranış sergilemek de mesleki disiplinin ve mesleki etiğin bir unsuru olarak değerlendirilmelidir.

- d. Müşteriler, hastalar ve hasta yakınları satın aldıkları ürünlerin fiyat, içerik, etken maddeler, muadillik durumu, kullanım şekli, aralığı ve süresi gibi hususlar hakkında tam olarak bilgilendirilmelidir.
- e. Eczacılar, diğer eczacılarla bilgi ve tecrübe paylaşımında bulunmalıdır.
- f. Eczacılar, tansiyon, kilo, boy ölçümü gibi mümkün olan hizmetlerin ve ilaç hazırlama görevini angarya olarak görmemelidir.
- g. Eczacılar, müşterinin, paylaştığı özel bilgileri kanuni ve tıbbi bir gerekçe olmadıkça üçüncü şahıslarla paylaşmalıdır.
- h. Eczacılar ve çalışanları mesleğin duayenlerine ve hocalarına saygıda özenli davranmalıdır.
- i. Haksız rekabet olarak kabul edilebilecek hediye dağıtılması ve katılım payı alınmaması gibi davranışlardan kaçınılmalıdır.
- j. Eczacılar ilaç dışı ürünlerin kâr marjını makul seviyede tutmalıdır.
- k. Eczacılar diplomalarının ticarileşmesine hiç bir şekilde müsaade etmemelidir.
- l. Eczacılar, nöbetlerin usulüne uygun tutulmasını sağlamalıdır.
- m. Muadil ilaç, müşterinin tam bilgilendirilmesini ve rızasının alınmasını müteakip verilmelidir.

Ayrıca Türk Eczacılar Birliği ve eczacılık örgütlerine de şu hususlar tavsiye edilebilir:

- a. Mesleki etik hakkında belli periyotlarla konferans ve paneller düzenlenerek farkındalık seviyesi artırılmalıdır.
- b. Mutat toplantılarda mesleki etik kodlar vurgulanmalıdır.
- c. Mesleğe yeni giren eczacılar ve eczane çalışanları etik kod eğitimine alınmalıdır.
- d. Planlı ve plansız denetlemelerle, alandaki etik uygulamalar kontrol edilmelidir.
- e. Etik uygulamalara yönelik gelen şikayet ve öneriler ciddiyetle ele alınmalıdır.
- f. Dünyadaki gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkabilecek etik sorunlar hakkında tedbirler geliştirilmelidir.

Çalışmanın bir takım sınırlılıkları bulunmaktadır. Öncelikle araştırmanın Ankara’da yapılmış olması, bulguların ülkemizdeki tüm eczacılarının etik algısını yansıtmak açısından bir genellenebilirlik problemine yol açacağı değerlendirilmektedir. Bu nedenle bundan sonraki araştırmacılara daha büyük katılımı ve farklı bölgelerde araştırma yapmaları tavsiye edilmektedir. Diğer bir sınırlılık ise; mülakatlar esnasında tüm katılımcıların etik algılarını samimi ve doğru bir şekilde ifade ettikleri farz ve kabul edilmiştir. Bazı katılımcıların tüm doğruları söylememe veya algılarını doğru şekilde ifade etmeme/edememe ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu sınırlılığın, gelecekte benzer çalışma yapacak araştırmacıların yapılandırılmış mülakat veya nicel araştırma yapımlarıyla elimine edilebileceği değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, H. (2008). İktisat ve işletme alanlarında verilen eğitim içerisinde meslek etiğinin yeri ve önemi. *Ekonomik Yaklaşım*, Cilt:19, Sayı:67, 79-90.
- Alev B. ve Genç F.N. (2015). Türkiye’de üniversite etik kurulları üzerine bir inceleme. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 15(31), 135-182.
- Arslan, M. ve Berkman, A.Ü. (2009), “Dünyada ve Türkiye’de İş Etiği ve Etik Yönetimi”, Haziran 2009, TÜSİAD/T-2009-06-492, s.36
- Atar, B.& Şener, E. (2021). Çalışma Hayatında Ahlak ve Etik Üzerine Bibliyometrik Bir Çözümleme. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(1), 29-42.
- Bolat, O.İ. (2006). İş Etiği Olgusu Üzerine Ayrıntılı Bir Kavramsal Değerlendirme: İş Etiği ve Verimlilik İlişkisi. *Verimlilik Dergisi*, 2, 9-28.
- Chaar, B., Brien, J.A., & Krass, I. (2005). Professional ethics in pharmacy: the Australian experience. *International Journal of Pharmacy Practice*, 13(3), 195-204.

- Çabuk, A. ve İşgüden, B. (2006). Meslek Etiği ve Meslek Etiğinin Meslek Yaşamı Üzerindeki Etkileri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(16), 59-86.
- Çetin, M., Çimen, M., Türk, Y.Z., Fedai, T. ve Şahin, B. (2010). Eczacıların sosyal sorumluluk algıları üzerine bir araştırma. *Gülhane Tıp Dergisi*, 52(1), 11-17.
- Çiçek, B. ve Karakaş, Y. E. (2020). Girişimcilerin gözünden girişimciliği etkileyen içsel ve dışsal faktörler. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(23), 1849-1884.
- Çotul, A. (2019). İş etiğinin kurumsallaşmasının işletmeler açısından önemi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 81-88.
- Doğan, N. (2008). İş Etiği ve İşletmelerde Çöküş. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. Cilt: 10, Sayı:16, 179-200.
Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/susead/issue/28423/302686?publisher=selcuk>
- Glaser, B.G. & Strauss, A.L. (2006). The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research. Routledge.
- Göz, K. (2014). Toplumsal Değerler Bağlamında Yaşama Hürriyeti, Pamukkale. Üniversitesi *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Vol. 1, No. 1, s. 85-101.
- Guest, G., Bunce, A. & Johnson, L. (2006). How many interviews are enough? An experiment with data saturation and variability. *Field methods*, 18(1), 59-82.
- Kanlıoğlu, A. & Alanka, Ö. (2013). Meta etik bağlamında medyayı düşünmek. Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yeni Düşünceler Hakemli E-Dergisi, (7), 113-124.
- Kelly, E. M., Greeny, K., Rosenberg, N. & Schwartz, I. (2021). When Rules Are Not Enough: Developing Principles to Guide Ethical Conduct. *Behavior Analysis in Practice*, 14(2), 491-498.
- Kesgin, A. (2009). Etik üstüne. *Dini Araştırmalar*, 12(35), 143-160.

- Kırel, Ç. (2000). Örgütlerde etik, ahlak ve sosyal sorumluluk kavramına kültürel yaklaşımlar. *MÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(1), 231-248.
- Kırel, Ç. (2013), Örgütsel Davranış, (Editör: Çiğdem Kırel) Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Klimsza, L. (2014). Business Ethics: Introduction to the Ethics of Values-eBooks and textbooks from bookboon. com.
- Koçyiğit, M. (2017). *Öğretmenlik mesleğine ilişkin etik kodlar*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Külcü, R. ve Filiz, Ş. (2019). Tarım etiği i-organik tarım çalışan bir akademisyenin görüşleri doğrultusunda endüstriyel tarım uygulamalarının etik sorgulaması. *Iksad Journal*, 5(19), 249-25.
- Levent, F. ve Kınık, F.Ş.F. (2017). Türkiye’de eğitim-öğretim alanında etik konusunda yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *İş Ahlakı Dergisi*, 10, 99–114. <http://dx.doi.org/10.12711/tjbe.2017.10.1.0007>
- Oral, B. ve Çoban, A. (2020). Kuramdan uygulamaya eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri. Ankara: Pegem Akademi.
- Öktem, Ü. (2018). *Deontolojik etik açısından ötanazi mümkün müdür?* III. Ulusal Uygulamalı Etik Kongresi Bildiriler Kitabı, Uygulamalı Etik Kongresi, ODTÜ, Ankara, s. 59-69.
- Özan, M.B., Polat, H., Gündüzalp, S. ve Yaraş, Z. (2017). Etik kodlara ilişkin okul yöneticilerinin görüşleri ve etik kod önerileri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(1), 43-52. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/354329>
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntembilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi üniversitesi sosyal bilimler dergisi*, 11(1), 323-343.

- Perran, A. (2007). Uygulama açısından iş etiği kuralları ve evrensel turizm etiği ilkeleri. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 18(1), 7-20.
- Rai, N. & Thapa, B. (2015). *A study on purposive sampling method in research*. Kathmandu: Kathmandu School of Law, 5.
- Sharif, P.S., Javadi, M. & Asghari, F. (2011). Pharmacy ethics: evaluation pharmacists' ethical attitude. *Journal of medical ethics and history of medicine*, 4:5.
- Ryan, G. & Bernard, H.R. (2003). *Techniques to identify themes*. *Field Methods*, 15 (1), 85–109.
- TMMOB, (2012). Etik, Kodlanan Etik ve Pratiği. https://www.emo.org.tr/ekler/87c028efd561648_ek.pdf
- Yaşar, M. (2018). Nitel araştırmalarda nitelik sorunu. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 55-73.
- Yıldırım, G. ve Kadioğlu, S. (2007). Etik ve tıp etiği temel kavramları. *CÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, 29(2), 7-12.
- Wingfield, J. ve Badcott, D. (2007). Pharmacy ethics and decision making. *Royal Pharmaceutical Society (RPS) Publishing*, Great Britain.

R&S - RESEARCH STUDIES ANATOLIA JOURNAL

<https://dergipark.org.tr/rs>

Vol:6 Issue:4; pp:388-411

TÜRKİYE'DE DEZAVANTAJLI GRUPLAR VE İSTİHDAM

Disadvantaged Groups and Employment in Turkey

Gülferah ERTÜRKMEN

Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Göksun Uygulamalı Bilimler
Yüksekokulu, gbozkaya@ksu.edu.tr Kahramanmaraş / Türkiye
<https://orcid.org/0000-0003-2239-0241>

Doi: <https://doi.org/10.33723/rs.1341447>

Ertürkmen, G. (2023). "Türkiye'de dezavantajlı gruplar ve istihdam". R&S- Research Studies
Anatolia Journal, 6(4). 388-411.

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi/ Arrived Date: 11.08.2023

Kabul Tarihi / Accepted Date: 16.09.2023

Yayınlanma Tarihi / Published Date: 10.10.2023

ÖZ

Bu çalışma dezavantajlı grupların çalışmaya yaşamı içerisindeki istihdam edilebilirlikleri değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Dezavantaj, bazen fiziksel engellerden, bazen toplumsal değer sistemlerinden, bazen de işgücü piyasasının talep ettiği bilgi ve becerilerden yoksun olmaktan kaynaklanabilmektedir ve bu faktörler, ülkeden ülkeye büyük ölçüde değişiklik göstermektedir. Dezavantajlı gruplar, çocuklar, engelliler, eski hükümlülükler, göçmenler, kadınlar ve yaşlıları kapsamaktadır. Çalışma yaşamı içerisinde çevre, bireysel özellikler, kültürel değerler, çalışma koşulları, eğitim, yaş gibi farklılıklar dezavantajlı grupların istihdam düzeyini belirleyen faktörler arasında sıralanmaktadır. Dezavantajlı grupları tanımlayan bu faktörler çalışma hayatında, bu gruplara dâhil olan bireylerin yerini belirlemektedir. Neoliberal politikaların etkisiyle işten ayrılma, çalışma veya iş bulma sürecinde dezavantajlı gruplar ayrımcılığa maruz kalmaktadır. İstihdam, ülke düzeyinde hem ekonomik, refah ve sosyal uyumun bir göstergesidir. Yaşanan krizler sonrası işsizliğin artması ve buna bağlı olarak sosyal devlet ve sosyal koruma kavramlarının tekrar önem kazanması, dezavantajlı grupların istihdamı konusu uluslararası kuruluşların ve ülkelerin gündemlerine sık sık gelmektedir.

Anahtar Kelimeler: İstihdam, Dezavantajlı Gruplar, İşsizlik

ABSTRACT

This study aims to evaluate the employability of disadvantaged groups in working life. Disadvantage can sometimes stem from physical barriers, sometimes from social value systems, and sometimes from a lack of knowledge and skills demanded by the labor market, and these factors vary widely from country to country. Disadvantaged groups include children, the disabled, ex-convicts, immigrants, women and the elderly. Differences in working life such as environment, individual characteristics, cultural values, working conditions, education and age are among the factors that determine the employment level of disadvantaged groups. These

factors that define disadvantaged groups determine the place of individuals included in these groups in working life. With the effect of neoliberal policies, disadvantaged groups are exposed to discrimination in the process of leaving, working or finding a job. Employment is an indicator of both economic, welfare and social cohesion at the country level. The increase in unemployment after the crisis and the re-emphasis of the concepts of social state and social protection, employment of disadvantaged groups frequently come to the agenda of international organizations and countries.

Keywords: Employment, Disadvantaged Groups, Unemployment

GİRİŞ

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de dezavantajlı gruplar çalışma hayatına girişte çeşitli engellerle karşılaşmaktadırlar. Engelliler başta olmak üzere eski hükümlüler, yaşlılar, kadınlar, çocuklar ve göçmenler gibi eğitim, çalışma, sağlık, sosyal güvenlik, bilgi gibi olanaklara erişimde güçlük yaşayabilenler dezavantajlı gruplar içinde sayılmaktadır. Dezavantaj, bazen işgücü piyasasının talep ettiği bilgi ve becerilerden yoksun olmaktan kaynaklanabildiği gibi bazen de toplumsal değerler sisteminden ya da fiziksel engellerden kaynaklanabilmektedir. Dezavantaj olarak adlandırılan bu faktörler ülkeden ülkeye de farklılık göstermektedir.

Dezavantajlı gruplar içinde sınıflandırılan yaşlılar, yaşlarının ilerlemesinden dolayı hem fiziksel güç hem de konsantrasyon gereken işlerde çalışamayan kişiler olarak tanımlanmaktadır. Engelliler hem işe girerken, hem işte, hem de işten ayrılırken diğer bireylere göre daha dezavantajlı olan gruptur. Kadınların iş gücü piyasası içinde dezavantajlı durumuma getiren başlıca olgu cinsiyet algısıdır. Kayıt dışı iş gücü piyasası içinde ciddi bir yeri olan ve önemli bir işgücü kaynağı olarak göçmenlerde dezavantajlı gruplar içinde yer almaktadır. Yaşamını devam ettirmek ya da aile bütçesine katkı sağlamak için güvencesiz olarak çalışan ve işverenlerce uygulanan negatif ayrımcılık nedeniyle uzun süre çalışma yaşamından uzak kalan kişilerdir (Çevik ve Özkul, 2022: 611-612).

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerde dezavantajlı grupların istihdamı da kendi içinde önemli sorunlar barındırmaktadır. Dezavantajlı çalışanların sağlıklarının korunması ve çalışma güvenliklerinin sağlanması; yani meslek hastalıkları ve iş kazalarına karşı önlem alınması gerekmektedir. Çünkü işletmelerde çalışan dezavantajlı bireyler, diğer bireylere göre daha fazla çeşitlilikte ve sayıda risk ve tehlikelerle karşı karşıya kalmaktadır (Arpat ve Bertan, 2019: 215).

Bu çalışmanın amacı çalışma hayatı ve dezavantajlı gruplara ilişkin bilgilerin verilmesidir. Çünkü birden fazla dezavantajlı durumun bir arada olması çalışma yaşamındaki eşitsizlikleri derinleştirmektedir. Çalışma hayatı içindeki dezavantajlı grupları toplu halde ele alan çalışma sayısı azdır, çalışma bu boyutuyla da literatüre katkı sağlamaktadır.

ÇALIŞMA HAYATINDA DEZAVANTAJLI GRUPLAR

Yaşlılar

Yaşlanma, insanların yaşının ilerlemesiyle beraber psikolojik ve fizyolojik olarak değişmesidir. Yaşlanma kavramını bilimsel olarak tanımlayan gerontoloji bilimine göre “*kronolojik yaşın ilerlemesiyle, çevresel şartlar altında yaşayan organizmada ya da yetişkin insanda meydana gelen düzenli değişiklikler*”dir (Baybora, 2007:5).

Fizyolojik, biyolojik, psikolojik, sosyal ve ekonomik yönden bu dönemin kendine has özellikleri bulunmaktadır. İnsanların hayat sürecinde geri dönülemeyen, kaçınılmaz bir süreçtir (Bulduk,2014: 54). Yetişkinliğin bir uzantısı olarak yaşamın ilerleyen dönemlerinde ruhsal ve fiziksel değişimlerin yoğun olarak yaşandığı bir dönemdir. 65 yaş ve üstündeki bireyler Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından yaşlı olarak kabul edilmektedir. Fakat bu tanımlama sadece kronolojik yaşın sınırını belirlemektedir. Bir de işin biyolojik tarafı var ki bu da yaş almayla beraber doku ve organlarda meydana gelen yaşlanmadır (Tuncel ve Uzun:2019:311-312).

“Yaşlılık”, “Yaşlanma” ve “İhtiyarlık” birbirlerinin yerine kullanılan kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşlılık bireylerin fonksiyonel bir durumdan fonksiyonel olmayan

duruma geçtiği evreyi ifade etmektedir. Yaşlanma ise doğum ile başlar ve bireylerin ölümüne kadar olan süreci tanımlamaktadır. İhtiyarlık bir değerler sistemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireylerin toplum ile birey arasında oluşan kültürel ve sosyal ilişkiler sonucunda gelinen süreçtir (Beğer ve Yavuzer, 2012: 1).

Sosyal politika alanında yaşlılık kavramı önemli bir yere sahiptir. Dünya genelinde yaşlı nüfusta meydana gelen artış, sosyal politika alanı içerisinde yaşlılara yönelik politikaların oluşturulması için daha fazla alan açılması gerekliliğini beraberinde getirmiştir (Gould, 1999: 165-174).

Sağlıklı yaşamı tanımlayan belirli göstergeler vardır. Bunlar; zihinsel ve biyolojik sağlık, yaşamdan zevk alma, yaşam süresinin uzunluğu, sosyal ve bilişsel yeterlilik, kişisel kontrol, üretkenlik gibi vs. Yani kişilerin sağlıklı bir biçimde yaşlanma sürecini yaşaması sadece bireysel değil toplumsal faktörlere de bağlıdır (www.ab.gov.tr).

WHO’nun yaptığı yaş sınıflandırmasına göre;

- 45-59 yaş arası orta yaş,
- 60-74 yaş arası yaşlılık,
- 75-89 yaş arası ileri yaşlılık,
- 90 ve üstü ise ihtiyarlık kategorisine alınmıştır (<http://tuik.gov.tr>).

Artan yaşam beklentisiyle beraber artık daha üretken bir yaşam tarzı oluşmuştur. Bu tarz “yaşlanan”, “yaşlı” ya da “ihtiyar ” algısını değiştirmiştir. Bu bakış açısı artık 45-64 yaş arası çalışanların sayısını ve işgücü içindeki oranını artırmıştır. Bu durumun işgücü piyasasına yansımalarına bakıldığında; bu yaş grubunun işgücü potansiyeli ekonominin ve insan kaynakları uygulamalarının merkezi haline geleceği düşünülmektedir. Yaşlanan olarak nitelendirilen bu çalışma grubu ya emekliliği ertelemekte ya da çalışma koşulları olarak daha iyisini beklemektedir. İşgücünden meydana gelen bu dönüşüme organizasyonların başarıyla uyum

sağlayabilmeleri için yaşlı çalışanlara yatırım yapmayı politika ve uygulamalara ihtiyaçları olacağı öngörülmektedir (Özen ve Özbek:2017: 548-549).

Tablo 1. OECD Ülkelerinde Yaşlı Çalışanların İstihdam Oranları (55-64 yaş)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Almanya	62,7	64,6	65,2	67,6	69,2	70,4	71,6	71,8	71,9
Avustralya	61,4	61,4	62,1	62,5	63,6	63,8	64,5	63,6	65,4
Avusturya	43,8	45,1	46,3	49,2	51,3	54,0	54,5	54,3	55,4
Belçika	41,7	42,7	44,0	45,4	48,2	50,4	52,1	53,1	54,5
Kanada	59,5	59,6	60,1	60,9	61,4	62,1	62,6	60,4	62,2
Çek Cum.	51,6	54,0	55,5	58,5	62,1	65,1	66,7	68,2	69,8
Danimarka	58,8	60,7	63,0	65,8	68,2	69,2	71,3	71,4	72,3
Finlandiya	57,9	58,5	59,1	60,7	61,7	64,6	65,9	66,6	68,4
Fransa	46,9	48,3	50,1	51,2	52,6	53,6	54,5	55,2	56,0
Yunanistan	35,4	33,9	34,3	36,1	38,1	40,8	42,9	42,6	48,3
Macaristan	37,9	41,8	45,4	49,9	51,7	54,4	56,7	59,6	62,8
İzlanda	81,2	84,8	84,7	84,6	83,9	80,7	81,2	79,3	80,2
İrlanda	51,2	52,6	55,4	56,8	58,3	60,3	61,7	60,8	62,8
İtalya	42,2	45,9	47,9	49,9	51,9	53,4	54,0	53,4	53,4
Japonya	66,9	68,7	70,1	71,6	73,6	75,5	76,7	77,0	77,1
Kore	64,3	65,7	66,0	66,2	67,4	66,8	66,9	66,6	66,3
Lüksemburg	40,5	42,6	38,5	39,6	39,8	40,5	43,1	44,0	46,6
Meksika	55,0	55,0	54,7	54,9	55,0	55,4	56,1	0,0	53,1
Hollanda	59,0	59,7	61,5	63,3	65,5	67,5	69,5	70,8	71,4
Yeni Zelenda	74,3	76,1	75,1	76,0	78,2	77,9	76,2	76,8	77,9
Norveç	71,1	72,2	72,2	72,6	71,9	72,1	72,8	72,8	74,6
Polonya	39,5	41,4	43,4	45,4	47,7	48,4	49,1	51,2	54,7
Portekiz	41,3	43,3	46,3	48,8	53,5	57,3	58,5	59,0	63,4
Slovak Cum.	45,2	46,0	48,4	50,5	54,7	56,0	58,8	60,2	60,7
İspanya	43,3	44,3	46,9	49,1	50,5	52,2	53,8	54,7	55,8
İsveç	72,3	72,8	73,2	74,1	75,1	76,8	76,5	76,3	76,9
İsviçre	69,3	69,2	70,3	71,5	72,2	72,6	73,0	73,5	72,3
Türkiye	31,5	31,4	31,8	33,4	34,4	35,3	33,6	31,1	33,6
Birleşik Krallık	59,8	61,0	62,2	63,4	64,1	65,3	66,3	65,6	64,8
ABD	60,9	61,3	61,5	61,8	62,5	63,1	63,7	60,3	61,9
Şili	63,5	63,9	64,4	63,8	65,6	65,9	66,4	56,2	57,3
Estonya	62,6	64,0	64,1	65,1	67,9	68,4	71,9	71,3	71,7
İsrail	64,6	65,1	66,2	66,5	66,8	67,3	67,9	67,9	67,4
Slovenya	33,2	35,2	36,3	38,3	42,4	46,7	48,2	49,9	52,7
Kolombiya	61,1	61,5	62,6	63,1	63,3	63,7	61,8	55,0	51,7
Letonya	53,4	56,3	60,4	64,6	66,1	68,5	68,4	67,6	68,0
Kosta Rika	54,9	55,8	54,4	50,8	53,3	55,4	58,1	50,2	51,6
Litvanya	54,7	56,3	59,4	61,2	62,2	65,3	67,3	68,4	67,8
OECD	56,2	57,3	58,1	59,2	60,4	61,3	62,0	60,3	61,3

<https://data.oecd.org/emp/employment-rate-by-age-group.htm>

Yaşlı çalışanların istihdam içinde aldıkları pay incelendiğinde Türkiye OECD’nin ortalama değerinin altında kalmaktadır. 2013-2021 yılları arası değerler incelendiğinde yaşlı nüfusta en iyi istihdam oranlarının Almanya, Danimarka, İsveç, İsviçre, Japonya, Yeni Zelanda gibi ülkeler olduğu görülmektedir.

Kadınlar

Kadının işgücüne katılması, kadın istihdamının artırılması, toplumlarda ekonomik kalkınmanın sağlanmasında oldukça önemlidir. Bu durum bir yandan toplumların refah seviyesini arttırırken diğer yanında hane içi gelirin artmasını sağlamaktadır (Sar, 2021: 21). Günümüzde, kadınların işgücü piyasasına katılımı ve statüsünde olumlu gelişmeler olsa da, çalışma hayatında cinsiyet eşitsizliklerinden kaynaklanan sorunlar görülmektedir. Kadınların işgücüne katılım oranları ne yazık ki istenilen düzeyde değildir. Kadınların çalışma hayatında dezavantajlı duruma düşüren bazı faktörler söz konusudur. Bunlar aslında cinsiyet temelli yaklaşımın birer ürünüdür (Çevik ve Özkul,2022: 612). Kadınlar işgücü piyasasında karşı karşıya kaldıkları birçok engel vardır. Bunlardan bazıları aşağıda incelenmiştir.

İkili Rol Yaklaşımı: İş hayatında kadın işgücünün erkek işgücünden ayrışmasının birçok nedeni vardır. Bu konu da da geliştirilen bazı kuramlar vardır. Bu kuramlardan birincisi, kadının ev dışında çalışması ile birlikte üstelendiği ikinci rol için dengesini kurmaya çalışmasıdır. Fakat bu yaklaşım çözüm önerileri getirmek yerine kadının var olan yükünü de artırmaktadır. Çözüm olarak; kadının iş hayatındaki yerinin ikinci plana alındığı “ikili rol yaklaşımı”dır (Eyuboğlu, 1999: 20). İkili rol yaklaşımında hem iş hem de aile hayatı bağdaştırılmaya çalışılmaktadır. Fakat kadının işteki konumunun ikinci planda olması gerektiği savunulmaktadır. Bunun için hangi niteliğe veya vasa sahip olursa olsun kadının birincil görevi olarak ev içi sorumluluklar görülmektedir (Erdem ve Şahin, 2008: 49).

Kazançtaki (Ücretteki) Farklılıklar: Kadınlar-erkekler için uygulanan ücret politikaları yüzünden kazançlar arasında farklılıklar olmaktadır. Eğitim düzeyleri aynı olan sadece cinsiyet

farklılığından dolayı erkeklerin kazançları kadınlardan yüksek olmaktadır(Aydınbaşı ve Ünlüoğlu,2022: 8).

Eğitim Seviyesi ve Beşeri Sermaye Yatırımı: Eğitim seviyesi kadınların işgücüne katılımını etkileyen en önemli değişkenlerin başında gelmektedir. Nicelik ve nitelik açısından eğitim düzeyinin yüksek olması istihdamı artırmaktadır (Eyuboğlu, 1999: 88). Eğitim seviyesi ile işgücüne katılım arasında kuvvetli bir bağ bulunmaktadır. Çünkü eğitim maliyetli ve uzun süre alan bir yatırımdır. Bunun karşılığı olarak da yüksek ücret ve iyi meslekler elde edinilmesi beklenmektedir (Biçerli, 2005: 65).

Çocuk Sahibi Olmak: Çocuk bakımı başta olmak üzere kadınların ev içi yükümlülükleri - işgücü piyasasına girişte engel olarak görülmektedir. Eğitimli ve vasıflı kadın, çalışmaya hayatına girmesi ile birlikte elde ettiği gelirle çocuğuna bakım hizmeti satın alabilmektedir. Fakat vasıfsız işgücüne grubuna dahil olan kadınlar ise elde ettiği gelir ile ancak ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir (Belet, 2013: 211). Kreş ve bakım evlerinin yetersizliği ve olanlarında yüksek ücretli olması, temel eğitim kurumlarının yarı zamanlı olması sebebiyle çalışma saatleriyle uyuşmaması, bir çocuğa en iyi annenin bakabileceği algısı kadınların istihdamını olumsuz etkileyen faktörlerin başında gelmektedir (Çakır, 2008: 33).

Medeni Durum: Bu durum kadınların işgücüne katılım oranını etkileyen bir başka önemli unsurdur. Evlenme ile beraber kadınların ev içi sorumluluklarının olacağı düşünülmektedir. Kadınların, çalışmaya hayatı ile ev işleri-çocuk bakımı ve benzeri faaliyetler arasında zamanlarını en uygun şekilde paylaşmalarını önemlidir (Becker, 1965). Dolayısıyla, evli olan kadınların, evli olmayan kadınlara göre işgücüne katılım oranının daha düşük olması beklenmektedir.

Tablo 2. OECD Ülkelerinde Kadınların İstihdam Oranları

	2013	2019	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Almanya	68,1	68,6	69,0	69,9	70,6	71,2	71,9	73,2
Avustralya	66,4	66,1	66,8	67,4	68,2	69,2	70,0	68,6
Avusturya	66,9	66,9	67,1	67,7	68,2	68,6	69,2	67,4
Belçika	57,2	58,0	58,0	58,1	58,7	60,8	61,7	60,8
Kanada	69,4	69,1	69,2	69,4	70,1	70,4	71,2	66,8
Çek Cum.	59,6	60,7	62,4	64,4	66,2	67,6	68,1	67,1
Danimarka	68,3	68,1	68,7	69,8	70,5	71,3	72,0	71,4
Finlandiya	67,0	67,2	66,8	66,8	67,6	69,7	70,6	69,6
Fransa	61,3	61,8	62,1	62,4	62,7	63,3	63,9	63,6
Yunanistan	39,5	40,7	42,1	42,8	43,9	44,6	46,6	44,7
Macaristan	56,7	59,6	61,6	64,2	65,2	66,6	67,1	66,9
İzlanda	79,0	80,5	82,3	83,6	83,5	82,5	81,9	77,9
İrlanda	57,1	57,9	59,3	61,1	62,3	63,1	64,1	61,0
İtalya	46,3	46,7	47,0	48,1	48,9	49,5	50,2	48,4
japonya	62,5	63,7	64,7	66,2	67,7	69,9	71,4	71,1
Kore	54,0	55,0	55,7	56,1	56,9	57,2	57,8	56,7
Lüksemburg	59,1	60,5	60,8	60,4	62,6	63,4	63,7	64,0
Meksika	45,0	44,2	44,7	45,1	45,0	45,7	47,1	
Hollanda	70,8	69,9	71,1	71,9	73,1	74,6	75,9	75,7
Yeni Zelenda	67,6	69,0	69,1	70,6	72,0	73,0	73,2	72,2
Norveç	73,5	73,4	73,0	72,8	72,4	72,7	73,1	72,7
Polonya	52,2	54,0	55,6	57,4	58,9	60,4	60,7	61,0
Portekiz	56,2	58,5	60,1	61,6	64,0	66,3	67,1	66,2
Slovak Cum.	57,1	58,1	59,9	62,4	64,5	65,6	66,8	66,1
İspanya	50,3	51,2	52,7	54,3	55,7	56,9	57,9	55,8
İsveç	71,8	72,5	73,3	74,2	74,7	75,2	74,7	72,8
İsviçre	73,2	74,1	74,7	75,4	75,2	75,7	76,4	75,9
Türkiye	29,7	29,5	30,5	31,2	32,2	32,9	32,2	29,7
Birleşik Krallık	66,8	68,1	68,9	69,6	70,5	71,2	72,0	71,9
ABD	62,3	63,0	63,4	64,0	64,9	65,5	66,3	62,2
Şili	51,8	52,5	52,6	53,1	54,1	54,5	55,0	46,6
Estonya	67,1	67,5	69,4	69,7	72,5	72,5	73,0	72,1
İsrail	63,0	64,2	64,6	65,2	65,7	66,4	66,4	64,9
Slovenya	58,9	59,6	60,6	62,2	65,4	67,1	68,2	67,1
Kolombiya	54,4	55,0	55,9	55,8	55,8	55,1	54,0	45,7
Letonya	63,2	64,3	66,3	67,4	68,3	70,0	70,7	70,1
Kosta Rika	48,7	48,0	47,2	44,3	45,0	46,6	48,6	41,4
Litvanya	62,8	64,9	66,5	68,8	70,2	71,6	72,5	71,0
OECD	57,3	57,8	58,5	59,2	60,0	60,8	61,4	58,8

<https://data.oecd.org/emp/employment-rate.htm#indicator-chart>

Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD)'ye göre, Türkiye'de kadınların istihdama katılım oranı OECD'ye üye ülkeler arasında sonlarda yer almaktadır. 2020 yılında İzlanda'da

kadınların istihdama katılım oranı % 77, Almanya'da % 73 ve OECD ortalaması da % 59 düzeyindedir. Türkiye bu oran OECD ortalamasının altında olup; yalnızca %29,7'dir. Kadınların işgücüne katılımının bu kadar düşük olmasının altında birçok neden yatmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği bu düşük katılımın belki de en önemli nedenidir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği maalesef kadınların kendi seçimleri olmaya, bu duruma mecbur bırakılmalarının sonucudur. Aile bireylerinin kadınların iş hayatında olmasını istememeleri, çocuk bakımı, ücret farklılıkları, medeni durum vs. gibi nedenler toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini daha da derinleştirmektedir. 2018 yılında yapılan Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmasına (TNSA) göre 15-49 yaş aralığında bulunan kadınların çocuk sayısı arttıkça ve öğrenim düzeyleri azaldıkça istihdamın içinde daha az yer aldıkları durumu saptanmıştır. Bu durumlar göz önünde bulundurulduğunda bir yandan kadınlar için güvenceli istihdam imkânlarının artırılması için politikalar oluşturulurken diğer yandan da sosyal ve sağlık alanlarında kadınların daha çok desteklenmesi gerekmektedir.

Çocuklar

Son dönemlerde tarımsal yapısı çözülmekte olan veya ekonomisi tarıma dayanan toplumlarda çocuk emeğinin niteliğinin ne olduğu önem arz eder duruma gelmiştir. Bunun için bu toplumlarda çocuk emeği üzerine yapılacak analizler ve uygulanacak politikalar da kendini göstermeye başlamıştır. Bu amaçla çocuklara dair tanımlamaların netleşmesi üzerine çalışmalar yapılması da bir ihtiyaç haline gelmiştir. Çocuğun çalışmasının sağlıklı ölçülebilip, bunun değerlendirmesinin yapılabilmesi toplumlarda, çocuk ve çocukluk, çocuk çalışması, çocuğun değeri ve çocuk emeği kavramlarının tanımlanmasının yapılması gerekmektedir. Çocuğun yaptığı faaliyet sınıflamaları yapılırken; hangisinin sosyalizasyon, hangisinin eğitim, hangisinin çalışma ve hangisinin sömürü olduğu konusunda yeni tipolojilerin ve tanımlamaların geliştirilmeye çalışıldığı görülmektedir(Köksal ve Lordoglu, 1993: 17–18).

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) 'nun genç işçi tanımlamasına 15–24 yaş grubundaki bireyler girmektedir ve çocuk işçi tanımlaması yapılırken de çizilen yaş sınırı 15 olmaktadır. Buna göre, 15 yaşın altında aile bütçesine katkıda bulunmak, hayatını kazanmak amacıyla çalışma hayatına katılan çocuklar, çocuk işçi veya çalışan çocuk olarak tanımlanmaktadır (Karaman ve Özçalık, 2007: 31).

Dünyada 160 milyona yakın çocuk, çocuk işçi olarak çalışmaktadır. Bu sayının 97 milyonu erkek ve 63 milyonunun kız çocuğu olduğu tahmin edilmektedir. Bu her 10 çocuktan bir tanesinin çocuk işçi olarak çalışması anlamına gelmektedir. Bu çocuklara dair diğer bir tespit ise 79 milyona yakın yani çocuk çocukların yaklaşık yarısı sağlıklarını ve gelişimlerini etkileyen tehlikeli işlerde çalışmaktadırlar. 2000 yılından itibaren, çocuk işçi olarak çalışan çocuk sayısında net olarak 94 milyon azalma yaşanmıştır. Bu süre zarfında tehlikeli işlerde çalışan çocukların sayısında yarı yarıya azalma olmuştur. Ancak, 2012-2016 dönemde arasında bu ilerleme yavaşlamıştır. Bu dönemde çocuk işçi sayısındaki azalma 16 milyonla sınırlı kalmıştır. Tehlikeli işlerde çalışan çocukların sayısındaki azalma da benzer şekilde yavaşlamıştır. 2016-2020 döneminde ise çocuk işçiliğinde artışlar gözlenmiştir. Bu dört yıllık süre içinde çocuk işçi olarak çalışan çocukların yüzdesi değişmezken, mutlak sayıları 8 milyondan fazla artmıştır. Benzer şekilde, tehlikeli işlerde çalışan çocukların yüzdesi neredeyse aynı kaldı, ancak mutlak sayıları 6,5 milyon kadar artmıştır.

Çocuk işçiliğinin, bölgelere göre dağılımına bakıldığında, en yüksek rakamlara sahip olan bölge Afrika bölgesidir. Afrika'da toplam çocuk işçi sayısı 92 milyon olup her beş çocuktan biri çocuk işçisi olarak çalışmaktadır. Asya-Pasifik bölgesi ikinci sırada yer almaktadır ve burada 49 milyon çocuk işçi bulunurken; bu sayı Dünyadaki tüm çocukların %5,6'sını oluşturmaktadır.

Diğer bölgelerdeki çocuk işçi dağılımına bakıldığında ise Amerika Kıtası'nda 8,3 milyon, Avrupa ve Orta Asya'da 8,3 milyon ve Arap Ülkeleri'nde 2,4 milyon olduğu tespit edilmiştir.

Çocuk işçiliği sektörüne göre dağılımı incelendiğinde, tarım sektörünün açık ara en büyük paya sahip olduğu görülmüştür. Dünya genelindeki çocuk işçilerin yaklaşık %70'inin yani 12 milyonluk bir kesimi tarım sektöründe çalışmaktadır. Hizmet sektöründe 31,4 milyon, sanayide ise 16,5 milyon çocuk işçi bulunmaktadır. Çocuk işçi olup, tehlikeli işlerde çalışan çocukların yaşının 5 ila 11 yaş aralığında olduğu saptanmıştır. 2020 yılında 5 ila 11 yaş aralığındaki çocuk işçi sayısı, 2016 yılına göre 16.8 milyon artmıştır. Bu yaş aralığındaki tüm çocuk işçilerin dörtte üçünden fazlası tarım sektöründe çalışmaktadır. Kırsal alanlarda yaşayan çocuk işçi sayısı 122,7 milyon iken, bu sayı kentsel alanlardaki çocuk işçiler için 37,3 milyon olarak belirlenmiştir. Çocuk işçiliği kırsal alanlarda görülme sıklığı %13.9, kentsel alanlardakinden %4.7 neredeyse üç kat daha yüksektir (ILO, www.ilo.org, 15.06.2023).

Eski Hükümlüler

Herhangi bir suç işlemesi nedeniyle, mahkûmiyet kararı kesinleşmiş, hürriyeti bağlayıcı bir ceza verilerek tutuklanıp cezaevine konmuş kişi “hükümlü” olarak tanımlanmaktadır. Eski hükümlü terimi, hapis cezasını tamamlamış ve cezaevinden çıkmış kişileri ifade eder. (Aytaç, 2014: 422). Eski hükümlü Yurtiçinde İşe Yerleştirme Hizmetleri Hakkında Yönetmeliğe göre “Devlet memuru olmaya engel bir suçtan hüküm giyenleri ya da bir yıldan uzun süreli bir cezadan, cezasını infaz kurumlarında tamamlayanları, koşullu salıverilenleri, cezası ertelenenleri, özel kanunlarda belirtilen şartlardan dolayı istihdam imkânı bulunmayanları ve ömür boyu kamu hizmetlerinden yasaklı bulunanları” ifade etmektedir (Çevik ve Özkul:2022).

Eski hükümlüler işgücü piyasasında çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bununda altında yatan belki de en temel neden işverenlerin ve toplumun onlara duydukları güvensizliktir. Birde buna vasıfsız işgücü olma durumu da eklenince iş içinden iyice çıkılmaz bir hal almaktadır. Dolayısıyla bu kişilere vasıf kazandırılması en azından işgücü piyasasına girme önündeki engellerden de birini kaldırmış olmaktadır. İnfaz kurumlarında düzenlenen meslek edindirme kursları ile temel, orta ve yüksek eğitim programları örnek istihdam olanaklarını artırıcı

uygulamaların başında gelmektedir (Koçak ve Altun,2010: 101-102). Eski hükümlülerin hem çalışma hayatında başarılı olmaları hem de toplumla bütünleşmeleri için ise sosyal rehabilitasyon büyük önem taşımaktadır. (Şahin,2002: 13). Bu nedenle engelliler gibi eski hükümlüler için de kanunlarla kota sistemi veya işverenleri eski hükümlü çalıştırmaya özendirici tedbirler getirilmekte, kendi işlerini kurmaları için parasal, aynı ve teknik destek sağlanmaya çalışılmaktadır (Altan,2010: 203)

Eski hükümlülerin çalışma hayatında korunması, üç aşamada şeklinde değerlendirilmektedir. İlk aşama eğitimidir. Hükümlülerin ceza infaz kurumunda buldukları süre zarfı içerisinde hem sosyal hem de mesleki yönden eğitim aldıkları aşamadır. Böylelikle toplumsal hayata uyum sağlamakta zorlanmayacaklardır. İkinci aşama, eski hükümlünün işe girerken koruma altına alınmasıdır. Bu aşamada eski hükümlülere, eğitim ve mesleki danışmanlık hizmetleri sağlamanın yanında, bu kişiler için işyerlerinde belirli kotalar belirlenebilir, bazı iş alanları sadece eski hükümlülerin çalışması için ayrılabilir. Üçüncü aşama ise, eski hükümlülerin işe yerleştirildikten sonra koruma altına alınmasıdır. İş ve ücret sözleşmesinin haksız feshi gibi konular olması durumunda eski hükümlüler için özel koruma önlemlerinin alınmasını gibi konuları içerebilir (Tokol ve Alper,2014: 253).

Eski hükümlülerin istihdamı çalışacak sektöre göre değişiklik göstermektedir. Çünkü eski hükümlüleri istihdam etme yükümlülüğü 4857 sayılı Kanun’un 30. maddesi uyarınca sadece kamu sektöründeki işverenlere yüklenmiştir. Buna yasaya göre, 50 kişiden fazla işçi çalıştıran kamu sektörüne ait işyerlerinde eski hükümlü veya terör mağduru çalıştırma zorunluluğu % 2 olarak belirlenmiştir (Yaman, 2023: 116-117).

Tablo 3. Türkiye’de Eski Hükümlü Bireylerde İşe Yerleştirme Çalışmaları

Yıllar	Erkek	Kadın	Toplam
2018	377	10	387
2019	774	13	787
2020	1454	53	1507
2021	300	3	303
2022	182	3	185

Tablo’da yer alan bilgiler İŞKUR İstatistik Yıllıklarından Alınan Bilgiler doğrultusunda yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 3'e göre Türkiye'de İŞKUR aracılığıyla işe yerleştirmeler incelendiğinde 2018 yılında 377'si erkek 10'nu kadın olmak üzere toplam 387 eski hükümlü birey işe yerleştirilmiştir. 2020 yılına kadar işe yerleştirme sayıları artış gösterirken 2021 yılı itibariyle azalış göstermeye başlamıştır. Diğer taraftan eski hükümlülerde işe yerleştirmeler cinsiyet açısından değerlendirildiğinde kadın ve erkek bireyler arasında ciddi düzeyde farklılık bulunduğu tespit edilmiştir.

Eski hükümlülerde istihdamı OECD ülkeleri bazında değerlendirdiğimizde GSMH'dan sosyal harcamalara ayrılan payın ortalama %20 olduğu saptanmıştır. OECD 'ye üye olan ülkelerin uyguladıkları aktif ve pasif politikalar içerisinde hükümlü ve eski hükümlülere yönelik politikalar ile GSMH'larından ayırdıkları paylara yönelik ayrı bir veri tabanı bulunmamaktadır. Dolayısıyla ülkelerin eski hükümlüler için uyguladıkları politikalar ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir (Erel, 2022: 42). Örneğin İsviçre'de "Krami" adı verilen bir kurumla tahliye sonrası işlemler yürütülmektedir. Bu kurumda yürütülen programla eski hükümlülerin tam istihdamını sağlayacak destek ve sübvansiyonları sağlamaktadır. Krami programı ile devlet ücret, teşvik ve yardımlar sağlayarak eski hükümlü çalıştıran işverenlere kalıcı olarak destek olmaktadır. Krami programı eski hükümlülerin eski alışkanlıklarına dönmemeleri, tekrar suç işlememeleri için sık sık sosyal etkinlikler organize etmektedir. Bu etkinliklerden toplum bilincinin aşılması ve sosyal çevreyle uyum içerisinde yaşam hedeflenmektedir (Boijesen ve Tallving, 2017: 12-22).

Avusturya'da tahliye edilecek hükümlülere istihdam, barınma ve mali destekler hakkındaki bilgilendirmeler tahliye sürelerine iki kalasıya yapılmaktadır. Toplumsal uyum süreçlerinin hızlanması için hükümlülere ev izinleri verilmektedir. Tahliye öncesi ve sonrası dönemde iş eğitimi, istihdam danışmanlığı, mesleki eğitim gibi alanlarda hizmetler verilerek işgücü piyasasına uyum süreçlerine destek sağlanmaktadır (Koss ve Graf, 2013: 29-34).

Almanya'da eski hükümlülerin sicil kayıtları suç geçmişi nedeniyle işe alınmama veya ayrımcılık yaşama gibi durumlarla karşılaşmamaları için sicil kayıtları gizli tutulmaktadır. İdari ve cezai makamlar, bireylerin sicil bilgilerini kayıt altına almaktadırlar fakat bu makamlar dışında başka kimsenin bu kayıtlara erişim hakkı bulanmamaktadır. Kamu ve özel sektör işverenlerine belli alanlarda imtiyaz hakkı tanınmaktadır (Morgenstern, 2011: 26-27).

Danimarka'da sosyal hizmet uzmanları, denetimli serbestlik kapsamında bireylerin aile ve akrabalarla yeniden iletişim kurmasına, iş bulmasına, kişisel ihtiyaçlara yönelik mali destekler gibi alanlarda yardımlar sunmaktadır. Ayrıca Danimarka Adalet Bakanlığı, tüm belediyelerde işbirliği içinde çalışmaktadır. Bu işbirliğinde Denetimli Serbestlik Hizmetleri kapsamında eski hükümlülerin tahliye sonrası nereden yardım ve destek arayabileceklerini bilmelerinin sağlanması amaçlanmaktadır (www.kriminalforsorgen.dk, 2022).

Engelliler

Engellilik kavramının anlamı ve kapsamı zaman içinde değişmektedir. Oldukça karmaşık, değişken ve çok boyutlu/yönlü bir kavram olan engellilik, bir bireyin fiziksel, zihinsel, duygusal veya sosyal işlevlerinin sınırlılığı veya eksikliği olarak tanımlanabilir. Ancak engellilik, sadece kişisel sorunların bir kapsülü olmayıp, toplumsal bir olgu olarak da kendini göstermektedir. Toplumun diğer aktif bireyleri gibi engellilerin de sosyal hayata aktif katılımını ve yaşam kalitelerini etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bunlar, engellilerin haklarına saygı gösterilmesi, engelliler için koşulların sağlanması, engelliler için eğitim, sağlık, istihdam/işgücü piyasası, ekonomik ve sosyal hizmetleri içermektedir (Avrupa Komisyonu, 2020). Bu faktörlerin uygulanması, engellilerin sosyal katılımını ve yaşam kalitesini artıracaktır. Bunun için de bu konulara daha dikkatli bakılması ve gerekli güvenlik önlemlerinin alınması gerekmektedir. Engellilik alanında, topluma eşit katılımı garanti altına almak amacıyla engellilerin haklarına ilişkin ulusal ve uluslararası belgeler bulunmaktadır. Bu alanda atılan en önemli adım, 2006 yılında Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen Engellilerin Haklarına

İlişkin Sözleşme' dir. Uluslararası bir belge niteliği taşıyan bu sözleşme, devletlere engellilerin insan haklarının ve temel özgürlüklerinin tam ve eşit şekilde kullanılmasını teşvik etme, koruma ve sağlama yükümlülükleri getirmiştir (Sözen, 2023: 122).

Ülkemizde, engellilere yönelik istihdam politikaları 1970'lerde başlamıştır. Bu politikaların çoğu kota ve kota/ceza sistemine dayanmaktadır. Engelli bireylerin istihdam edilebilirlik yükümlülüğü hem kamu hem de özel sektör işverenlerine verilmiştir. Bu kapsamda 1971 yılında yürürlüğe giren 1475 sayılı İş Kanunu ile engelli işçi istihdamı düzenlenmiştir. Kamu ve özel sektör işverenlerine %2 oranında engelli işçi çalıştırma yükümlülüğü getirilmiştir. 1997 yılında yürürlüğe giren 572 sayılı KHK ile bu oran %'3 üçe çıkarılmış, daha sonra yapılan yeni bir mevzuat düzenlemesi ile de bu oran kamu işyerleri için %4 olarak belirlenmiştir. İş Kanunu gereğince engelli istihdam etme yükümlüğünü yerine getirmeyen özel sektör işverenleri için cezai yaptırım getirilmiştir. Engelli bireyleri verilen kotalar doğrultusunda istihdam etmeyen işyerleri için belirli bir miktarda ceza ödeme yükümlülüğü olmuştur. Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü tarafından engelli işçi istihdamına ilişkin iş ve işlemler yürütülmektedir. 1997 yılında engelli memur istihdamı, yürürlüğe giren 572 sayılı KHK ile 657 sayılı DMK' da yapılan değişiklikle uygulamaya girmiş; kamu kurum ve kuruluşlarının çalıştırdıkları personele ait kadrolarda % 3 oranında engelli memur çalıştırma yükümlülüğü getirilmiştir (www.aile.gov.tr, 25.07.2023).

Tablo 4. Türkiye'de Engelli Bireylerde İşe yerleştirme Çalışmaları

Yıllar	Kamu			Özel			Toplam		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
2018	585	137	722	11607	2601	14208	12192	2738	14930
2019	689	228	917	11085	2713	13798	11774	2941	14715
2020	861	336	1197	6355	1301	7656	7216	1637	8853
2021	287	68	355	8312	1888	10.200	8599	1956	10.555
2022	324	94	418	14.064	3407	17.471	14.388	3501	17.889

Tablo'da yer alan bilgiler İŞKUR İstatistik Yıllıklarından Alınan Bilgiler doğrultusunda yazar tarafından oluşturulmuştur

Engelli bireylerin istihdam oranları ülke bazında incelendiğinde; Güney Afrika'da %30'un ve Japonya'da %38'in altında, İsviçre'de %81'in ve Malavi'de %92'nin üstünde değişiklik

göstermektedir. Dünya Sağlık Araştırmasında 51 ülkeden elde edilen sonuçlar analiz edildiğinde, istihdam oranlarının engelli erkeklerde %52.8 ve engelli kadınlarda %19.6 olduğu görülmüştür. Engelli bireylerin istihdam oranı için bir karşılaştırma yapılacak olursa; engelli olmayan erkekler için % 64.9 ve engelli olmayan kadınlar için %29.9'dur. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün yapmış olduğu bir çalışmadan 27 ülkeden elde edilen verilere göre; çalışma çağındaki engelli bireyler iş piyasasında çok büyük dezavantajlar yaşamaktadırlar. Dolayısıyla da istihdam oranları çalışma çağındaki engelli olmayan bireylerinkinden daha kötü düzeydedir. Bu çalışmaya göre engelli bireylerin ortalama istihdam oranı %44 olarak tespit edilmiştir. Bu oran, engelli olmayan bireylerin ortalama istihdam oranının (%75) yarısından biraz fazladır. Engelli olmayan bireyler arasında faal olmama oranı (%49) 2.5 kat daha fazladır (bu oran engelli olmayan bireylerde %20 'dir) (worldbank.org/. 26.07.2023).

Göçmenler

Geçmişten günümüze gerek gönüllü gerekse de zorla topluluklar, aileler ya da kişiler yaşadıkları yeri bazen terk etmek durumunda kalmışlardır. Bu olgu savaş vb. durumdan olabileceği gibi daha iyi hayat şartlarına sahip olma düşüncesiyle de olabilmektedir. Göç kavramı aslında bir yer değiştirme hareketinden daha kapsamlı bir süreci tanımlamaktadır. Özellikle de dış göçler, iç göçten daha sıkıntı süreçleri beraberinde getirmektedir. Göçmenler, göç ettikleri ülkede yaşayan vatandaşlarına göre dil, kültür, yaşam tarzı vb. farklılıklara sahiptirler. Göçmenler bu farklılar sonucu entegrasyon ve benimsenme problemleri ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Yaşadıkları bu problemler göçmenlerin çalışma hayatını da etkilemektedir. Göçmenler, ev sahibi ülkede çalışma hayatında dezavantajlı bir konumda yer alırken; ya tercih edilmeyen ya da tercih edilse de ev sahibi ülke vatandaşlarının çalışma standartlarına ulaşmakta zorluklar yaşayan bir grup halindedirler (Birinci Gemici, 2016: 240).

Göçmenler genellikle daha az gelişmiş ülkelerden daha gelişmiş ülkelere göç etmektedir. Bunun nedeni; buldukları ülkede çalışma çağındaki genç nüfusun fazla olması nedeni ile iş

imkânlarının daha kısıtlı olması ve gelişmiş ülkelerde işgücü arzının daha fazla olmasıdır (ILO, 2021, 13). OECD ülkelerinde göçmen işçilerin istihdama katılım oranlarının yüksek olmasının nedeni ise; gelişmiş ülkelerin çalışma çağında ve eğitilmiş genç nüfusu ülkelerine kabul etmeleridir. Genç ve eğitilmiş göçmen işçiler gittikleri ülkelerde nitelikli işgücü olarak değerlendirilir (UNHCR ve UNESCO, 2016: 6). İzlanda’da göçmen işçilerin % 82,4’ü, Çek Cumhuriyeti’nde %79,2’si ve İsrail’de %79,1’i istihdama dahil edilirken Türkiye’de bu oran sadece %44,2’dir (OECD, 2020).

Göçmen işçiler en fazla Avrupa ve Orta Asya bölgelerinde yer almaktadır. Bunun nedeni; göçmenlerin çalışmak için genellikle yüksek ve üst-orta gelire sahip ülkeleri tercih etmesidir (ILO, 2021: 26). Buna rağmen, göçmen işçiler çoğunlukla yerel vatandaşların daha az tercih ettiği, emeğe dayalı ve düşük ücretli sektörlerde çalıştırılmaktadır. Göçmenlerin çalıştığı işler literatürde ‘3-D işler’ olarak adlandırılmaktadır (Nhengu, 2022: 2). 3-D iş kavramı aslında Japonlara ait olan “3-K (kitanai, kiken, kitsui) jobs” kavramından türetilmiştir. Japonca’da “kitanai” kelimesi kirli, “kiken” kelimesi tehlikeli ve “kitsui” kelimesi alçaltıcı iş anlamına gelmektedir. “3-K işler” ilk olarak el emeği ile görülen işleri (tarım çalışanları, yaşlı/hasta bakımı, inşaat işleri, yiyecek/içecek sektörü, ağaç işleme, balıkçılık vb.) yani mavi yakalılar (blue-collar workers) çalıştıkları işleri ifade etmek için ortaya çıksa da günümüzde daha çok göçmen işçilerin çalıştıkları işleri tanımlamak için kullanılmaktadır (Irawati ve Iskandar, 2022: 378-378).

Türkiye yıllardır coğrafi konumu ve sınır ülkelerdeki iç savaşlar nedeni ile Ortadoğu ülkelerinden Avrupa ülkelerine geçiş yolu olarak görüldüğünden başta Suriye olmak üzere Irak, Gürcistan, Afganistan, İran, Afrika ve Doğu Avrupa ülkelerinden sürekli göç almaktadır. İçişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamalara göre; 2011-2021 yılları arasında yaklaşık 6 milyon göçmen, sığınmacı ve mülteci ülkemize göç etmiştir. OECD verilerine göre Türkiye’ye

göç edenlerin istihdama katılım oranı diğer ülkelere oranla az olmasına rağmen kayıt dışı çalıştırılan göçmen sayısı oldukça fazladır (OECD, 2020; Akyıldız vd., 2020: 146).

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) verilerine göre 2021 yılında Türkiye'de çalışma izni alan kayıtlı göçmen sayısı 168.103'tür. Şekil 5'te yer alan veriler Türkiye'de göçmenlere verilen tüm çalışma izinlerini (sürelili, süresiz ve bağımsız çalışma izinleri) kapsamaktadır. 2019 yılından itibaren Türkiye'de yabancılara süresiz ve bağımsız çalışma izni verilmediği için çalışma izni olan tüm yabancı çalışanlar işçi sayılmaktadır. 2021 yılında Türkiye'de 168.103 göçmene süreli çalışma izni verilmiş olup bunların % 71,2 si erkek ve % 28,8'i kadındır. Türkiye'de 6 milyondan fazla göçmen bulunduğunu göz önüne aldığımızda çalışma izni verilen göçmenlerin sayısının ve göçmen işçilerin istihdama katılım oranının çok düşük olduğu ortaya çıkmaktadır. Buna ek olarak SGK verilerine göre; 2022 yılında Türkiye'de 19 milyona yakın sigortalı işçi bulunurken 38.643 çalışan kayıt dışı istihdam edilmiştir (SGK, 2022). Ancak kayıt dışı istihdam edilen çalışanların arasında göçmen işçilerin oranı net olarak tespit edilememektedir (ÇSGB, 2021: 114-115).

SONUÇ

Hem Dünyada hem de Türkiye'de çalışma hayatında karşı karşıya kalınan eşitsizlikler konusu önemli bir sorun haline gelmiştir. Çalışma yaşamındaki eşitsizlerin kendini insan yaşamını ve sağlığını tehdit eden doğrudan unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Engelliler, çocuklar, eski hükümlüler, göçmenler, yaşlılar ve kadınlar dezavantajlı gruplar olarak tanımlanmaktadır. Bu gruplar politik, etnik, sosyoekonomik, cinsiyet, yaş vb. nedenlerle diğer bireylere göre sosyal yaşamdan yoksun kalan kişilerdir. Bu gruplar çalışma hayatında ayrımcılığa hem istihdam edilirken, hem de işten ayrılma sürecinde maruz kalmaktadırlar. Bu durum işsizliğin bir yandan işsizliğin artmasına neden olurken diğer yandan da bu kişileri güvencesiz koşullarda çalışmaya sevk etmektedir. Dezavantajlı grupların istihdama katılımının

sağlanması ile dezavantajlılığın getirdiği ayrımcılığın azalması ve sosyalleşme anlamında önemli bir adım atılmış olacaktır.

İşgücünün yaşlanması ilerleyen zamanlarda işletmelerin deneyimli ve becerikli genç işgücü bulmasını zorlaştırmaktadır. Çünkü yaşlı bir işgücünün bilgi ve deneyim gibi bir beşeri sermayesi vardır. Yaşlı işgücünün bilgi ve deneyimlerinden yararlanılması durumunda işletmenin bir yandan üretkenliği artarken diğer yanda da genç işçiliğin getirdiği maliyet yükünde de azalma olacaktır. İşyerlerinde sağlanacak olan ergonomik tedbirlerle yaşlı çalışanların verimliliği artırılabilir. Diğer taraftan da çalışma saatlerine esneklik getirilmesi durumunda da fiziksel rahatsızlıklar iş ortamına taşınmamış olacaktır. Yaşlı çalışanların tecrübelerinden faydalanarak, yeni işe girmiş çalışanların oryantasyon ve eğitim süreçleri kurum içerisinde daha kolaylıkla sağlanabilecektir. Dolayısıyla yaşlı çalışanlar işletme için bir yük olmaktan çıkıp; işletmenin hafızası olarak örgüt kültürünün de gelişip değişmesine katkı sağlayacaklardır.

Dezavantajlı olma durumu hem çocukları hem de çocukların içinde yaşadıkları toplumları olumsuz etkilemektedir. Çocukların dezavantajlılık durumlarını, temel hakları olan sağlık, eğitim, barınma vb. haklarına erişememeleri daha kötü duruma getirmektedir.

Kadınların işgücü piyasası içindeki yerlerini belirleyen en önemli etken, kadınlara biçilen toplumsal rollerdir. Özellikle özel sektörde işe alımlarda kadının medeni hali ya da annelik rolünden dolayı toplumsal cinsiyet rolü yoğun şekilde göz önüne alınmaktadır. Bu yüzden kadınlara yönelik politikalar ve düzenlemeler yapılırken, toplumun zihniyetinin ve yapısının nasıl olduğu önemli bir kavram haline almaktadır. Kadın istihdamının artırılabilmesi için hem yasal düzenlemelere hem de buna ek politikalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Türkiye'nin konumu ve çevresindeki ülkelere göre ekonomik olarak daha gelişmiş olması, ülkeyi göç için cazibe merkezi haline getirmiştir. Hem iş bulmak hem de Avrupa ülkelerine geçiş yapabilmek için ülke köprü görevi görmektedir. Bu durum ülke içerisinde ücret eşitsizliğinin yanında kayıt dışı istihdam oranlarını da artırmaktadır.

Aktif ve pasif istihdam politikaları birbirlerini tamamlayıcı niteliktedirler ve bu politikalarda işsizlik ve etkilerinin azaltılması hedeflenmektedir. Bunun için dezavantajlı grupların istihdam oranlarını arttırmak ve işsizliğin olumsuz etkisini azaltmak amacıyla; uygulanan istihdam politikalarının birlikte etkin bir biçimde yürütülmesi gerekmektedir. Bunlara ek olarak da denetim faaliyetlerinin artırılması ve aksi bir durumda da yaptırımların uygulanması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Aile Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2023). Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni, <https://www.aile.gov.tr/eyhgm/sayfalar/istatistikler/engelli-ve-yasli-istatistik-bulteni/>
Erişim Tarihi: 25.07.2023.
- Akyıldız, C. , Ekmekçi, İ. ve Başlıgil, H. (2020). Göçmen İşçilerin İSG Faktörlerinin İncelenmesi, Sonuçlar Üzerinde Tartışma ve Öneriler: Kapsam Belirleme Derlemesi. Gazi Mühendislik Bilimleri Dergisi, 6 (2), 145-159.
- Altan, Ö. Z. (2010). Sosyal Politika, Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Arpat, B. Ve Bertan, B. (2019). Dezavantajlı Grupların İş Sağlığı Ve Güvenliği, Türk Metal Sendikası Araştırma ve Eğitim Merkez, ss. 215-241
- Aytaç, S. (2014). “Eski Hükümlülere Yönelik Sosyal Politikalar”, İçinde Sosyal Politika, Edt. Aysen Tokol ve Yusuf Alp er, Dora Yay., 5. Baskı, 422-438
- Baybora, D. (2007). Çalışma Yaşamında Yaş Ayrımcılığı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Beğer, T. ve Yavuzer, H. (2012). Yaşlılık ve Yaşlılık Epidemiyolojisi, Klinik Gelişim Dergisi, 25, 1-3.
- Belet, N. H.,(2013), Kriz Olgusunun Kadına Yönelik Algıya ve Kadın İşgücüne Etkisi, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15, 1, 196-223.
- Biçerli, M. K., (2005), *Çalışma Ekonomisi*, Genişletilmiş 3. Baskı,İstanbul:Beta.

- Birinci Gemici, N. (2016). Çalışma Hayatında Dezavantajlı Bir Grup: Göçmenler. *İş ve Hayat*, 2 (4) , 239-261 .<https://dergipark.org.tr/en/pub/isvehayat/issue/29036/310480>
- Boijesen, G., ve Tallving, G. (2017). “Probation in Europe Sweden”, Confederation of European, <https://www.cep-probation.org/wp-content/uploads/2021/07/chaptersweden-final.pdf> (27.03.2022).
- Bulduk, E. Ö. (2014). Yaşlılık Ve Toplumsal Değişim . *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 182 (182) , 53-60. <https://dergipark.org.tr/en/pub/tsadergisi/issue/21492/230389>
- Çakır, Ö., (2008). Türkiye’de Kadının Çalışma Yaşamından Dışlanması, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 31, Temmuz-Aralık 2008, 25-47.
- Çevik, C. Ve Özkul, B. (2022) . Çalışma Yaşamında Dezavantajlı Gruplar ve Eşitsizlikler. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*; 7(3): 611-618
- ÇSGB (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı), (2021). Çalışma Hayatı İstatistikleri. https://www.cs.gb.gov.tr/media/89862/calisma_hayati_2021.pdf, Erişim Tarihi: 26.02.2023.
- Danimarka Adalet Bakanlığı (2022) “Denetimli Serbestlik Hizmetleri” <https://www.Kriminalforsorgen.Dk/Straf/Faengsel/Ud-Af-Kriminalitet/> . (26.07.2023)
- Dünya Bankası (2022). Dünya Engellik raporu, <https://documents1.worldbank.org/curated/en/540061468336031909/pdf/627830TURKISH00YA0ENGELLILIK0RAPORU.pdf> Erişim Tarihi: 26.07.2023.
- Erdem, Z. ve Şahin, L., (2008). Ev Hizmetlerinde Yabancı İşgücü İstihdamı, *Kamu-iş Dergisi*, 10(2), 43-78.
- Erel, C. (2022). Eski Hükümlü Bireylerin İşgücü Piyasasındaki Koşulları: İzmir İli Örneği. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Programı Yüksek Lisans Tezi.

- Eyuboğlu, D., (1999). Kadın İşgücünün Değerlendirilmesinde Yetersizlikler, Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, No: 637, Ankara
- Gould, Arthur (1999). The Erosion Of The Welfare State: Swedish Social Policy And The EU, Journal Of European Social Policy, Vol. 9, No. 2, ss.165-174.
- Hilmi, S. (2023). Avrupa Birliği (AB) Ülkelerinde Engellilere Yönelik Yasal Düzenlemeler: Fransa, İspanya ve Almanya Örneği. Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi. 3(2)
- ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü) (2021). ILO Global Estimates on International Migrant Workers: Results and Methodology. Third Edition, Geneva: International Labour Office.
- Irawati, R., ve Iskandar, K. (2022). Potential Discrimination and Coping Strategy Models Implemented by Indonesian Trainees in Japan. KnE Social Sciences, 377-394.
- Koçak, O. ve Altun, S. (2010). Ceza İnfaz Kurumundaki Mesleki Eğitim Faaliyetlerinin Hükümlü İstihdamına Katkıları. Çalışma İlişkileri Dergisi, 1 (1) , 95-117
- Koss, C., ve Grafl, C. (2013). “Probation in Europe Austria. Confederation of European”, <https://www.cep-probation.org/wp-content/uploads/2021/07/probation-in-europe2013-chapter-austria.pdf> (27.03.2022), Austria.
- Köksal, S. ve Lordoğlu, K. (1993), Geleneksel Çıraklıktan Çocuk Emegine: Bir Alan Araştırması, İstanbul: Friedrich Nauman Vakfı Yayınları.
- Morgenstern, C. (2011). “Judicial Rehabilitation in Germany-The Use of Criminal Records and the Removal of Recorded Convictions”, European Journal of Probation, Cilt: III/1, 20-35.
- OECD (2020) International Migration Database And Labour Market Outcomes of Immigrants
Erişim Adresi: <https://www.oecd.org/els/mig/keystat.htm> Erişim Tarihi: 03.02.2023.

- Özen, S. ve Özbek, Ç. (2017). Çalışma Yaşamında Yaşlılık: Yaşlı Çalışanlar ve İnsan Kaynakları Uygulamaları. Çalışma ve Toplum Dergisi, 2017/2 , ss. 547-572
- Sar, E. (2021). Çalışma Hayatında Kadın İstihdamı ve Türkiye’de Yansımaları. Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi, 4(1): 20-40.
- Şahin, C. (2002). Tahliye Öncesi ve Sonrası Hükümlüye ve Eski Hükümlüye Yardım. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 5 (2)
- Taşkın, E., ve Çetin, A., (2012), Kadın Yöneticilerin Cam Tavan Algısının Cam Tavanı Aşma Stratejilerine Etkisi: Bursa Örneği, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 33, 19-34.
- Tokol, A. ve Alper, Y. (2014). Sosyal Politika, Dora Yayıncılık
- Tuncel, G. ve Uzun, H. (2019). Türkiye’de Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar Üzerine Bir İnceleme. Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 3 (2) , 309-334 . <https://dergipark.org.tr/en/pub/fuuiibfdergi/issue/51484/668373>
- WHO., (1998). World Health Organization, Population Ageing-A Public Health Challenge, Fact Sheet No. 135.
- Yaman, M. (2023). İşverenlerin Engelli, Eski Hükümlü ve Terör Mağduru İstihdam Etme Yükümlülüğü. Aurum Sosyal Bilimler Dergisi, 8(1), 99-138.
- <https://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/child-labour/lang--tr/index.htm> Erişim Tarihi: 15.06.2023.
- https://www.ab.gov.tr/files/SBYPB/Sosyal%20Politika%20ve%20%C4%B0stihdam/aktif_yaslanma_bilgi_notu.pdfAvrupa Aktif Yaşlanma ve Nesiller Arası Dayanışma Hakkında Bilgi Notu.

İNSANSIZ HAVA ARAÇLARI VE VERİMLİLİK İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR BİBLİYOMETRİK ANALİZ

*A Bibliometric Analysis on the Relationship Between Unmanned Aerial Vehicles and
Productivity*

Armağan MACİT

Öğr. Gör. Dr., Ege Üniversitesi/Havacılık Meslek Yüksekokulu/Ulaştırma Hizmetleri
Bölümü, armagan.macit@ege.edu.tr, İzmir / Türkiye
<http://orcid.org/0000-0002-5694-8285>

Doi: <https://doi.org/10.33723/rs.1341624>

Macit, A. (2023). “İnsansız hava araçları ve verimlilik ilişkisi üzerine bir bibliyometrik
analiz”. R&S- Research Studies Anatolia Journal, 6(4). 412-427.

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi/ Arrived Date: 11.08.2023

Kabul Tarihi / Accepted Date: 30.08.2023

Yayınlanma Tarihi / Published Date: 20.10.2023

ÖZ

Bu çalışmada, havacılık sektöründe köklü bir inovasyon olarak ortaya çıkan insansız hava araçları ve verimlilik ilişkisi üzerine yapılan akademik çalışmaların sistematik bir analizinin yapılması amaçlanmaktadır. Böylelikle insansız hava araçlarının verimlilik açısından değerlendirilebilmesininin sağlanması hedeflenmektedir. İnsansız hava araçlarının teknik, operasyonel, örgütsel vb. birçok verimlilik etkisi bulunması sebebi ile çalışma alanının geniş olması verimlilik hakkında genel çıkarım yapmayı zorlaştırmaktadır. Bu sebeple insansız hava araçları ve verimlilik üzerine yapılan akademik çalışmalardan tüm alanları kapsayacak bir analiz yapılacaktır. Scopus veri tabanında “İnsansız Hava Araçları”, “Drone” ve “Verimlilik” kelimeleri ile arama yapılarak, sonuçlar içerisinde anahtar kelimelerin eş-birlikteliğine dayalı eşleşmeler görselleştirilerek, yorumlanmıştır. Analiz için VOSViewer yazılımından yararlanılmıştır. Araştırma, İHA ve verimlilik üzerine çalışmaların tarım alanında yoğunlaştığını, bilişim sektöründe de çalışmaların olduğu sonucunu ortaya çıkarmıştır. Ancak birçok sektörde İHA kullanıldığı halde, verimliliği üzerine bilimsel çalışmaların olmadığı dikkat çekmiştir. Ayrıca bu alanda en çok yayın yapan ülkelerin Hindistan ve A.B.D. olduğu belirlenmiştir. Çalışma, insansız hava araçlarının verimliliği ile ilgili genel bir bakış açısı sağlayacak ilk çalışma olma özelliği ile özgünlük yaratmaktadır. Özellikle verimlilik çalışmalarının takibi için yol gösterici olacağına inanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İnsansız Hava Araçları, Drone, İnovasyon, Verimlilik.

ABSTRACT

In this study, it is aimed to make a systematic analysis of academic studies on the relationship between unmanned aerial vehicles and productivity, which has emerged as a radical innovation in the aviation industry. Thus, it is aimed to ensure that unmanned aerial vehicles can be evaluated in terms of productivity. Technical, operational, organizational, etc. of unmanned

aerial vehicles. Since there are many productivity effects, the wide working area makes it difficult to make general inferences about productivity. For this reason, an analysis will be made to cover all areas from academic studies on unmanned aerial vehicles and productivity. By searching Scopus databases with the words "Unmanned Aerial Vehicles", "Drone" and "Productivity", the matches based on the co-collaboration of the keywords in the results were visualized and interpreted. VOSViewer software was used for analysis. The research has revealed that the studies on UAV and productivity are concentrated in the field of agriculture, and there are also studies in the IT sector. However, it has been noted that although UAVs are used in many sectors, there are no scientific studies on its efficiency. In addition, India and the USA are the countries that publish the most in this field. The study creates originality as it is the first study to provide a general perspective on the productivity of unmanned aerial vehicles. It is believed that it will be a guide especially for the follow-up of productivity studies.

Keywords: Unmanned Aerial Vehicles, Drone, Innovation, Productivity.

GİRİŞ

Sanayi devriminden günümüze teknolojik ve dijital dönüşüm odağında inovasyon önemli bir rekabet avantajı yaratmaktadır. İşletmeler yaşanan dönüşüm ve gelişen inovasyonlar ile gelecekteki devamlılıklarını güvence altına almaktadır (Aydoğan, 2022:106). Bu bağlamda işletmeler inovasyonları kullanmak, inovasyonlardan faydalanmak için çaba sarfetmekte, dönüşüm ve uyum sağlama konusunda çalışmaktadır. İnovasyonlar, ürün veya yöntemle alakalı değişim veya teknolojik unsurların geliştirilmesi olarak ortaya çıkmasına rağmen, organizasyondaki tüm unsurlarla etkileşim yaratarak performans üzerinde etki göstermektedir (Coccia, 2018).

Son yıllarda teknoloji doğrultusunda inovasyon örneklerinden biri de havacılık sektöründe yaşanmıştır. İnsansız hava araçlarının (İHA) kullanılmaya başlanması ile birçok maliyetli, çaba

gerektiren iş ve süreçler oldukça kolaylaşmış, bu durum birçok farklı sektör tarafından insansız hava araçlarının benimsenmesine sebep olmuştur. Başlarda askeri ve gözlem amaçlı geliştirilen İHA'lar, sivil kullanımda yer bularak, tarım, madencilik, inşaat, doğal afet izleme, meteoroloji, arkeoloji gibi birçok alanda yer almaya başlamıştır. (Villi ve Yakar, 2022).

İHA'ların kullanımı, birçok sektörde bazı süreçlerin daha kolay hale gelmesine ve verimli bir performans sergilenmesine yol açmıştır. İHA'ların tarımsal uygulamalarda ürün izleme, gözlem, ilaçlama vb. amaçlarla kullanımı verimlilik alanında önemli artışlar kaydedilmesini sağlamıştır (Çömert vd., 2012). İHA'ların yüksek çözünürlüklü mekansal ve zamansal mahsul verilerinin alınması, işlenmesi ve analiz edilmesi yoluyla tarımsal su yönetimini ve mahsul verimliliğini iyileştirmek için maliyetli ve zaman alıcı geleneksel yöntemlere bir alternatif olduğu söylenmektedir (Nhamo vd., 2020). Özellikle su kıtlığı ve kuraklık ile mücadele eden bölgelerde, tarım uygulamalarında su verimliliği önem kazanmaktadır (Nhamo vd., 2019). İHA'ların küçük ölçekli tarımda kullanımı, su kıtlığı ile karşılaşan bölgelerde, operasyonel kararları şekillendirmek için gerekli olan bilgileri sağlamada önemli katkılar sağlamaktadır (Nhamo vd., 2020).

İHA'lar ile termal görüntüleme yapılması yine tarımda ve farklı alanlarda önemli verimlilik etkileri sağlamaktadır. İHA tabanlı termal görüntüleme ile ekin hastalıklarını belirlemek ve stresi ölçmek mümkün olmaktadır. İHA'lar ile yapılan izleme ve termal görüntüleme sayesinde elde edilen veriler ile hastalıkların ve stresin önüne geçerek mahsul verimliliğini arttırabilmek mümkün olabilmektedir (Das vd., 2021).

İHA'ların yoğun olarak kullanıldığı sektörlerden biri de inşaat sektörü olarak bilinmektedir. Önceleri sadece gözetleme amacı ile kullanılan İHA'lar yapay zekâ teknolojisine de entegre olarak farklı modelleme süreçleri için kullanılabilir hale gelmiştir. İnşaat verimliliğinin iyileştirilmesi için önemli olan Bina Bilgi Modellemesi, İHA'lardan elde edilen görüntü ve verilerle yapılabilmektedir (Dupont vd., 2017).

İHA'lardan elde edilen görüntülerin izleme avantajı yaratması, özellikle takip gerektiren proje yönetimi faaliyetlerinde İHA'ların kullanımı verimlilik sağlamaktadır. Riyanto vd. (2020)'de yapmış oldukları araştırmada, demiryolu yapımı projesinin izlenmesine yönelik çalışmada İHA'ların daha detaylı ve daha kolay sonuç veren 3 boyutlu veri sağladığı, İHA kullanımının %35,41 daha hızlı, doğruluğunun %71,22'ye ulaştığı, %78,94'e varan verimlilik düzeyinde izleme başarısı elde ettiği sonucunu paylaşmışlardır.

İHA'ların birçok sektöre entegre olması ile geleceğin akıllı şehirlerinin vazgeçilmez teknolojisi olacağı düşünülmektedir. İHA'lar çevresel izleme, trafik yönetimi, kirlilik izleme, sivil güvenlik kontrolü ve mal teslimi gibi amaçlar için kullanılabilir düşük maliyetli bir hizmet olarak değerlendirilmektedir. Bu sebeple, İHA'ların akıllı şehirlere adaptasyonu kaçınılmaz olarak görülmekte, ancak etik ve mahremiyet ile ilgili problemlerin henüz tam olarak İHA'lardan yaralanılmasını zorlaştırdığı vurgulanmaktadır (Mohamed vd., 2020).

İHA'ların birçok sektörde kullanımının yaygınlaşmasına rağmen, İHA'ların ilgili sektördeki verimliliğe katkılarını tartışan az sayıda çalışma bulunmaktadır. Çalışmaların daha çok İHA'ların tarım uygulamalarının verimliliğe katkılarını araştırdığı görülmektedir. Ancak İHA'ların diğer sektörlerde kullanımının olumlu sonuçları olduğu, bu sebeple yapay zekâ teknolojileriyle daha verimli uygulamalara çaba sefedildiği bilinmektedir. Bu çalışmada, araştırmacıların İHA'lar ve verimlilik alanındaki çalışmalarında yol gösterici olması amacıyla Scopus veri tabanında İHA ve verimlilik kavramlarını içeren çalışmaların sistematik bir analizini yapmak amaçlanmaktadır.

LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

İHA'larının verimlilik açısından faydalarını araştıran, geliştiren akademik çalışmalar Scopus veri tabanında taranmış, bu alanda en çok atıflanan ve farklı disiplinlerde İHA ve verimliliğe odaklanan çalışmalar değerlendirilmiştir.

Mogili ve Deepak (2018) yaptıkları çalışmada, hassas tarımda ürün verimliliğini arttırmak için İHA'ların kullanımına odaklanmışlardır. Mahsul izleme ve pestisit püskürtme için, insan sağlığına zarar vermeden, iş gücü kullanmadan İHA'lardan yararlanabileceğine değinmişlerdir.

Vasisht vd. (2017) çalışmalarında veriye dayalı tekniklerin verimi arttırarak tarımsal üretkenliğin de artmasını sağladığını vurgulamışlardır. Ancak manuel veri toplamanın maliyetli ve sınırlılıkları olması durumuna odaklanarak, dronlardan, sensörlerden ve kameralardan veri toplamayı sağlayan bir sistem kurmaya çalışmışlardır.

Talaviya vd. (2020) çalışmalarında robotlara ve dronlara gömülü sensörler yardımıyla yapay zekânın tarımda birçok alanda önemli etkiler yarattığını vurgulamıştır. Bu teknolojilerin verimliliği ve kaliteyi arttırdığına değinmiştir. Dronlar ile yabancı ot temizleme sistemleri hakkında diğer araştırmacıların çalışmalarını incelemiştir.

Delavarpur vd. (2021) yaptıkları çalışmada İHA'ların son yıllarda tarımsal üretkenlik ve girdi verimliliği sağlamada önemli etkileri olduğunu vurgulamıştır. İHA'lardan daha etkili olarak yararlanabilmek amacıyla operasyonel yeterliliği optimize etmek amaçlı yönergeler sunmuşlardır.

İHA'ların verimlilik ile ilişkisi araştırıldığında tarım sektöründe verimlilik artırma amaçlı İHA ve drone kullanımına yönelik çok sayıda çalışma ile karşılaşılacaktır. Bu çalışmalar izleme, sensörler ile yapay zekâ uygulamaları, sulama, ilaçlama gibi birçok faaliyetin İHA ile yapılmasının verimliliğe olumlu etkilerini tartışmaktadır.

Sacramento vd. (2019) çalışmalarında, İHA'ların ulaşım ve lojistikte devrim yaratma potansiyelleri sebebi ile yoğun ilgi gördüklerini belirtmişlerdir. Mal ve ürünleri teslim etmek için İHA kullanımının temel düzeyde çalışmalarının başladığı günümüzde bu uygulamaların, kara araçlarının yakıt tüketiminin ve işletme maliyetlerini azalttığı, dolayısı ile verimliliğin arttığı sonucunu paylaşmışlardır. Bir problem tanımlayarak, drone ile teslimat seçeneğinin, tüm

ögeleri yalnızca kamyonlarla teslim etmeye kıyasla ne kadar faydalı olduğu belirlenmeye çalışılmıştır.

Irizarry vd. (2014) çalışmalarında, sağlık tesisi yöneticilerine karar destek sistemi sağlamak amacı ile insansız hava araçlarının kullanıldığı bir sistem önerisinde bulunmaktadır. Çalışma sonucunda, tesisi izlemek veya tesisten veri toplanması yöneticinin birçok konuda karar vermesini ve süreçlerin verimli hale gelmesini sağlayabildiği sonucuna ulaşmışlardır.

Hossain ve Nadeem (2019) inşaat endüstrisine yönelik çalışmalarında, Endüstri 4.0 yaklaşımının benimsenmesi odağında bina bilgi modellemesi, sanal gerçeklik ve drone kullanımı süreçlerinin etkisi ve bu alandaki önerileri tartışmışlardır.

Ramadan vd. (2017) çalışmalarında, hizmet sunan insansız hava araçlarındaki gelişmelere paralel olarak tüketicilerin ilgili algılanan risklerine, potansiyel işlevsel faydalarına, ilişkisel niteliklerine dayalı olarak kullanımlarını ve kabul etme niyetlerine ilişkin durumları tartışmıştır.

Tian vd. (2013) yaptıkları çalışmada finans işletmelerinin 5G teknolojisi şebekesine dayalı teknoloji inovasyonu yönünde yaptıkları çalışmada, bilgisayar odalarının dronlar ile denetiminin yeni bir inovasyon olarak faydalarından bahsetmişlerdir.

Görüldüğü üzere, İHA'ların çok fazla alana entegre olduğu ve bu alanlarda fayda sağlayarak verimlilik arttırdığı yönünde çalışma sonuçları bulunmaktadır. Ancak, İHA'ların kullanım alanlarına göre değerlendirildiğinde, bu alanların her birinde verimliliği tartışan çalışmalar bulunmamaktadır.

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Araştırma, temelde İnsansız hava araçlarının verimlilik ile olan ilişkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu sebeple, öncelikle scopus veri tabanında başlık, özet ve anahtar kelimeler üzerinden “İnsansız Hava Araçları (Unmanned Aerial Vehicles)” ve “Verimlilik (Productivity)” kelimeleri ile makaleler taranmıştır. Birçok çalışmada İHA kavramı yerine drone kullanılabildiği görüldüğü için, çalışmada sınırlılık yaratmaması adına tarama

“Unmanned Aerial Vehicles” veya “Drone” kelimeleri ile genişletilmiştir. İHA’lar ile ilgili teknolojik gelişmelerin çok geçmişe dayanmaması sebebi ile taramaya zaman kısıtı eklenmemiştir.

Yapılan tarama neticesinde 403 çalışmaya ulaşılmıştır. Bulunan araştırmaların, 180 tanesinin makale, 142 tanesinin konferans bildirisi, 40 tanesinin kitap bölümü, 28 tanesinin derleme ve 4 tanesinin konferans derlemesi olduğu belirlenmiştir. Ulaşılan çalışmalar ile ilgili sınıflandırılmış bilgiler Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaların Sınıflandırılması

Konu Alanı	Belge Türü	Dil	Ülke/Bölge
Mühendislik-161	Makale-180	İngilizce-387	Hindistan-84
Bilgisayar Bilimi-147	Konferans Bildirisi-142	İspanyol-4	A.B.D.-73
Zirai ve Biyolojik Birimler-113	Kitap Bölümü-40	Portekizce-3	Brezilya-23
Yer ve Gezegen Bilimleri-65	Derleme-28	Çince-2	Malezya-20
Çevre Bilimleri-63	Konferans İncelemesi-4	Korece-2	Çin-19

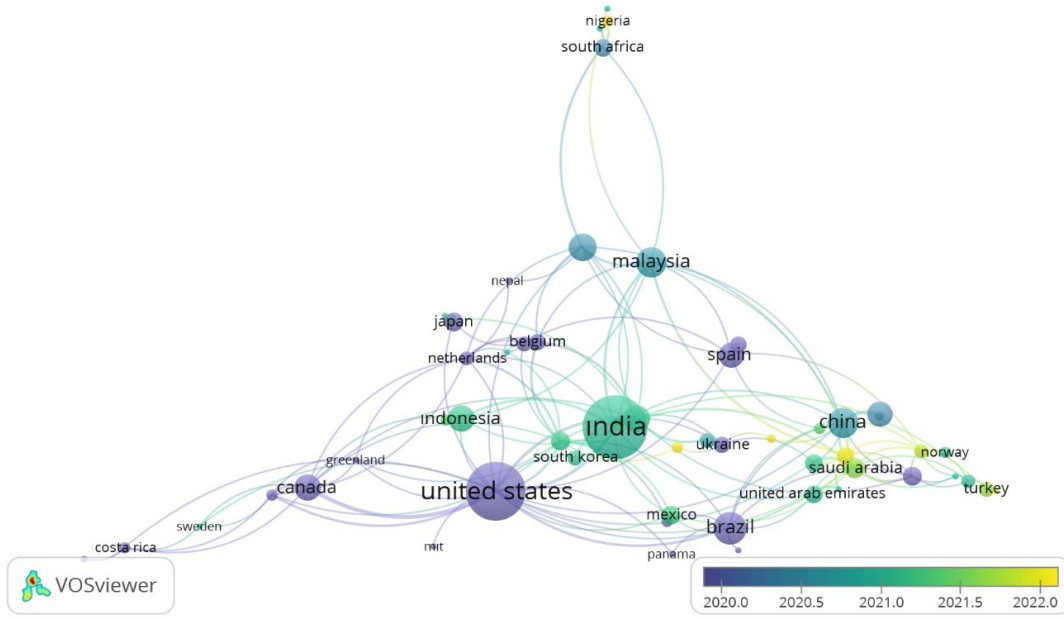
Ulaşılan araştırmalar VOSViewer programı aracılığı ile analiz edilmiştir. VOSViewer, 2010 yılında Nees Jan van Eck ve Ludo Waltman (Leiden Üniversitesi) tarafından yayınlanan bir akademik araştırma programıdır (Van ve Waltman, 2011). Bu program, ağ verilerine dayalı haritalar oluşturmak için kullanılmaktadır. Son yıllarda bilim alanlarında veya belirli konularda yapılan çalışmalar artıktıkça araştırmacıların ve kütüphanecilerin alan ile ilgili hâkimiyetleri zorlaşmaktadır. VOSViewer programı ile araştırma bilgilerini, mekanları, temaları ve ayrıca yazarlar ile kurumlar arasındaki ilişkileri birbirine bağlayan bu haritalaştırma yöntemi sayesinde bir alana büyük resim olarak bakılabilmektedir (Arruda vd., 2022).

ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Scopus veri tabanından ilgili anahtar kelimeler ile çekilen çalışmalar VOSViewer programına aktarılarak, ortak yazarlık analizi, eş birliktelik analizi ve atıf analizi gerçekleştirilmiştir.

Ortak Yazarlık (Co-authorship) Analizi

Yazarların birlikte yayın yapma durumlarının değerlendirildiği bu analizde, bir yazarın bir başka yazarla birden fazla yayını bulunmaması sebebi ile yazar bağlantısı görselleştirilememiştir. Bu sebeple, ortak yazarlık analizi ülke bazında yapılmıştır. Ülke bazında yazarların ortak çalışma durumları değerlendirilmiştir.

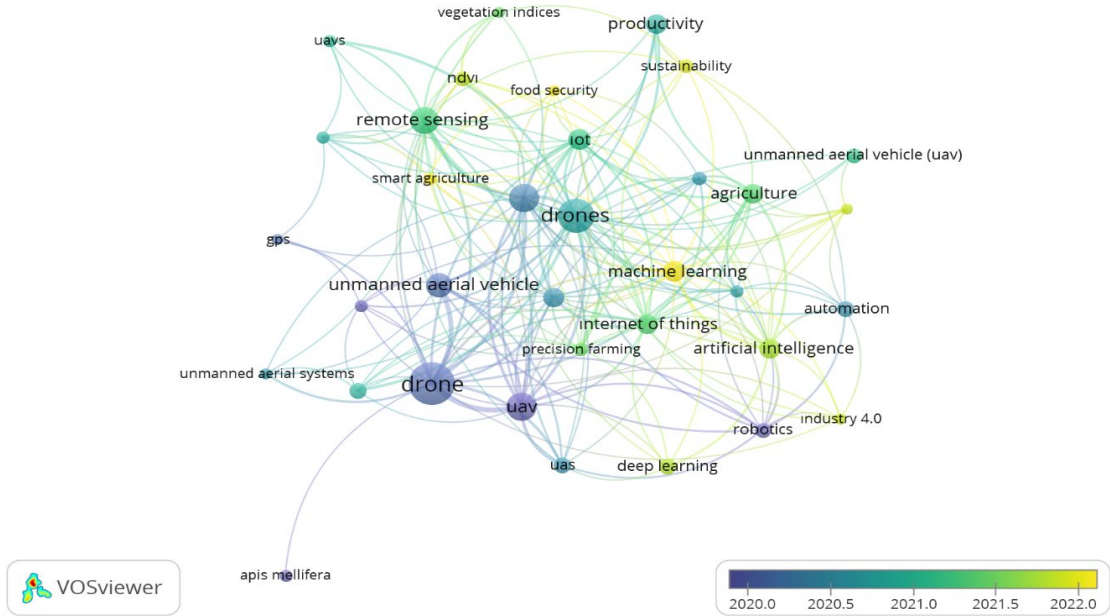

Görsel. 1 VOS Ülke Bazlı Ortak Yazarlık Analizi

403 bilimsel yayının üretildiği 93 ülkeden en az bir yabancı ülke ile ortak yapılan çalışmalar dikkate alındığında 79 ülkenin ortak çalışma yaptığı sonucuna ulaşılmıştır. İHA'ların verimliliği üzerine en çok çalışma yapan 5 ülkenin sırası ile Hindistan, Amerika Birleşik Devletleri, Brezilya, Malezya ve Çin olduğu ortaya çıkmıştır. Hindistan 85, A.B.D. 74, Brezilya 23, Malezya 20 ve Çin 19 akademik yayın üretmiştir. Ancak yazarların bağlantı kurdukları ülke sayıları dikkate alındığında, farklı ülkelerdeki yazarlarla çalışma yapan yazarların buldukları ülkelerde sıralamanın değiştiği görülmektedir. 33 bağlantı ile İngiltere, 21 bağlantı ile A.B.D., 19 bağlantı ile Hindistan, 18 bağlantı ile Sudi Arabistan ve 17 bağlantı ile Almanya ortak yazar bağlantısı sıralamasında ilk beş olarak görülmektedir. Türkiye'nin mevcut durumda 5 yayını ve 3 bağlantı ile bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Eş birliktelik (Co- Occurance) Analizi

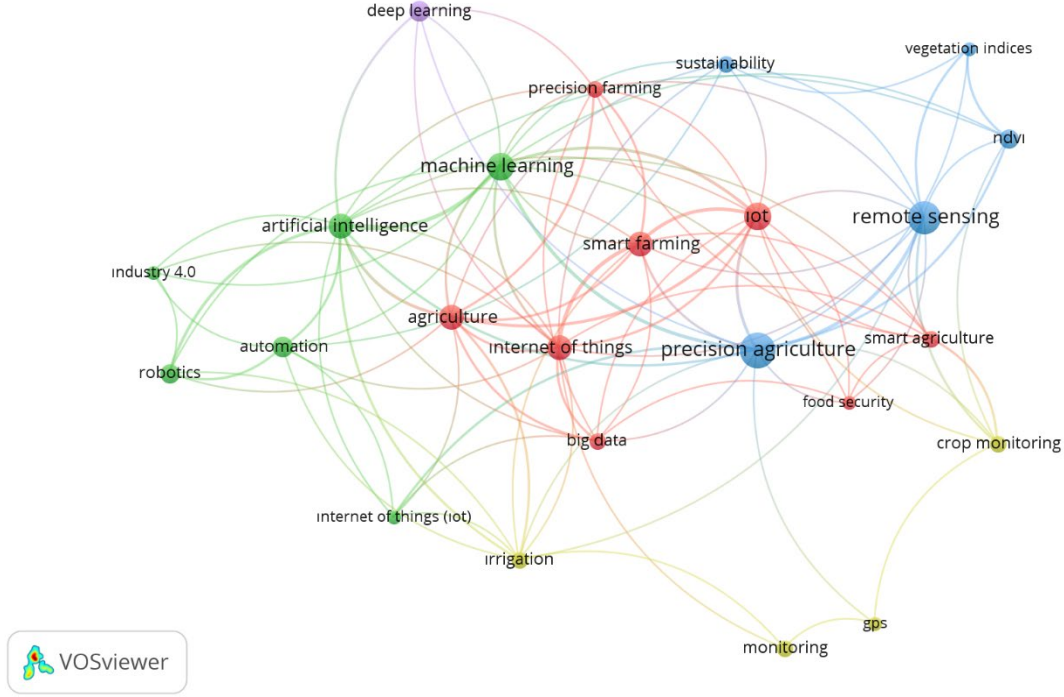
Eş birliktelik analizi ile anahtar kelimelerin bağlantıları ve kümeleri ortaya çıkarılmaktadır. Anahtar kelimelerin akademik yayınlarda konu hakkında fikir verme, yayının temasını, akademik konu ve bilim alanını belirtmeye sağladığı katkılardan ötürü, anahtar kelimelerin ilişkisi ve kullanım sıklığı bibliyometrik analizler için oldukça önemlidir. Eş birliktelik analizi sonucunda elde edilen görsellerde boyut olarak büyük gözükten kelimelerin daha sık tercih edildiği, görselde görülen her rengin bir kümeyi ifade ettiği kümelerin oluşumu da birbirleriyle yakın ilişkili kelimelerin bir araya gelmesiyle oluştuğu bilinmektedir. Görselde, kelimeler arasındaki çizgiler de birbirleriyle olan ilişkileri ifade etmektedir (Yavaş, 2022).

Görsel. 2 Anahtar Kelimelerin Eş Birliktelik Analizi

Bir anahtar kelimenin en az 5 kez kullanılması ile analize dahil edilmesi kısıtı eklenerek toplam 35 anahtar kelime belirlenmiş ve bu kelimeler arasındaki ilişki eş birliktelik analizi ile gösterilmiştir. Analiz sonucundaki “drone”, “drones”, “precision agriculture”, “uav”, “remote sensing” ve “machine learning”, “unmanned aerial vehicle”, “smart farming”, “productivity”, “sustainability” kelimelerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Ancak veritabanı tarama aşamasında “drone”, “unmanned aerial vehicles” ve “productivity” kelimeleri kullanıldığı için

ilgili anahtar kelimelerin ön plana çıkması beklenen bir sonuçtur. İHA'ların verimlilik ile ilgili çalışmaların hangi bilim alanlarında ve konularda yapıldığını belirleyebilmek adına bu kelimelerin eş birliktelik analizinde yok sayılması faydalı olacaktır.

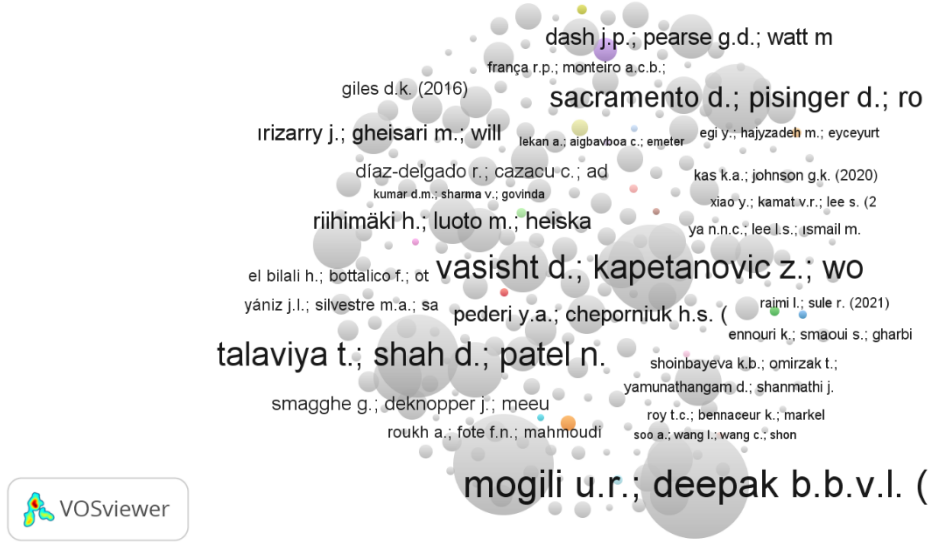

Görsel. 3 Sınırlandırılmış Anahtar Kelimelerin Eş Birliktelik Analizi

Veri tabanı aramasında kullanılan ve eş anlamlılarını kapsayan anahtar kelimelerin çıkarılması ile 24 kelime üzerinde yapılan eşbirliktelik analizine sonucunda “precision agriculture”, “remote sensing”, “machine learning”, “internet of thinks”, “smart farming”, “agriculture”, “artificial intelligence”, “robotics”, “big data”, “automation”, “irrigation” ve “crop monitoring” anahtar kelimelerinin yoğunluğunun fazla olduğu ve aynı zamanda daha fazla yayında ortak olarak kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar, İHA'ların verimlilik üzerine etkisini konu edinen çalışmaların ağırlıklı olarak tarım alanında olduğunu göstermektedir. Ardından makine öğrenmesi, yapay zekâ, otomasyon ve büyük veri gibi bilişim alanında çalışmaların yoğunlaştığı söylenebilir.

Atıf (Citation) Analizi

Atıf analizi, veri tabanından elde edilen çalışmalardan en çok atıflananların belirlenmesi ve atıf yapılan döküman, yazar veya kaynakların ilişkisini belirleyebilmek amacı ile yapılmaktadır.

Görsel.4 Dökümanların Atıf Analizi

Veri tabanından bulunan çalışmaların en az bir atıflama kısıtı ile atıf analizine tabi tutulması sonucunda, Şekil 4'te görüldüğü üzere, yazarların ismi ile verilen dökümanlar arasında bir bağlantı görülmemektedir. Bu bağlamda, mevcut durumda İHA'ların verimliliği üzerine yapılan çalışmaların birbirlerini besleyen nitelikte olmadığı sonucuna ulaşılabilir. Bu durumun sebebi bir inovasyon olarak farklı bakış açıları ile İHA verimliliğine odaklanılması olabilir. Atıf sayıları dikkate alındığında; 416 atıf ile Mogili ve Deepak (2018), 265 atıf ile Vasisht vd. (2017), 247 atıf ile Talaviya vd. (2020) ve 169 atıf ile Sacramento vd. (2019) şeklinde bir sıralama olduğu görülmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Teknolojik gelişmeler ve dijital dönüşüm odağında gerçekleşen inovasyonlar, işletmelere birçok fayda sağlamaktadır. İş süreçlerinin kısılması, maliyetlerin azalması ve verimliliğin artması en önemlileridir. Havacılık sektörü özelinde en önemli inovasyonlardan biri olarak

kabul edilen İHA'lar, sadece havacılık sektöründe değil birçok sektörde işletmelere fayda sağlamıştır. Kısa sürede, İHA'ların kullanım alanlarının hızlıca yayıldığı tarım, inşaat, emlak, güvenlik gibi birçok alana entegre olduğu görülmektedir.

Literatür incelendiğinde İHA'lara yönelik çalışmaların hızlıca artmasına rağmen İHA'ların verimliliği üzerine yapılan çalışmaların görece az olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, İHA'ların hangi sektörde nasıl verimliliğe katkı sağladığını belirlemek, bundan sonraki araştırmacılara İHA ve verimlilik ilişkisi üzerine yapılacak çalışmalarda yol haritası çizmek amacıyla bir bibliyometrik analiz yapılmıştır. Bibliyometrik analiz ile İHA ve verimlilik ilişkisi üzerine bugüne kadar yapılan çalışmalara büyük bir resim olarak bakabilmek hedeflenmiştir.

Vosviewer programı kullanılarak yapılan ortak yazarlık analizinde, İHA ve verimlilik ilişkisi üzerine en çok yayın yapan ülkelerin Hindistan ve ABD olduğu tespit edilmiştir. Ancak yazarların kurdukları bağlantılar incelendiğinde farklı ülkeler ile en çok bağlantı İngiltere tarafından kurulmuştur. ABD, Hindistan ve İngiltere İHA konusunda üretim yapan ve ekonomik önemli kazançlar elde eden ülkelerdir. Bu bağlamda verimlilik konusuna yönelmeleri olması gereken bir sonuç olarak görülebilir. Eş birliktelik analizi sonucunda, drone, insansız hava araçları, verimlilik ve tarım kelimelerinin ön plana çıktığı görülmüştür. Veri tabanı aramasına kullanılan kelimelerin yok sayılması sonucunda ise, İHA ve verimlilik üzerine yapılan çalışmaların alanları belirlenebilmiştir. İHA'ların verimlilik üzerine etkisini konu edinen çalışmaların ağırlıklı olarak tarım alanında olduğu görülmüştür. Ardından makine öğrenmesi, yapay zekâ, otomasyon ve büyük veri gibi bilişim alanında çalışmaların yoğunlaştığı görülmüştür. Atıf analizinde ise yazarlar arasında anlamlı bağlantılar kurulamamıştır. Bu durumun sebebinin, yapılan çalışmaların alana özgü ölçümler, modellemeler ve denemeler olması sebebi ile diğer çalışmaların sonuçlarından bağımsız ilerlemesi olabilir.

Özetle, İHA ve verimlilik konularında bugüne kadar yapılan çalışmaların tarım alanında yoğunlaştığı, tarım alanında İHA'ların verimliliğe katkılarının birçok çalışma ile ortaya konduğu söylenebilir. Bilişim sektöründe, inşaat ve mimari sektöründe de İHA'ların verimliliğe katkılarını tartışan çalışmalara ulaşılabilmektedir. Ancak mevcut literatür, İHA'ların kullanıldığı birçok alanda verimliliğe olan katkılarının tartışılmadığını göstermektedir. Özellikle inovasyon teknolojileri alanında çalışan araştırmacıların, kendi sektörlerinde İHA'ların verimliliğe katkılarını araştırmaları önerilebilir. Çalışmanın sadece Scopus veri tabanında yer alan yayınları kapsaması sebebi ile Scopusta bulunmayan Web of Science ve diğer veri tabanlarında bulunan çalışmalar ile bibliyometrik analiz genişletilebilir.

KAYNAKÇA

- Arruda, H., Silva, E. R., Lessa, M., Proença Jr, D., & Bartholo, R. (2022). VOSviewer and bibliometrix. *Journal of the Medical Library Association: JMLA*, 110(3), 392.
- Coccia, M. (2018). A theory of the general causes of long waves: War, general purpose technologies, and economic change. *Technological Forecasting and Social Change*, 128, 287-295.
- Çömert, R., Avdan, U., & Şenkal, E. İnsansız Hava Araçlarının Kullanım Alanları ve Gelecekteki Beklentiler. Iv. Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri Sempozyumu (UZAL-CBS 2012), 16-19 Ekim 2012, Zonguldak
- Das, S., Chapman, S., Christopher, J., Choudhury, M. R., Menzies, N. W., Apan, A., & Dang, Y. P. (2021). UAV-thermal imaging: A technological breakthrough for monitoring and quantifying crop abiotic stress to help sustain productivity on sodic soils—A case review on wheat. *Remote Sensing Applications: Society and Environment*, 23, 100583.

- Delavarpour, N., Koparan, C., Nowatzki, J., Bajwa, S., & Sun, X. (2021). A technical study on UAV characteristics for precision agriculture applications and associated practical challenges. *Remote Sensing*, 13(6), 1204.
- Dupont, Q. F., Chua, D. K., Tashrif, A., & Abbott, E. L. (2017). Potential applications of UAV along the construction's value chain. *Procedia Engineering*, 182, 165-173.
- Hossain, M. A., & Nadeem, A. (2019, May). Towards digitizing the construction industry: State of the art of construction 4.0. In *Proceedings of the ISEC* (Vol. 10, pp. 1-6).
- Irizarry, J., Gheisari, M., Williams, G., & Roper, K. (2014). Ambient intelligence environments for accessing building information: A healthcare facility management scenario. *Facilities*, 32(3/4), 120-138.
- Mogili, U. R., & Deepak, B. B. V. L. (2018). Review on application of drone systems in precision agriculture. *Procedia computer science*, 133, 502-509.
- Mohamed, N., Al-Jaroodi, J., Jawhar, I., Idries, A., & Mohammed, F. (2020). Unmanned aerial vehicles applications in future smart cities. *Technological forecasting and social change*, 153, 119293.
- Nhamo, L., Mabhaudhi, T., & Modi, A. T. (2019). Preparedness or repeated short-term relief aid? Building drought resilience through early warning in southern Africa. *Water Sa*, 45(1), 75-85.
- Nhamo, L., Magidi, J., Nyamugama, A., Clulow, A. D., Sibanda, M., Chimonyo, V. G., & Mabhaudhi, T. (2020). Prospects of improving agricultural and water productivity through unmanned aerial vehicles. *Agriculture*, 10(7), 256.
- Ramadan, Z. B., Farah, M. F., & Mrad, M. (2017). An adapted TPB approach to consumers' acceptance of service-delivery drones. *Technology Analysis & Strategic Management*, 29(7), 817-828.

- Riyanto, F., Setyandito, O., & Pramudya, A. (2021, April). Realtime monitoring study for highway construction using Unmanned Aerial Vehicle (UAV) technology. In *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science* (Vol. 729, No. 1, p. 012040). IOP Publishing.
- Sacramento, D., Pisinger, D., & Ropke, S. (2019). An adaptive large neighborhood search metaheuristic for the vehicle routing problem with drones. *Transportation Research Part C: Emerging Technologies*, 102, 289-315.
- Talaviya, T., Shah, D., Patel, N., Yagnik, H., & Shah, M. (2020). Implementation of artificial intelligence in agriculture for optimisation of irrigation and application of pesticides and herbicides. *Artificial Intelligence in Agriculture*, 4, 58-73.
- Tian, M. W., Wang, L., Yan, S. R., Tian, X. X., Liu, Z. Q., & Rodrigues, J. J. P. (2019). Research on financial technology innovation and application based on 5G network. *IEEE Access*, 7, 138614-138623.
- Van Eck, N. J., & Waltman, L. (2011). VOSviewer manual. Manual for VOSviewer version, 1(0).
- Vasisht, D., Kapetanovic, Z., Won, J., Jin, X., Chandra, R., Sinha, S., ... & Stratman, S. (2017). {FarmBeats}: an {IoT} platform for {Data-Driven} agriculture. In 14th USENIX Symposium on Networked Systems Design and Implementation (NSDI 17) (pp. 515-529).
- Villi, O., & Yakar, M. (2022). İnsansız Hava Araçlarının Kullanım Alanları ve Sensör Tipleri. *Türkiye İnsansız Hava Araçları Dergisi*, 4(2), 73-100.
- Yavaş, V. (2022). Havacılıkta Dijitalleşme ve Verimlilik İlişkisi Üzerine Bir İçerik Analizi. *Verimlilik Dergisi*, 225-237.

**THE MEDIATING ROLE OF JOB SATISFACTION IN THE EFFECT OF
PSYCHOLOGICAL EMPOWERMENT ON ORGANIZATIONAL CITIZENSHIP**
*Psikolojik Güçlendirmenin Örgütsel Vatandaşlık Üzerindeki Etkisinde İş Tatmininin Aracı
Rolü*

Ayşe Meriç YAZICI

Assist. Prof. Dr., Istanbul Gelisim University, Faculty of Economics, Administrative and
Social Sciences, Department of International Trade and Business Administration,
ayazici@gelisim.edu.tr Istanbul / Turkey

<http://orcid.org/0000-0001-6769-2599>

Doi: <https://doi.org/10.33723/rs.1342741>

Yazıcı, A. M. (2023). "The mediating role of job satisfaction in the effect of psychological
empowerment on organizational citizenship". R&S- Research Studies Anatolia Journal, 6(4).
428-451.

Makale Türü: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi/ Arrived Date: 14.08.2023

Kabul Tarihi / Accepted Date: 31.08.2023

Yayınlanma Tarihi / Published Date: 20.10.2023

ÖZ

Çalışmanın amacı, psikolojik güçlendirme, örgütsel vatandaşlık ve iş tatmini arasındaki ilişkileri incelemek ve iş tatmininin psikolojik güçlendirme ve örgütsel vatandaşlık arasında aracı bir rol oynayıp oynamadığını test etmektir. Çalışmada nicel bir araştırma tasarımı kullanılmış ve İstanbul'da perakende alanında faaliyet gösteren firma çalışanları üzerinde çevrimiçi yoluyla anket verileri toplanmıştır. Verileri analiz etmek ve önerilen aracılık modelini test etmek için AMOS 23 bilgisayar yazılımı kullanılarak yapısal eşitlik modeli kullanılmıştır. Çalışmanın analiz sonucunda, modelin yeterli uyumu göstermediği görülmüş ve bu nedenle model iyileştirme çalışmaları yapılmıştır. Modifikasyon indeks değerleri incelendiğinde, hata değişkenleri arasında yüksek düzeyde korelasyon olduğu görülmüştür. Çalışmada, değişkenler arasında zayıf pozitif yönlü ilişkiler bulunmuştur. Yapısal eşitlik modelinin sonucuna göre, iş tatmininin aracılık rolü bulunmamaktadır. Ek olarak, bu yanıt çalışmanın sınırlılıklarını tartışmakta ve gelecekteki araştırmalar için alanlar önermektedir.

Anahtar Kelimeler: Psikolojik Güçlendirme, Örgütsel Vatandaşlık, İş Tatmini

ABSTRACT

The study aims to examine the relationships between psychological empowerment, organizational citizenship, and job satisfaction and test whether job satisfaction plays a mediating role between psychological empowerment and organizational citizenship. A quantitative research design was used in this study, and online survey data were collected from employees of retail firms in Istanbul. Structural equation modeling using AMOS 23 computer software was used to analyze the data and test the proposed mediation model. As a result of the analysis of the study, it was observed that the model did not show adequate fit, and therefore, model improvement studies were carried out. When the modification index values were analyzed, it was observed that there was a high level of correlation between the error variables.

In this study, weak positive relationships were found between the variables. According to the results of the structural equation model, job satisfaction has no mediating role. In addition, this response discusses the limitations of the study and suggests areas for future research.

Keywords: Psychological Empowerment, Organizational Citizenship, Job Satisfaction

INTRODUCTION

The mediating role of job satisfaction suggests that it acts as a mechanism through which psychological empowerment influences organizational citizenship.

Psychological empowerment (PE) refers to employees' perceptions that they have control over their work, can make meaningful contributions, and have opportunities for personal growth and development within the organization (Meng and Sun, 2019: 983-984). Organizational citizenship behaviors (OCB) refer to extra-role behavior beyond the formal job descriptions, exceeding the specified role requirements and expectations, and willingly demonstrated by employees to contribute to the organization (Bozdoğan, 2021: 1069-1070). Job satisfaction (JS) reflects how a person evaluates the experiences, expectations, and needs at work and is an important factor mediating the relationship between psychological empowerment and organizational citizenship (Carless, 2004; 406-407).

Many studies show that psychological empowerment positively affects employees' organizational citizenship behaviors (Singh and Singh, 2018: 941-945; Shahab et al., 2018: 87-89; Ghalavi and Nastiezaie, 2020: 251-253; Le-Hoang Long et al., 2022: 6-10; Almohtaseb et al., 2023: 6-14). Psychological empowerment can encourage employees to take ownership of their jobs, participate more in their jobs and contribute to the overall effectiveness of the workplace. This may increase organizational citizenship behaviors.

Similarly, job satisfaction is also related to organizational citizenship behaviors. Satisfied employees may show more loyalty to the workplace and put more effort and effort into their

work. If the satisfaction level of employees in a workplace is high, employees may be more likely to exhibit organizational citizenship behaviors (Basirudin et al., 2016: 377). Therefore, it can be said that job satisfaction plays a mediating role in the effect of psychological empowerment on organizational citizenship behaviors (Ertürk, 2022: 348-349).

The mediating role of job satisfaction suggests that job satisfaction acts as a mechanism through which psychological empowerment affects employees' engagement in organizational citizenship. In other words, when employees feel psychologically empowered, this increases their job satisfaction, which in turn leads to an increased likelihood of engaging in organizational citizenship. Thus, the mediating role of job satisfaction suggests that psychological empowerment indirectly influences employees' engagement in organizational citizenship through its effect on job satisfaction.

Understanding and promoting this mediating relationship can be beneficial for organizations as it highlights the importance of psychological empowerment in promoting job satisfaction and organizational citizenship behaviors, which can ultimately contribute to the overall success and effectiveness of the organization.

THEORETICAL FRAMEWORK

Psychological Empowerment

Psychological empowerment is the sense of control, autonomy, and influence over one's life and work in psychology. It is a subjective experience of empowerment encompassing a person's beliefs, attitudes, and perceptions about their abilities to make decisions, set goals, and take action (Zimmerman, 1995: 581-582). Psychological empowerment is an important concept that underlines empowerment's psychological and emotional aspects.

Psychological empowerment is a concept associated with different outcomes in both personal and organizational platforms. When individuals feel psychologically empowered, their

motivation and job satisfaction increase (Regina et al., 2006: 72-74). They are more likely to take initiative, be proactive, and engage in problem-solving behaviors. Additionally, they are more likely to feel a sense of ownership and commitment toward their work and organization (Seibert et al., 2011: 982-983). Overall, psychological empowerment has the potential to foster a positive work environment where employees are motivated, engaged, and committed to their roles and the organization's success. It's a concept that emphasizes the importance of providing employees with autonomy, opportunities for skill development, and a supportive organizational culture.

Psychological empowerment has four dimensions. These dimensions are meaning, competence, choice, and impact. Meaning is the meaning attributed to the goal or objective of the task or the evaluation of one's ideals and standards. Competence is the degree to which a person can successfully perform task activities. Self-determination is the responsibility defined for one's actions. Impact desired effects on one's work processes. Choice is about the control and freedom that individuals have in directing their own lives and making decisions. Choice enables individuals to make decisions about their own lives, choose the paths they want, and shape their lives. This sense of freedom is an essential component of psychological empowerment (Spreitzer, 1995: 1443-1444; Spreitzer et al., 1997: 683-685; Hu and Leung, 2003: 386-368; Laschinger et al., 2004: 528-529; Joo et al., 2019: 186-188; Zhou and Chen, 2021: 2-3; Öztırak and Güney, 2022: 319).

In brief, psychological empowerment refers to an individual's subjective experience of feeling empowered, capable, and influential in their work and life. It is associated with positive outcomes and can be nurtured through various factors, ultimately contributing to individual and organizational well-being.

Organizational Citizenship

Organizational citizenship refers to the behavior of employees that goes beyond their formal job responsibilities and contributes to organization's overall functioning and effectiveness. It involves voluntary actions and behaviors that are not explicitly mandated by job descriptions or formal policies but benefit to the organization and its members (Morrison, 1994; Jahangir et al., 2004; Subha, 2018: 1544-1545). Organizational citizenship behavior underlines that employees can go beyond their official duties to help create a more harmonious, efficient, and productive workplace.

With organizational citizenship behavior, employees voluntarily help and guide their colleagues in supporting them. They take actions such as sharing information or helping with tasks not part of their job responsibilities. Employees willingly take on additional work or responsibilities, even if they are not directly related to their job role. This may include participating in cross-functional teams, contributing to projects outside their department, or taking on extra tasks during busy periods (Organ and Lingl, 1995: 341-343). Employees show a sense of commitment and loyalty to the organization by defending its interests, speaking positively about the organization, and advocating for its success inside and outside the workplace (Paillé, 2009: 135-136).

There are six dimensions of organizational citizenship behavior. These dimensions are altruism, conscientiousness, courtesy, civic virtue, and sportsmanship. Altruism is the tendency of employees to help and support other employees by sacrificing their interests. Conscientiousness is the tendency of employees to do their jobs regularly and diligently. Courtesy is the tendency of employees to actively participate in social and organizational activities at the workplace. Civic virtue is the tendency of employees to respect the rules of the organization and protect the reputation of the organization. Sportsmanship is the positive

attitude of employees when dealing with difficult situations (Polat Dede, 2019: 296; Ersen et al., 2022: 595).

The concept of organizational citizenship recognizes that employees' actions can significantly impact an organization's overall functioning and performance (Chiang and Hsieh, 2012: 182-184). Employees engaging in citizenship behaviors can enhance teamwork, productivity, employee satisfaction, and organizational effectiveness (Yen and Niehoff, 2004: 1619-1622). These behaviors contribute to a positive work environment and foster a culture of cooperation, trust, and collaboration within the organization (Oussama and Johari, 2016: 346-348).

Organizations can encourage and promote organizational citizenship behavior by fostering a supportive and inclusive work environment, recognizing and rewarding such behaviors, providing employee involvement and participation opportunities, and promoting a culture that values and encourages proactivity, collaboration, and going above and beyond regular job duties.

Job Satisfaction

Job satisfaction is the general satisfaction with one's job and various aspects of the job (Inayat and Khan, 2021: 1-2). It reflects the overall positive or negative feelings a person has about their work, including factors such as their job role, work environment, relationships with colleagues, compensation, growth opportunities, and the alignment of their values and interests with their work (Aziri, 2011: 77-78). It is important to note that job satisfaction can vary significantly from person to person, and what leads to satisfaction for one individual may not apply to another. Employers often strive to create a positive work environment that considers these factors to enhance employee satisfaction and overall organizational success.

Job satisfaction is subjective and can vary significantly from person to person. It is a subjective experience, meaning that what contributes to job satisfaction can vary significantly

from person to person since. People have different values, needs, and priorities when it comes to their work. Some may find satisfaction in intrinsic factors such as meaningful work, a sense of achievement, and personal development, while others may focus more on extrinsic factors like salary, benefits, and work-life balance (Huang and Van de Vliert, 2003: 160-163). Additionally, an individual's perception of job satisfaction can change over time due to shifts in personal circumstances, career goals, and organizational changes.

High job satisfaction is in the interest of employees and the organization. Employees who are satisfied with their jobs are more likely to be engaged, motivated, and productive. They may also experience lower stress levels and burnout, resulting in better overall well-being. For organizations, high job satisfaction can lead to improved employee retention, increased productivity, and positive work culture (Richemond and Needham, 2020: 571-576; Khan et al., 2020: 2-5). As a result, employees with high job satisfaction benefit organizations. Organizations prioritizing employee satisfaction tend to have better employee retention, better performance, and a more vibrant corporate culture.

Relationship between Variables and Formulation of Hypotheses

The Relationship between Psychological Empowerment and Organizational Citizenship

Many studies show a positive relationship between psychological empowerment and organizational citizenship (Abdulrab et al., 2020: 909-910; Khusanova et al., 2019: 6-7; Lee et al., 2013: 330-331). According to the research results presented above, it is suggested in this study that positive job satisfaction levels of employees will have a positive effect on their job commitment.

H₀: Psychological empowerment has a significant effect on organizational citizenship.

The Relationship between Psychological Empowerment and Job Satisfaction

Several studies have shown a positive relationship between psychological empowerment and job satisfaction (Kumar and Moorthy, 2015: 5-8; Li et al., 2018: 1277; Sun, 2016: 585-586).

When employees feel empowered, their job satisfaction increases. This is because psychological empowerment satisfies critical psychological needs, such as autonomy and competence, which are crucial for intrinsic motivation and well-being (Çelik and Atik, 2020: 75-77). Empowered employees are more likely to feel a sense of control over their work, have the freedom to make decisions, and have a greater understanding of the significance of their tasks. They also tend to have a greater sense of accomplishment and impact in their work. These factors increase job satisfaction and positive work experiences (Wang and Yang, 2021: 2-3). Moreover, psychological empowerment can also lead to higher engagement, motivation, and commitment to the organization. If employees are empowered, they are proactive, take initiative and have innovative behaviors. This increases job satisfaction and performance (Singh and Sarkar, 2018: 523-525). Overall, psychological empowerment is vital role in shaping job satisfaction by fulfilling individuals' psychological needs, promoting autonomy and competence, and fostering a positive work environment that values employee empowerment.

In the context of the above information, the hypothesis of the research was formed as follows:

H1: Psychological empowerment has a significant effect on job satisfaction.

The Relationship between Job Satisfaction and Organizational Citizenship

Employees who are satisfied with their jobs tend to be more engaged, committed, and motivated. As a result, they are more likely to exhibit positive organizational citizenship behaviors (Yurcu and Akıncı, 2017: 63). Employees who have achieved job satisfaction are more helpful to the people they work with and their organization. Together they develop cooperative behavioral patterns.

In the context of this information, the hypothesis of the research was formed as follows:

H2: Job satisfaction has a significant effect on organizational citizenship.

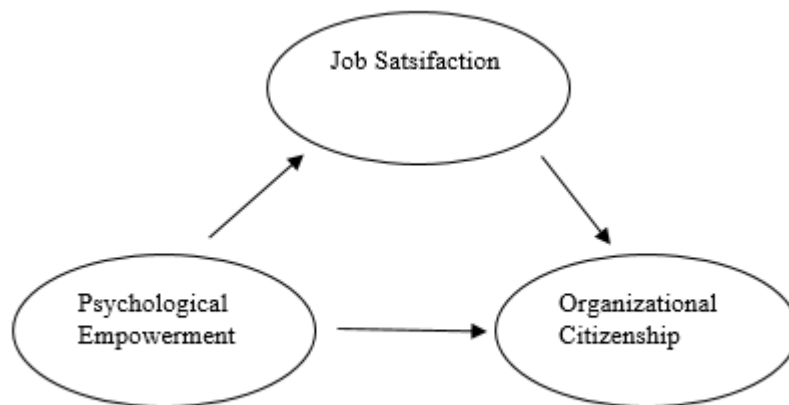
Based on the hypotheses regarding the positive relationships between the variables, the main hypothesis of the research was formed as follows:

H3: Job satisfaction has a mediating role in the effect of psychological empowerment on organizational citizenship.

Model Design

The model design of the research is presented in Figure 1 below.

Figure 1. Research Model Design

RESEARCH METHODOLOGY

Sample, Data Collection, and Measurement

The study was conducted on the employees of companies operating in the retail sector in Istanbul. The companies selected in the sample were selected according to convenience sampling and the company employees were selected according to the random sampling method. The sensitivity of the estimation is 0.05. The data collection tool is the questionnaires created over the link and delivered by the authors. The application method of the data collection tools is the online method. 500 questionnaire forms were distributed; of which 90 were not returned at all, and 20 were excluded from the research due to incomplete and incorrect marking. Finally, data entry was provided to the SPSS program with 390 respondents.

The study used the psychological empowerment scale developed by Spreitzer (1995) and adapted into Turkish by Hancer (2005).

The organizational citizenship scale developed by Van Dyne and LePine (1998) and adapted into Turkish by Sancar and Bekaroğlu (2020) was used in this study.

In this study, the job satisfaction scale developed by Brayfield and Rothe (1951) and adapted into Turkish by Keser and Öngen Bilir (2019), whose 5-item short form was created by Judge et al. (1998), was used.

The authors allowed the use of scales in this study.

FINDINGS

Explanatory Factor Analysis

Exploratory factor analysis was applied to test the construct validity of psychological empowerment, organizational citizenship, and job satisfaction scales. The results of the exploratory factor analysis are given in Table 1.

Table 1. Kaiser-Meyer-Olkin and Bartlett's Sphericity Test Results

Variables	Kaiser-Meyer-Olkin (KMO)	Bartlett's Test of Sphericity			Variance %
		χ^2	sd	p	
Psychological Empowerment	0,768	1770,86	66	0,000	62,32
Organizational Citizenship	0,656	1036,73	136	0,000	64,44
Job Satisfaction	0,614	309,84	10	0,000	65,37

Three factors were concluded from analysis result in line with the data collected in this study. According to Table 1, three factors explain 62.32% of the total variance. The original organizational citizenship scale consists of three factors: formal role behavior, organizational voice, and helpfulness. According to Table 1, three factors explain 64.44% of the total variance. According to the analysis, a single factor was found in the original job satisfaction scale. According to Table 1, one factor explains 65.37% of the total variance.

Normality Test Results

The normality test results of the data are shown in Table 2.

Table 2. Normality Test Results

	Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk			Skewness	Kurtosis
	Statistics	df	Sig.	Statistics	df	Sig.	Statistics	Statistics
Psychological Empowerment	0,236	390	0,000	0,859	390	0,000	-1,249	1,026
Organizational Citizenship	0,129	390	0,000	0,937	390	0,000	-0,457	2,159
Job Satisfaction	0,196	390	0,000	0,906	390	0,000	-0,927	0,131

According to Lorcu (2015), the skewness and kurtosis values should be between +1 and -1 to decide whether to use parametric or nonparametric tests for the analysis.

Skewness and Kurtosis values were analyzed since the p values were less than 0.05 in Kolmogorov-Smirnov and Shapiro-Wilk normality tests. When Table 2 is examined, the skewness and kurtosis values of psychological empowerment and organizational citizenship scales are not between +1 and -1. Although it is seen that only the skewness and kurtosis values of the job satisfaction scale are between +1 and -1, it is seen that the distribution is not normal. Thus, it was decided to use nonparametric tests for all three scales.

Relationship between Variables

The results of the correlation analysis are given in Table 3.

Table 3. Analysing The Relationships Between Scales

Variables	N	r	p
Psychological Empowerment Organizational Citizenship	390	0,350**	0,000
Psychological Empowerment Job Satisfaction	390	0,246**	0,000
Organizational Citizenship Job Satisfaction	390	0,089	0,089

**: $p < 0,01$ r: Spearman Correlation Coefficient

Table 4. Grading Table of Spearman Correlation Coefficient (p)

Grading Standards	Correlation Degree
$p=0$	No correlation
$0 < p \leq 0.19$	Very weak
$0.20 \leq p \leq 0.39$	Weak
$0.40 \leq p \leq 0.59$	Moderate
$0.60 \leq p \leq 0.79$	Strong
$0.80 \leq p \leq 1.00$	Very strong
1.00	Monotonic correlation

Source: <http://www.statstutor.ac.uk/resources/uploaded/spearman.pdf>

When Table 3 is examined, it is seen that there is a weak positive relationship between psychological empowerment and organizational citizenship scores ($r=0,350$; $p<0,05$). Employees who feel psychologically empowered tend to have higher levels of motivation and commitment. This sense of empowerment may lead them to be more proactive in contributing to the organization beyond their formal job role and thus exhibit higher organizational citizenship behaviors.

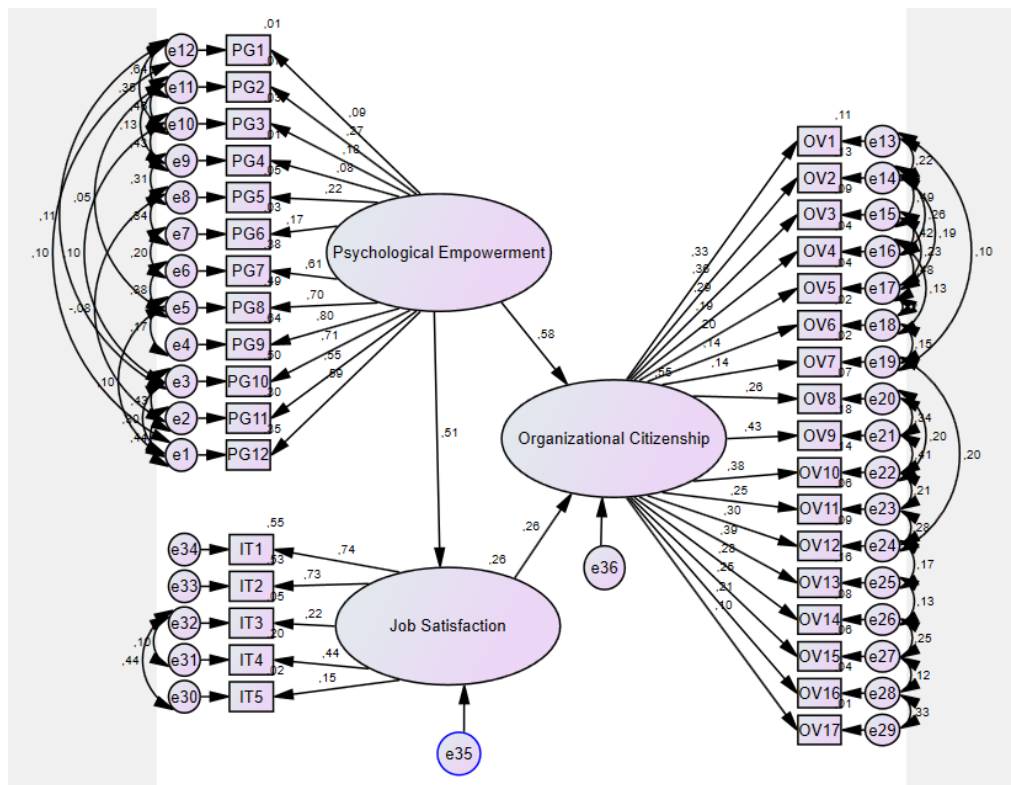
There is a weak positive relationship between psychological empowerment and job satisfaction ($r=0,246$; $p<0,05$). The interplay of autonomy, competence, meaningfulness, growth opportunities, recognition, reduced stress, positive organizational culture, and intrinsic motivation can explain the weak positive relationship between psychological empowerment and job satisfaction.

There is no significant relationship between organizational citizenship and job satisfaction variables ($p>0,05$).

Testing the Structural Equation Model and Findings

This section used structural equation modeling by AMOS 23 computer software to examine these relationships and test the model. As a result of the analysis, it was seen that the established model did not show sufficient fit. Therefore, model improvement studies were carried out. When the modification index values were analyzed, it was seen that there was a high level of correlation between the error variables. Covariances were created between these error terms, and the model was re-analysed. The validated measurement model is shown in Figure 2.

Figure 2. Structural Equation Model of the Study

For the compatibility of the research model, the fit criteria values given above were examined, and the following tables were created.

Table 5. Structural Equation Model Fit Criteria Evaluation Table

Model Fit Summary					
CMIN					
Model	NPAR	CMIN	DF	P	CMIN/DF
Default model	148	798,745	481	0	1,661
Saturated model	629	0	0		
Independence model	68	3914,762	561	0	6,978
Baseline Comparisons					
Model	NFI Delta1	RFI rho1	IFI Delta2	TLI rho2	CFI
Default model	0,796	0,762	0,907	0,889	0,905
Saturated model	1		1		1
Independence model	0	0	0	0	0
Parsimony-Adjusted Measures					
Model	PRATIO	PNFI	PCFI		
Default model	0,857	0,682	0,776		
Saturated model	0	0	0		
Independence model	1	0	0		
NCP					

Model	NCP	LO 90	HI 90
Default model	317,745	243,932	399,446
Saturated model	0	0	0
Independence model	3353,762	3159,047	3555,835

FMIN				
Model	FMIN	F0	LO 90	HI 90
Default model	2,053	0,817	0,627	1,027
Saturated model	0	0	0	0
Independence model	10,064	8,621	8,121	9,141

RMSEA				
Model	RMSEA	LO 90	HI 90	PCLOSE
Default model	0,041	0,036	0,046	0,998
Independence model	0,124	0,12	0,128	0

AIC				
Model	AIC	BCC	BIC	CAIC
Default model	1094,745	1124,01		
Saturated model	1258	1382,379		
Independence model	4050,762	4064,208		

ECVI				
Model	ECVI	LO 90	HI 90	MECVI
Default model	2,814	2,625	3,024	2,889
Saturated model	3,234	3,234	3,234	3,554
Independence model	10,413	9,913	10,933	10,448

HOELTER		
Model	HOELTER	HOELTER
	.05	.01
Default model	260	271
Independence model	62	64

The CMIN/DF value, which shows the chi-square goodness of fit value, was less than 5 (1.661). CFI and IFI values are also very close to 1. The fact that both values are close to 90% shows that the model is compatible. While the RMSEA criterion was 0.041, it can be stated that there is an adequate fit since it is lower than the limit value of 0.08. For this research, there are 34 observed variables and 187 parameters to be estimated in the model. The number of sample moments was calculated as 629 and the degree of freedom as 481. Since the assumptions of SEM were met, the parameter estimates for the model were made with the Maximum Likelihood estimation method.

Hypothesis Results of the Research Model

Psychological empowerment has a statistically significant effect on organizational citizenship ($\beta=0,58$). One unit increase in psychological empowerment will increase organizational citizenship by 0.58 units ($H0$: Accept). Psychological empowerment has a statistically significant effect on job satisfaction ($\beta=0,51$). One unit increase in psychological empowerment will increase job satisfaction by 0.51 units ($H1$: Accept). No statistically significant effect of job satisfaction on organizational citizenship was found. This finding obtained in SEM analysis coincides with the correlation analysis in which we looked at the relationships between the variables before ($H2$: Reject). Therefore, it can be stated that the job satisfaction variable does not mediate ($H3$: Reject).

CONCLUSION AND DISCUSSION

The mediating role of job satisfaction in the relationship between psychological empowerment and organizational citizenship implies that job satisfaction is an intermediate factor that helps explain how psychological empowerment influences organizational citizenship.

When employees feel empowered at work, they find their work more meaningful, their sense of autonomy increases, and their job satisfaction is high. Therefore, the organizational behaviors of employees who acquire these behavioral patterns increase. The consequences of this relationship are important for organizations. By promoting psychological empowerment in the workplace, organizations can encourage higher job satisfaction and subsequently increase the likelihood that employees will engage in behaviors that contribute to the organization's overall success. This, in turn, can lead to improved teamwork, higher employee morale, and increased organizational effectiveness.

In this study, a weak positive relationship was found between psychological empowerment and organizational citizenship scores. Similarly, the findings of a study conducted on nurses in

the literature support our results (Jafari et al., 2021: 4). The results of another study examining the relationship between servant leadership and teachers' organizational citizenship behaviors with the mediating role of psychological empowerment support our study (Ghalavi and Nastiezaie, 2020: 253). In this study, a weak positive relationship was found between psychological empowerment and job satisfaction. Similar results were obtained in studies examining the relationship between job satisfaction and psychological empowerment and trust (Zembyla and Papanastasiou, 2005: 449-450).

In line with the literature, this study emphasizes job satisfaction's importance and explains its relationship with psychological empowerment and organizational citizenship behaviors.

The practical implications of this study should also be considered. Organizations can use various methods to increase the level of psychological empowerment of their employees. Moreover, factors such as leadership styles and working conditions must be considered to increase job satisfaction and thus encourage organizational citizenship behaviors.

In conclusion, this study provides significant findings illuminating the impact of psychological empowerment on organizational citizenship behaviors and the mediating role of job satisfaction in this relationship. Considering the dynamics and competitive conditions of the business world, organizations need to develop strategies to increase job satisfaction.

Future research could explore several avenues to expand knowledge in this area based on the current work. Some potential areas for research include:

Contextual Factors: How contextual factors such as organizational culture, leadership styles, and job characteristics influence the relationships between the three variables in this study can be investigated.

Mediators and Moderators: Additional mediators and moderators that can explain the relationship between the three variables in this study can be investigated. For example, factors

such as self-efficacy, perceived organizational support, or intrinsic motivation can be examined as potential mediators.

Comparative Studies: Comparative studies can be conducted across different industries, sectors, or cultural contexts to assess the generalisability of the proposed relationships.

Intervention Studies: It may be essential to conduct intervention studies to examine the effectiveness of organizational interventions for the three variables in this study and their subsequent effects on organizational citizenship.

REFERENCES

- Abdulrab, M., Zumrah, A. R., Alwaheeb, M. A., Al-Mamary, Y. H. S., & Al-Tahitah, A. (2020). The Impact of Transformational Leadership and Psychological Empowerment on Organizational Citizenship Behaviors: A PLS-SEM Approach. *Journal of Critical Reviews*, 7(9). Doi:10.31838/jcr.07.09.169
- Almohtaseb, A., Shehadeh, M., & Aldehayyat, J. (2023). Psychological Empowerment and Organizational Citizenship Behavior in the Information Communications and Technology (ICT) Sector: A moderated-mediation model. *Cogent Business & Management*, 10(1), 2200599.
- Aziri, B. (2011). Job Satisfaction: A Literature Review. *Management Research and Practice*, 3(4), 77-86.
- Basirudin, N. B., Basiruddin, R., Mokhber, M., Rasid, S. Z. A., & Zamil, N. A. M. (2016). Organizational Citizenship Behaviour in Public Sector: Does Job Satisfaction Play a Role. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 6(S8), 376-381.
- Bozdoğan, S. C. (2021). The Mediating Role of Organizational Citizenship Behavior and Voice Behavior in the Relationship Between Proactive Personality and Job Performance. *Alanya Akademik Bakış*, 5(2), 1069-1085.

- Brayfield, A. H., & Rothe, H. F. (1951). An Index of Job Satisfaction. *Journal of Applied Psychology*, 35(5), 307-311. <https://doi.org/10.1037/h0055617>
- Carless, S. A. (2004). Does Psychological Empowerment Mediate the Relationship Between Psychological Climate and Job Satisfaction?. *Journal of Business and Psychology*, 18(4), 405-425. Doi:10.1023/B:JOBU.0000028444.77080.c5
- Chiang, C-F., & Hsieh, T-S. (2012). The Impacts of Perceived Organizational Support and Psychological Empowerment on Job Performance: The Mediating Effects of Organizational Citizenship Behavior. *International Journal of Hospitality Management*, 31(1), 180-190. Doi:10.1016/j.ijhm.2011.04.011.
- Çelik, O. T., & Atik, S. (2020). Preparing Teachers to Change: The Effect of Psychological Empowerment on Being Ready for Individual Change. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 49(1), 73-97. Doi:10.14812/cufej.635770
- Ersen, N., Akyüz, İ., Karamanlı, M., & Bayram, B. Ç. (2022). Ahşap Levha Endüstrisinde Çalışanların Kişilik Özelliklerinin Örgütsel Vatandaşlık Boyutları ile Tükenmişlik Düzeyleri Üzerine Etkisi. *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 10, 593-611.
- Ertürk, R. (2022). The Prediction Level of Teachers' Perceptions of Psychological Empowerment on Job Satisfaction and Organizational Citizenship Behaviors. *International Journal of Modern Education Studies*, 6(2), 346-377. Doi:10.51383/ijonmes.2022.210
- Ghalavi, Z., & Nastiezaie, N. (2020). Relationship of Servant Leadership and Organizational Citizenship Behavior with Mediation of Psychological Empowerment. *Eurasian Journal of Educational Research*, 20(89), 241-264.
- Hancer, M. (2005). Dimensions of the Turkish Version of the Psychological Empowerment Scale. *Psychological Report*, 97: 645-650.

- Hu, S. L. Y., & Leung, L. (2003). Effects of Expectancy-Value, Attitudes, and Use of the Internet on Psychological Empowerment Experienced by Chinese Women at the Workplace. *Telematics and Informatics*, 20(4), 365-382.
- Huang, X., & Van de Vliert, E. (2003). Where Intrinsic Job Satisfaction Fails to Work: National Moderators of Intrinsic Motivation. *Journal of Organization Behavior*, 24(2), 159-179. Doi:10.1002/job.186
- Inayat, W., & Khan, M. J. (2021). A Study of Job Satisfaction and Its Effect on the Performance of Employees Working in Private Sector Organizations. *Peshawar, Hindawi Education Research International*, Volume 2021, Article ID: 1751495. Doi: 10.1155/2021/1751495
- Jafari, F., Salari, N., Hosseinian-Far, A., Abdi, A., & Ezatizadeh, N. (2021). Predicting Positive Organizational Behavior Based On Structural and Psychological Empowerment among Nurses. *Cost Eff Resour Alloc*, 19: 38. Doi:10.1186/s12962-021-00289-1
- Jahangir, N., Akbar, M. N., & Haq, M. (2004). Organizational Citizenship Behavior: Its Nature and Antecedents. *BRAC University Journal*, 1(2), 75-85.
- Joo, B-K, Bozer, G., & Ready, K. (2019). A Dimensional Analysis of Psychological Empowerment on Engagement. *Journal of Organizational Effectiveness People and Performance*, 6(3), 186-203. Doi:10.1108/JOEPP-09-2018-0069
- Judge, T. A., Locke, E. A., Durham, C. C., & Kluger, A. N. (1998). Dispositional Effects on Job and Life Satisfaction: The Role of Core Evaluations. *Journal of Applied Psychology*, 83(1), 17-34. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.83.1.17>
- Keser, A., & Öngen Bilir, B. (2019). İş Tatmini Ölçeğinin Türkçe Güvenilirlik ve Geçerlilik Çalışması. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(3).

- Khan, H., Rehmat, M., Butt, T. H., Farooqi, S., & Asim, J. (2020). Impact of Transformational Leadership on Work Performance, Burnout and Social Loafing a Mediation Model. *Future Business Journal*, 6(1), 40. Doi:10.1186/s43093-020-00043-8
- Khusanova, R., Choi, S. B., & Kang, S-W. (2019). Sustainable Workplace: The Moderating Role of Office Design on the Relationship between Psychological Empowerment and Organizational Citizenship Behavior in Uzbekistan. *Sustainability*, 11, 7024. Doi:10.3390/su11247024
- Kumar, K. M., & Moothy, R. (2015). An Investigation of Relationship between Psychological Empowerment and Job Satisfaction. *Journal of Contemporary Reseach in Management*, 10(1), 1-15.
- Laschinger, H. K. S., Finegan, J. E., Shamian, J., & Wilk, P. (2004) A Longitudinal Analysis of the Impact of Workplace Empowerment on Work Satisfaction. *Journal of Organizational Behavior*, 25(4), 527-545.
- Lee, Y., Kim, S-H., & Joon-Ho, K. (2013). Coach Leadership Effect on Elite Handball Players' Psychological Empowerment and Organizational Citizenship Behavior. *International Journal of Sports Science & Coaching*, 8(2), 327-342. Doi:10.1260/1747-9541.9.2.328
- Le-Hoang Long, N., Thi-Thu Huong, N., & Viet-Anh, H. (2022). Workplace Support and Service-Oriented Organisational Citizenship Behaviour: The Mediating Role Of Psychological Empowerment And Affective Commitment. *Cogent Business & Management*, 9(1), 2131984.
- Li, H., Shi, Y., Li, Y., Xing, Z., Wang, S., Ying, J., Zhang, M., & Sun, J. (2018). Relationship between nurse psychological empowerment and job satisfaction: A systematic review and meta-analysis. *Leading Global Nursing Research*, 74(6), 1264-1277. Doi:10.1111/jan.13549
- Lorcu, F. (2015). *Örneklerle veri analizi spss uygulamalı*. Detay Yayıncılık, Ankara.

- Meng, Q., & Sun, F. (2019). The Impact of Psychological Empowerment On Work Engagement Among University Faculty Members In China. *Psychology Research and Behavior Management*, 12, 983-990. Doi:10.2147/PRBM.S215912
- Morrison, E. W. (1994). Role Definitions and Organizational Citizenship Behavior: The Importance of The Employee's Perspective. *Academy of Management Journal*, 37(6), 1543-1567.
- Organ, D. W., & Lingl, A. (1995). Personality, Satisfaction, and Organizational Citizenship Behavior. *The Journal of Social Psychology*, 135(3), 339-350. Doi:10.1080/00224545.1995.9713963
- Oussama, S., & Johari, H. (2016). The Mediating Effect of Organizational Citizenship Behavior on the Relationship between Perceived Organizational Support and Turnover Intention: A Proposed Framework. *International Review of Management and Marketing*, 6(S7), 345-354.
- Öztrak, M., & Güney, S. (2022). The Mediator Role of Proactive Personality in the Effect of Psychological Empowerment on Self-Leadership: A Study for the Aviation Industry. *Journal of Aviation*, 6(3), 318-324. Doi:10.30518/jav.1104838
- Paillé, P. (2009). Assessing Organizational Citizenship Behavior in the French Context: Evidence for the Four-Dimensional Model. *The Journal of Psychology*, 143(2), 133-146. Doi:10.3200/JRLP.143.2.133-146
- Polat Dede, N. (2019). Örgütsel Vatandaşlık Davranışı: Bir Kuramsal Çalışma. *Ekonomi, İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 294-304. Doi:10.38009/ekimad.613429
- Regina, M., Hechanova, M., Benedicto, R., Alampay, A., & Franco, E. P. (2006). Psychological Empowerment, Job Satisfaction and Performance, Among Filipino Service Workers. *Asian Journal of Social Psychology*, 9(1), 72-78. Doi:10.1111/j.1467-839X.2006.00177.x

- Richmond, D. J., & Needham, C. (2020). The Impact of Wellness Programs on Employee Job Satisfaction in Colleges and Universities. *Open Journal of Business and Management*, 8, 569-599. Doi:10.4236/ojbm.2020.82035
- Sancar, O., & Bekaroğlu, B. (2020). Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması. *Journal of Emerging Economics and Policy*, 5(2), 99-107.
- Seibert, S. E., Wang, G., & Courtright, S. H. (2011). Antecedents and Consequences of Psychological and Team Empowerment in Organizations: A Meta-Analytic Review. *Journal of Applied Psychology*, 96(5), 981-1003. Doi:10.1037/a0022676
- Shahab, M. A., Sobari, A., & Udin, U. (2018). Empowering Leadership and Organizational Citizenship Behavior: The Mediating Roles of Psychological Empowerment and Emotional Intelligence in Medical Service Industry. *International journal of economics and business administration*, 6(3), 80-91.
- Singh, M., & Sarkar, A. (2018). Role of Psychological Empowerment in the Relationship between Structural Empowerment and Innovative Behavior. *Management Research Review*, 42(1). Doi:10.1108/MRR-04-2018-10158
- Singh, S. K., & Singh, A. P. (2018). Interplay of Organizational Justice, Psychological Empowerment, Organizational Citizenship Behavior, and Job Satisfaction in the Context of Circular Economy. *Management Decision*, 57(4), 937-952.
- Spreitzer, G. M. (1995). Psychological Empowerment in the Workplace: Dimensions, Measurement, and Validation. *Acad. Manag. J.* 38: 1442-1465. Doi:10.5465/256865
- Spreitzer, G. M., Kizilos, M. A., & Nason, S. W. (1997). A Dimensional Analysis of the Relationship between Psychological Empowerment and Effectiveness, Satisfaction, and Strain. *Journal of Management*, 23(5), 679-704.

- Subha, T. (2018). Organizational Citizenship Behavior- An Overview. *International Journal of Creative Research Thoughts*, 6(2), 415-421.
- Sun, X. (2016). Psychological Empowerment on Job Performance Mediating Effect of Job Satisfaction. *Psychology*, 7, 584-590. Doi:10.4236/psych.2016.74060
- Van Dyne, J., & LePine, J. A. (1998). Helping and Voice Extra-Role Behaviors: Evidence of Construct and Predictive Validity, *Academy of Management Journal*, 41(1), 108-119.
- Wang, C-J., & Yang, I-H. (2021). Why and How Does Empowering Leadership Promote Proactive Work Behavior? An Examination with a Serial Mediation Model among Hotel Employees. *Int J Environ Res Public Health*, 18(5), 2386. Doi:10.3390/ijerph18052386
- Yen, H. R., & Niehoff, B. P. (2004). Organizational Citizenship Behaviors and Organizational Effectiveness: Examining Relationship in Taiwanese Banks. *Journal of Applied Social Psychology*, 34(8), 1617-1637. Doi:10.1111/j.1559-1816.2004.tb02790.x
- Yurcu, G., & Akıncı, Z. (2017). Influence of Organizational Citizenship Behavior on Hotel Employees' Job Satisfaction and Subjective Well-Being. *Advances in Hospitality and Tourism Research*, 5(1), 57-83.
- Zembylas, M., & Papanastasiou, E. C. (2005). Modeling Teacher Empowerment: The Role of Job Satisfaction. *Educational Research and Evaluation*, 11(5), 433-459.
- Zhou, H., & Chen, J. (2021). How Does Psychological Empowerment Prevent Emotional Exhaustion? Psychological Safety and Organizational Embeddedness as Mediators. *Front. Psychol.* 12, 546687. Doi: 10.3389/fpsyg.2021.546687
- Zimmerman, M. A. (1995). Psychological empowerment: Issues and illustrations. *American Journal of Community Psychology*, 23, 581-599.
- <http://www.statstutor.ac.uk/resources/uploaded/spearmans.pdf> Accessed: 15.07.2023.

R&S - RESEARCH STUDIES ANATOLIA JOURNAL

<https://dergipark.org.tr/rs>

Vol:6 Issue:4; pp:452-472

TÜRKİYE'DE GİG EKONOMİSİNİN İŞGÜCÜ PİYASASINA ETKİSİ: İŞİN OLSUN ÖRNEĞİ

The Impact of the Gig Economy on the Labor Market in Turkey: The Case of Isin Olsun

Hatip YURGİDEN

Bağımsız Araştırmacı, hyurgiden@hotmail.com Diyarbakır / Türkiye
<http://orcid.org/0000-0001-8201-1050>

Doi: <https://doi.org/10.33723/rs.1349429>

Yurgiden, H. (2023). "Türkiye'de gig ekonomisinin işgücü piyasasına etkisi: İşin olsun örneği". R&S- Research Studies Anatolia Journal, 6(4). 452-472.

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi/ Arrived Date: 24.08.2023

Kabul Tarihi / Accepted Date: 19.09.2023

Yayınlanma Tarihi / Published Date: 20.10.2023

ÖZ

Dünya üzerinde birçok alanın dijitalleşmesi, teknolojik yenilikler ve internetin hızlı gelişmesi insanların yaşam ve çalışma şekillerinde köklü değişiklikler yaratmıştır. Dünyanın küresel bir boyuttan dijital bir boyuta geçmesi, insanların yer ve zaman ayırt etmeden kolay bir şekilde istediği bilgilere ulaşma fırsatı tanımıştır. Dahası 2008 yılında yaşanan Avrupa Borç Krizi ve ardından dünya geneline hızlıca yayılan Covid-19 pandemisi, insanların evlerinde kalarak işlerini yürütebileceği düşüncesini gün yüzüne çıkarmıştır. Uzaktan çalışma fikri insanlara cazip gelerek firmaların ya da hükümetlerin bu alanda hızlı bir şekilde çalışmalar yapmasını zorunlu hale getirmiştir. Böylece bu çalışmayla Türkiye’de büyümeye başlayan gig ekonomisinin işgücü piyasasına etkisi incelenmeye başlamıştır. Bu kapsamda örneklem olarak Türkiye’nin en büyük online işe alım platformu olan Kariyer.net’in mavi yaka istihdamına katkı sağlamayı amaçlayan konum bazlı platformu “İşin Olsun” uygulaması seçilmiştir. Çalışma sonucunda, İşin Olsun’un Türkiye’de 78 binden fazla tam, yarı ya da esnek zamanlı (parça başı) iş ilanı ile 10 milyona yakın iş arayan kişiyi karşılaştırarak gig ekonomisine katkı sağladığı düşünülmektedir. Ayrıca, uygulamanın benzersiz özellikleri sayesinde geçici işlerde daha fazla işe almayı açık hale getirebileceği ve istihdamı arttırabileceği tahmin edilmektedir.

Anahtar kelimeler: Gig Ekonomisi, İstihdam, Gig Çalışanı, Covid-19.

ABSTRACT

The digitalization of many areas in the world, technological innovations and the rapid development of the internet have created radical changes in the way people live and work. The world's transition from a global dimension to a digital dimension has given people the opportunity to access the information they want easily, regardless of place and time. Moreover, the European Debt Crisis in 2008 and the Covid-19 pandemic, which spread rapidly throughout the world, brought to light the idea that people can run their business by staying at home. The idea of working remotely has been attractive to people and has made it mandatory for companies

R&S

Research Studies Anatolia Journal
Volume:6 Issue:4, October 2023

or governments to work quickly in this area. Thus, with this study, the effect of the gig economy, which started to grow in Turkey, on the labor market began to be examined. In this context, the location-based platform ‘‘Isin Olsun’’ of Kariyer.net, Turkey’s largest online recruitment platform, which aims to contribute to blue collar employment, was chosen as a sample. As a result of the study, it is thought that Isin Olsun contributes to the gig economy by comparing more than 78 thousand full, part or flexible time (piecework) job postings with nearly 10 million job seekers in Turkey. It is also estimated that the application can open more hiring and increase employment in temporary jobs thanks to its unique features.

Keywords: Gig economy, Employment, Gig worker, Covid-19.

GİRİŞ

Sanayi devrimiyle endüstrileşmeye başlayan dünya gittikçe küreselleşmiştir. Küreselleşme sürecindeki dünya, dijitalleşmenin yaşanmasıyla beraber daha fazla etkilenecek ülkelerin, şirketlerin, toplumların dijital dönüşümünü hızlandırmıştır. Dijital dönüşüm olgusu, kamu kurumlarında yapılan bürokratik işlemlerin hızını artırırken kırtasiye giderlerinin azaltması, gibi kamu yararı sağlamaktadır. Aynı şekilde özel sektördeki firmaların hızlı bir şekilde kar marjlarının artmasını ya da çalışanların işyerlerinde verimliliğinin izlenebilir olmasını gerçekleştirmektedir.

Dijital dönüşüm birçok yeni iş fırsatı yaratarak çalışmak isteyenlere alternatif yollar sunmaktadır. İnsanlar teknolojik gelişmelerinin getirdiği yenilikler sayesinde farklı alanlarda ve farklı çalışma türlerindeki işlerde faaliyet yürütebilmektedir. Özellikle 2008 yılında yaşanan Avrupa Borç Krizi gibi ekonomik krizler ya da Covid-19 pandemisi gibi küresel salgınlar insanların çalıştığı iş türlerinde farklılaşmasına neden olmuştur. Dolayısıyla daha esnek ya da geçici işlerde çalışmak isteyen kişilerin kısa süreli ya da anlık olarak iş vermek isteyenlerin dijital platformlar aracılığıyla bağlantı kurmasını sağlayan gig ekonomisi doğmuştur.

Gig ekonomisi, dijital olarak aracılık edilen işgücü pazarlarının veya işgücü platformlarının oluşturulması yoluyla belirli standart dışı istihdam biçimlerinin büyümesine katkıda bulunmuştur (Johnston ve Kazlauskas, 2018: 3). İstihdamın büyümesi, çalışanların daha kolay iş sahibi olmalarının önünü açarak ülkelerin kalkınma düzeylerinde farklılıklar yaratmıştır. Ülkelerin tam, yarı zamanlı ya da geçici olarak işe alımını yapmak istedikleri çalışanları platformlar sayesinde kolay bir şekilde gerçekleştirebilmektedir.

Çevrimiçi platformların ortaya çıkışı, son on yılın en önemli ekonomik değişikliklerinden biri olarak kabul edilmektedir (Koutsimpogiorgos, 2020: 526). Şirketler, uzun vadeli uyum konusunda endişelenmeden bugünün projesi için doğru becerilere sahip doğru insanlarla ilişki kurabilmektedir (Hansen, 2019). Dolayısıyla bu gerek kamu gerekse özel sektörde çalışmak isteyen kişilerde doğru işi bulma statüsündeki süreci kolaylaştırmaktadır. Belirli bir ücret karşılığında çalışabilecek kişiler, çalışma koşullarını hızlı bir şekilde gözden geçirerek istedikleri işi bulmaları sağlanabilmektedir.

Gig ekonomisiyle ilgili Türkiye’de yapılan çalışmalar, genelde kavramsal çerçeve olarak ele alınmış ve metodolojide örneklem olarak belirlenen neredeyse hiçbir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu kapsamda bu çalışmanın literatüre özgün bir değer katarak bundan sonra yapılan çalışmalara örnek teşkil edeceği düşünülmektedir. Dolayısıyla, Türkiye’de iş aramak ve iş süreçleri ile bilgi almak için en çok kullanılan Kariyer.net’in mavi yakalı istihdamını sağlayan İşin Olsun uygulaması örneklem olarak seçilmiştir.

İşin Olsun, kişilerin parça başı işlerle gelirlerini arttırabileceği, aynı anda yüzlerce ilanı görerek karşılaştırma yapabileceği, konum özelliği sayesinde istenilen yerde iş arama süreci başlatabileceği, çalışma türüne göre ücret teklif verebileceği gibi daha sayılamayacak birçok imkân tanımaktadır. Bu nedenle, İşin Olsun gig ekonomisine dahil edilerek kişilere esnek çalışma ortamı ya da kısa süreli çalışma şekilleri yaratmaktadır. Çalışmanın sonucunda, Türkiye’de İşin Olsun uygulamasının geçici ve parça başı işlerde daha fazla istihdam yaratabileceği ve Türkiye’de gig ekonomisinin büyümesini sağlayabileceği düşünülmektedir.

R&S

Research Studies Anatolia Journal
Volume:6 Issue:4, October 2023

GİG EKONOMİSİNİN YÜKSELİŞİ

Gig ekonomisi kavramı 14 Ocak 2009 tarihinde ilk kez CNN televizyon kanalında yayınlanan bir haber programında dünya genelinde dikkat çekmiştir. Burada yayın yapan gazeteci Tina Brown tarafından “The Gig Economy” başlıklı bir blog yazısı yazılmıştır. Daha sonra Şubat 2009’da Google Trendler’de gig ekonomisi kavramının dünya genelinde dikkat çektiği anlaşılmıştır (Ertürk, 2022: 99-100).

Gig ekonomisi, birçok yönden geleneksel istihdama üstünlük sağlamış gibi görünen benzersiz istihdam özellikleri nedeniyle işin geleceğini hızla dönüştürmektedir (Al-Dossary, 2022: 1). Gig ekonomisi terimi sadece on yıllıktır. Özellikle Airbnb, Uber, Lyft, TaskRabbit ve Upwork, popüler bir platform şirketi olarak gig ekonomisinin yükselişinin nedeni haline gelmiştir (Batmunkh vd., 2022: 1).

İşin yapısındaki bu değişimler, organizasyonlar ve çalışanlar zaman içinde birbirlerine daha az bağımlı ve bağlı hale geldikçe aşamalı olarak ortaya çıkmıştır. 1970’lerde mavi yakalı işçilerin işten çıkarılması ve ardından 1980 ve 1990’larda teknik, yönetsel ve profesyonel işlerin kitlesel olarak küçültülmesi ve taşeronlaştırılması aracılığıyla, kalıcı istihdamın büyük bunalım sonrasında kalesinden yavaş yavaş çözülmesinin izini sürmektedir (Ashford vd. 2018: 24).

Dijital platformlar, müşterilerin gig ekonomisinde iş parselleri için doğrudan müzakere etmelerine izin vererek potansiyel olarak büyük bir adım atmıştır. Bunu yaparken, olağanüstü hızlı büyüme yoluyla büyük değerlemelere sahip küresel şirketler yaratmıştır (Brinkley, 2016: 6). Bu platformlar, çalışanların yolcuları sürmek, yiyecek dağıtmak, çevrimiçi mikro görevleri tamamlamak ve serbest çalışmak dahil olmak üzere her türden tek işi yaparken kendi saatlerini dikte etmelerini sağlamaktadır (Sannon vd., 2022: 1).

Platformların işleyişi basit olup iş arayanlar, aradıkları işe uygun uygulamada hesap açarak aynı uygulamada hizmet arayan müşterilerle karşılaşmaktadır. Aslında gig platformları, temel anlamda emeğini arz edenlerle, hizmeti talep eden kişilerin birbirleri ile eşleştiği dijital

pazarlardır. Gig ekonomisinde işler, parça başı işler olup genel anlamda platform şirketleri işçinin yanı sıra tüketiciden komisyon alarak gelir sağlamaktadır. Dolayısıyla, platform şirketleri olabildiğince fazla işçinin kendi platformlarını kullanmasını dilemektedir. Böylece, şirketler, tüketicinin seçeneğini arttırarak müşterileri platforma bağımlı olmasını istemektedir (Alemdar, 2022).

Şirketlerin artık, işlevlerin yürütüldüğü içe dönük bilgi sistemlerine paralel olarak halka açık web sitelerine sahip olmaları gerekmektedir. Yalın yönetimin ardından, önde gelen şirketlerin iç bölümleri, birbirlerini ekonomik işlemlerin gerçekleştirildiği müşteriler olarak daha fazla görmektedir. Bu, uygulamalar ve mobil cihazlar yaygınlaştıkça geleneksel firmalarda platform benzeri çalışma durumlarını teşvik etmeye başlanmıştır (Vallas ve Schor, 2020: 274).

Gig ekonomisi, bireylerin herhangi bir resmi istihdam mekanizmasının gözlemlenmediği, bunun yerine bir iş sözleşmesinin uygulandığı kuruluşlar tarafından sağlanan belirli işler veya görevler için bağımsız olarak çalışmasına izin veren esnekliği ile karakterize edilmektedir (Al-Dossary, 2022: 1). Gig ekonomisinin önerilen olumlu etkileri, çalışanlar için daha fazla mekânsal ve zamansal esneklik ve kişinin kendi patronu olma özgürlüğünü içermektedir. Ayrıca düşük giriş engelleri nedeniyle gig ekonomisi her tür çalışan için oldukça kapsayıcı görünebilmektedir (Keller, 2023: 1).

Dijital platformlar, serbest çalışanların çevrimiçi iş/proje bulmasını kolaylaştırmaktadır (Roy ve Shrivastava, 2020: 15). İsteğe bağlı işgücü platformlarını kullanan birçok işçi, işe kolayca erişme özgürlüğünü ve yeteneğini gig ekonomisinin çekici bir yönü olarak görmektedir (Sannon vd., 2022: 1). En basit haliyle, işin doğasının, işlerin, insanların düzenli saatlerde çalıştığı ve düzenli bir oranda ücret aldığı açık uçlu iş sözleşmelerinden oluştuğu şeklindeki geleneksel standart görüşten farklı olduğu anlamına gelmektedir (Sargeant, 2017: 2).

Bu, özellikle gelirlerine büyük ölçüde bağımlı olan ve emeklerine en çok ihtiyaç duyulduğu zaman (örneğin gece boyunca veya çok düşük bir ücret karşılığında) çalışmak zorunda olan işçiler için geçerli olmuştur. Ayrıca platformlar, çalışanlara gelir istikrarsızlığı, belirsiz çalışma

saatleri ve öngörülemeyen programlar gibi nesnel riskler yüklemektedir. Platformlar işgücü performansını etkilemek için emrinde çeşitli araçlara sahipken, işçiler bu riskleri kendi başlarına yönetmeye bırakılmaktadır (Keller, 2023: 2).

Gig işgücünün boyutunu ölçmek zordur. Platformlar, kullanıcı verilerine erişimi kısıtlamaktadır. Bu da büyük veri tekniklerinin mümkün olmadığı anlamına gelmektedir. İşin çoğu görünmez ve kaç iş yerinde çalışanın faaliyetlerini gerçekten bildirdiği veya işleri üzerinden gelir vergisi ödediği açık olmamaktadır (Bajwa vd., 2018: 10).

Gig ekonomisinin iyi araştırılmış bir sorunu, genellikle işçiler için daha fazla dezavantajlı koşullara yol açan aşırı esnekliğidir. Bireysel işçiler teorik olarak hangi işleri kabul edeceklerini seçme ve çalışma koşullarını müzakere etme yeteneğine sahip olsalar da pratikte güç asimetrisi bu seçimleri karmaşıklştırmaktadır (Keller, 2023: 2).

Bağımsız yükleniciler olarak işçiler, çalıştıkları platform şirketlerine göre çok az güce sahiptir ve düşük ücret, güvencesiz çalışma ve sınırlı büyüme fırsatları gibi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu platformlardaki güç dengesizliği aynı zamanda işçilerin işleri üzerinde, işler ters gittiğinde sorunlara itiraz etme yeteneği de dahil olmak üzere sınırlı yetkiye sahip olduğu anlamına gelmektedir (Sannon vd., 2022: 1).

GİG EKONOMİSİ VE ÇALIŞAN İLİŞKİSİ

Teknoloji, iş yapma şekillerinde devrim yaratmaktadır. Uber ve TaskRabbit gibi çevrimiçi platformlar artık hizmet sağlayıcıları ve diğer çalışanları istekli tüketicilerle verimli bir şekilde birbirine bağlamaktadır. Bu yeni işlem yapma biçimi, 21. yüzyıl işçilerinin manzarasını değiştirmiştir. Çalışanlar, mobil uygulamaları kullanarak artık bir çevrimiçi platform şirketinin mevcut altyapısına ve müşteri ağına erişirken, kendi saatlerini belirleme ve hangi işleri alacaklarını seçme özgürlüğünü de koruyabilmektedir (Thomas, 2018: 1417).

Çalışan-işveren ilişkisi olmadığı için, geçici işçiler herhangi bir işverene bağlı değildir ve herhangi bir işvereni iş için seçme özgürlüğüne sahip olmaktadır. Dolayısıyla iş seçiminde ve ayrıca çalışma saatlerinde daha fazla esnekliği yansıtmaktadır. Benzer şekilde, işletmeler/işverenler de görevleri tamamlamak için bir dizi çalışana bağımlı olmadıklarından ve sonuç olarak aynı işi daha düşük maliyetlerle yapabildiklerinden daha fazla esnekliğe sahip olmaktadır (Al-Dossary, 2022: 1).

Talep üzerine ekonomi olarak adlandırılan gig ekonomisinin hem işletmeler hem de çalışanlar açısından anlaşılması, çalışma yaşamında aktif olması kaçınılmazdır (Şen ve Bütün, 2021: 109). Bu yeni ekonomide çalışanlar gelir elde etmek için bir dizi iş yani tek seferlik işler yapmaktadır. Bu, ya kendi hesabına çalıştıkları, belki birkaç işveren için çalıştıkları ya da bir dizi istihdam sözleşmesiyle çalıştıkları ve çalışma süreleri boyunca çalışan oldukları anlamına gelmelidir. Her iki durumda da garantili bir gelir elde etmek yerine, belirli bir görev veya görevler için ödeme alacakları bilinmektedir (Sargeant, 2017: 2).

Çalışan tazminatını doğrudan emeğe bağlama uygulaması, büyüyen gig ekonomisinde baskın ödeme biçimini temsil etmektedir (Davis ve Hoyt, 2020: 2). Örneğin, toplu iş, genç insanlara okula giderken veya geleneksel istihdama elverişli olmayan diğer faaliyetlere katılırken para kazanma yeteneği sağlamaktadır. Eksik istihdam edilen veya ücret durgunluğundan muzdarip işçiler için gig ekonomisi, geliri artırma fırsatı sunmaktadır (Gleim vd., 2019: 142).

Gig ekonomisindeki bazı şirketler yerel pazarlarda (örneğin belirli şehirlerde) faaliyet gösterirken, diğerleri küresel bir müşteri tabanına hizmet etmektedir (Donovan vd., 2016: 2). Tüketicilerin merkeziliği, beklentilerinin ve seçimlerinin platformları işgücü uygulamalarını iyileştirmeye teşvik edebileceği ihtimalini artırmaktadır. Bununla birlikte, tüketicilerin farklı motivasyonları varsa bu tür bir ilerlemeyi de engelleyebilecekleri bir sonuç doğurmaktadır (Healy vd., 2020: 4).

Gig çalışanlarının çoğu, maaşlarını tamamlamak veya başka bir şekilde yarı zamanlı gelir elde etmek için çevrimiçi platformları kullandığından, bunlar genellikle küçük işletme sahipleri yerine bağımsız yükleniciler olarak düşünülmektedir (Thomas, 2018: 1417). Aynı zamanda platformlar, çalışanların bir ücret karşılığında (genellikle çalışanın platformun kullanımından elde ettiği gelirin belirli bir yüzdesi) reklam vermesine ve mal veya hizmet satmasına izin verir. (Thomas, 2018: 1420).

İletişim teknolojileri, firmaların geleneksel üretim ve operasyonel sınırları göz ardı etmelerini ve işleri gig ekonomisini oluşturan kayıt dışı işgücü piyasasına yaptırmalarını sağlamaktadır. Uygun olsa da kayıt dışı istihdam, çalışanlar için güvenlik, gelir ve iş güvenliği gibi doğal riskler taşımaktadır (Taylor vd., 2023: 1). T.C. Hanize ve Maliye Bakanlığı’nın yapmış olduğu 2023-2025 kayıt dışı mücadele ve eylem planı raporunda, gelişmiş ülkelerde kayıt dışı ekonomi oranları yüzde 15 ve altında iken gelişmekte olan ülkelerde ise yaklaşık yüzde 30 olduğu tahmin edilmiştir.

LİTERATÜR ÖZETİ

Türkiye’de bulunan çalışmalara ait literatür taraması yapıldığında, gig ekonomisiyle ilgili birçok çalışmanın teorik aşamada kaldığı anlaşılmaktadır. Türkiye’de bulunan firmalarla ilgili bir örneklem üzerinde yapılan herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Daha çok teorik olarak yapılan çalışmalarda örneklem olarak bir tek Ünal ve Temiz (2022) gig ekonomisiyle Amerikan uluslararası ulaşım ağı şirketi olan Uber’i ele almıştır. Yıldız (2021) gig ekonomisi ve gig gazeteciliğinin yükselişi ile ilgili teorik bir inceleme yapmıştır. Şen ve Bütün (2021) gig ekonomisinin havacılık sektöründe faaliyet gösteren işletmelere alternatif olup olmayacağı hakkında bir değerlendirmede bulunmuştur. Son olarak Ertürk (2022), teorik olarak gig ekonomisi ile insan kaynakları yönetimi ilişkisini incelemiştir. Yabancı kaynaklarda yapılan literatür taraması ise aşağıda gösterilmiştir.

Davis ve Hoyt (2019) çalışmalarında gig ekonomisinde ücret türünün etkilerini daha iyi anlamak için akort ücretine tabi olan işçilerin sağlık sonuçlarını değerlendirmeyi amaçlamıştır. Bu kapsamda ABD’de 1988-2000 yılları arasında toplanan veriler, işçi, çalışma ortamı, yaşam tarzı, zaman ve konum eğilimlerini kontrol ederken, akort ücretiyle ilgili kişinin bildirdiği sağlık sınırlamalarını tahmin etmek için rastgele etkiler logit modeli kullanılmıştır. Çalışma sonucunda, mevcut veya önceki dönemlerde parça başı ücrete bağlı ödeme, maaşlı işle karşılaştırıldığında kişinin kendi bildirdiği sağlık kısıtlamaları olasılığını önemli ölçüde artırdığı görülmüştür.

Gleim vd. (2019), gig çalışanlarının (doğrudan satış ve paylaşım ekonomisi çalışanları) ürüne ilişkin algılarının, örgütsel güvenin, iş sonucu durumu ve memnuniyetinin itici güçleri hakkında içgörü sağlamasını amaçlamıştır. Çalışma, çevrimiçi anket yoluyla büyük ölçekli bir veri toplama ile gerçekleştirilmiştir. Sonuçlar, doğrudan satış çalışanlarının daha yüksek uyum seviyelerine ve daha düşük ticari algı seviyelerine sahip olduğunu, bunun da sunulan ürün, örgütsel güven ve iş tatmini hakkında olumlu değerlendirmelere yol açtığını göstermiştir. Tersine, paylaşım ekonomisi çalışanları çok daha düşük düzeyde benlik uyumuna ve daha yüksek algılanan ticariliğe sahip olduğu anlaşılmıştır.

Koutsimpogiorgos vd. (2020), gig ekonomisini çevrimiçi aracılık, bağımsız yükleniciler, ücretli görevler ve kişisel hizmetler olarak dört boyutta kavramsallaştırmıştır. Bu çerçeveyi kullanarak, gig ekonominin hem önceden belirlenmiş, çevrimiçi platformların aracılık ettiği bağımsız yükleniciler tarafından gerçekleştirilen ücretli görevlerin dar bir tanımını hem de çevrimiçi aracılığın yanı sıra çevrimdışı, bağımsız yüklenicilerin yanı sıra çalışanları da içeren daha geniş tanımları türetmek mümkün olduğunu belirlemiştir. Bunlara düzenleyici konular oluşturularak alınan pozisyonların esasen siyasi seçimlere bağlı olduğu ve gelecekte esnek ekonominin nasıl gelişeceğini belirleyeceği sonucuna varılmıştır.

Healy vd. (2020) çalışmalarında daha az tanınan başka bir paydaş grubunun -tüketicilerin- toplu iş koşullarını nasıl şekillendirdiğini araştırmaktadır. Avustralya kamuoyu verilerinden

yararlanarak, tüketicilerin gig ekonomisi hakkındaki görüşlerini incelemekte ve bunların işçi yanlısı kampanyalara yardımcı mı yoksa engel mi olacağını sormuştur. Tüketiciler, esnek çalışanların mali durumlarına sempati duyarken, işin esnekliğinde ve iş arayanlar için fırsatlarda da faydalar gördüğünü saptamıştır. Çalışma bulguları, savunuculuk kampanyaları ve daha fazla gig ekonomi araştırması için nasıl bilgi sağlayabileceğini açıklamaktadır.

Tan vd. (2021) gig ekonomisinin neden olduğu temel etik zorlukların açık ve sistematik bir analizini sunmuştur. Literatür taraması kullanılarak gig ekonomisinin yol açtığı temel etik sorunlar haritalanmıştır. Çalışma sonucunda, kontrol mekanizmaları olarak algoritmik sistemlere ilişkin etik kaygılar ve gig çalışanlarının karşılaştığı ayrımcılık, dışlama ve kopukluk, daha fazla müzakere ve politika yanıtının olması gerektirdiğini savunmuştur.

Umar vd. (2021) çalışmalarında, Covid-19’un gig ekonomisi üzerindeki etkisini araştırmıştır. Oxford Üniversitesi'nin Çevrimiçi İşgücü Endeksi ile yapılan çalışmada, GARCH ve VAR modelini kullanmıştır. Çalışma sonucunda gig ekonomisinin volatilitésinin Covid-19 haberleriyle arttığı anlaşılarak Covid-19’un gig ekonomisindeki yeni iş fırsatları üzerinde önemli ölçüde olumlu etkisi olduğu saptanmıştır. Ayrıca, Granger nedensellik testi ile Covid-19 ile gig ekonomisi arasında çift yönlü bir ilişki olduğunu belirlenmiştir.

Al-Dossary (2022), Suudi Arabistan’da Gig Ekonomi Çerçevesinin hemşirelik mesleğinde uygulanabilirliğini araştırmayı amaçlamıştır. Anket yöntemi kullanılarak yapılan çalışmaya 406 kişi katılmıştır. Çalışma sonucunda, iş esnekliği (ortalama = 4.3), çalışma düzeninde özgürlük (ortalama = 4.2) ve görevlerdeki çeşitlilik (ortalama = 4.1) dâhil olmak üzere iş ekonomisi özelliklerinin en çok hemşirelik mesleğinde uygulanabilir olduğu belirlenmiştir.

Sannon vd. (2022) çeşitli çalışma platformlarında gig ekonomisinde mahremiyet hakkında çalışma yapmıştır. Çalışanların bakış açısından gizlilik risklerini, davranışlarını ve sonuçlarını anlamak için, dört ana iş türünü (kalabalık çalışması, serbest çalışma, araç paylaşımı ve teslimat) temsil eden 12 Reddit forumunda çalışanların gizlilik ve gözetim hakkındaki

gönderilerini analiz etmiştir. Sonuç olarak çalışanların hem platform şirketlerini hem de müşterilerin mahremiyetlerini, güvenliklerini ve ekonomik sonuçlarını tehdit edebilecek gereksiz ve belirsiz veri toplama ve gözetim kaynakları olarak gördüklerini saptamıştır.

Batmunkh vd. (2022), gig ekonomiyi araştıran yayınlanmış makalelerin analizini sunmayı amaçlamaktadır. Başlangıçta, 2014-2022 yılları arasında Google Scholar, Scopus ve Web of Science'den anahtar kelime olarak gig ekonomi tarafından 2297 belge alınmış belirli kriterler uygulandıktan sonra, bibliyometrik analiz için yalnızca 686 yayın seçilmiştir. R paket programı kullanılarak yapılan analize göre, bu araştırmada gelişmiş ülkelerin daha aktif olduğu ve gerekli iş birliğini gösterdiği anlaşılmıştır. Yayınlarla ilgili olarak, ABD, İngiltere, Avustralya ve Kanada, gig ekonomisi hakkında daha fazla sayıda yayın sunarak gig ekonomisinin vergilendirme, etik, sosyal, refah koruması ve performans kontrolü de kritik öneme sahip olduğu belirlenmiştir.

Herrmann vd. (2023) ajans odaklı hesaplara dayalı teorik bir çerçeve oluşturarak, gig ekonomisinde eğitim düzeyi ile ücret seviyeleri arasındaki ilişkiyi ampirik olarak gözlemlemeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda, 14 batı ekonomisindeki 1607 çalışana ilişkin OLS regresyon analizleri yapılarak istatistiksel olarak anlamlı bir korelasyon göstermediğini tespit etmişlerdir. Ayrıca derinlemesine görüşmelerden elde edilen niteliksel içgörüler, iş çalışanlarının işleri için gerekli nitelikleri, en önemlisi bireysel çalışma, yaparak öğrenme ve deneme-yanılma süreçleri yoluyla nasıl kazandıklarını ortaya koymuşlardır.

Arriagada vd. (2023) çalışmalarında, sosyal mesafe ve karantina zamanlarında coğrafi olarak dijital platformların temel ürün ve hizmetleri kolaylaştırmadaki önemli rolünü vurgulayan, özellikle Covid-19 bağlamında Şili'deki platform çalışmasını incelemektedir. Gig ekonomisindeki çalışma koşullarını değerlendirmek için Fairwork çerçevesini kullanan esnek çalışan işçilerle yapılan 35 röportaj hem kağıt üzerinde hem de gerçekte dijital çalışma ilişkilerini araştırmaktadır. Çalışma sonucunda, platform çalışmasının doğası gereği çelişkili koşullarının Covid-19 bağlamında iş çalışanları için daha da belirgin hale geldiğini tahmin

ettiğini ve platformlar bunu yapma seçimlerini vurgulamaya devam ettikçe riskler giderek daha fazla işçilere düştüğünü saptamışlardır.

TÜRKİYE’DE GİG EKONOMİSİ VE İŞİN OLSUN ÖRNEĞİ

Türkiye’deki birçok personel bulma şirketi, insanların iş bulmasına yardımcı olacak uygulamalar geliştirmiştir. Ancak, Türkiye’deki çalışanların ve işverenlerin ekonomisine ve ihtiyaçlarına göre, bu uygulamalar daha çok düzenli, tam zamanlı işlerden oluşmaktadır. Türkiye’de çok fazla yarı zamanlı iş bulunmamasına rağmen inşaat gibi bazı sektörlerde sözleşmeli işler yer almaktadır. Bulunabilecek veya gönderilebilecek işlere bazı örnekler, öğretmenler, hasta bakıcıları, ev temizlikçileri, şoförler, yemek sunucuları ve diğer benzer geçici işler veya gig çalışanları için roller olmaktadır (Ozak, 2019).

Türkiye’de 1999 yılında kurulan ve gün geçtikçe Türkiye’nin en büyük istihdam platformu olan Kariyer.net yaratılmıştır. Kariyer.net iş arama ve işe alım süreçlerinde yeni nesil teknolojilerle, iş arayanlarla işverenleri internet ortamında bir araya getirmektedir. Kariyer.net’in aday veri tabanında 25 milyonu aşkın özgeçmiş bulunmaktadır. Kariyer.net üyesi 84 binin üzerinde firma, ihtiyaç duyduğu işgücünü Kariyer.net aracılığıyla aramaktadır. Kariyer.net, İstanbul Ümraniye ve Yeşilköy ofislerinin yanı sıra Sakarya, Adana, Ankara, Antalya, Bursa, Eskişehir, Gaziantep, Kayseri, Kocaeli, Konya, İzmir ve Samsun’da bulunan ofisleri ile müşteri ve adaylarına hizmet vermeye devam etmektedir (Kariyer.net, 2023).

Türkiye’nin en büyük online işe alım platformu Kariyer.net’in mavi yaka istihdamına katkı sağlamayı hedefleyen konum bazlı platformu “İşin Olsun”, 2017 yılından bu yana iş arayanlar ile işverenleri internet ortamında bir araya getirmektedir. İş arayanlara, evlerinin yakınındaki işleri kolayca görme, seçtikleri iş ilanlarını yayınlayan işverenlerle doğrudan iletişime geçme ve hızlıca iş bulma fırsatı sunmaktadır. İşverenler ise, sadece bir dakikada kolayca ücretsiz iş ilanı verebilmekte ve ilanlarını yüz binlerce adaya ulaştırma fırsatı yakalamaktadır. İşin Olsun,

4 yılda 1 milyonun üzerinde üye işverene ve 9 milyondan fazla mobil uygulama kullanıcıasına ulaşmıştır (İşinOlsun, LinkedIn, 2023).

İşin Olsun uygulamasında ilan yayınlayan firma sayısı 50 bini geçmektedir. 81 ilden işverenlerin yer aldığı uygulamada ağırlıklı olarak İstanbul, Ankara, Bursa, Kocaeli, Konya, Adana, Gaziantep, Kayseri, Muğla, Samsun kentlerinde iş ilanları yayınlanmaktadır. İşin Olsun'da en çok ilan yayımlanan pozisyonlar arasında Garson, Sekreter, Temizlik Görevlisi, Güzellik Elemanı, Aşçı bulunurken; en çok başvuru yapılan pozisyonlar ise Sekreter, Garson, Temizlik Görevlisi, Şoför/Sürücü ve Çağrı Merkezi Elemanı şeklinde sıralanmaktadır. İşin Olsun; kolay kullanımı, aday ve işvereni hızla buluşturması ve lokasyona göre hizmet sunması sayesinde uygulamaya giren aday ve işverenlerin memnuniyetini garanti etmektedir. Tamamen Türk mühendislerinin emeği ile hayata geçen İşin Olsun iş arayan mavi yaka adaylar ile mavi yaka eleman arayan işletmeleri ücretsiz olarak buluşturmaktadır (Kariyer.net, 2023).

İşin Olsun, her gün yayımlanan binlerce iş ilanının keşfedilmesine imkân tanıyan, saniyeler içinde kaydolmayı sağlayan, kullanımı oldukça kolay bir uygulamadır. Kısa süre içerisinde hesap oluşturduktan sonra tam zamanlı, yarı zamanlı, serbest zamanlı ya da diğer şekillerde çalışabilmeyi sağlayan çok sayıda iş bulabilmenin önünü açmıştır. Bu uygulama ile istenilen iş ilanına tek tuşla başvurabilir, işverenle konuşabilir ve geri dönüş yapılması sağlanabilmektedir (TechnoToday, 2023).

Teknolojik yenilikler ve mobil kullanıcı sayılarındaki artışlar Türkiye'de her geçen gün dijital platformlara olan ilgiyi arttırmaktadır. Türkiye'de teknoloji tabanlı firmaların hızla artmasından dolayı istihdamda yaşanan yeni gelişmelere uyum sağlaması gerekmektedir. Özellikle Türkiye'de gig ekonomisinin müdavimleri olarak görülen Getir, Trendyol Go, Yemeksepeti Banabi gibi firmaların teknolojik altyapılarına büyük önem verdiği bilinmektedir. Aynı şekilde gig ekonomisinde bulunan firmaların hızlı dönüşümler gerçekleştirmek için reklam ve rekabet koşullarının yeni gelişmelere açık olması gerekmektedir.

Her ekonomide olduğu gibi gig ekonomisinde de kazancın yanında kayıpta yaşanabilmektedir. Ancak, kayıplar çok yüksek düzeyde olmayıp telafi edilebilir seviye olabilmektedir. Aslında tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de başlangıçta iyi kazanan bir gig çalışanın zamanla kazançlarında düşüşler yaşaması normal bir süreç olarak görülmektedir. Gig ekonomisinde kazançların zamanla azalması talep yoğunluğuyla açıklanmaktadır. Sisteme aşırı talep olduğunda başlangıçta iyi olan kazançlar zamanla aşağı inmektedir. Böylece gig çalışanlarının ortalama kazançlarında azalmalar yaşanmaktadır.

Türkiye'deki işverenler birisine kısa bir süre yatırım yapıp sonra onu işten çıkarmak istememektedir. Türk ekonomisinde sürekli iniş çıkışlar yaşanırken, nasıl bir çalışan iyi bir işini kaybetmeyi göze almak istemezse işverenler de iyi bir çalışanı kaybetmeyi istememektedir (Ozak, 2019).

İşin Olsun’da tam zamanlı, yarı zamanlı, acil iş ilanları, engelli ilanları bulunmaktadır. Bu uygulamanın önemli bir özelliği konum tabanlı olmasıdır. Konum özelliğini kullanarak kişilere ister bulunduğu yerde isterse evinin olduğu yerde aranılan işi bulabilmenin rahatlığını vermektedir. Diğer önemli bir özelliği hem işverenin hem de çalışmak isteyen kişilerin çalışma türüne ya da başvuru türüne göre arama yapabilmesidir. Burada başvuru yapılan işin tanımına, başvuru yapan kişi sayısına, işveren hakkındaki bilgilere ve elde edebileceği yan haklara ulaşabilmektedir. Hatta, İşin Olsun’da ilana açılan iş türlerini şikâyet etme özelliği bile bulunmaktadır.

Hizmet sektöründe iş ilanında bulunmak isteyen kişiler parça başı ücret karşılığında geçici ya da sürekli iş bulabilmektedir. Bu da işveren ve işçi ilişkisinin çift yönlü olmasını sağlamaktadır. Yani, daha önce işçi konumundayken sonrasında işveren durumuna geçebilmesine imkân tanımaktadır. Örneğin; İngilizce özel ders vermek isteyen bir kullanıcının açmış olduğu iş ilanına işin büyüklüğüne göre teklif ücreti belirleyebilmek ve bu alanca teklif

açıklaması yapılarak iş ilanına başvuruda bulunabilmektedir. Böylece iş ilanı açmış kişi kendisine sunulan teklifleri değerlendirerek en uygun olanı seçme özgürlüğü bulunmaktadır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Dijitalleşme ve internet, insanların yaşam ve çalışma şekillerinde köklü değişiklikler yaratmıştır. Bunun yanında mobil cihazların hızlı bir şekilde piyasaya girmesi ve benimsenmesi insanların kolay bir şekilde istediği bilgilere ulaşma fırsatı tanımıştır. Dahası, 2008 Avrupa Borç Krizi ve ardından dünya geneline hızlıca yayılan Covid-19 pandemisi, insanların evlerinde kalarak işlerini yürütebileceği düşüncesini gün yüzüne çıkarmıştır. Uzaktan çalışma fikri insanlara cazip gelerek firmaların ya da hükümetlerin bu alanda hızlı bir şekilde çalışmalar yapmasını zorunlu hale getirmiştir. Özellikle ABD ve Kanada gibi gelişmiş ülkelerin öncülüğünü çektiği ardından AB üyesi ülkeler yanında Çin, Singapur, Malezya gibi ülkelerin esnek çalışma koşullarında düzenlemeler yapmasını hızlandırmıştır.

Dünyanın dört bir yanındaki politika yapımcılar, gig ekonomisinin büyümesine uyum sağlama ihtiyacı bulmaktadır. Politika zorlukları, sosyal programlar ve kurumlardaki büyük farklılıklar nedeniyle ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Örneğin, sağlık hizmeti kapsamı ile gig ekonomisi arasındaki ilişki ABD’de önemli bir sorun olmasına rağmen Birleşik Krallık ve Kanada gibi tek ödemeli sağlık hizmetleri sistemlerine sahip ülkelerde böyle olmamaktadır (Oyer, 2020: 3). Yine aynı şekilde Uber’in dünya geneline hızla yayılması bir dönem Türkiye’de de kullanılmasına rağmen taksi lobisi ya da çeşitli nedenlerle Türkiye’den çekilmiştir. Ülkeler arasında yaşanan farklılıkların kültür ve yaşam şekilleriyle ilişkili olduğu gerçeği unutulmamalıdır.

Tüm bu yaşanan gelişmeler Türkiye’de esas ve geçici işler benimsenmesini kolaylaştırmak adına firmaların uygulamalar yapmasına olanak tanımıştır. Geliştirilen uygulamalar sayesinde insanların dijital platformlardan yararlanarak evlerinde kolayca istedikleri kriterlere uygun tam ya da yarı zamanlı iş bulabilmesinin önünü açmıştır. Böylece, Türkiye’de gig ekonomisi

R&S

Research Studies Anatolia Journal
Volume:6 Issue:4, October 2023

büyümeye başlayarak esnek çalışma koşulları altında insanların istediği işlerde çalışmasını sağlamıştır. Bu anlamda 1999 yılında kurulan Kariyer.net zamanla Türkiye’nin en büyük istihdam platformu haline gelmiştir. Ksariyer.net, 2017 yılında ise iş arayanlar ile işverenleri internet ortamında bir araya getirmeyi ve mavi yaka istihdamına katkı sağlamayı amaçlayan İşin Olsun’u kurmuştur.

İşin Olsun’da kurye, anketör, ev temizliği/kıyafet ütücülüğü, hasta bakıcılığı, özel ders verme, tadilat ve inşaat işleri, elektrik ve elektronik cihaz tamirata gibi birçok parça başı iş bulunmaktadır. Parça başı ödeme şekli ve istediği çalışma türünü seçerek aslında kişiler kendi işinin patronu olabilmektedir. Dolayısıyla İşin Olsun, karşılığında belli ücret alınarak çalışanları ve işverenleri buluşturan bir platform olduğundan gig ekonomisine dahil edilmektedir. Bu platformda kişilerin sigorta ve yapılan işlerde vergilendirme konusunda belirsizlikler yaşanabilmektedir. Bu olumsuzluklar genel anlamda gig ekonomisinin dezavantajı sayılmaktadır.

İşin Olsun uygulamasıyla beğendiğin iş ilanlarının kaydedilmesi, istenilen başvuru tipinin seçilmesini, firma yetkilileriyle anlık olarak iletişime geçilmesini sağlama gibi daha birçok özelliği bulunmaktadır. Benzersiz bir iş ilanı süreci yaratılması Türkiye’deki diğer uygulamalarla kıyaslandığında bu uygulamanın farklılığını ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca, müşteri memnuniyetinin artması, kullanımının kolay olması, mobile entegre edilmesi ve en önemlisi de ücretsiz olması bu uygulamanın cazibesini arttırmaktadır. Dolayısıyla bu uygulamanın gün geçtikçe insanların daha çok iş bulmasını kolaylaştırdığı görülmektedir.

Kişilerin parça başı işlerle gelirlerini arttırabilmesini sağlayan İşin Olsun, kolay bir şekilde çalışabilecek işlerde karşılaştırma yaparak konum özelliği sayesinde istenilen yerde iş arama süreci başlatabilmektedir. Çalışma türüne göre ücret teklif verebileceği gibi istenildiği taktirde ilanı şikâyet etme özelliğiyle de çalışmak isteyenlere benzersiz fırsatlar sunmaktadır. Bu çalışmada İşin Olsun’da parça başı, esnek çalışma koşulları, kısa süreli ya da geçici işlerde gig

ekonomisine dahil edilerek istihdam yaratmaktadır. Türkiye’de 23.08.2023 tarihi itibariyle 78 binden fazla tam, yarı ya da esnek zamanlı (parça başı) iş ilanı ile 10 milyona yakın iş arayan kişiyi karşılaştırarak doğrudan istihdama dolaylı olarak da gig ekonomisine ileriki yıllarda daha çok katkı sağlayacağı tahmin edilmektedir. Ayrıca, teknolojik yeniliklere uyum sağlaması koşuluyla İşin Olsun uygulamasının tanınırlığının artacağı ve Türkiye’de gig ekonomisinin büyümesini sağlayabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Al-Dossary, R. (2022), Investigating the feasibility of applying the gig economy framework in the nursing profession towards the Saudi Arabian Vision 2030, *Informatics in Medicine Unlocked*, 30, 1-7.
- Alemdar, A. A. (2022), Dijital ekonominin ekonomi politiği-3, Platform kapitalizminin özel biçimi: Gig ekonomisi, <https://www.evrensel.net/haber/452801/dijital-ekonominin-ekonomi-politigi-3-platform-kapitalizminin-ozel-bicimi-gig-ekonomisi#:~:text=Gig%20platformu%20%C5%9Firketlerinin%20T%C3%BCrkiye'deki,Go%20ve%20Getir%20gibi%20%C5%9Firketlerdir>. Erişim Tarihi: 19.07.2023.
- Arriagada, A. Bonhomme, M., Ibanez, F. & Leyton, J. (2023), The gig economy in Chile: Examining labor conditions and the nature of gig work in a Global South country, *Digital Geography and Society*, 5, 1-09.
- Ashford, S. J., Caza, B. B. & Reid, E. M. (2018), From surviving to thriving in the gig economy: A research agenda for individuals in the new world of work, *Research in Organizational Behavior*, 38, 23-41.
- Bajwa, U., Knorr, L., Ruggiero, E., Gastaldo, D. & Zendel, A. (2018), Towards an understanding of workers’ experiences in the global gig economy, Global Migration and Health Initiative (GloMHI), Canada.

- Batmunkh, A., Fekete-Farkas, M. & Lakner, Z. (2022), Bibliometric Analysis of Gig Economy, *Administrative Sciences*, 12(51), 1-15.
- Davis, M. E. & Hoyt, E. (2020), A longitudinal study of piece rate and health: evidence and implications for workers in the US gig economy, *Public Health*, 180, 1-09.
- Donovan, S. A., Bradley, D. H. & Shimabukuro, J. O. (2016), What Does the Gig Economy Mean for Workers?, *Congressional Research Service*, 471, 1-16.
- Ertürk, M. (2022), Gig Ekonomisi ile İnsan Kaynakları Yönetimi İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme, *ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ETÜSBED)*, 14, 97-126.
- Gleim, M. R., Johnson, C. M. & Lawson, S. J. (2019), Sharers and sellers: A multi-group examination of gig economy workers' perceptions, *Journal of Business Research*, 98, 142-152.
- Hansen, M. 2019. Center for technology and innovation who benefits from the gig economy? <https://jamesmadison.org/who-benefits-from-the-gig-economy/> Erişim Tarihi: 18.06.2023.
- Healy, J., Pekarek, A. & Vromen, A. (2020), Sceptics or supporters? Consumers' views of work in the gig economy, *New Technology, Work and Employment*, 35(1), 1-19.
- Herrmann, A. M., Zaal, P. M., Chappin, M. M. H., Schemmann, B. & Lühmann, A. (2023), “We don't need no (higher) education” - How the gig economy challenges the education-income paradigm, *Technological Forecasting & Social Change*, 186, 1-18.
- İşin Olsun, 2023. <https://isinolsun.com/> Erişim Tarihi: 23.08.2023.
- İşin Olsun, LinkedIn, 2023. <https://www.linkedin.com/company/i%CC%87%C5%9Finolsunapp/about/> Erişim Tarihi: 11.07.2023.
- Johnston, H. & Kazlauskas, C. L. (2018), Organizing On-Demand: Representation, Voice, and Collective Bargaining in the Gig Economy, *Conditions of Work and Employment Series*, 94, 1-47. International Labour Office-Geneva.

- Kariyer.net, (2023). <https://www.kariyer.net/website/BasinOdasi/BasinBultenDetay.aspx?bultenID=442> Erişim Tarihi: 03.08.2023.
- Keller, M. (2023), Getting the first gig: Exploring the affective relations of accessing place-based platform labour, *Digital Geography and Society*, 5, 1-09.
- Koutsimpogiorgos, N., Slageren, V. J., Herrmann, M. A. and Frenken, K. (2020), Conceptualizing the Gig Economy and Its Regulatory Problems, *Policy and Internet*, 12(4), 525-545.
- Manyika, J., Lund, S., Bughin, J., Robinson, K., Mischke, J. & Mahajan, D. (2016), Independent Work: Choice, Necessity, and The Gig Economy, McKinsey Global Institute (MGI), McKinsey & Company.
- Oyer, P. (2020), The gig economy, *IZA World of Labor*, 471, 1-11.
- Ozak, M., 2019. Birth of the Gig Economy in Turkey, <https://www.linkedin.com/pulse/birth-gig-economy-turkey-merve-ozak/> Erişim Tarihi: 18.05.2023.
- Roy, G. & Shrivastava, A. K. (2020), Future of Gig Economy: Opportunities and Challenges, *International Management Institute (IMI) Konnect*, 9(1), 14-25.
- Sannon, S., Sun, B. & Cosley, D. (2022), Privacy, Surveillance, and Power in the Gig Economy, In CHI Conference on Human Factors in Computing Systems (CHI '22), New Orleans, LA, USA. ACM, New York, NY, USA.
- Sargeant, M. (2017). E-Journal of International and Comparative LABOUR STUDIES, Sargeant, M. & M. Tiraboschi (Ed.), *The Gig Economy and the Future of Work* (s.1-12), ADAPT University Press.
- Şen, G. & Bütün. E. (2021), Covid-19 Salgınının Havacılık Sektörüne Etkisi: Gig Ekonomisi Alternatifi, *Journal of Aviation Research*, 3(1), 106-127.
- Tan, Z. M., Aggarwal, N., Cowls, J., Morley, J., Taddeo, M. & Floridi, L. (2021), The ethical debate about the gig economy: A review and critical analysis, *Technology in Society*, 65, 1-12.

- Taylor, K., Van Dijk, P., Newnam, S. & Sheppard, D. (2023), Physical and psychological hazards in the gig economy system: A systematic review, *Safety Science*, 166, 3-17.
- TechnoToday, 2023. En İyi 5 İş Bulma Uygulaması ve Sitesi, <https://techartoday.com.tr/is-bulma-uygulamasi-tavsiyeleri/> Erişim Tarihi: 13.07.2023.
- Thomas, D. K. (2018), Taxing the gig economy, *University of Pennsylvania Law Review*, 166 (6), 1415-1473.
- Umar, M., Xu, Y. & Mirza, S. S. (2021), The impact of Covid-19 on Gig economy, *Economic Research-Ekonomska Istrazivanja*, 34(1), 2284-2296.
- Ünal, Ö. & Temiz, H. E. (2022), Gig ekonomisi bağlamında iş ilişkisinin değişen yüzü: Uber örneği, *Çalışma ve Toplum*, 1, 167-206.
- Vallas, S. & Schor, J. B. (2020), What Do Platforms Do? Understanding the Gig Economy, *Annual Review of Sociology*, 46, 273-294.
- Yıldız, S. K. (2021), Bilim İletişimi Toplumsal Etkileşim ve Dijital Dönüşüm, Öztunç, M. (Ed.), *Gig Ekonomisi ve Yeni Nesil Habercilik Pratiği Olarak Gig Gazeteciliğinin Yükselişi*, (s.115-136), Siyasal Kitabevi, Kızılay-Ankara.

ÜRÜN ÇEŞİTLİLİĞİNİN GÜCÜ: ÇOK FAZLA SEÇENEK MÜŞTERİ DENEYİMİNİ NASIL ETKİLER?*

The Power of Product Variety: How Does Too Much Choice Affect the Customer Experience?

Selçuk Yasin YILDIZ

Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Cumhuriyet Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Büro Hizmetleri ve Sekreterlik Bölümü, selcukyasinyl@gmail.com, Sivas / Türkiye

<https://orcid.org/0000-0002-1594-8799>

Doi: <https://doi.org/10.33723/rs.1353337>

Yıldız, S. Y. (2023). “Ürün çeşitliliğinin gücü: çok fazla seçenek müşteri deneyimini nasıl etkiler?”. R&S- Research Studies Anatolia Journal, 6(4). 473-496.

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi/ Arrived Date: 31.08.2023

Kabul Tarihi / Accepted Date: 23.09.2023

Yayınlanma Tarihi / Published Date: 20.10.2023

* Bu çalışmanın genişletilmiş özeti, “Bu bluz size çok yakıştı: Çevrim içi hazır giyim alışverişlerinde sadakate giden yol” başlığı ile 2023 yılında düzenlenen II. Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Kongresi isimli kongrede sunulmuştur.

ÖZ

Online alışverişin yükselişi, tüketicilerin mal ve hizmet satın alma yöntemlerinde büyük değişimlere yol açmıştır. E-ticaret platformlarının çoğalması ve parmaklarımızın ucunda sürekli genişleyen geniş ürün yelpazesi ile tüketicilere daha önce hiç olmadığı kadar geniş ve çeşitli bir pazar sunulmaktadır. Online olarak sunulan çeşitli ürün kategorileri arasında, hazır giyim pazarı en dinamik ve etkili sektörlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Hazır giyim sektörü, geniş stil, beden ve tasarım çeşitliliğiyle online alışveriş tüketiciler için giderek daha cazip hale getirmiştir. Sonuç olarak, çevrimiçi alışveriş platformları, farklı tercihlere sahip daha geniş bir kitleye hitap etmek için ürün tekliflerini genişletmeyi amaçlamaktadır. Bu genişleme önemli bir soruyu gündeme getirmiştir: Online hazır giyim alışverişinde mevcut olan geniş ürün çeşitliliği müşteri memnuniyetini ve sadakat niyetlerini nasıl etkilemektedir? Bu çalışmada, online alışverişte hazır giyim ürünleri için ürün çeşitliliği, müşteri memnuniyeti ve müşterilerin sadakat niyetleri arasındaki ilişkiyi incelemek amaçlanmıştır. Veriler çevrimiçi anket formu aracılığıyla toplanmış ve 471 geçerli anket yanıtı analiz edilmiştir. Veri analizinde kullanılan istatistiksel yöntemler arasında frekans dağılımı, aritmetik ortalama, ölçüm modeli ve yapısal model testi yer almaktadır. Araştırma sonuçları, çevrimiçi hazır giyim alışverişlerinde ürün çeşitliliğinin müşteri memnuniyeti ve sadakat niyeti üzerinde pozitif ve anlamlı bir etki oluşturduğunu göstermektedir. Bu sonuçlara göre, hazır giyim ürünleri için geniş bir yelpaze sunan çevrimiçi alışveriş platformlarının, müşteri memnuniyetini olumlu bir şekilde etkilediği görülmektedir. Araştırmaya katılanlar, bu tür platformların geniş bir ürün yelpazesi sunma imkânı sağladığına inanmaktadır. Bu bulgular, çevrimiçi alışveriş platformlarının ürün çeşitliliğini artırdıklarında müşteri memnuniyetini artırma potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, çevrimiçi alışveriş platformlarının ürün çeşitliliği stratejilerine odaklanmalarının önemi vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çevrim İçi Alışveriş, Ürün Çeşitliliği, Müşteri Memnuniyeti, Sadakat Niyeti

ABSTRACT

The rise of online shopping has led to significant shifts in consumers' methods of purchasing goods and services. The proliferation of e-commerce platforms and the constantly expanding range of products at our fingertips present consumers with a broader and more diverse market than ever before. Among the various product categories offered online, the ready-to-wear clothing market stands out as one of the most dynamic and influential sectors. With its extensive variety in styles, sizes, and designs, the apparel industry has increasingly made online shopping more appealing to consumers. Consequently, online shopping platforms aim to broaden their product offerings to appeal to a broader audience with diverse preferences. This expansion raises a critical question: How does the extensive product variety available in online ready-to-wear clothing shopping affect customer satisfaction and loyalty intentions? This study aims to examine the relationship between product variety for ready-to-wear clothing products in online shopping, customer satisfaction, and customer loyalty intentions. The data were collected through an online survey form, yielding 471 valid responses that were subsequently analyzed. Statistical methods employed for data analysis encompassed frequency distribution, arithmetic mean, measurement model, and structural model testing. The research results demonstrate product variety's positive and significant impact on customer satisfaction and loyalty intentions in online ready-to-wear clothing shopping. Accordingly, online shopping platforms offering a wide range of apparel products positively influence customer satisfaction. Participants in the study believe that such platforms provide the opportunity for an extensive array of products. These findings indicate the potential for online shopping platforms to increase customer satisfaction by enhancing product variety. In this context, the importance of focusing on product variety strategies of online shopping platforms is emphasized.

Keywords: Online Shopping, Product Variety, Customer Satisfaction, Loyalty Intention

GİRİŞ

Online alışverişin yükselişi, tüketicilerin mal ve hizmet satın alma yöntemlerinde devrim yaratmıştır. Bir zamanlar yeni bir kavram olan online alışveriş artık günlük hayatımızın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. E-ticaret platformlarının çoğalması ve sürekli genişleyen ürün yelpazesinin parmaklarımızın ucunda olmasıyla birlikte, tüketicilere daha önce hiç olmadığı kadar geniş ve çeşitli bir pazar sunulmaktadır (Alam & Yasin, 2010; Haitao, 2022). Bu çeşitlilik, sadece moda endüstrisinde devrim yaratmakla kalmamış, aynı zamanda tüketicilerin satın alma kararlarını verme biçimlerini de önemli ölçüde değiştirmiş durumdadır (Alanadoly & Salem, 2022; Khare, 2012; Sharma & Aich, 2012).

Çevrimiçi olarak sunulan çeşitli ürün kategorileri arasında, hazır giyim pazarı en dinamik ve etkili sektörlerden biri olarak öne çıkmaktadır (Folarin & Ogundare, 2016; Myers & Mintu-Wimsatt, 2012). Hazır giyim sektörü, çok çeşitli stilleri, bedenleri ve tasarımlarıyla tüketiciler için internetten alışveriş yapmayı giderek daha cazip hale getirmiştir (De Silva & Herath, 2019; Huang & Bronnenberg, 2022; Valaei & Nikhashemi, 2017). Kişinin evinin rahatlığında, fiziksel mağaza ziyaretlerinin zorluklarından kaçınarak çok sayıda seçeneğe göz atmanın cazibesi, bu sektörün katlanarak büyümesini sağlamıştır (Folarin & Ogundare, 2016; Park & Lennon, 2006; Wiederhold & Martinez, 2018). Sonuç olarak, çevrimiçi alışveriş platformları, farklı tercihlere sahip daha geniş bir kitleye hitap etmeyi amaçlayarak ürün tekliflerini genişletmeyi istemektedir. Bu genişleme önemli bir soruyu da beraberinde getirmiştir: Online hazır giyim alışverişinde mevcut olan geniş ürün çeşitliliği müşteri memnuniyetini ve sadakat niyetlerini nasıl etkilemektedir?

Hızla gelişen dijital ortamda online alışveriş, tüketicilerin işletmelerle etkileşime geçme ve satın alma kararı verme şeklini temelden dönüştüren baskın bir satış türü olarak ortaya çıkmıştır. Benzersiz rahatlığı, erişilebilirliği ve çeşitli ürün teklifleri ile online alışveriş, alışveriş deneyiminde adeta devrim yaratmış durumdadır (Duarte vd., 2018; Jiang vd., 2013). 2022'nin

sonlarında akıllı telefonlar, dünya genelindeki tüm perakende web sitesi ziyaretlerinin yüzde 70'inden fazlasını oluştururken, masaüstü ve tabletlere kıyasla çevrimiçi siparişlerin çoğunu akıllı telefonlar aracılığı ile verilmiştir (Chevalier, 2023). Firmalar bu dinamik ortamda başarılı olmak için çaba gösterirken; online alışveriş hacmi günden güne artmaktadır. Günümüzde online alışverişe en çok harcama yapan ilk 10 ülke Birleşik Krallık (\$4,201), Amerika Birleşik Devletleri (\$3,428), Güney Kore (\$2,591), Fransa (\$1,946), Çin (\$1,855), Avustralya (\$1,764), Kanada (\$1,746), Japonya (\$1,488), İsrail (\$1,361) ve Almanya (\$1,283) şeklinde sıralanmaktadır ve bu ülkeler küresel e-ticaret harcamalarının yarısından fazlasını oluşturmaktadır (E-Commerce, 2021).

Online alışveriş platformları, tüketicilere benzeri görülmemiş düzeyde kolaylık ve erişilebilirlik sağlayarak geleneksel perakende paradigmasını yeniden tanımlamıştır (Kumar ve Kashyap, 2018). Günümüz tüketicileri online alışveriş platformları sayesinde, zaman ve coğrafi sınırların kısıtlamalarını aşarak evlerinin rahatlığında zahmetsizce ürünleri keşfedip satın alabilmektedir. Farklı demografik özelliklerde dahi olsa tüm tüketiciler için bu rahatlık ve kolaylık online alışverişini oldukça cazip kılmaktadır. Yapılan bir araştırmaya göre (MarketingTeam, 2022); erkeklerin %84,3'ü internetten alışveriş yaparken, bu oran kadınlarda %77'dir. Kadınlar yılda ortalama 7,1 kez, erkekler ise sadece 5,4 kez internetten alışveriş yapmakta ve erkekler her alışverişte kadınlardan 10 Euro daha fazla harcamaktadır.

Modern ekonomik sistemlerin en temel özelliklerinden biri, işletmeler tarafından sunulan ürün çeşitliliğindeki artıştır (Aichner ve Coletti, 2013: 21). Çeşitliliğin fazla olması işletmelere görünürlüğü artırma, rakipleri piyasadan uzaklaştırma, müşteri tercihlerini daha iyi anlama, ölçek ekonomisinden ve önceki marka yatırımlarından yararlanma imkânı verir (Amanah vd., 2018: 36). Araştırmalar ürün çeşitliliğinin hem bilişsel hem davranışsal sonuçları olduğunu ortaya koymaktadır (Kautish ve Sharma, 2019: 1166). Online alışveriş sürecindeki ürün çeşitliliği, farklı tüketici tercihlerine ve ihtiyaçlarına hitap eden, çok çeşitli ürünleri kapsayan,

mevcut alternatiflerin genişliğini ve derinliğini ifade eder (Brynjolfsson vd., 2010; Hagiü, 2009). Ana akım ürünlerden niş ürünlere kadar, online alışveriş yapanlara fiziksel mağazalarda bulunabilecekleri aşan geniş bir seçenek sunulur. Bu seçenek bolluğu, tüketicilere kendi zevklerine, gereksinimlerine ve isteklerine en uygun ürünleri karşılaştırma ve seçme özgürlüğü vermektedir (Grösch, 2020; Heitmann vd., 2007). Bu bağlamda, ürün çeşitliliği online alışverişte çok önemli bir rol oynamakta ve müşterilere çeşitli kategoriler, markalar ve özellikler arasında geniş bir seçenek yelpazesi sunmaktadır (Alam ve Yasin, 2010; Wu ve Chen, 2019).

Erkekler ve kadınlar arasındaki harcama alışkanlıklarına yönelik farklılıkları anlatan araştırma raporu sonuçları satın alma sürecinde erkeklerin daha doğrudan davrandığını, yalnızca bir şeye ihtiyaç duydukları zaman satın aldığını, ek satın alma yapmadan sadece istedikleri şeye odaklandığını, istedikleri her ürünü derinlemesine araştırdığını ve ürünün tüm özelliklerine baktıklarını; kadınların ise erkeklere kıyasla %7 daha hızlı satın aldığını ve ürün açıklamalarından ziyade satın alacakları ürüne dair daha fazla çeşit ve daha çok görsel görmeyi tercih ettiklerini belirlenmiştir (MarketingTeam, 2022). Denemeden kıyafet satın almanın mümkün olmadığı düşüncesi bugün yerini detaylı beden tablolarının yer aldığı, değişim ve iade prosedürlerinin basitleştirildiği çevrim içi giyim alışveriş sürecine bırakmıştır. Tüm bunların dışında, çevrim içi alışverişlerde ödemeye ilişkin kaygılar 3D ödeme sistemleri aracılığıyla bertaraf edilmiş, teslimat süreçleri de hızlandırılmıştır. Çevrim içi alışverişte müşteri memnuniyetini ve sadakatini artıran çok sayıda etken bulunmaktadır. Bireyler, çevrim içi alışveriş yaptıkları platformların kullanıcı dostu olmasını, alışverişin zaman almamasını ve istedikleri tüm ürünleri tek sayfada bulmayı beklemektedirler.

Ürün çeşitliliğinin müşteri memnuniyeti üzerindeki etkisi küçümsenemez (Alam ve Yasin, 2010; Daaboul vd., 2011; Sahai vd., 2020). Artık tüketiciler, çevrimiçi ürün aramaya başlamak için bölgesel pazar yerlerini birincil kaynak olarak kullanmaktadır (Chevalier, 2022). Online

alışveriş yapanlara geniş bir seçenek yelpazesi sunulduğundan, benzersiz tercihlerine tam olarak uyan ürünleri bulma olasılıkları daha yüksektir. Özel ihtiyaçlarını karşılayan ürünleri bulma ve edinme becerisi, memnuniyet duygusunu teşvik ederek genel alışveriş deneyimini geliştirir (Alharbi ve Alhider, 2018). Memnun müşterilerin tekrar satın alma, marka sadakatinde artış ve ağızdan ağıza olumlu tavsiyeler gibi olumlu davranışsal sonuçlar sergilediği düşünüldüğünde (Fang vd., 2014; Mittal ve Kamakura, 2001; Olsen, 2022), ürün çeşitliliği ile müşteri memnuniyeti etkileşiminin önemi bir kez daha anlaşılmaktadır.

Geniş bir ürün çeşitliliği müşteri memnuniyetini artırabilirken, karar verme açısından tüketicilere zorluklar da çıkarabilir. Seçeneklerin çokluğu aşırı bilgi yüklemesine, karar yorgunluğuna veya belirsizlik hissine yol açabilir, bu da nihayetinde müşteri memnuniyetini engelleyebilir ve sadakat niyetlerini sekteye uğratabilir. Bu sebeple, çalışmada incelenen değişkenler arasındaki etkileşimi anlamak, çevrimiçi pazarda faaliyet gösteren işletmeler için çok önemlidir. Online alışveriş, ürün çeşitliliği, müşteri memnuniyeti ve sadakat niyeti arasındaki ilişkiyi kapsamlı bir şekilde analiz ederek, işletmeler tüketici davranışları ve tercihleri hakkında içgörü kazanabilir. Bu bilgiyle donanmış olarak, stratejilerini geliştirebilir, ürün tekliflerini optimize edebilir ve müşteri memnuniyetini artırmak ve uzun vadeli sadakati teşvik etmek için çevrimiçi alışveriş deneyimlerini uyarlayabilirler.

Hazır giyim için online alışveriş bağlamında müşteri davranışını anlamak firmalar ve akademisyenler için büyük önem taşımaktadır. Etkili pazarlama stratejileri oluşturmak, ürün çeşitlerini uyarlamak ve genel çevrimiçi alışveriş deneyimini geliştirmek için firmaların tüketici tercihlerinin detaylarını anlaması çok önemlidir. Akademisyenler için ise bu konu, pazarlama literatüründe tüketici davranışları alanındaki mevcut birikimine katkıda bulunma fırsatları sunan zengin bir araştırma alanı sunmaktadır.

Bu çalışma, hazır giyim için online alışveriş alanında ürün çeşitliliği, müşteri memnuniyeti ve sadakat niyetleri arasındaki ilişkiyi araştırmayı amaçlamaktadır. E-ticaret platformlarında

geniş bir giyim ürünü yelpazesıyla karşılaşan tüketicilerin seçimlerini etkileyen faktörlere ışık tutmayı amaçlayan bu çalışma; tüketicilerin karar verme psikolojisini inceleyerek, pazarlama uygulamalarını bilgilendirebilecek ve çevrimiçi perakendeciler için stratejik kararlara rehberlik edebilecek çıkarımlar sunmayı hedeflemektedir.

LİTERATÜR İNCELEMESİ

Ürün çeşitliliği, satın alma niyetine giden yolda en önemli itici güçlerden biridir. Çevrim içi perakendeciliğin gelişmesiyle birlikte ürün çeşitliliği büyük önem kazanmıştır. Çevrim içi ortamda müşteriler bilgi arama ve alternatifleri değerlendirmede çok daha fazla olanağa sahiptirler. Satış alanının sınırsız olması, çevrim içi ortamda daha fazla ürün sergileme olanağı sunmakta, zaman kısıtı bulunmaması ise aktarılan bilginin derinliğini artırmaktadır (Odekerken-Schröder ve Wetzels, 2003: 732).

Sınırlı ürün çeşidi maliyetleri düşük tutmaya yardımcı olsa da müşteri beklentilerinin karşılanmasında yetersiz kalmaktadır, buna karşılık ürün çeşidinin fazla olması özellikle hazır giyim gibi sektörlerde modanın geçmesi gibi riskleri beraberinde getirmektedir (Saberı vd., 2019: 1088). Seçenek sayısı arttığında müşteriler için karar vermek daha güç hale gelmektedir, fakat buna karşın süreçten daha fazla memnuniyet duyulmaktadır. Ayrıca müşterilerin çeşitliliğin daha fazla olduğu durumlarda seçim yapmaktan daha fazla pişmanlık duyabilecekleri de gözlenmiştir (Turri ve Watson: 2022). Olumlu ve olumsuz yanları bir arada ele alındığında, diğer koşullar sabitken ürün çeşitliliğini artırmanın olumlu sonuç vereceği söylenebilir (Berger vd., 2007: 461).

Sosyal psikoloji alanında yaygın olarak araştırılan memnuniyet konusu, esasen sanıldığından daha karmaşıktır. Temelde beklentilerin memnuniyeti şekillendirdiği bilinmektedir. Ancak, beklentiler önemli bir referans noktası olmakla birlikte, satın alma sonrasında oluşacak bilişsel kararların karşılaştırmalı bir değerlendirme gerektirdiği söylenebilir (Oliver, 1980: 460).

Müşteri memnuniyeti, diğer psikolojik değerlendirmelere nazaran farklılık arz edebilir. Örneğin bir bulaşık makinesi ile bir sinema bileti için aynı psikolojik değerlendirmeler söz konusu olmayabilir. Bu nedenle Oliver, memnuniyeti farklı bölümlere ayırma gereği duymuştur. Hatta memnuniyeti daha basit ve daha kapsamlı biçimde ele almak gereken farklı ürünler, durumlar veya yaşam olayları söz konusu olabilir; örneğin bireyin yaptığı evlilikten duyduğu memnuniyet ile o günkü hava durumundan duyduğu memnuniyet gibi (Oliver, 2015: 13).

Bir çevrim içi mağazanın başarısını belirlemek için müşteri memnuniyetini ölçmek elzemdir (Schaupp ve Bélanger, 2005: 95). Satış yapmaya odaklı ofansif paradigmanın yerini defansif paradigmaya bırakmasıyla pazarlamada müşteri memnuniyetinin öneminin arttığı bilinmektedir. Defansif paradigma, yeni müşteriler kadar mevcut müşterilerin de önem arz ettiğini ortaya koymakta, dolayısıyla müşteri memnuniyetini önemsemektedir (Rust ve Zahorik, 1993: 195). Ürün çeşitliliği müşteri odaklılığın bir parçası olup müşteri memnuniyetini de beraberinde getirecektir (Kim vd., 2008: 20). Ancak ürün çeşitliliğinin dışında müşteri memnuniyetini etkileyen birçok farklı etmenin olduğu göz ardı edilmemelidir.

Sadakat, farklı biçimlerde tezahür edebilir. Sadık müşteriler tercihlerini başkalarına övme, alışverişi devam ettirme ve hatta artırma şeklinde davranış sergilerler. Zeithaml, Berry ve Parasuraman, 1996 yılındaki çalışmalarında sadakatin beş davranışsal niyet içerdiğini ortaya koymuşlardır. Bunlar; işletme hakkında olumlu şeyler söylemek, tavsiye isteyenlere o işletmeyi önermek, tanıdıkları o işletmeyle çalışma yönünde teşvik etmek, alternatifler arasında ilk sırada o işletmeyi tercih etmek ve gelecekte o işletmeyle çalışmaya devam etmektir (Zeithaml, Berry ve Parasuraman, 1996: 37). Dick ve Basu, 1994 yılındaki çalışmalarında sadakatin “ilişkisel tutumlar ve tekrar eden davranışlardan oluşan bir bütün” olduğunu belirtmektedirler (Dick ve Basu, 1994: 102). Bir başka tanıma göre sadakat, tercih edilen ürün veya hizmeti tekrar satın almaya yönelik sıkı bir bağlılık ve durumsal etkiler ve pazarlama çabalarının davranışı

değiştirme potansiyeline rağmen aynı markayı yeniden satın almayı ifade eder (Oliver, 1999: 34).

Gerek ulusal gerek uluslararası yazında yer alan birçok çalışma müşteri memnuniyetinin sadakat üzerinde güçlü bir etkisi olduğunu ileri sürmektedir. Ancak bazı araştırmacılar, özellikle günümüzün rekabetçi iş ortamında müşteri memnuniyeti ile sadakat arasında doğrudan bir ilişki olmadığını, pasif bir durum olan müşteri memnuniyeti ile işletmeyle aktif bir ilişkiyi ifade eden yahut proaktif olarak nitelendirilebilecek sadakat arasında büyük fark olduğunu ortaya koymaktadırlar (Ganiyu vd., 2012: 14).

Literatürde yer alan geçmiş çalışmalarda görüldüğü üzere, çevrim içi mağazanın ürün çeşitliliği olumlu müşteri değerlendirmelerinin oluşturulmasına katkı sağlayabilir (Akram, 2018: 120). Bu doğrultuda bu çalışma kapsamında aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir:

H1: Çevrim içi hazır giyim alışverişlerinde ürün çeşitliliğinin müşteri memnuniyeti üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır.

H2: Çevrim içi hazır giyim alışverişlerinde ürün çeşitliliğinin sadakat niyeti üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır.

YÖNTEM

Bu çalışma, çevrimiçi hazır giyim alışverişlerinde ürün çeşitliliğinin müşteri memnuniyeti ve sadakat niyeti üzerindeki etkilerini araştırmak amacıyla tasarlanmıştır. Çalışmanın amacı ve kapsamı göz önüne alındığında, yöntem bölümü, veri toplama süreci, örnekleme yöntemi ve analiz teknikleri hakkında bilgiler vermektedir.

Araştırma Türü

Bu araştırma, belirli bir anın durumunu ve ilişkileri incelemeyi amaçlayan tanımlayıcı bir araştırma olarak sınıflandırılabilir. Çalışma, çevrimiçi alışveriş platformlarındaki ürün

çeşitliliği ile müşteri memnuniyeti ve sadakat niyeti arasındaki ilişkileri açıklamayı hedeflemektedir.

Araştırma Evreni ve Örneklem Yöntemi

Araştırmanın evreni, Türkiye'de çevrimiçi hazır giyim alışverişi yapan müşterileri içermektedir. Bu evren, çevrimiçi alışverişin yaygınlaşması ve hazır giyim sektörünün önemli bir bileşeni olması nedeniyle büyük bir demografik çeşitliliğe sahiptir. Örneklem yöntemi olarak, tesadüfi olmayan bir kolayda örneklem yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem, araştırmacının örnekleme seçerken rastgelelik unsuru olmadan katılımcıları seçmesini sağlar. Veri toplama sürecinde, çevrimiçi anketler kullanılmıştır. Örneklemin büyüklüğü, analizlerin güvenilirliği ve geçerliliği açısından önemlidir. Bu nedenle, minimum 300 katılımcının (likert tipi ifadelerin 10 katı şeklinde) toplanmasına karar verilmiştir. Veri toplama süreci, 15 Kasım-21 Aralık 2022 tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Toplamda, 500 çevrimiçi hazır giyim müşterisinden veri toplanmış olmasına rağmen, kullanılabilir ve eksiksiz verilere sahip olan 471 anket çalışmanın analizlerine dahil edilmiştir.

Veri Toplama

Araştırmada kullanılan anahtar değişkenler, ürün çeşitliliği (Kautish & Sharma, 2019), müşteri memnuniyeti (Oliver, 1980) ve sadakat niyeti (Zeithaml, Berry, & Parasuraman, 1996) gibi kavramların ölçümü için 5'li Likert tipi ölçek kullanılarak değerlendirilmiştir. Katılımcılardan bu ölçek üzerinde görüşlerini ifade etmeleri istenmiştir.

Veri Analizi

Veri analizi aşamasında, toplanan veriler öncelikle IBM SPSS programı kullanılarak frekans dağılımları, aritmetik ortalama ve diğer temel istatistiksel hesaplamalarla incelenmiştir. Daha sonra, ölçüm modellemesi ve yapısal eşitlik modellemesi analizi için SmartPLS programı kullanılmıştır. SmartPLS programının tercih edilmesinin nedeni, normal dağılımın sağlanmadığı verilerde analiz olanağı sunmasıdır.

BULGULAR

Bulgular bölümünde, veri analiz sonuçlarına ayrıntılı bir şekilde odaklanmadan önce katılımcıların demografik özelliklerini anlamak için frekans analizi yapılmıştır. Bu kapsamda Tablo 1, araştırmanın katılımcılarının demografik özelliklerini özetlemektedir.

Tablo 1. Demografik Özelliklere İlişkin Frekans Dağılımları

		Frekans	Yüzde
Yaş	24 Yaş ve Altı	53	11.2
	25-34 Yaş Arası	167	35.5
	35-44 Yaş Arası	132	28
	45-54 Yaş Arası	97	20.6
	55 Yaş ve Üzeri	22	4.7
Cinsiyet	Kadın	218	46.3
	Erkek	253	53.7
Öğrenim Durumu	Ortaokul	32	6.8
	Lise	127	26.8
	Üniversite	242	51.6
	Lisansüstü	70	14.9
Gelir Durumu	5500-10000	62	13.2
	10001-15000	118	25.1
	15001-20000	179	38
	20001-25000	73	15.5
	25001-30000+	39	8.3

Tablo 1’de görüldüğü üzere, anketi cevaplayanların %11,2’si (53 kişi) 24 yaş ve altı, %35,5’i (167 kişi) 25-34 yaş arası, %28’i (132 kişi) 35-44 yaş arası %20,6’sı (97 kişi) 45-54 yaş arası ve %4,7’si (22 kişi) 55 yaş ve üzerindedir. Ankete 218 kadın ve 253 erkek katılmıştır. Ankete katılanların %6,8’i (32 kişi) ortaokul, %26,8’i (127 kişi) lise, %51,6’sı (242) kişi üniversite ve %14,9’u (70 kişi) yüksek lisans veya doktora mezunudur. Katılımcıların gelir durumları incelendiğinde %13,2’sinin (62 kişi) 55000-10000, %25,1’inin (118 kişi) 10001-15000, %38’inin (179 kişi) 15001-20000, %15,5’inin (73 kişi) 20001-25000 TL gelir aralığında, %8,3’ünün (39 kişi) ise 25001 TL’nin üzerinde gelire sahip olduğu görülmektedir.

Ürün çeşitliliği ölçeğinde yer alan ifadelerle ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2. Ürün Çeşitliliğine İlişkin Betimsel İstatistikler

	Ortalama	Standart Sapma
Bu web sitesi bana alışverişimi tek noktadan tamamlama imkânı sağlar.	3.35	1.104
Bu web sitesindeki ürün seçenekleri yeterlidir.	3.49	1.031
Bu web sitesi seçim yapabileceğim geniş bir ürün yelpazesine sahiptir.	3.52	1.091
Bu web sitesi çevrim içi alışveriş ihtiyaçlarımın çoğunu karşılamaktadır.	3.32	1.145

Tablo 2’de görüldüğü üzere, ürün çeşitliliğine ilişkin ifadelerden anketi cevaplayanların en fazla katıldıkları “Bu web sitesi seçim yapabileceğim geniş bir ürün yelpazesine sahiptir” ifadesi olmuştur.

Müşteri memnuniyeti ölçeğinde yer alan ifadelere ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 3. Müşteri Memnuniyetine İlişkin Betimsel İstatistikler

	Ortalama	Standart Sapma
Bu web sitesinden çevrim içi hazır giyim alışverişi yapma kararımın memnunum.	3.39	1.114
Tekrar hazır giyim alışverişi yapacak olsaydım, yine aynı web sitesini tercih ederdim.	3.44	1.105
Bu web sitesinden çevrim içi hazır giyim alışverişi yapmak akıllıca bir seçimdi.	3.34	1.050
Bu web sitesinden çevrim içi hazır giyim alışverişi yapma kararım hakkında kötü hissediyorum.	2.58	1.046
Bu web sitesinden çevrim içi hazır giyim alışverişi yapma kararı vermekle doğru yaptığımı düşünüyorum.	3.56	0.981
Bu web sitesinden çevrim içi hazır giyim alışverişi yapmaktan memnun değilim.	2.45	1.007

Tablo 3’te görüldüğü üzere, anketi cevaplayanların müşteri memnuniyetine ilişkin en fazla katıldıkları ifade, “Bu web sitesinden çevrim içi hazır giyim alışverişi yapma kararı vermekle doğru yaptığımı düşünüyorum” şeklindedir.

Sadakat niyeti ölçeğinde yer alan ifadelere ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4. Sadakat Niyetine İlişkin Betimsel İstatistikler

	Ortalama	Standart Sapma
Bu web sitesi hakkında başkalarına olumlu şeyler söylerim.	3.55	1.104
Arkadaşlarımı ve akrabalarımı bu web sitesinden hazır giyim alışverişini yapmaları konusunda teşvik ederim.	3.41	1.032
Hazır giyim alışverişlerimde bu web sitesini ilk seçenek olarak düşünürüm.	3.30	1.169
Tavsiyemi isteyen birine bu web sitesinden hazır giyim alışverişini yapmalarını öneririm.	3.30	1.136
Bu web sitesinden önümüzdeki birkaç yıl içinde hazır giyim alışverişini yapmaya devam edeceğim.	3.35	1.055

Tablo 4’te görüldüğü üzere, anketi cevaplayanların Sadakat niyeti ölçeğinde yer alan ifadelerden en fazla katıldıkları, “Bu web sitesi hakkında başkalarına olumlu şeyler söylerim” olmuştur.

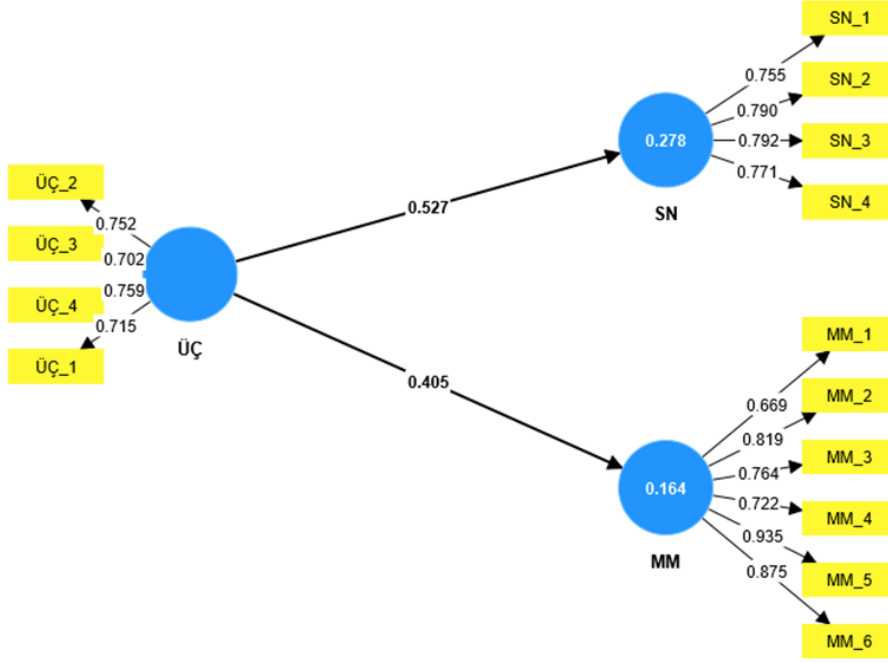
Ürün çeşitliliğinin müşteri memnuniyeti ve sadakat niyeti üzerindeki etkisi kısmi en küçük kareler yapısal eşitlik modellemesiyle SmartPLS programında analiz edilmiştir. Ölçüm modeline ilişkin sonuçlar aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 5. Ölçüm Modeli Sonuçları

Değişken	İfade	Faktör Yüğü	Cronbach Alpha	CR	AVE
Ürün Çeşitliliği	ÜÇ_2	0.753	0.823	0.823	0.536
	ÜÇ_3	0.697			
	ÜÇ_4	0.763			
	ÜÇ_1	0.714			
Müşteri Memnuniyeti	MM_1	0.669	0.916	0.923	0.644
	MM_2	0.819			
	MM_3	0.764			
	MM_4	0.723			
	MM_5	0.935			
	MM_6	0.876			
Sadakat Niyeti	SN_1	0.767	0.882	0.884	0.600
	SN_2	0.803			
	SN_3	0.805			
	SN_4	0.784			
	SN_5	0.709			

Tablo 5’te görüldüğü üzere, araştırmada test edilen değişkenlerin geçerlik ve güvenilirliği sağlanmıştır.

Kısmi en küçük kareler yapısal eşitlik modellemesi sonucunda elde edilen sonuçlar aşağıdaki şekilde görülmektedir.

Şekil 1. Yapısal Model

Şekil 1’de görüldüğü üzere, çevrim içi hazır giyim alışverişlerinde ürün çeşitliliğinin müşteri memnuniyeti ve sadakat niyeti üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkileri vardır.

Araştırma modeli katsayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 6. Araştırma Modeli Katsayıları

	Standardize β	Standart Hata	t	p	Hipotez	Sonuç
Ürün Çeşitliliği -> Müşteri Memnuniyeti	0.405	0.054	7.540	0.000	H ₁	Desteklendi
Ürün Çeşitliliği -> Sadakat Niyeti	0.527	0.052	10.088	0.000	H ₂	Desteklendi

Tablo 6’da görüldüğü üzere araştırma kapsamında geliştirilen H₁ ve H₂ hipotezleri desteklenmiştir.

SONUÇ

Bu çalışmada, online alışverişte hazır giyim ürünleri için ürün çeşitliliği, müşteri memnuniyeti ve müşterilerin sadakat niyetleri arasındaki ilişkiyi incelemek amaçlanmıştır. Araştırma sonuçları, çevrimiçi hazır giyim alışverişlerinde ürün çeşitliliğinin müşteri memnuniyeti ve sadakat niyeti üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Çalışma sonuçlarına göre, online alışveriş platformlarının hazır giyim ürünleri için geniş bir ürün yelpazesi sunmaları, müşteri memnuniyetini olumlu yönde etkilemektedir. Katılımcılar, bu tür platformların seçim yapabilecekleri geniş bir ürün yelpazesine sahip olduğunu düşünmektedir. Bu sonuç, çevrimiçi alışveriş platformlarının ürün çeşitliliğini artırdıkları takdirde, müşteri memnuniyetini artırma potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, online alışveriş platformlarının ürün çeşitliliği stratejilerine daha fazla odaklanmaları gerekmektedir. Daha fazla ürün seçeneği sunmak, müşterilerin farklı ihtiyaçlarını karşılayabilme ve alışveriş deneyimini kişiselleştirme açısından kritik öneme sahiptir. Ayrıca, bu sonuçlar, yeni ürün kategorileri ekleyerek veya mevcut ürün yelpazesini çeşitlendirerek müşteri memnuniyetini artırmanın bir yolunu göstermektedir. “İşletmenin sunduğu ürün kategorilerinin sayısı” olarak nitelendirilebilecek ürün çeşitliliğinin müşteri memnuniyeti sağladığı geçmiş çalışmalarda da ortaya konulmuştur (Chang, 2011: 160). İşletmeler ürün çeşitliliğini maksimize etmekten ziyade optimum ürün çeşitliliği yakalamanın yollarını aramalıdır. Çünkü ürün çeşitliliğinin artması, birtakım ek maliyetleri de beraberinde getirmektedir (Huang ve Guo, 2022).

Bu çalışmanın sonuçları ayrıca, online alışveriş platformlarının geniş ürün çeşitliliği sunmasının, müşterilerin sadakat niyetlerini olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Katılımcılar, ürün çeşitliliği yüksek platformlarda çevrimiçi hazır giyim alışverişini yapmayı sürdürmeye daha istekli olduklarını ifade etmektedirler. Bu sonuç, online alışveriş

platformlarının müşteri sadakati kazanmak için ürün çeşitliliği stratejilerini benimsemeleri gerektiğini vurgular. Sadık müşteriler, uzun vadeli karlılık için kritik öneme sahiptir ve bu nedenle online perakendeciler, müşterilerini memnun etmek ve onları tekrar tekrar geri getirmek için çeşitli ürünler sunarak sadakatlerini kazanmalıdır. Ürün çeşitliliğine ilişkin dikkat edilmesi gereken bir nokta, gerçek ürün çeşitliliği ile algılanan ürün çeşitliliğinin her zaman aynı olmadığıdır. Çevrim içi ortamda algılanan ürün çeşitliliği yalnızca sunulan ürün sayısına göre değil, ekranın kullanımına göre de farklılaşabilir (Brynjolfsson vd. 2003: 1583), dolayısıyla çevrim içi satışlarda ürün çeşitliliğine ilişkin algıları da yönetebilmek önem kazanmaktadır. Bu noktada web sayfasının tasarımı devreye girmektedir. Müşterilere sunulan ürün çeşidini doğru yansıtabilecek bir sayfa tasarlamak gerekir. Bu nedenle işletmeler, kullanıcı dostu sayfalar oluşturmaya çalışmalıdırlar (Sreeram vd., 2017: 125).

Hazır giyim ürünleri yalnızca işletmelerin kendi sayfalarında değil, farklı araçların sayfalarında ve farklı platformlarda da satışa sunulmaktadır (Thomas vd., 2021: 49). Özellikle mobil uygulamaların kullanımındaki artış dikkate alındığında, ürün çeşitliliğinin bu uygulamalarda ortaya konması da son derece önemlidir. Bununla birlikte, ürün çeşitliliği konusunda araçlarla ortak çalışılması gerektiği de söylenebilir. Ayrıca, çevrim içi müşterilerin ürün çeşitliliğine ilişkin daha olumlu değerlendirmeleri olduğu da bilinmektedir (Clemes vd., 2014: 367). Bu durum çevrim içi alışverişlerde ürün çeşitliliğini çevrim dışı ortamdaki daha kritik hale getirmektedir. Araştırma sonuçları geçmiş çalışmalardaki sonuçların büyük kısmıyla örtüşmekle birlikte, ürün çeşitliliğinin memnuniyet üzerinde etkisinin tespit edilmediği çalışmalar da mevcuttur. Tata ve diğerleri 2021 yılında yayımladıkları araştırmada ürün çeşitliliğinin memnuniyete herhangi bir etkisi olmadığını gözlemlemişlerdir. Ancak araştırmacılar bu durumu ele alınan üç perakendecinin ürün çeşitliliğinin birbirlerine çok benzemesiyle açıklamaktadırlar (Tata vd., 2021: 2000).

Bu çalışma, online alışverişte hazır giyim ürünleri için ürün çeşitliliği, müşteri memnuniyeti ve müşterilerin sadakat niyetleri arasındaki ilişkiye yönelik sonuçlar ortaya koysa da beraberinde bazı sınırlılıkları da içermektedir. Bu çalışmada sadece belirli bir demografik gruptaki katılımcılara odaklanılmıştır. Gelecekteki araştırmalar, farklı yaş grupları, cinsiyetler, gelir seviyeleri ve coğrafi bölgeleri içeren daha geniş bir katılımcı grubunu içerecek şekilde tasarlanabilir. Böylelikle, online hazır giyim alışverişi deneyimlerinin farklı demografik gruplar arasında nasıl değiştiğinin anlaşılmasına yardımcı olabilir. Bir diğer sınırlılık, çalışmanın, katılımcıların kendilerini bildirdikleri görüşlere dayanmasıdır. Gelecekteki araştırmalar, online platformlarda alışveriş yapan tüketicilerin gerçek davranışları izleyerek, ürün çeşitliliği, müşteri memnuniyeti ve müşterilerin sadakat niyetleri arasındaki ilişkileri daha yakından inceleyebilir. Bu deneysel yaklaşım, daha objektif verilere dayalı sonuçlar sağlayabilecek potansiyel taşımaktadır. Günümüzde oldukça fazla sayıda faaliyet gösteren online alışveriş platformlarının varlığı düşünüldüğünde, online hazır giyim pazarı oldukça rekabetçi boyutta olduğu söylenebilir. Gelecekteki araştırmalar, rekabetin müşteri memnuniyeti ve müşterilerin sadakat niyetleri üzerindeki etkisini araştırabilir. Özellikle, farklı online platformlar arasındaki rekabetin müşteri kararları üzerindeki etkilerini değerlendirmek, sonraki çalışmalarda araştırılacak bir konu olarak dikkat çekmektedir. Ürün çeşitliliğinin yanı sıra ürün kalitesinin de müşteri memnuniyeti ve marka sadakati üzerindeki etkisi oldukça önemli değişkenlerdir. Gelecekteki araştırmalar, ürün kalitesinin tüketicilerin satın alma kararlarını nasıl etkilediğini inceleyebilir ve markaların ürün kalitesini vurgulamalarının, müşterilerin sadakat niyetlerini nasıl etkilediği üzerine bir çalışma yapılabilir. Online alışveriş deneyimi sürekli olarak teknolojik gelişmelerle şekillenmektedir. Gelecek çalışmalar için son öneri ise, yeni teknolojilerin (örneğin, sanal gerçeklik veya artırılmış gerçeklik sistemleri vb.) online alışveriş platformlarında ürün çeşitliliği, müşteri memnuniyeti ve sadakat niyetleri üzerindeki etkisinin ne tür etkilere yol açtığına araştırılmasıdır.

KAYNAKÇA

- Akram, M.S. (2018). Drivers and Barriers to Online Shopping in a Newly Digitalized Society. *TEM Journal*, 7(1), 118-127.
- Alam, S. S., & Yasin, N. M. (2010). An investigation into the antecedents of customer satisfaction of online shopping. *Journal of Marketing Development and Competitiveness*, 5(1), 71-78.
- Alanadoly, A., & Salem, S. (2022). Fashion involvement, opinion-seeking and product variety as stimulators for fashion e-commerce: an investigated model based on SOR model. *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, 34(10), 2410-2434.
- Alharbi, Ali Hawas & Alhider, Ibrahim Hassan (2018). The impact of customer satisfaction and loyalty on e-marketing: moderating effect of perceived value. *Journal of Marketing and Consumer Research*, 46.
- Amanah, D., Hurriyati, R., Gaffar, V., Layla, A.A. ve Harahap, D.A. (2018). Effect of Price and Product Completeness to Consumer Purchase Decision at Tokopedia.com. *Proceedings of the 2nd Global Conference on Business, Management and Entrepreneurship (GCBME 2017) - Increasing Management Relevance and Competitiveness*, 34-37.
- Berger, J., Draganska, M. ve Simonson, I. (2007). The Influence of Product Variety on Brand Perception and Choice. *Marketing Science*, 26(4), 460-472.
- Brynjolfsson, E., Hu, Y., & Smith, M. D. (2010). Research commentary—long tails vs. superstars: The effect of information technology on product variety and sales concentration patterns. *Information Systems Research*, 21(4), 736-747.
- Brynjolfsson, E., Hu, Y., ve Smith, M.D. (2003). Consumer Surplus in the Digital Economy: Estimating the Value of Increased Product Variety at Online Booksellers. *Management Science*, 49(11), 1580-1596.

- Chang, C. (2011). The Effect of the Number of Product Subcategories on Perceived Variety and Shopping Experience in an Online Store. *Journal of Interactive Marketing*, 25, 159-168.
- Chevalier, Stephanie (2022). *Leading online sources for product searches worldwide 2022*. <https://www.statista.com/statistics/1034209/global-product-search-online-sources/>
- Chevalier, Stephanie (2023). *Global online retail website visits and orders 2022*. <https://www.statista.com/statistics/568684/e-commerce-website-visit-and-orders-by-device/>
- Clemes, M.D., Gan, C. ve Zhang, J. (2014). An empirical analysis of online shopping adoption in Beijing, China. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 21, 364-375.
- Daaboul, J., Da Cunha, C., Bernard, A., & Laroche, F. (2011). Design for mass customization: Product variety vs. process variety. *CIRP annals*, 60(1), 169-174.
- De Silva, A., & Herath, H. (2019). Impact of intrinsic factors and subjective norms that influence purchase intention in Sri Lankan online retail apparel industry. *Kelaniya Journal of Human Resource Management*, 14(2), 56-70.
- Dick, A.S. ve Basu, K. (1994). Customer Loyalty: Toward an Integrated Conceptual Framework. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 22(2), 99-103.
- Duarte, P., e Silva, S. C., & Ferreira, M. B. (2018). How convenient is it? Delivering online shopping convenience to enhance customer satisfaction and encourage e-WOM. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 44, 161-169.
- E-Commerce. (2021). *European e-commerce report*. <https://www.websitebuilderexpert.com/blog/worlds-biggest-online-spenders/>
- Fang, Y., Qureshi, I., Sun, H., McCole, P., Ramsey, E., & Lim, K. H. (2014). Trust, satisfaction, and online repurchase intention. *Mis Quarterly*, 38(2), 407-A9.

- Folarin, T. O., & Ogundare, E. A. (2016). Influence of customers' perceived risk on online shopping intention in Malaysia's apparel industry. *International Journal of Information System and Engineering*, 4(2), 69-81.
- Ganiyu, R.A., Uche, I.I. ve Elizabeth, A.O. (2014). Is Customer Satisfaction an Indicator of Customer Loyalty?. *Australian Journal of Business and Management Research*, 2(07), 14-20.
- Grösch, M. (2020). The impact of product variety on customers' default acceptance and company perception. Experimental studies for the insurance industry. *Zeitschrift für die gesamte Versicherungswissenschaft*, 109(5), 377-398.
- Hagiu, A. (2009). Two-sided platforms: Product variety and pricing structures. *Journal of Economics & Management Strategy*, 18(4), 1011-1043.
- Haitao, N. (2022). Analysis of Product Variety and Price on Purchase Decisions. *International Journal of Advanced Multidisciplinary*, 1(1), 73-82.
- Heitmann, M., Herrmann, A., & Kaiser, C. (2007). The effect of product variety on purchase probability. *Review of Managerial Science*, 1, 111-131.
- Huang, X. Ve Guo, S. (2022). Pricing and Assortment Decision of Competitive Omnichannel Selling Strategy: Considering Online Return Cost. *Mathematical Problems in Engineering*.
- Huang, Y., & Bronnenberg, B. J. (2022). Consumer transportation costs and the value of e-commerce: Evidence from the dutch apparel industry. *Marketing Science*, 42.
- Jiang, L. A., Yang, Z., & Jun, M. (2013). Measuring consumer perceptions of online shopping convenience. *Journal of Service management*.
- Kautish, P. ve Sharma, R. (2019). Managing Online Product Assortment and Order Fulfillment for Superior e-tailing Service Experience: An Empirical Investigation. *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, 31(4), 1161-1192.

- Khare, A. (2012). Impact of consumer decision-making styles on Indian consumers' mall shopping behaviour. *International Journal of Indian Culture and Business Management*, 5(3), 259-279.
- Kim, K.S., Shin, J.K. ve Koo, D.M. (2008). An Exploratory Study on the Components of Visual Merchandising of Internet Shopping Mall. *Journal of Global Academy of Marketing Science*, 18(2), 19-25.
- Kumar, A., & Kashyap, A. K. (2018). Leveraging utilitarian perspective of online shopping to motivate online shoppers. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 46(3), 247-263.
- MarketingTeam. (2022). *E-Commerce: Men spend more than women*. <https://www.adglow.com/en-us/blog/pt-br/e-commerce-men-spend-more-than-women>
- Mittal, V., & Kamakura, W. A. (2001). Satisfaction, repurchase intent, and repurchase behavior: Investigating the moderating effect of customer characteristics. *Journal of marketing research*, 38(1), 131-142.
- Myers, C. A., & Mintu-Wimsatt, A. (2012). Exploring antecedents influencing internet shopping satisfaction: the case of the apparel industry. *International Journal of Business and Social Science*, 3(8).
- Odekerken-Schröder, G. ve Wetzels, M. (2003). Trade-offs in Online Purchase Decisions: Two Empirical Studies in Europe. *European Management Journal*, 21(6), 731-739.
- Oliver, R.L. (1980). A Cognitive Model of the Antecedents and Consequences of Satisfaction Decisions. *Journal of Marketing Research*, 17(4), 460-469.
- Oliver, R.L. (1999). Whence Consumer Loyalty?. *Journal of Marketing*, 63, 33-44.
- Oliver, R.L. (2015). *Satisfaction: A Behavioral Perspective on the Consumer*. Routledge, London and New York.

- Olsen, S. O. (2002). Comparative evaluation and the relationship between quality, satisfaction, and repurchase loyalty. *Journal of the academy of marketing science*, 30(3), 240-249.
- Park, J., & Lennon, S. J. (2006). Psychological and environmental antecedents of impulse buying tendency in the multichannel shopping context. *Journal of consumer Marketing*, 23(2), 56-66.
- Rust, R.T. ve Zahorik, A.J. (1993). Customer Satisfaction, Customer Retention, and Market Share. *Journal of Retailing*, 69(2), 193-215.
- Saberi, Z., Saberi, M., Hussain, O. ve Chang, E. (2019). Stackelberg model based game theory approach for assortment and selling price planning for small scale online retailers. *Future Generation Computer Systems*, 100, 1088-1102.
- Sahai, P., Sharma, M., & Singh, V. K. (2020). Effect of perceived quality, convenience, and product variety on customer satisfaction in teleshopping. *Manag Econ Res J*, 6(3).
- Schaupp L.C. ve Bélanger, F. (2005). A Conjoint Analysis of Online Consumer Satisfaction. *Journal of Electronic Commerce Research*, 6(2), 95-111.
- Sharma, M. K., & Aich, M. S. (2012). Consumer shopping decision making styles at Departmental Stores: An exploratory study of gender differences. *Indian Journal of Commerce and Management Studies*, 3(2), 51-57.
- Sreeram, A., Kesharwani, A. ve Desai, S. (2017). Factors affecting satisfaction and loyalty in online grocery shopping: an integrated model. *Journal of Indian Business Research*, 9(2), 107-132.
- Tata, S.V., Prashar, S. ve Parsad, C. (2021). Examining the influence of satisfaction and regret on online shoppers' post-purchase behaviour. *Benchmarking: An International Journal*, 28(6), 1987-2007.

- Thomas, J.S., Jap, S.D., Dillon, W.R. ve Briesch, R.A. (2021). Investigating the Role of Product Assortment in Technology-Enabled Sales Platforms. *Journal of Interactive Marketing*, 55, 31-51.
- Turri, A.M. ve Watson, A. (2022). Product Assortment, Choice Overload, and Filtering Technology across Retail Contexts, *The International Review of Retail, Distribution and Consumer Research*, DOI: 10.1080/09593969.2022.2056904.
- Valaei, N., & Nikhashemi, S. (2017). Generation Y consumers' buying behaviour in fashion apparel industry: a moderation analysis. *Journal of Fashion Marketing and Management: An International Journal*, 21(4), 523-543.
- Wiederhold, M., & Martinez, L. F. (2018). Ethical consumer behaviour in Germany: The attitude-behaviour gap in the green apparel industry. *International journal of consumer studies*, 42(4), 419-429.
- Wu, Y., & Chen, H. (2019). The influence of product diversity on consumers' impulsive purchase in online shopping environment. *American Journal of Industrial and Business Management*, 9(3), 680-698.
- Zeithaml, V.A., Berry, L.L. ve Parasuraman, A. (1996). The Behavioral Consequences of Service Quality. *Journal of Marketing*, 60(2), 31-46.

RESEARCH STUDIES ANATOLIA JOURNAL

e-ISSN: 2630-6441

Yıl-Year

2023

Cilt/Vol

6

Sayı/Issue

4

<https://dergipark.org.tr/rs>
rsanatolia@gmail.com

***RESEARCH STUDIES
ANATOLIA JOURNAL***

e-ISSN: 2630-6441

RESEARCH STUDIES ANATOLIA JOURNAL

e-ISSN: 2630-6441

Yıl-Year

2023

Cilt/Vol

6

Sayı/Issue

4

<https://dergipark.org.tr/rs>
rsanatolia@gmail.com

e-ISSN: 2630-6441

Vol: 6
Issue: 4

RESEARCH STUDIES ANATOLIA JOURNAL

e-ISSN: 2630-6441

AMAÇ VE KAPSAM

R&S-Research Studies Anatolia Journal; yayın kapsamındaki bilimsel çalışmaları yayımlayarak, söz konusu alanlara katkıda bulunmayı amaçlayan, 2018 yılında yayın hayatına başlamış bir sosyal bilimler dergisidir. Kalite ve güvenden ödün vermeden kalıcılığı ile akademik camiada önde gelen yayınlardan olma iddiasındadır. Ulusal ve uluslararası kamuoyuna hitap eden, yeni fikirler ve açılımlar ortaya koyan, karar mekanizmalarında çalışanlara ve uygulayıcılara kadar her kademeye referans olabilecek bir yapıya sahip olmak ve yaygınlaşmak isteğindedir.

R&S-Research Studies Anatolia Journal dergisi, Sosyal ve Beşeri Bilimler bünyesinde yer alan Davranış Bilimleri, Endüstriyel İlişkiler ve İşgücü, Halkla İlişkiler, İktisat, İletişim, İşletme, Kamu Yönetimi, Siyasi Bilimler, Uluslararası İlişkiler, Yöneylem Araştırma ve Yönetim Bilimi konularındaki; Konferans Bildirisi, Araştırma Makalesi, Derleme, Çeviri, Sistemik Derlemeler ve Meta Analiz, İnceleme Makalesi, Teorik Makale, Kısa Bildiri gibi bilimsel çalışmaları yayımlayan, uluslararası indekslerde taranan, hakemli bir dergidir.

ETİK KURUL İZİNİ

Yazarlarımızın çalışmaları ile birlikte intihal raporlarını ve telif devir formlarını da sisteme yüklemeleri gerekmektedir. Sisteme yüklenen çalışma, dergi yazım kurallarına uygun şekilde hazırlanmış olmalıdır. Bu kuralların dışında yapılan yüklemeler, ön kontrol aşamasında iade edilecektir.

Etik kurul izni gerektiren çalışmalar (anket ya da ölçek uygulamayı gerektiren, görüşme ve gözlem içeren; döküman, resim, anket vb.. diğerleri tarafından geliştirilen ve kullanım izni gerektiren çalışmalar) için etik kurullardan ya da komisyonlardan gerekli izinlerin alınması, bunların makale içeriğinde belirtilmesi ya da ek olarak sunulması gerekmektedir. Bu izinlerin olmaması durumunda yayın ön inceleme safhasında yazara iade edilir.

YAZIM DİLİ

TÜRKÇE & İNGİLİZCE

YAYIN ARALIĞI

OCAK - NİSAN - TEMMUZ - EKİM

<https://dergipark.org.tr/rs>
rsanatolia@gmail.com

e-ISSN: 2630-6441

Vol: 6
Issue: 4

RESEARCH STUDIES ANATOLIA JOURNAL

e-ISSN: 2630-6441

KURULLAR

BAŞ EDİTÖR

Dr. Öğr. Üyesi Arif YILDIZ
(Malatya Turgut Özal
Üniversitesi)

EDİTÖRLER

Doç. Dr. Kazım KILINÇ
(Batman Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Ramazan
ASLAN (Adıyaman
Üniversitesi)

YABANCI DİL EDİTÖRÜ

Doç. Dr. Sadık ÇALIŞKAN
(İnönü Üniversitesi)

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Atılhan NAKTİYOK
(Atatürk Üniversitesi)

Prof. Dr. Bünyamin AKDEMİR
(İnönü Üniversitesi)

Prof. Dr. Fatma ZEREN
(İnönü Üniversitesi)

Prof. Dr. Himmet KARADAL
(Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi)

Prof. Dr. Murat KAYIKÇI
(Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa TAŞLIYAN
(Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)

Prof. Dr. Mücahit ÇELİK
(Adıyaman Üniversitesi)

Prof. Dr. Orhan ELMACI
(Kütahya Dumlupınar Üniversitesi)

<https://dergipark.org.tr/rs>
rsanatolia@gmail.com

e-ISSN: 2630-6441

Vol: 6
Issue: 4

RESEARCH STUDIES ANATOLIA JOURNAL

e-ISSN: 2630-6441

YAYIN KURULU

Prof. Dr. Batuhan GÜVEMLİ
Prof. Dr. Bünyamin AKDEMİR
Prof. Dr. Ejder OKUMUŞ
Prof. Dr. İsmail BAKAN
Prof. Dr. Kasım KARAKÜTÜK
Prof. Dr. Mahmut YAVAŞI
Prof. Dr. Muhsin HALİS
Prof. Dr. M. Hanifi AYBOĞA
Prof. Dr. Mustafa TAŞLIYAN
Prof. Dr. Necati CEMALOĞLU
Prof. Dr. Orhan ELMACI
Prof. Dr. Özcan ÖZKAN
Prof. Dr. Ramazan YELKEN
Doç. Dr. Barış AYTEKİN
Doç. Dr. Bengü HIRLAK
Doç. Dr. Ceyda AYSUNA TÜRKYILMAZ
Doç. Dr. Fatih VAROL
Doç. Dr. Gamze Ebru ÇİFTÇİ
Doç. Dr. Gökhan KARHAN
Doç. Dr. Halil İbrahim AYDIN
Doç. Dr. Hamza ŞİMŞEK
Doç. Dr. İnci ERDOĞAN TARAKÇI
Doç. Dr. K. Kaan BÜYÜKİKİZ
Doç. Dr. Mahir KALFA
Doç. Dr. Mert ÖZGÜNER
Doç. Dr. Mücahit ÇAYIN
Doç. Dr. Sabrina KAYIKÇI
Doç. Dr. Sevgi IŞIK EROL
Doç. Dr. Sevgi SÜMERLİ SARIGÜL
Doç. Dr. Osman AĞIR

Trakya Üniversitesi - Edirne / Türkiye
İnönü Üniversitesi / Malatya / Türkiye
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi - Ankara / Türkiye
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi / Kahramanmaraş / Türkiye
Ankara Üniversitesi / Ankara / Türkiye
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi - Ankara / Türkiye
Kocaeli Üniversitesi - Kocaeli / Türkiye
Marmara Üniversitesi - İstanbul / Türkiye
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi / Kahramanmaraş / Türkiye
Gazi Üniversitesi / Ankara / Türkiye
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi - Kütahya / Türkiye
Çankırı Karatekin Üniversitesi / Çankırı / Türkiye
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi / Ankara / Türkiye
Kırklareli Üniversitesi / Kırklareli / Türkiye
Kilis 7 Aralık Üniversitesi / Kilis / Türkiye
Marmara Üniversitesi - İstanbul / Türkiye
İstanbul Üniversitesi - İstanbul / Türkiye
Hitit Üniversitesi / Çorum / Türkiye
Batman Üniversitesi / Batman / Türkiye
Batman Üniversitesi / Batman / Türkiye
Batman Üniversitesi / Batman / Türkiye
Mersin Üniversitesi - Mersin / Türkiye
Gaziantep Üniversitesi / Gaziantep / Türkiye
Hacettepe Üniversitesi / Ankara / Türkiye
Adıyaman Üniversitesi / Adıyaman / Türkiye
Batman Üniversitesi / Batman / Türkiye
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi / Burdur / Türkiye
Batman Üniversitesi / Batman / Türkiye
Kayseri Üniversitesi / Kayseri / Türkiye
Malatya İnönü Üniversitesi - Malatya / Türkiye

<https://dergipark.org.tr/rs>
rsanatolia@gmail.com

e-ISSN: 2630-6441

Vol: 6
Issue: 4

RESEARCH STUDIES ANATOLIA JOURNAL

e-ISSN: 2630-6441

YAYIN KURULU

Doç. Dr. Vahap ÖNEN
Doç. Dr. Yakup AKGÜL
Doç. Dr. Yavuz AKÇI
Doç. Dr. Zeliha TEKİN
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet KARAHAN
Dr. Öğr. Üyesi Arzu ŞEKER
Dr. Öğr. Üyesi Berkant DULKADİR
Dr. Öğr. Üyesi Elvan ULUCAN ÖZKAN
Dr. Öğr. Üyesi Erhan AKARDENİZ
Dr. Öğr. Üyesi Esra SİPAHİ DÖNGÜL
Dr. Öğr. Üyesi Fatma Banu BEYAZ SİPAHİ
Dr. Öğr. Üyesi Filiz SARIKAYA PEKACAR
Dr. Öğr. Üyesi Haluk KARADAĞ
Dr. Öğr. Üyesi Kadir DELİGÖZ
Dr. Öğr. Üyesi Kamil Hakan DERİN
Dr. Öğr. Üyesi Meysure Evren ÇELİK SÜTİÇER
Dr. Öğr. Üyesi Sevda DEMİR
Dr. Öğr. Üyesi Uyum ELİTOK
Dr. Öğr. Üyesi Yavuz ELİTOK
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep KÖSE
Dr. Hüseyin ÇİÇEKLİOĞLU
Dr. Taha Yasin ÖLMEZTOPRAK
Dr. Zümral GÜLTEKİN
Prof. Arshi Khan
Assoc. Prof. Ahmad Rasmi Albattat
Assoc. Prof. Thomas Dorson Anning
Assoc. Prof. Dhilip KUMAR
Assist. Prof. Biswa Mohana Jena
Assist. Prof. Rahul Jain

İstanbul Topkapı Üniversitesi - İstanbul / Türkiye
Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Alanya / Antalya / Türkiye
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi / Bolu / Türkiye
Muş Alpaslan Üniversitesi / Muş / Türkiye
Adıyaman Üniversitesi / Adıyaman / Türkiye
Batman Üniversitesi / Batman / Türkiye
Adıyaman Üniversitesi / Adıyaman / Türkiye
Çankırı Karatekin Üniversitesi- Çankırı / Türkiye
Gaziantep Üniversitesi - Gaziantep / Türkiye
Aksaray Üniversitesi - Aksaray / Türkiye
Tarsus Üniversitesi - Mersin / Türkiye
Çankırı Karatekin Üniversitesi/ Çankırı / Türkiye
Başkent Üniversitesi / Ankara / Türkiye
Erzurum Atatürk Üniversitesi - Erzurum / Türkiye
Adıyaman Üniversitesi / Adıyaman / Türkiye
İstanbul Esenyurt Üniversitesi / İstanbul / Türkiye
Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi / Osmaniye / Türkiye
Batman Üniversitesi / Batman / Türkiye
Batman Üniversitesi / Batman / Türkiye
Hasan Kalyoncu Üniversitesi / Gaziantep / Türkiye
Mersin Üniversitesi / Mersin / Türkiye
Adıyaman Üniversitesi / Adıyaman / Türkiye
Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi / Samsun / Türkiye
Aligarh Muslim University / Uttar Pradesh / India
Management and Science University Selangor / Malaysia
University of the Witwatersrand, Johannesburg/South Africa
Artificial Intelligence and Computer Vision Applications / India
Assistant Professor in Commerce, NSCB Govt College, Sambalpur/India
Finance at American College / Dubai

<https://dergipark.org.tr/rs>
rsanatolia@gmail.com

e-ISSN: 2630-6441

Vol: 6
Issue: 4

RESEARCH STUDIES ANATOLIA JOURNAL

e-ISSN: 2630-6441

ETİK İLKELER VE YAYIN POLİTİKASI

A- GENEL İLKELER

1. R&S (Research Studies Anatolia Journal) hakemli, uluslararası birçok indekste taranan e-dergi olup, yılda 4 sayı (Ocak, Nisan, Temmuz, Ekim) yayınlanır. Gerekli durumlarda özel ya da ek sayılar da yayınlanabilir.
2. R&S Dergisi, Sosyal ve Beşeri Bilimler temel alanında yer alan Davranış Bilimleri, Endüstriyel İlişkiler ve İşgücü, Halkla İlişkiler, İktisat, İletişim, İşletme, Kamu Yönetimi, Siyasi Bilimler, Uluslararası İlişkiler, Yöneylem Araştırma ve Yönetim Bilimi konularındaki çalışmalarını yayınlayan bir dergidir. Yalnızca özgün bilimsel makalelere ilişkin metinleri yayınlar. Ayrıca, sunulduğu yer, toplantı ve tarihin kaydedilmesi ile başka bir yerde yayınlanmamış olması şartıyla kongre ve sempozyum bildirimleri de makale çalışması olarak yayınlanabilir. Ancak bu yayın etkinliğinden kaynaklanması muhtemel herhangi bir sorunun sorumluluğu yazara aittir.
3. R&S Dergisi'ne gönderilen yazıların daha önce herhangi bir mecrada yayınlanmamış olması ve sisteme eklendiğinde bir başka yayın organının yayın değerlendirme sürecinde bulunmaması gerekir.
4. Herhangi bir yazının R&S Dergisi'ne elektronik sistemine eklenmesi, yazının yayınlanması için başvuru olarak kabul edilir ve yazının değerlendirilme süreci başlar.
5. Başvurunun yapılmasından yazının yayınlanması aşamasına kadar uzanan süreçteki bütün işlemler elektronik ortamda gerçekleşir.
6. Yayınlanması için R&S Dergisi'ne gönderilen yazıların basım ve yayın hakları dergiye devredilmiş olur. Bu yazılar dergi yönetiminden izin alınmaksızın bir başka yayın organında yayınlanamaz, çoğaltılamaz ve kaynak gösterilmeden kullanılamaz. R&S Dergisi, yayınlamış olduğu metinleri çeşitli mecralarda yayımlayabilir.
7. R&S Dergisi'nin yayın dili Türkçe olmakla birlikte İngilizce dilinde gelen yazılar da değerlendirmeye tabi tutulur ve hakemler tarafından yayımlanması uygun görüldüğü takdirde yayınlanır.

<https://dergipark.org.tr/rs>
rsanatolia@gmail.com

e-ISSN: 2630-6441

Vol: 6
Issue: 4

RESEARCH STUDIES ANATOLIA JOURNAL

e-ISSN: 2630-6441

ETİK İLKELER VE YAYIN POLİTİKASI

B- ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİNE İLİŞKİN DERGİ POLİTİKASI

1. Etik Kurul izni gerektiren çalışmalar (anket ya da ölçek uygulamayı gerektiren, görüşme ve gözlem içeren; doküman, resim, anket vb. diğerleri tarafından geliştirilen ve kullanım izni gerektiren çalışmalar) için etik kurullardan ya da komisyonlardan gerekli izinlerin alınması, bunların makale içeriğinde belirtilmesi ya da ek olarak sunulması gerekmektedir. Bu izinlerin olmaması durumunda yayının ön inceleme safhasında yazara iade edilir.
2. Hakem değerlendirmelerinde olan araştırmalara ilişkin ham verilerin hakemler tarafından talep edildiğinde sunulması şarttır. Verilerin makalenin yayını sonrasında da gerektiğinde sağlanması zorunludur.

C- MAKALE BENZERLİK RAPORU VE BENZERLİK ORANINA İLİŞKİN DERGİ POLİTİKASI

1. Aday makaleler akademik intihal engelleme programından (Ithenticate, intihal.net vb.) geçirilmektedir. Adayın bu kapsamda çalışmasına ilişkin intihal raporunu makale gönderimi esnasında sisteme yüklemesi gerekmektedir.
2. Benzerlik oranı %20'ye kadar olan çalışmalar değerlendirme sürecine kabul edilmektedir.
3. Benzerlik oranı %20'nin üzerinde olan çalışmalar ön kontrol aşamasında yazar(lar)a iade edilecektir.

<https://dergipark.org.tr/rs>
rsanatolia@gmail.com

RESEARCH STUDIES ANATOLIA JOURNAL

e-ISSN: 2630-6441

ETİK İLKELER VE YAYIN POLİTİKASI

D- YAZARLAR İÇİN ETİK KURALLAR

1. Yazarlar çalışmalarının özgün olduğunu garanti eder ve diğer araştırmacıların fikir, dil, resim, grafik ve tablolarına çalışmalarında yer verdikleri zaman bunu alıntı olarak belirtmek durumundadır. Kaynağı belirtmeden yapılan alıntı intihal nedenidir.
2. Çalışmada adı geçen her yazar çalışmanın içeriğinden aynı oranda sorumludur. Çalışmaya katkısı olup da araştırmacının ismine yer verilmemesi veya katkısı olmadığı halde haksız yere adına yer verilmesi kabul edilemez bir durumdur.
3. Yazarlar araştırmalarının bulgularına sadık kalmalıdır. Bulguların değiştirilmesi, bulgu ve sonuç uydurmak ve bunlardan yola çıkarak araştırma yapmak söz konusu değildir. Veriler ve materyaller üzerinde oynama, silme, çıkarma ya da baş etmesi güç verilerin yorumlanma işlemi atlama gibi durumlar güven kırıcıdır.
4. Çalışmanın dergilere eş zamanlı gönderimi söz konusu olamaz. Yazarlar önceden yayımlanmış çalışmalarını da dergiye gönderemezler.

E- HAKEMLER İÇİN ETİK KURALLAR

1. Hakemler değerlendirme sürecinin gizli olduğunu ve üçüncü kişilerle paylaşılmaması gerektiğini bilmelidir.
2. Hakemler, belirlenen süre içerisinde çalışma ile ilgili objektif, tarafsız, bilimsel, anlaşılır ve yapıcı bir değerlendirme raporu sunmalıdır.
3. Hakem raporları, makalenin bilimsel niteliği (ele aldığı konu, kullanılan yöntem ya da ilgili literatürün uygun kullanımı) ile ilgili değerlendirme de içerecektir. Bu değerlendirme olumlu ya da olumsuz, içerik hakkında mutlaka yapılmalıdır.
4. Çalışmanın intihal olduğu ya da önceden başka bir yerde yayımlandığı anlaşılması üzerine hakemler durumu editöre bildirmelidir.

e-ISSN: 2630-6441

Vol: 6
Issue: 4

RESEARCH STUDIES ANATOLIA JOURNAL

e-ISSN: 2630-6441

ETİK İLKELER VE YAYIN POLİTİKASI

F- DEĞERLENDİRME SÜRECİ

1. R&S Dergisi'nin sistemine yüklenen her yazı, ilk olarak editör veya editör yardımcıları tarafından yazım ve yayın ilkelerine uygunluğu bağlamından değerlendirilir. Bu değerlendirme sonucunda, yazar tarafından yapılması gereken düzeltmeler olursa, yazı, editörler tarafından düzeltme istenerek yazara iade edilir.
2. Yazım ilkelerine uygun olmayan yazılar hakeme gönderilmez.
3. Yazım ve yayın ilkeleri açısından değerlendirilmeye uygun bulunan yazılar hakemlere yönlendirilir. Editör onayından geçen her yazının değerlendirilmesi için en az iki hakem görevlendirilir. Hakemler yazının temsil ettiği alan ve anabilim dalında uzmanlıkları bulunan kişiler arasından seçilir.
4. Hakem ve yazarların isimleri karşılıklı olarak birbirlerinden gizli tutulur.
5. Hakemlerin kendilerine gönderilen yazıyı değerlendirme süreleri azami 25 gündür. Bu süreç sonunda rapor edilmeyen yazı için yeni bir hakem tayin edilir.
6. Alan değerlendirmesinden iki olumlu hakem raporu alan yazı yayınlanmaya hak kazanır. Bir olumlu bir olumsuz hakem raporu alan yazı, üçüncü bir hakeme gönderilir ve yazının yayınlamp yayınlanmaması üçüncü hakemin raporu doğrultusunda belirlenir.
7. Hakemler, düzeltme istedikleri yazıyı yayınlanmadan önce bir kez daha görmek isteyebilirler. Bu talebin raporda belirtilmesi durumunda metnin düzeltilmiş biçimi sistem tarafından otomatik olarak hakeme gönderilir.
8. Yazarlar, makul çerçevede ve ikna edici verilerle birlikte hakem raporuna itiraz edebilirler. İtirazlar dergi yönetimi tarafından incelenir ve uygun görüldüğü takdirde konu ile ilgili olarak farklı bir hakemin (ya da hakemlerin) görüşlerine başvurulabilir.

<https://dergipark.org.tr/rs>
rsanatolia@gmail.com

e-ISSN: 2630-6441

Vol: 6
Issue: 4

RESEARCH STUDIES ANATOLIA JOURNAL

e-ISSN: 2630-6441

ETİK İLKELER VE YAYIN POLİTİKASI

9. R&S Dergisi'nin elektronik sistemine eklenen yazıların değerlendirme sürecinin hangi evresinde olduğu, yazarlar tarafından kendi üyelik bilgileri kullanılarak takip edilebilir. Hakem süreci titizlikle izlenmeli, sistem yalnızca bir kez değişiklik hakkı verebildiğinden dolayı yapılması muhtemel değişiklikler için her iki hakem değerlendirmesinin de sonuçlanması ve raporların sisteme girilmesi beklenmelidir.

10. Dergi editörleri, hakemler tarafından verilen düzeltmeleri titizlikle takip eder. Bu doğrultuda, editörler tarafından bir yazının yayınlanması ya da yayınlanmaması yönünde karar alınabilir.

11. R&S Dergisi'ne yüklenen makaleler için tasarım şirketi hesabına yatırılmak üzere 235 TL/50 USD ücret alınmaktadır. Bu ücret, makalenin yazar tarafından sisteme yüklenmesinden sonra dergi tarafından gönderilen bilgi mesajı uyarınca, hakem sürecinin başlatılmasından önce yatırılır. Yayın ücreti yatırıldıktan sonra yazarlardan gelen dekontlar dergi yönetimi tarafından tasarım şirketine gönderilir ve çalışmanın hakem süreci başlatılır.

<https://dergipark.org.tr/rs>
rsanatolia@gmail.com

e-ISSN: 2630-6441

Vol: 6
Issue: 4

RESEARCH STUDIES ANATOLIA JOURNAL

e-ISSN: 2630-6441

ETİK İLKELER VE YAYIN POLİTİKASI

YAYIN POLİTİKASI

1. R&S (Research Studies Anatolia Journal) ulusal, hakemli, endeksli e-dergi olup, yılda 4 sayı (Ocak, Nisan, Temmuz, Ekim) yayımlanır. Gerekli durumlarda özel ya da ek sayılar da yayımlanabilir.
2. R&S Dergisi, Sosyal ve Beşeri Bilimler alanlarındaki çalışmalarını yayımlayan bir dergidir. Yalnızca özgün bilimsel makalelere ilişkin metinleri yayımlar. Ayrıca, sunulduğu yer, toplantı ve tarihin kaydedilmesi ile başka bir yerde yayımlanmamış olması şartıyla kongre ve sempozyum bildirileri de makale çalışması olarak yayımlanabilir. Ancak bu yayın etkinliğinden kaynaklanması muhtemel herhangi bir sorunun sorumluluğu yazara aittir.
3. R&S Dergisi'ne gönderilen yazıların daha önce herhangi bir mecrada yayımlanmamış olması ve sisteme eklendiğinde bir başka yayım organının yayım değerlendirme sürecinde bulunmaması gerekir.
4. R&S Dergisi'ne yayımlanması için çalışma göndermek isteyenlerin, yazılarını <http://dergipark.org.tr/rs> adresi aracılığıyla göndermeleri gerekir.
5. Herhangi bir yazının R&S Dergisi'ne elektronik sistemine eklenmesi, yazının yayımlanması için başvuru olarak kabul edilir ve yazının değerlendirilme süreci başlar.
6. Başvurunun yapılmasından yazının yayımlanması aşamasına kadar uzanan süreçteki bütün işlemler elektronik ortamda gerçekleşir.
7. Yayımlanması için R&S Dergisi'ne gönderilen yazıların basım ve yayım hakları dergiye devredilmiş olur. Bu yazılar dergi yönetiminden izin alınmaksızın bir başka yayım organında yayımlanamaz, çoğaltılamaz ve kaynak gösterilmeden kullanılamaz. R&S Dergisi, yayımlanmış olduğu metinleri çeşitli mecralarda yayımlayabilir.
8. R&S Dergisi'nin yayım dili Türkçe olmakla birlikte İngilizce dilinde gelen yazılar da değerlendirmeye tabi tutulur ve hakemler tarafından yayımlanması uygun görüldüğü takdirde yayımlanır.

<https://dergipark.org.tr/rs>
rsanatolia@gmail.com

e-ISSN: 2630-6441

Vol: 6
Issue: 4

RESEARCH STUDIES ANATOLIA JOURNAL

e-ISSN: 2630-6441

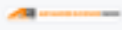
ETİK İLKELER VE YAYIN POLİTİKASI

DEĞERLENDİRME SÜRECİ

1. R&S Dergisi'nin sistemine yüklenen her yazı, ilk olarak editör veya editör yardımcıları tarafından yazım ve yayın ilkelerine uygunluğu bağlamından değerlendirilir. Bu değerlendirme sonucunda, yazar tarafından yapılması gereken düzeltmeler olursa, yazı, editörler tarafından düzeltme istenerek yazara iade edilir.
2. Yazım ilkelerine uygun olmayan yazılar hakeme gönderilmez.
3. Yazım ve yayın ilkeleri açısından değerlendirilmeye uygun bulunan yazılar hakemlere yönlendirilir. Editör onayından geçen her yazının değerlendirilmesi için en az iki hakem görevlendirilir. Hakemler yazının temsil ettiği alan ve anabilim dalında uzmanlıkları bulunan kişiler arasından seçilir.
4. Hakem ve yazarların isimleri karşılıklı olarak birbirlerinden gizli tutulur.
5. Hakemlerin kendilerine gönderilen yazıyı değerlendirme süreleri azami 25 gündür. Bu süreç sonunda rapor edilmeyen yazı için yeni bir hakem tayin edilir.
6. Alan değerlendirmesinden iki olumlu hakem raporu alan yazı yayınlanmaya hak kazanır. Bir olumlu bir olumsuz hakem raporu alan yazı, üçüncü bir hakeme gönderilir ve yazının yayınlanıp yayınlanmaması üçüncü hakemin raporu doğrultusunda belirlenir.
7. Hakemler, düzeltme istedikleri yazıyı yayınlanmadan önce bir kez daha görmek isteyebilirler. Bu talebin raporda belirtilmesi durumunda metnin düzeltilmiş biçimi sistem tarafından otomatik olarak hakeme gönderilir.
8. Yazarlar, makul çerçevede ve ikna edici verilerle birlikte hakem raporuna itiraz edebilirler. İtirazlar dergi yönetimi tarafından incelenir ve uygun görüldüğü takdirde konu ile ilgili olarak farklı bir hakemin (ya da hakemlerin) görüşlerine başvurulabilir.
9. R&S Dergisi'nin elektronik sistemine eklenen yazıların değerlendirme sürecinin hangi evresinde olduğu, yazarlar tarafından kendi üyelik bilgileri kullanılarak takip edilebilir.
10. Dergi editörleri, hakemler tarafından verilen düzeltmeleri titizlikle takip eder. Bu doğrultuda, editörler tarafından bir yazının yayınlanması ya da yayınlanmaması yönünde karar alınabilir.

<https://dergipark.org.tr/rs>
rsanatolia@gmail.com

TARANAN İNDEKSLER VE VERİ TABANLARI

Advanced Science Index

ASOS Index

Cosmos If

Directory of Research Journals Indexing (DRJI)

EURCPUB

FERRIS STATE UNIVERSITY

GENERAL IMPACT FACTOR

GitHub

Geogle Scholar

HARVARD LIBRARY

InfoBase Index

IPIndexing

ISSN

idealonline

JFACTOR

Journal Factor

LOWA STATE-California, San Francisco

Research Bib

Root Society for Indexing and Impact Factor Service (Root Indexing)

Scientific Indexing Services (SIS)

Türk Eğitim İndeksi (TEİ)

R&S
RESEARCH STUDIES
ANATOLIA JOURNAL

Vol/Cilt : 6
Issue/Sayı : 4
Yayın Tarihi : 20.10.2023
ISSN : 2630-6441
Toplam
Makale Sayısı : 18

EDİTÖRDEN

Değerli bilim insanları, eserleri ile dergimize katkı sunan kıymetli hocalarımız ve diğer paydaşlarımız;

R&S - Research Studies Anatolia Journal dergisinin 6. Yılı'nın dördüncü sayısında (2023 Ekim - Cilt: 6; Sayı: 4) sizlerle birlikte olmanın vermiş olduğu mutluluğu ve gururu sizlerle paylaşmak isteriz. 2023 yılının son sayısında birbirinden değerli 18 çalışmayı sizlerle buluşturan yazarlarımıza, dergi yönetim kurulumuzun çok değerli üyelerine; danışma, yayın ve hakem kurullarında görev yaparak birikimlerini bizlerle paylaşan kıymetli hocalarımıza editör kurulu olarak teşekkür ederiz. "Davranış Bilimleri, Endüstriyel İlişkiler ve İşgücü, Halkla İlişkiler, İktisat, İletişim, İşletme, Kamu Yönetimi, Siyasi Bilimler, Uluslararası İlişkiler, Yöneylem Araştırma ve Yönetim Bilimi" alanlarındaki çalışmalarını kapsayan ve hakemli bilimsel bir dergi olan **R&S - Research Studies Anatolia Journal**, OCAK-NİSAN-TEMMUZ VE EKİM aylarında olmak üzere yılda dört sayı şeklinde yayın yapmaktadır.

2630-6441 e-ISSN numarası ile elektronik formatta yayın hayatına devam eden **R&S - Research Studies Anatolia Journal**; **Advanced Science Index, ASOS Index, Cosmos If, Directory of Research Journals Indexing (DRJI), EUROPUB, FERRIS STATE UNIVERSITY, GENERAL IMPACT FACTOR, GitHub, HARVARD LIBRARY, InfoBase Index, IPIndexing, ISSN, Ideonline, JIFACTOR, Journal Factor, LOWA STATE-California, San Francisco, Research Bib, Root Society for Indexing and Impact Factor Service (Root Indexing), Scientific Indexing Services (SIS) ve Türk Eğitim İndeksi (TEİ) gibi indeksler ve veri tabanlarında taranmaktadır.** Dergide değerlendirme süreci akademik etik kurallar çerçevesinde objektif ve tarafsız bir şekilde yürütülmektedir. Eser değerlendirme sürecinde, hakem ve yazarların isimlerinin gizlendiği çift kör hakemlik sistemi uygulanmaktadır.

Değerli çalışmalarınızla dergimize katkı sağlamanız, dünyada bilimin gelişmesi, insanlığa faydalı olması ve daha nitelikli bir dergi olması açısından bizler için çok önemlidir. Ayrıca bilim dünyasının siz değerli insanlarını yayın kurulu, danışma kurulu, hakem kurulu üyesi ve yazar olmak üzere **R&S - Research Studies Anatolia Journal** ailesinin bir üyesi olarak görmekten büyük gurur duyacağımızı belirtmek isteriz.

Yeni sayımızın hayırlı olması temennisi ile siz değerli bilim insanlarına, eserleri ile dergimize katkıda bulunan yazarlarımıza ve okurlarımıza **R&S - Research Studies Anatolia Journal** ailesi olarak teşekkür eder, saygılar sunarız.

Editör Kurulu

<http://dergipark.org.tr/rs>

rsanatolia@gmail.com

R&S
RESEARCH STUDIES
ANATOLIA JOURNAL

Vol/Cilt : 6
Issue/Sayı : 4
Yayın Tarihi : 20.10.2023
ISSN : 2630-6441
Toplam Makale Sayısı : 18

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

ARAŞTIRMA MAKALELERİ / RESEARCH ARTICLES

331-699

Selda FINDIKLI & Elif Sude SEVİM

TÜKETİMDE ETİK HEDONİZMİN AMBALAJ TASARIMINA YANSIMASI: TONY'S CHOCOLONELY ÖRNEĞİ

331-357

Reflection of Ethical Hedonism in Consumption on Packaging Design: The Example of Tony's Chocolonely

Kadir AKTAŞ

ECZANE İŞLETMELERİNDE TEMEL ETİK DEĞERLER: ANKARA İLİ ÖRNEĞİ

358-387

Basic Ethical Values in Pharmaceuticals: Case of Ankara Province

Gülferah ERTÜRKMEN

TÜRKİYE'DE DEZAVANTAJLI GRUPLAR VE İSTİHDAM

388-411

Disadvantaged Groups and Employment in Turkey

Armağan MACİT

İNSANSIZ HAVA ARAÇLARI VE VERİMLİLİK İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR BİBLİYOMETRİK ANALİZ

412-427

A Bibliometric Analysis on the Relationship Between Unmanned Aerial Vehicles and Productivity

Ayşe Meriç YAZICI

THE MEDIATING ROLE OF JOB SATISFACTION IN THE EFFECT OF PSYCHOLOGICAL EMPOWERMENT ON ORGANIZATIONAL CITIZENSHIP

428-451

Psikolojik Güçlendirmenin Örgütsel Vatandaşlık Üzerindeki Etkisinde İş Tatmininin Aracı Rolü

Hatip YURGİDEN

TÜRKİYE'DE GİG EKONOMİSİNİN İŞGÜCÜ PİYASASINA ETKİSİ: İŞİN OLSUN ÖRNEĞİ

452-472

The Impact of the Gig Economy on the Labor Market in Turkey: The Case of Isin Olsun

Selçuk Yasin YILDIZ	
ÜRÜN ÇEŞİTLİLİĞİNİN GÜCÜ: ÇOK FAZLA SEÇENEK MÜŞTERİ DENEYİMİNİ NASIL ETKİLER?	473-496
<i>The Power of Product Variety: How Does Too Much Choice Affect the Customer Experience?</i>	
Ömer Faruk ALADAĞ	
KÜRESEL GÖÇ HAREKETLERİNİN ULUSLARARASI İŞLETMECİLİK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	497-519
<i>Evaluation of Global Immigration Movements From an International Business Perspective</i>	
Nurcan CEYHAN	
INDIVIDUAL-STATE RELATIONSHIP FROM EAST TO WEST THROUGH COLLECTIVITIES: THE SOCIAL INDIVIDUAL IN CONFUCIAN, HEGELIAN, AND COMMUNITARIAN POLITICAL PHILOSOPHIES	520-537
<i>Doğu'dan Batı'ya Kolektiviteler Üzerinden Birey-Devlet İlişkisi: Konfüçyan, Hegelyan ve Komüniteryan Siyaset Felsefelerinde Toplumsal Birey Anlayışı</i>	
Halil İbrahim ÇELEBİ	
HATAY'DA DİNSEL İNANCIN MEKÂNSAL KARŞILIĞI OLAN NUSAYRİ ZİYARETGÂHLARININ KENT SOSYOLOJİSİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ	538-555
<i>Evaluation of Nusayri Visitations, which are the Spatial Equipment of Religious Belief in Hatay, in the Context of Urban Sociology</i>	
Hatice Gökçe DEMİREL	
DOĞA BİLİMLERİNDEN SOSYAL BİLİMLERE: ÖRGÜTSEL ENTROPİ	556-583
<i>From Natural Sciences to Social Sciences: Organizational Entropy</i>	
Ali ÇİÇEK & Abdullah TURAN	
PUBLIC DIPLOMACY, MIGRATION AND REFUGEE POLITICS: THE CASE OF TÜRKİYE	584-613
<i>Kamu Diplomasisi, Göç ve Mülteci Siyaseti: Türkiye Örneği</i>	
Gamze KIRVAÇ & Barış ARMUTCU	
BİR ÖRGÜTSEL TÜKETİCİ OLARAK ÇALIŞANLARIN PERFORMANSLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER	614-635
<i>Factors Affecting the Performance of Employees As An Organisational Consumer</i>	
Sezin AÇIK TAŞAR	
A BIBLIOMETRIC ANALYSIS RELATED TO GREEN ACCOUNTING	636-651
<i>Yeşil Muhasebeye İlişkin Bir Bibliyometrik Analiz</i>	

Serkan DORU	
DİJİTAL KAMU HİZMETİ KAVRAMININ BİBLİYOGRAFİK BİR ANALİZİ	652-679
<i>A Bibliographic Analysis of the Concept of Digital Public Service</i>	
Hülya ER	
BIST-100 ENDEKSİNDE İŞLEM GÖREN MEVDUAT BANKALARININ FİNANSAL PERFORMANSLARININ İNCELENMESİ	680-699
<i>Investigation of Financial Performances of Deposit Banks Traded in BIST-100 Index</i>	
DERLEME MAKALELER / REVIEW ARTICLES	700-757
Engin BOZTEPE	
YABAN HAYATI SUÇLARIYLA MÜCADELEDE ADLİ MUHASEBE YAKLAŞIMI	700-728
<i>Forensic Accounting Approach in Combating Wildlife Crimes</i>	
İbrahim YIKILMAZ	
AN EVALUATION OF DIGITAL GOVERNANCE VISION AND CURRENT PRACTICES WITHIN THE FRAMEWORK OF PARTICIPATORY MANAGEMENT ON THE OCCASION OF THE 100TH ANNIVERSARY OF THE REPUBLIC	729-757
<i>Cumhuriyetin 100. Yıl Dönümünde Dijital Yönetişim Vizyonu ve Güncel Uygulamaların Katılımcı Yönetim Çerçevesinde Değerlendirilmesi</i>	

**KÜRESEL GÖÇ HAREKETLERİNİN ULUSLARARASI İŞLETMECİLİK
AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Evaluation of Global Immigration Movements From an International Business Perspective

Ömer Faruk ALADAĞ

Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik Bölümü, omer.aladag@inonu.edu.tr, Malatya/Türkiye
<https://orcid.org/0000-0002-5176-679X>

Doi: <https://doi.org/10.33723/rs.1355183>

Aladağ, Ö. F. (2023). “Küresel göç hareketlerinin uluslararası işletmecilik açısından değerlendirilmesi”. R&S- Research Studies Anatolia Journal, 6(4). 497-519.

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi/ Arrived Date: 24.08.2023

Kabul Tarihi / Accepted Date: 19.09.2023

Yayınlanma Tarihi / Published Date: 20.10.2023

ÖZ

Bu makale, küresel göç ve uluslararası işletmecilik alanına yansımalarını incelemektedir. Küresel göç ve ticari faaliyetlerin kesişme noktasındaki çok yönlü etkilerin, stratejik uyarlamaların ve ortaya çıkan eğilimlerin kapsamlı bir analizini sunmaktadır. Bireylerin sınır ötesi hareketiyle karakterize edilen küresel göç, ekonomik fırsatlar ve jeopolitik olaylardan çevresel değişiklikler ve sosyal isteklere kadar çeşitli faktörler tarafından yönlendirilmektedir. Uluslararası işletmeler de bu süreci şekillendiren aktif katılımcılar olarak demografik değişimler, yetenek hareketliliği, kültürel çeşitlilik ve sosyoekonomik dönüşümlerde pay sahibi olmakta, bunlardan kaynaklanan zorlukların üstesinden gelmekte ve fırsatları değerlendirmektedir. Küresel göçün uluslararası iş dünyası üzerindeki etkileri derin ve geniş kapsamlıdır. Göçmenler, ev sahibi ekonomilere farklı uzmanlık, yenilikçi düşünce ve yeni bakış açıları katabilirken sınır ötesi iş birliğini teşvik etmekte ve kültürel çeşitliliği artırmaktadır. Uluslararası işletmeler için bu etkiler işgücü piyasaları, şirket stratejileri, inovasyon dinamikleri ve yetenek yönetimi alanlarında da kendini göstermektedir. İleriye baktığımızda, teknoloji odaklı hareketlilik, nitelikli göçmenlik rekabeti ve iklim kaynaklı göç gibi yeni trendler uluslararası işletmeciliği yeniden şekillendirmeye hazırlanmaktadır. İşletmeler, sürekli gelişen küresel ortamda başarılı olmak için uyarlanabilirliği, kültürel duyarlılığı ve teknolojik yenilikçiliği benimseyerek uyum sağlamalıdır. Yenilikçilik, ekonomik büyüme ve toplumsal kapsayıcılık yoluyla işletmeler ve toplumlar küresel göçün olumlu etkilerinden yararlanabilirler.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İşletmecilik, Göç, Uyum Stratejileri

ABSTRACT

This article examines global migration and its implications for international business. It provides a comprehensive analysis of the multifaceted influences, strategic adaptations and

emerging trends at the intersection of global migration and business activities. Global migration, characterized by the cross-border movement of individuals, is driven by a variety of factors, from economic opportunities and geopolitical events to environmental changes and social aspirations. As active participants in shaping this process, international businesses have a stake in demographic shifts, talent mobility, cultural diversity and socioeconomic transformations, overcoming challenges and seizing opportunities. The impacts of global migration on international business are profound and far-reaching. Migrants can bring diverse expertise, innovative thinking and new perspectives to host economies, while fostering cross-border cooperation and increasing cultural diversity. For international businesses, these effects are also reflected in labor markets, corporate strategies, innovation dynamics and talent management. Looking ahead, new trends such as technology-driven mobility, competition for skilled migration and climate-driven migration are poised to reshape international business. Businesses must adapt by embracing adaptability, cultural sensitivity and technological innovation to thrive in an ever-evolving global environment. Through innovation, economic growth and social inclusion, businesses and societies can benefit from the positive effects of global migration.

Keywords: International Business, Migration, Adaptation Strategies

GİRİŞ

Küresel göç hareketleri, günümüzde en çok tartışılan konulardan biri olarak ön plana çıkmaktadır (Castles, 2010:1565). Uluslararası Göç Örgütü verilerine göre 281 milyon insan kendi ülkesinin dışında yaşamakta ve bu sayının üçte ikisini iş amaçlı göç edenler oluşturmaktadır (IOM, 2021). Küresel göçün, demografik değişimler ve kültürel alışverişin ötesine uzanan çok yönlü etkileri vardır. Uluslararası ticaret ve işletmecilik de küresel göçün

derin etki yarattığı alanlar arasında yer almaktadır. Bu çalışma, küresel göç hareketleri ve uluslararası işletmecilik dinamikleri arasındaki karmaşık ilişkiyi incelemektedir.

Küresel göç kavramı, herhangi bir sebeple bireylerin normalde ikamet ettikleri ülke sınırlarından geçici veya kalıcı olarak ayrılmaları olarak tanımlanabilir (IOM, 2021). Küresel göç ve uluslararası işletmeciliğin iç içe geçmesi, kapsamlı bir araştırmayı gerektiren bir olgudur. Modern dünya ekonomisi, birbirine bağlı pazarlar, küresel tedarik zincirleri ve kültürler arası iletişim ağları ile karakterize edilmektedir (Herod, 2000). Bu bağlamda, insanların sınırlar ötesi hareketleri, yerleşik iş normlarını hem bozabilecek hem de canlandırabilecek bir değişim etmenidir.

Küresel göç ve uluslararası işletmecilik arasındaki etkileşimi anlamak çeşitli nedenlerden dolayı önemli bir çabadır. Öncelikle bireylerin uluslararası hareketi çeşitli ülkelerdeki işgücünün yapısını doğrudan etkilemektedir. Nitelikli göçmenler ulusal işgücü havuzunu genişletebilir ve uzmanlık gerektiren sektörlerde kritik boşlukları doldurabilirler (Cerdin, Dine ve Brewster, 2014:152). Aynı zamanda, vasıfsız göçmenler de tarım ve inşaat gibi emek yoğun sektörlerde işgücü eksikliklerini giderebilir (Borjas, 1995:5). Sonuç olarak küresel göç, insan sermayesinin mevcudiyetini ve dağılımını şekillendirerek işletmelerin küresel rekabet dinamiklerini şekillendirmektedir (Edo, 2019:922). İkinci olarak küresel göç, bilgi transferi ve inovasyonun uluslararası yayılımına katkıda bulunabilir (Williams, 2007:361). Farklı arka planlardan gelen çalışanların bakış açılarının çarpışması, karmaşık sorunlara yeni çözümler üreterek inovasyonu hızlandırabilir ve şirketlerin rekabet gücünü artırabilir (Wang, 2015:133). Diğer yandan göçmen girişimciler yerleştikleri ülkelerde yeni iş modelleri ortaya koyarak daha canlı ve dinamik bir iş ekosistemini destekleyebilirler (Duan, Kotey ve Sandhu, 2021:711).

Potansiyel faydalarına rağmen, küresel göç uluslararası işletmecilik için belirli zorlukları ve engelleri de beraberinde getirmektedir (Hajro vd., 2023:1134). Göç politikaları ve yasal hususlar ülkeler arasında büyük farklılıklar göstermekte ve bu durum işletmeler için karmaşık

bir ortam yaratmaktadır (Boucher, 2020:2533). Vize kısıtlamaları ve bürokratik engeller, nitelikli profesyonellerin hareketini engelleyerek küresel yeteneklere dayanan sektörler için kısıtlılıklar yaratabilir (Kerr, Kerr ve Lincoln, 2015:115). Ayrıca, adil muamele, işçi hakları ve göçmen işçilerin istismar edilme potansiyeline ilişkin etik kaygılar da işletmelerin dikkatli olmasını gerektirmektedir (Davies, 2019; Jureidini, 2010:294).

Bu çalışma, uluslararası işletmelerin küresel göç hareketlerinin dinamik ve karmaşık bağlamıyla nasıl baş edebilecekleri konusunu araştırmaktadır. Küresel göçün önemi, sonuçları ve zorluklarını incelerken işletmelerin bu değişen ortama uyum sağlamak için kullanabilecekleri çeşitli stratejileri ele almaktadır. Çalışma, şu araştırma sorularına cevap aramaktadır: 1) Küresel göç hareketlerinin sebepleri ve işletmeler için sonuçları nelerdir? 2) İşletmeler göç hareketlerinden azami faydalanmak ve dezavantajları en aşağı düzeye indirmek için hangi stratejileri uygulamalıdır? 3) Göç hareketlerinin geleceğini etkileyen trendler nelerdir ve işletmeler geleceğe nasıl hazırlanmalıdır? Bu soruları cevaplamak için literatür analizi yönteminden faydalanılmıştır. Yazında küresel göç ve uluslararası işletmecilik konularını işleyen çalışmalar taranmış ve araştırma soruları için sağladıkları içgörüler sonraki bölümlerde özetlenmiştir.

KÜRESEL GÖÇÜ TEŞVİK EDEN FAKTÖRLER

Küresel göç, birbiriyle bağlantılı çeşitli etmenlerin etkileşimiyle gerçekleşen karmaşık bir olgudur. Küresel göçün itici güçleri ekonomik, sosyal, siyasi, çevresel ve kültürel bileşenleri kapsamaktadır (Giuntella vd., 2018:102). Bu faktörler bireylerin ve toplulukların yeni fırsatlar ve daha iyi bir yaşam arayışıyla yola çıkma kararlarını şekillendirmektedir.

Ekonomik hususlar, küresel göçün başlıca itici güçleri arasında yer almaya devam etmektedir (Borjas, 2014:1). Ülkeler arasında gelir, istihdam fırsatları ve yaşam standartları yönünden eşitsizlikler, bireyleri daha iyi imkanlara ulaşmak için arayışa sokmaktadır. Gelişmiş ülkeler genellikle daha yüksek ücretler ve hayat standartlarıyla göçmenler için çekim noktası

olmaya devam etmektedir (Doerschler, 2006:1100). Öte yandan döviz kazanarak ailelerini desteklemek, uluslararası göçmenler için önemli bir motivasyondur (Mandelman ve Zlate, 2012:196). Ekonomik amaçlı göç saiki hem nitelikli hem de vasıfsız işgücü akışına sebep olarak göç veren ve göç alan ülkelerin demografik ve işgücü dinamiklerini önemli ölçüde etkileyebilir (Brücker vd., 2021:497).

Siyasi istikrarsızlık ve çatışma ortamları, küresel göçün zorlayıcı etkenlerinden biridir (Jolof vd., 2022:46). Bu durumda bireylerin kendilerini güvende hissetmek için ülkelerinden kaçıktan başka seçenekleri yoktur (Castles, 2006). Hangi sebepten kaynaklandığından bağımsız olarak şiddet içeren çatışmalar toplumları parçalamakta ve insanları başka ülkelere sığınmaya zorlamaktadır. Çatışma temelli ortaya çıkan mülteci akınları, uluslararası toplumu zorlamayan konular arasında yer almaktadır (Canefe, 2016:9).

Küresel göçün nispeten daha yeni olan itici güçlerinden biri ise çevresel faktörlerdir. Doğal afetler, kaynak kıtlığı ve iklim değişikliği dahil olmak üzere çevresel değişiklikler, göç kararlarında giderek daha önemli bir rol oynamaktadır (Kaczan ve Orgill-Meyer, 2020). Yükselen deniz seviyeleri, kuraklık ve çevre kirliliği, geçimleri tarıma veya kıyı bölgesi turizmine bağlı olan insanların yaşam alanlarını kaybetmesine yol açabilir (Beine ve Jeusette, 2021:293). Çevresel faktörlerden kaynaklı göç hareketleri, uluslararası politika yapıcı kurumların gündemine sonradan giren en önemli konulardan birisi olmuştur (Perch-Nielsen, Battig ve Imboden, 2008:375).

Aile birleşimi ve sosyal ağlar göç kararlarında önemli rol oynayan diğer faktörler arasındadır (Patel ve Vella, 2013:1249). Bireyler göç ettikten sonra, genellikle yakınlarını kendilerine katılmaya teşvik eden topluluklar ve sosyal ağlar oluştururlar. Bu durum bireylerin özellikle sosyal ağlarının güçlü olduğu ülkelere göç etmesini teşvik etmekte, göç alan ülkelere diaspora oluşumuna imkan tanımaktadır (Gamlen, 2014:180; Sinatti ve Horst, 2015:134).

Yurtdışında eğitim ve kariyer fırsatlarına erişim, özellikle öğrenciler ve profesyoneller için başlıca göç etme sebepleri olarak önemlerini korumaktadır. Yeni beceriler ve nitelikler edinmek için yabancı ülkelere göçmüş olan bireyler eğitimleri bitince ev sahibi ülkede kalmayı tercih edebilirler (Docquier ve Rapoport, 2012:681). Beyin kazanımı denilen bu olgu ev sahibi ülkeler için faydalı olsa da göç veren ülke için nitelikli insan kaybı anlamına gelen beyin göçüyle sonuçlanmaktadır (Stark, Helmenstein ve Prskawetz, 1997:227).

Ayrımcılık ve baskı, özellikle bireylerin kimliklerini ifade etmede ve yaşamada kısıtlandıkları durumlarda kuvvetli bir göç sebebi olabilir (Song, 2018:385). Göçmenler, misilleme korkusu olmadan kimliklerini ifade etmek ve inançlarını uygulamak için daha fazla özgürlük sağlayan ortamlar arayabilir (Alessi, 2016:204). Ayrıca, diaspora topluluklarıyla olan kültürel bağlar, bireyleri kültürlerinin daha iyi temsil edildiği ülkelere göç etmeye sevk edebilir.

Son olarak iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, küresel göçü kolaylaştıran en önemli etmenlerden birisi olarak ön plana çıkmaktadır (Komito, 2011:1075). İnternet ve sosyal medya yurt dışındaki fırsatlar, varış noktaları ve göç deneyimleri hakkında bilgi paylaşımını kolaylaştırmaktadır (Dekker ve Engbersen, 2014:401). Bilgiye kolay erişim insanların farkındalığını artırmakta ve göç isteklerinin güçlenmesine yol açmaktadır (Borkert, Fisher ve Yafi, 2018:2; Dekker vd., 2018:4).

KÜRESEL GÖÇÜN ULUSLARARASI İŞLETMECİLİĞE YANSIMALARI

İşgücü Piyasası Etkileri

Nitelikli göçmenler genellikle ev sahibi ülkelerin işgücü piyasalarına yeni uzmanlıklar, fikirler ve farklı bakış açıları getirmektedir (Hunt ve Gauthier-Loiselle, 2010:32). Onların varlığı araştırma ve geliştirme atılımlarını, teknolojik ilerlemeleri ve sektörler arası bilgi

transferini teşvik etmektedir (Stuen, Mobarak ve Maskus, 2012:1143). Göçmen bilim insanları, mühendisler ve profesyoneller, işgücünün beceri düzeyini yükselterek ve inovasyona dayalı büyümeyi destekleyerek ev sahibi ülkeler için rekabet avantajları oluştururlar (Bratti ve Conti, 2018).

Öte yandan küresel göç, işgücü piyasalarındaki mesleki dağılımı şekillendirebilir. Göçmenler işgücü eksikliği olan alanlara girebilir ve bu da belirli sektörlerde yabancı işçilerin yoğunlaşmasına yol açabilir (Edo, 2019:925). İşgücünün bu şekilde yeniden dağılımı ücretleri, belirli becerilere olan talebi ve iş piyasasının genel yapısını etkiler (Ottaviano ve Peri, 2012:157). Göçmen işgücü, geçici veya mevsimsel işçi ihtiyacı duyan sektörlerdeki boşlukları doldurarak işgücü piyasasının esnekliğini artırabilir. Tarım, konaklama ve inşaat sektörleri, dalgalanan talebi karşılamak için göçmen işçi kullanan sektörlerdendir (Joppe, 2012:662; Molinero-Gerbeau, López-Sala ve Şerban, 2021:1). Bu esneklik ekonomik istikrara katkıda bulunur ve işgücü eksikliklerinden kaynaklanan aksaklıkları önler. Bununla birlikte yerli ve göçmen işçilerin iş bulmak için rekabete girmesine yol açabilir ve sonuç olarak belirli mesleklerde ücretler düşebilir (Brücker ve Jahn, 2011:286). İşgücü arz ve talep dinamiklerinin dikkatli bir şekilde değerlendirilmesi, tüm çalışanların çıkarlarını dengelemek için önemlidir.

İnovasyon ve Bilgi Transferi

Küresel göç, ev sahibi ülkelerde çeşitli uzmanlık ve becerilere sahip bir yetenek havuzunun oluşmasına yardım etmektedir. Özellikle nitelikli göçmenler, multidisipliner iş birliğine ve yenilikçi sorun çözmeye katkıda bulunan deneyimlere ve bakış açılarına sahip olabilir (Wigger, 2022:449). Bu çeşitlilik, homojen bir ortamda ortaya çıkma ihtimali daha düşük olan yeniliklere yol açabilir. Göçmenlerin farklı kültürel arka planları ve bilişsel çeşitlilikleri yenilikçi düşünceyi tetiklemede önemli bir rol oynar (Stephan, 2010:83). Kültürel farklılıklar takımları varsayımlara meydan okumaya, farklı bakış açıları benimsemeye ve alternatif çözümler keşfetmeye teşvik eder (Elia, Petruzzelli ve Piscitello, 2019:206). Bu düşünce

çeşitliliği, bireylerin yeni fikirler geliştirmek için farklı kültürel bağlamlardan ilham aldığı bir yaratıcılık kültürünü besler (Bouncken, Brem ve Kraus, 2016:2).

Göçmen girişimciler sıklıkla startup'lar ve teknoloji girişimleri aracılığıyla inovasyon ekosistemine katkı sunmaktadır (Schäfer ve Henn, 2018:317). Örneğin Silikon Vadisi, teknolojik ilerlemesinin çoğunu göçmen girişimcilere ve profesyonellere borçludur (Sasnal, 2023:202). Göç hareketleri beyin kazanımını kolaylaştırarak ev sahibi ülkelerin inovasyon kabiliyetlerini artırırken göç veren ülkeler ise nitelikli beyinlerini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalabilir (Stark, Helmenstein ve Prskawetz, 1997:227). Ancak göç olgusuna daha dinamik bir bakış açısıyla yaklaşıldığında yetenekli göçmenlerin iki ülke arasında hareket ederek her ikisinin de yeni bilgi ve deneyimlerle zenginleştirilmesi sonucunu veren beyin dolaşımı kavramı ortaya çıkmaktadır (Le, 2008:618). Beyin dolaşımı yoluyla göçün faydaları daha geniş bir alana yayılmakta ve uluslararası inovasyon ağlarının oluşumu kolaylaşmaktadır (Blachford ve Zhang, 2014:206).

Küresel göç bilgi transferini geliştirirken, aynı zamanda zorluklar da ortaya çıkarmaktadır. Dil engelleri, akademik niteliklerdeki farklılıklar ve becerilerin tanınması ihtiyacı, göçmenlerin ev sahibi ülkelerin inovasyon ekosistemlerine entegrasyonunu engelleyebilir (Ferrer ve Riddell, 2008:186; Peixoto, 2001:33). Bu zorlukların üstesinden gelmek için kimlik bilgilerinin tanınmasını ve dil öğrenimini kolaylaştıran politikalar gerekmektedir. Küresel göç, özellikle beyin göçü ile ilgili etik hususları da gündeme getirmektedir. Ev sahibi ülkeler beyin kazanımından faydalanırken, göç veren ülkeler gelişimlerini aksatacak derecede beceri kaybı yaşayabilir. Ev sahibi ülkelerdeki beyin kazanımı ile göç veren ülkelerdeki beyin dolaşımı ve becerilerin elde tutulması arasındaki dengeyi sağlamak, önemi giderek artan bir çabadır (Brock ve Blake, 2017:558; Okeja, 2017:133).

Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Küresel göç hareketlerinin etkili olduğu başka bir alan doğrudan yabancı yatırımlardır (Enderwick vd., 2011). Ülkeler arası kaynak transferi penceresinden bakıldığında göç hareketlerinin doğrudan yabancı yatırımları kolaylaştırıcı etkisi olduğunu gösteren çalışmalar mevcuttur (Gheasi ve Nijkamp, 2017:31). Özellikle göçmenlerin sahip olduğu sosyal ağların hem ev sahibi hem göç veren ülke arasındaki ilişkileri geliştirdiği ve bu yolla doğrudan yabancı yatırımlara olumlu etki ettiği ileri sürülmüştür (Javorcik vd., 2011:231). Öte yandan göçün doğrudan yabancı yatırım üzerindeki olumlu etkisini bazı araştırmacılar sadece göçmenlerin nitelikli olduğu durumlarda geçerli görmüşlerdir (Cuadros vd., 2019:318; Gheasi vd., 2013:73).

ULUSLARARASI İŞLETMELER İÇİN KÜRESEL GÖÇ HAREKETLERİNE UYUM SAĞLAMA STRATEJİLERİ

Örgütsel Çeşitlilik ve Kapsayıcılık Stratejileri

Küresel göçün giderek hızlandığı çağımızda işletmeler, stratejilerini işgücü çeşitliliğine uyum sağlayacak şekilde uyarlamalıdır. Uluslararası işletmeler çok kültürlü ortamların karmaşıklığı içinde yol alırken, çeşitlilik ve kapsayıcılık girişimlerinin stratejiye entegrasyonu büyük önem kazanmaktadır.

Uluslararası şirketlerin küresel göçe uyum sağlama stratejilerinin merkezinde kapsayıcı bir örgüt kültürünün geliştirilmesi yatmaktadır (Ng, Rajendran ve Waheduzzaman, 2023:267; Van Riemsdijk, Basford ve Burnham, 2016:21). Çeşitliliğe değer veren ve kapsayıcılığı teşvik eden bir örgüt kültürü, yalnızca en iyi yetenekleri çekmekle kalmaz, aynı zamanda farklı arka planlardan gelen çalışanlar arasında aidiyet duygusunu da geliştirir (Bryer, 2020:641; Korkmaz vd., 2022:3). Şirketler bunu, farklılıkları kabul eden ve kariyer gelişimi için eşit fırsatlar sunan politikalar oluşturarak başarabilir. Kapsayıcılık ve çeşitlilik, şirketlerin işe alım süreçlerinden başlayarak bütün insan kaynakları uygulamalarına yayılmalıdır (Chamberlain, 2016:199). Uluslararası şirketler, yetenek yönetimi ve işe alım uygulamalarını yenileyerek küresel göçten

avantaj sağlayabilir (Crowley-Henry ve Al Ariss, 2018:2054). Hedefli işe alım stratejileri aracılığıyla proaktif olarak farklı yetenekler aramak, inovasyonu teşvik edebilecek ve problem çözüme yeteneklerini geliştirebilecek çeşitli bakış açıları getirir (Kossek, Markel ve McHugh, 2003:328; O'Meara, Culpepper ve Templeton, 2020:312).

Çeşitlilik ve kapsayıcılık stratejileri kültürler arası yetkinlik gelişimini de kapsamalıdır (Bhawuk ve Brislin, 2000:162). Çalışanların kendi kültürel ortamlarının dışında etkili bir şekilde çalışma becerilerini geliştirecek eğitim ve kaynakların sağlanması çok önemlidir (Waxin ve Panaccio, 2005:51). Kültürler arası yetkinlik, çalışanların farklı bakış açılarına saygı duymalarını, takım arkadaşlarıyla kültürel hassasiyetlere uygun şekilde iletişim kurmalarını ve çok uluslu ekipler içinde verimli iş birlikleri geliştirmelerini sağlar (Yari vd., 2020:210). Bu kapsamda kültürel farkındalık programları uygulamak, kültürel çeşitliliğe sahip bir işgücü arasında karşılıklı saygı ve anlayışı teşvik etmek açısından faydalı olabilir (Shepherd, 2019:5). Bu programlar, kültürel nüansları, iletişim tarzlarını ve potansiyel önyargıları ele alan ve nihayetinde uyumlu bir çalışma ortamını teşvik eden atölye çalışmaları, seminerler ve kültürler arası eğitim oturumları biçiminde yürütülebilir (Smith-Miller vd., 2010:23).

Küresel Yetenek Yönetimi

Küresel yetenek yönetimi, küresel göçten kaynaklanan yetenek ihtiyaçlarını öngören stratejik işgücü planlamasıyla başlar (Yildiz ve Esmer, 2023:94). İşletmeler, yetenek edinme çabalarını gelişen iş talepleriyle uyumlu hale getirmek için beceri boşluklarını, gelişmekte olan pazarları ve kültürel farklılıkları analiz etmelidir (Collings ve Mellahi, 2009:304). Stratejik planlama, işletmelerin farklı kültürlerden gelen yetenekleri çekmek ve barındırmak için hazır olmasını sağlar (Scholz, 2012:845). Küresel göçe uyum sağlamak, yetenek kazanımına proaktif bir yaklaşım gerektirir. İşletmeler, işe alım stratejilerini farklı yetenek havuzlarını hedefleyecek şekilde genişletmelidir. Dijital platformlardan, stratejik ortaklıklardan ve uluslararası iş

fuvarlarından yararlanmak, kuruluşun büyümesine katkıda bulunabilecek yetenekli profesyonellerin belirlenmesine yardımcı olabilir.

Küresel yetenek yönetimi, kültürler arası farklılıkları dikkate alan işe uyum programları gerektirir. Göçmen çalışanlar genellikle yeni çalışma ortamlarına uyum sağlamada zorluklarla karşılaşır ve uyum programları bu zorlukları hafifletebilir. Kültürel oryantasyon, dil eğitimi ve mentorluk sağlanması, yeni işe alınanların örgüte uyumunu ve katkı vermesini hızlandırır (Earley ve Mosakowski, 2004:151).

Yetenek geliştirme programları küresel yetenek yönetiminin vazgeçilmez bileşenlerinden birisidir (Pruis, 2011:206). İşletmeler çalışanlarına, sektör trendlerine uygun ve farklı becerileri geliştiren sürekli öğrenme fırsatları sunmalıdır (Garavan, Carbery ve Rock, 2012:5). Göçmen profesyonellere, becerileri ile ev sahibi ülkenin iş piyasası gereksinimleri arasındaki boşlukları doldurmalarına yardımcı olacak eğitim programları önerilmelidir (Hajro vd., 2019:333). Küresel göç karşısında yetenekleri elde tutmak, özel olarak tasarlanmış stratejileri gerektirir. Net kariyer yolları, performans ödüllendirmesi ve ilerleme fırsatları sağlamak, çalışanların örgüte bağlılığını sağlar (Yap vd., 2010:519). İşletmeler ayrıca aidiyet duygusunu teşvik eden kapsayıcı ve destekleyici bir çalışma ortamı yaratmalıdır.

Küresel göçler genellikle işgücünün farklı coğrafi konumlara dağılmasına neden olur. İşletmeler sanal iş birliği araçlarını ve uzaktan çalışma düzenlemelerini benimseyerek bu duruma uyum sağlayabilir (Alsharo, Gregg ve Ramirez, 2017:479). Bu yaklaşım, çalışanlar için esneklik ve iş-yaşam dengesi sağlarken şirketlerin küresel yetenek havuzlarından daha fazla yararlanmalarına olanak tanır. Küresel göçe uyum sağlamak için işletmeler, çalışanların farklı ofisler ve bölgeler arasında hareket etmesini kolaylaştıran küresel hareketlilik programları uygulayabilir (McNulty ve De Cieri, 2016:12). Bu programlar kültürler arası deneyimleri, bilgi paylaşımını ve farklı ekipler arasında en iyi uygulamaların aktarılmasını sağlayabilir.

Son olarak küresel yetenek yönetimi veri odaklı olmalıdır. İşletmeler stratejilerinin etkinliğini çalışan memnuniyeti, elde tutma oranları ve çeşitlilik temsili gibi ölçütler aracılığıyla ölçmelidir. Veri analitiği araçları, sürekli iyileştirmeye ve kanıta dayalı karar almaya rehberlik eden içgörüler sağlar.

Göçmenlik Düzenlemeleri İçin Politik Stratejiler

İşletmeler küresel göç hareketlerinden azami derecede faydalanmak ve zorlukları en aza indirmek için göçmenlik düzenlemeleri konusunda proaktif bir rol üstlenmelidir. Küresel göçe uyum için hükümetler nezdinde iş dünyasının avantajına olan uygulamaların desteklenmesi, uluslararası şirketlerin başvurduğu önemli stratejilerden birisi olarak öne çıkmaktadır (Champlin ve Hake, 2006:53).

Farklı beceri seviyelerine ve mesleklere göre uyarlanmış çeşitli vize kategorilerinin savunuculuğunu yapmak, işletmelerin ihtiyaç duydukları yeteneklere erişmelerini kolaylaştıracaktır (Doran, Gelber ve Isen, 2022:2501). Geçici çalışma vizeleri, projeye özel vizeler ve girişimci vizeleri gibi esnek vize seçeneklerinin uygulanması, işletmelerin bir yandan küresel yetenek havuzlarından faydalanmalarını sağlarken diğer yandan da gelişen iş gereksinimlerine uyum sağlamalarına olanak tanır.

İşletmeler, kolaylaştırılmış ve verimli yetenek hareketliliği süreçlerini savunmalıdır. Vize başvuru prosedürlerinin basitleştirilmesi, işlem sürelerinin kısaltılması ve bürokratik engellerin en aza indirilmesi, nitelikli profesyonellerin sınır ötesi hareketini kolaylaştıracak ve işletmelerin doğru yeteneklere doğru zamanda erişebilmelerini sağlayacaktır (Gonzalez, 2022:195). Küresel olarak hareket halinde olan profesyonellerin becerilerinden yararlanmak için işletmeler, yabancı niteliklerin tanınmasına yönelik kolaylaştırılmış süreçleri savunmalıdır. Bu tanıma, nitelikli göçmenlerin gereksiz engellerle karşılaşmadan ev sahibi ülkenin işgücüne sorunsuz bir şekilde entegre olabilmelerini sağlayacaktır.

SONUÇ

Küresel göç ve uluslararası işletmeler arasındaki etkileşim ekonomileri, sektörleri ve toplumları şekillendiren bir güç haline gelmiştir. Bu makalede küresel göç eğilimlerinin karmaşık dinamikleri, çok yönlü etkileri ve işletmelerin bu olguya stratejik adaptasyon yöntemleri araştırılmıştır.

Çalışmanın ulaştığı sonuçlardan biri, küresel göç ve uluslararası işletmeciliğin kesişim alanının dikkatli analizler, yenilikçi yaklaşımlar ve bilinçli politikalar gerektiren sosyal ve kültürel bir olgu olduğudur. Küresel göç, ekonomik fırsatlar ve jeopolitik olaylardan çevresel değişiklikler ve sosyal isteklere kadar uzanan çok sayıda faktör tarafından yönlendirilmektedir. Bu dinamik insan hareketliliği, uluslararası işletmeleri farklı beceriler ve bakış açılarıyla beslemektedir. İnsanlar ve işletmeler yeni ufuklar aramak, fırsatlar yaratmak ve karşılıklı büyümeyi teşvik etmek için sınırları aştıkça, işletmeler ve göçmenler arasındaki iş birliği küreselleşmenin özünü oluşturmaktadır.

Bu araştırmada, uluslararası işletmelerin küresel göç olgusunun sadece gözlemcileri olmadıkları, aksine bu olgunun gidişatına etki eden aktif katılımcılar oldukları görülmüştür. İster çok uluslu şirketler ister yerel girişimler olsun, işletmeler kendilerini küresel göçten kaynaklanan çeşitli faktörlerin etkisinde bulmaktadırlar. Demografik değişimler, yetenek hareketliliği, kültürel çeşitlilik ve sosyoekonomik dönüşümlerden kaynaklanan zorlukların üstesinden gelme ve fırsatları değerlendirme gerekliliğiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. İşletmeler, stratejik tercihleri, pazar yaklaşımları ve politika savunuculukları aracılığıyla küresel göçün karmaşık ağını etkilemekte ve bu ağdan etkilenmektedir.

Küresel göçün uluslararası iş dünyası üzerindeki etkileri geniş kapsamlı ve çok yönlüdür. İşgücü piyasaları, inovasyon dinamikleri ve yetenek yönetimine kadar küresel göç, iş faaliyetlerinin çeşitli alanlarında yer bulmaktadır. Göçmenler, ev sahibi ülkelerin ekonomilerine yeni bakış açıları, farklı uzmanlıklar ve yenilikçi düşünceler aşlamaktadır.

Uluslararası işletmeler bu dinamik işgücüne uyum sağladıkça yeni fikirlerin birleşmesi, geleneklerin harmanlanması ve yeni fırsatların ortaya çıkması hızlanacaktır.

Geleceğe bakıldığında, küresel göç ve uluslararası iş dünyasının hem zorluklar hem de fırsatlar vaat ettiği görülmektedir. Teknoloji odaklı hareketlilik, nitelikli göçmenlik rekabeti ve iklim kaynaklı göç gibi yeni trendler, işletmelerin küresel ölçekte çalışma ve birbiriyle etkileşim biçimlerini yeniden şekillendirmeye başlamıştır. Bu eğilimler, işletmeleri sürekli gelişen bir pazarda rekabetçi kalabilmek için uyarlanabilirliği, kültürel duyarlılığı ve teknolojik yenilikçiliği benimsemeye zorlamaktadır.

Sonuç olarak, küresel göç ve uluslararası işletmecilik arasındaki sinerji, şirketlerin ve insanların coğrafi sınırları aştığı noktalarda kesişen bir etkileşim göstermektedir. İşletmeler farklı işgücü dinamikleri ve sosyo-kültürel farklılıklarla baş etmeye çalışırken yenilikçiliği, ekonomik büyümeyi ve toplumsal kapsayıcılığı teşvik etmek için küresel göçe stratejik olarak yaklaşmalıdır. Stratejik adaptasyon, ileri görüşlü politikalar, çeşitlilik ve iş birliğine bağlılık yoluyla uluslararası işletmeler gelişen bir dünyada olumlu değişim için katalizör rolünü benimseyebilirler.

KAYNAKÇA

- Alessi, E. J. (2016). Resilience in sexual and gender minority forced migrants: A qualitative exploration. *Traumatology*, 22(3), 203-213.
- Alsharo, M., Gregg, D., & Ramirez, R. (2017). Virtual team effectiveness: The role of knowledge sharing and trust. *Information & Management*, 54(4), 479-490.
- Beine, M., & Jeusette, L. (2021). A meta-analysis of the literature on climate change and migration. *Journal of Demographic Economics*, 87(3), 293-344.
- Bhawuk, D., & Brislin, R. (2000). Cross-cultural training: A review. *Applied Psychology*, 49(1), 162-191.

- Blachford, D. R., & Zhang, B. (2014). Rethinking international migration of human capital and brain circulation: The case of Chinese-Canadian academics. *Journal of Studies in International Education, 18*(3), 202-222.
- Borjas, G. J. (1995). The economic benefits from immigration. *Journal of Economic Perspectives, 9*(2), 3-22.
- Borjas, G. J. (2014). *Immigration economics*. Harvard University Press.
- Borkert, M., Fisher, K. E., & Yafi, E. (2018). The best, the worst, and the hardest to find: How people, mobiles, and social media connect migrants in (to) Europe. *Social Media+ Society, 4*(1), 2056305118764428.
- Boucher, A. K. (2020). How 'skill' definition affects the diversity of skilled immigration policies. *Journal of Ethnic and Migration Studies, 46*(12), 2533-2550.
- Bouncken, R., Brem, A., & Kraus, S. (2016). Multi-cultural teams as sources for creativity and innovation: The role of cultural diversity on team performance. *International Journal of Innovation Management, 20*(01), 1650012.
- Bratti, M., & Conti, C. (2018). The effect of immigration on innovation in Italy. *Regional Studies, 52*(7), 934-947.
- Brock, G., & Blake, M. (2017). What should be done to address losses associated with 'medical brain drain'?. *Journal of Medical Ethics, 43*(8), 558-559.
- Brücker, H., & Jahn, E. J. (2011). Migration and wage-setting: Reassessing the labor market effects of migration. *Scandinavian Journal of Economics, 113*(2), 286-317.
- Brücker, H., Glitz, A., Lerche, A., & Romiti, A. (2021). Occupational recognition and immigrant labor market outcomes. *Journal of Labor Economics, 39*(2), 497-525.
- Bryer, A. (2020). Making organizations more inclusive: The work of belonging. *Organization Studies, 41*(5), 641-660.

- Canefe, N. (2016). Management of irregular migration: Syrians in Turkey as paradigm shifters for forced migration studies. *New Perspectives on Turkey*, 54, 9-32.
- Castles, S. (2006). Global perspectives on forced migration. *Asian and Pacific Migration Journal*, 15(1), 7-28.
- Castles, S. (2010). Understanding global migration: A social transformation perspective. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(10), 1565-1586.
- Cerdin, J. L., Diné, M. A., & Brewster, C. (2014). Qualified immigrants' success: Exploring the motivation to migrate and to integrate. *Journal of International Business Studies*, 45, 151-168.
- Chamberlain, R. P. (2016). Five steps toward recognizing and mitigating bias in the interview and hiring process. *Strategic Human Resources Review*, 15(5), 199-203.
- Champlin, D., & Hake, E. (2006). Immigration as industrial strategy in American meatpacking. *Review of Political Economy*, 18(1), 49-70.
- Collings, D. G., & Mellahi, K. (2009). Strategic talent management: A review and research agenda. *Human Resource Management Review*, 19(4), 304-313.
- Crowley-Henry, M., & Al Ariss, A. (2018). Talent management of skilled migrants: Propositions and an agenda for future research. *The International Journal of Human Resource Management*, 29(13), 2054-2079.
- Cuadros, A., Martín-Montaner, J., & Paniagua, J. (2019). Migration and FDI: The role of job skills. *International Review of Economics & Finance*, 59, 318-332.
- Enderwick, P., Tung, R. L., & Chung, H. F. (2011). Immigrant effects and international business activity: an overview. *Journal of Asia Business Studies*, 5(1), 6-22.
- Davies, J. (2019). From severe to routine labour exploitation: The case of migrant workers in the UK food industry. *Criminology & Criminal Justice*, 19(3), 294-310.

- Dekker, R., & Engbersen, G. (2014). How social media transform migrant networks and facilitate migration. *Global Networks*, 14(4), 401-418.
- Dekker, R., Engbersen, G., Klaver, J., & Vonk, H. (2018). Smart refugees: How Syrian asylum migrants use social media information in migration decision-making. *Social Media+ Society*, 4(1), 2056305118764439.
- Docquier, F., & Rapoport, H. (2012). Globalization, brain drain, and development. *Journal of Economic Literature*, 50(3), 681-730.
- Doerschler, P. (2006). Push-pull factors and immigrant political integration in Germany. *Social Science Quarterly*, 87(5), 1100-1116.
- Doran, K., Gelber, A., & Isen, A. (2022). The effects of high-skilled immigration policy on firms: Evidence from visa lotteries. *Journal of Political Economy*, 130(10), 2501-2533.
- Duan, C., Kotey, B., & Sandhu, K. (2021). Transnational immigrant entrepreneurship: effects of home-country entrepreneurial ecosystem factors. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 27(3), 711-729.
- Earley, P. C., & Mosakowski, E. (2004). Toward culture intelligence: turning cultural differences into a workplace advantage. *Academy of Management Perspectives*, 18(3), 151-157.
- Edo, A. (2019). The impact of immigration on the labor market. *Journal of Economic Surveys*, 33(3), 922-948.
- Elia, S., Petruzzelli, A. M., & Piscitello, L. (2019). The impact of cultural diversity on innovation performance of MNC subsidiaries in strategic alliances. *Journal of Business Research*, 98, 204-213.
- Ferrer, A., & Riddell, W. C. (2008). Education, credentials, and immigrant earnings. *Canadian Journal of Economics*, 41(1), 186-216.

- Gamlen, A. (2014). Diaspora institutions and diaspora governance. *International Migration Review*, 48, S180-S217.
- Garavan, T. N., Carbery, R., & Rock, A. (2012). Mapping talent development: Definition, scope and architecture. *European Journal of Training And Development*, 36(1), 5-24.
- Gheasi, M., & Nijkamp, P. (2017). A brief overview of international migration motives and impacts, with specific reference to FDI. *Economies*, 5(3), 31.
- Gheasi, M., Nijkamp, P., & Rietveld, P. (2013). Migration and foreign direct investment: education matters. *The Annals of Regional Science*, 51, 73-87.
- Giuntella, O., Kone, Z. L., Ruiz, I., & Vargas-Silva, C. (2018). Reason for immigration and immigrants' health. *Public Health*, 158, 102-109.
- González, M. F. (2022). Precarity for the global talent: The impact of visa policies on high-skilled immigrants' work in the United States. *International Migration*, 60(2), 193-207.
- Hajro, A., Brewster, C., Haak-Saheem, W., & Morley, M. J. (2023). Global migration: Implications for international business scholarship. *Journal of International Business Studies*, 54(6), 1134-1150.
- Hajro, A., Stahl, G. K., Clegg, C. C., & Lazarova, M. B. (2019). Acculturation, coping, and integration success of international skilled migrants: An integrative review and multilevel framework. *Human Resource Management Journal*, 29(3), 328-352.
- Herod, A. (2000). Workers and workplaces in a neoliberal global economy. *Environment and Planning A*, 32(10), 1781-1790.
- Hunt, J., & Gauthier-Loiselle, M. (2010). How much does immigration boost innovation?. *American Economic Journal: Macroeconomics*, 2(2), 31-56.
- International Organization for Migration (IOM). 2021. *UN world migration report 2022*. <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022>

- Javorcik, B. S., Özden, Ç., Spatareanu, M., & Neagu, C. (2011). Migrant networks and foreign direct investment. *Journal of Development Economics*, 94(2), 231-241.
- Jolof, L., Rocca, P., Mazaheri, M., Okenwa Emegwa, L., & Carlsson, T. (2022). Experiences of armed conflicts and forced migration among women from countries in the Middle East, Balkans, and Africa: A systematic review of qualitative studies. *Conflict and Health*, 16(1), 46.
- Joppe, M. (2012). Migrant workers: Challenges and opportunities in addressing tourism labour shortages. *Tourism Management*, 33(3), 662-671.
- Jureidini, R. (2010). Trafficking and contract migrant workers in the Middle East. *International Migration*, 48(4), 142-163.
- Kaczan, D. J., & Orgill-Meyer, J. (2020). The impact of climate change on migration: a synthesis of recent empirical insights. *Climatic Change*, 158(3-4), 281-300.
- Kerr, S. P., Kerr, W. R., & Lincoln, W. F. (2015). Firms and the economics of skilled immigration. *Innovation Policy and the Economy*, 15(1), 115-152.
- Komito, L. (2011). Social media and migration: Virtual community 2.0. *Journal of the American Society for Information Science And Technology*, 62(6), 1075-1086.
- Korkmaz, A. V., Van Engen, M. L., Knappert, L., & Schalk, R. (2022). About and beyond leading uniqueness and belongingness: A systematic review of inclusive leadership research. *Human Resource Management Review*, 32(4), 100894.
- Kosseck, E. E., Markel, K. S., & McHugh, P. P. (2003). Increasing diversity as an HRM change strategy. *Journal of Organizational Change Management*, 16(3), 328-352.
- Le, T. (2008). 'Brain drain' or 'brain circulation': Evidence from OECD's international migration and R&D spillovers. *Scottish Journal of Political Economy*, 55(5), 618-636.
- Mandelman, F. S., & Zlate, A. (2012). Immigration, remittances and business cycles. *Journal of Monetary Economics*, 59(2), 196-213.

- McNulty, Y., & De Cieri, H. (2016). Linking global mobility and global talent management: the role of ROI. *Employee Relations*, 38(1), 8-30.
- Molinero-Gerbeau, Y., López-Sala, A., & Şerban, M. (2021). On the social sustainability of industrial agriculture dependent on migrant workers. Romanian workers in Spain's seasonal agriculture. *Sustainability*, 13(3), 1062.
- Ng, E. S., Rajendran, D., & Waheduzzaman, W. (2023). Promoting workplace inclusion and self-efficacy among skilled migrant workers in Australia. *International Journal of Manpower*, 44(2), 267-282.
- O'Meara, K., Culpepper, D., & Templeton, L. L. (2020). Nudging toward diversity: Applying behavioral design to faculty hiring. *Review of Educational Research*, 90(3), 311-348.
- Okeja, U. (2017). Reverse migration, brain drain and global justice. *South African Journal of Philosophy*, 36(1), 133-143.
- Ottaviano, G. I., & Peri, G. (2012). Rethinking the effect of immigration on wages. *Journal of The European Economic Association*, 10(1), 152-197.
- Patel, K., & Vella, F. (2013). Immigrant networks and their implications for occupational choice and wages. *Review of Economics and Statistics*, 95(4), 1249-1277.
- Peixoto, J. (2001). Migration and policies in the European Union: Highly skilled mobility, free movement of labour and recognition of diplomas. *International Migration*, 39(1), 33-61.
- Perch-Nielsen, S., Bättig, M., & Imboden, D. (2008). Exploring the link between climate change and migration. *Climatic Change*, 91, 375-393.
- Pruis, E. (2011). The five key principles for talent development. *Industrial and Commercial Training*, 43(4), 206-216.

- Sasnal, M. (2023). Mixing Different Traditions and Picking What's Best': Characteristics and Migration Experiences of Polish High-Tech Professionals in Silicon Valley. *Central and Eastern European Migration Review*, 12(1), 201-224.
- Schäfer, S., & Henn, S. (2018). The evolution of entrepreneurial ecosystems and the critical role of migrants. A Phase-Model based on a Study of IT startups in the Greater Tel Aviv Area. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 11(2), 317-333.
- Scholz, T. M. (2012). Talent management in the video game industry: The role of cultural diversity and cultural intelligence. *Thunderbird International Business Review*, 54(6), 845-858.
- Shepherd, S. M. (2019). Cultural awareness workshops: limitations and practical consequences. *BMC Medical Education*, 19(1), 1-10.
- Sinatti, G., & Horst, C. (2015). Migrants as agents of development: Diaspora engagement discourse and practice in Europe. *Ethnicities*, 15(1), 134-152.
- Smith-Miller, C. A., Leak, A., Harlan, C. A., Dieckmann, J., & Sherwood, G. (2010). "Leaving the comfort of the familiar": Fostering workplace cultural awareness through short-term global experiences. *Nursing Forum* 45(1), 18-28.
- Song, S. (2018). Political theories of migration. *Annual Review of Political Science*, 21, 385-402.
- Stark, O., Helmenstein, C., & Prskawetz, A. (1997). A brain gain with a brain drain. *Economics Letters*, 55(2), 227-234.
- Stephan, P. E. (2010). The "I" s have it: Immigration and innovation, the perspective from academe. *Innovation Policy and the Economy*, 10(1), 83-127.
- Stuen, E. T., Mobarak, A. M., & Maskus, K. E. (2012). Skilled immigration and innovation: Evidence from enrolment fluctuations in US doctoral programmes. *The Economic Journal*, 122(565), 1143-1176.

- Van Riemsdijk, M., Basford, S., & Burnham, A. (2016). Socio-cultural incorporation of skilled migrants at work: Employer and migrant perspectives. *International Migration*, 54(3), 20-34.
- Wang, D. (2015). Activating cross-border brokerage: Interorganizational knowledge transfer through skilled return migration. *Administrative Science Quarterly*, 60(1), 133-176.
- Waxin, M. F., & Panaccio, A. (2005). Cross-cultural training to facilitate expatriate adjustment: it works!. *Personnel Review*, 34(1), 51-67.
- Wigger, C. (2022). Who with whom? Untangling the effect of high-skilled immigration on innovation. *Journal of Economic Geography*, 22(2), 449-476.
- Williams, A. M. (2007). Listen to me, learn with me: International migration and knowledge transfer. *British Journal of Industrial Relations*, 45(2), 361-382.
- Yap, M., Holmes, M. R., Hannan, C. A., & Cukier, W. (2010). The relationship between diversity training, organizational commitment, and career satisfaction. *Journal of European Industrial Training*, 34(6), 519-538.
- Yari, N., Lankut, E., Alon, I., & Richter, N. F. (2020). Cultural intelligence, global mindset, and cross-cultural competencies: A systematic review using bibliometric methods. *European Journal of International Management*, 14(2), 210-250.
- Yildiz, R. O., & Esmer, S. (2023). Talent management strategies and functions: a systematic review. *Industrial and Commercial Training*, 55(1), 93-111.

INDIVIDUAL-STATE RELATIONSHIP FROM EAST TO WEST THROUGH COLLECTIVITIES: THE SOCIAL INDIVIDUAL IN CONFUCIAN, HEGELIAN, AND COMMUNITARIAN POLITICAL PHILOSOPHIES

Doğu'dan Batı'ya Kolektiviteler Üzerinden Birey-Devlet İlişkisi: Konfüçyan, Hegelyan ve Komüniteryan Siyaset Felsefelerinde Toplumsal Birey Anlayışı

Nurcan CEYHAN

Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, ceyhannurcann@gmail.com, İstanbul / Türkiye
<https://orcid.org/0000-0002-9087-6780>

Doi: <https://doi.org/10.33723/rs.1356929>

Ceyhan, N. (2023). "Individual-state relationship from east to west through collectivities: the social individual in Confucian, Hegelian, and Communitarian political philosophies". R&S-Research Studies Anatolia Journal, 6(4). 520-537.

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi/ Arrived Date: 07.09.2023

Kabul Tarihi / Accepted Date: 07.10.2023

Yayınlanma Tarihi / Published Date: 20.10.2023

ABSTRACT

This study aims to analyze the nature of the individual-state relationship from a descriptive approach and a holistic perspective. The importance attributed to the sociality of the individual is embedded in both Eastern and Western political philosophies. The position of the individual vis-à-vis the state and other social structures depends on the philosophical understanding of the period and context. The emphasis on the sociality of the individual, which is put forward in the critique of classical liberalism's perception of the individual is also observed in Confucian ethics and Hegel's philosophical approach and thus implies a linear understanding. Especially since the last quarter of the 20th century, liberal communitarians have revived the debate by criticizing classical liberal conception of the individual. In contrast to classical liberalism's understanding of transcendental individual who is free from social/collective features, liberal communitarians highlight the significance of social ties and structures. Recognizing the importance of the individual's collective ties, this study examines the individual's relationship with collective structures, especially the state, in Confucianism, Hegelian political thought, and communitarianism and argues that the relationship between the two has been a subject of constant debate from past to present.

Keywords: Individual, State, Confucianism, Hegel, Communitarianism

ÖZ

Bu çalışma, birey-devlet ilişkisinin doğasını betimsel bir yöntem ve bütüncül bir bakış açısıyla analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bireyin toplumsallığına atfedilen önem hem Doğu hem de Batı siyaset felsefelerinde yer almaktadır. Bireyin devlet ve diğer toplumsal yapılar karşısındaki konumu içinde bulunulan dönem ve bağlamın hâkim felsefi anlayışlarına paralel bir şekilde gelişim göstermektedir. Klasik liberalizmin birey algısına yönelik eleştirilerde de gözlemlendiği şekliyle bireyin toplumsallığına yapılan vurgu Konfüçyanizm'de ve Hegel'in

felsefi yaklaşımında da bulunmaktadır ve dolayısıyla tarihsel bir temele sahip doğrusal bir anlayışa işaret etmektedir. Özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren liberal komüniteryanların klasik liberalizmin birey anlayışını eleştirerek tartışmayı yeniden canlandırdıkları gözlemlenmektedir. Klasik liberalizmin toplumsal/kolektif bağlardan uzak, aşkın birey anlayışının aksine liberal komüniteryanlar toplumsal bağ ve yapıların önemine dikkat çekmektedir. Bireyin kolektif bağlarının önemini kabul eden bu çalışma, Konfüçyanizm, Hegelyan siyasi düşünce ve komüniteryanizmde bireyin kolektif yapılarla, özellikle de devletle ilişkisini incelemekte, ikili ilişkinin geçmişten günümüze devamlı eden bir tartışma konusu olduğunu savunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Birey, Devlet, Konfüçyanizm, Hegel, Komüniteryanizm

INTRODUCTION

The state-individual relationship has been the subject of long-standing debates. A review of the relevant academic studies reveals a continuum that extends from Confucian norms to Hegelian political philosophy and contemporary liberal communitarianism. In this respect, it is observed that the primacy given to the social attachments of the individual is not only a narrative reserved for Eastern societies but also appears in the debates on Western liberalism.

Contrary to classical liberalism's conception of the rootless individual, the individual is not inherently free from social ties. This characteristic of the individual also shapes its relationship with the state. In Confucianism and Hegelian political philosophy, the position given to the individual vis-à-vis the most prominent collective structure "the state" indicates that the individual gains meaning within and through the institutional structure of the state. Although communitarians are liberal in essence, they also emphasize the constitutive functions of social/collective affiliations and structures, as adopted in Confucianism and the Hegelian

philosophy. They state that these affiliations precede the individual. Contrary to classical liberalism, they do not accept the view that freedom emerges when an individual acts rationally. Their conception of the individual is the opposite of the atomistic and isolated conception of the individual. The individual exists through its relations with collective ties as a result of being part of a family, a member of a community or a citizen of a country.

The approach emphasizing the sociality of the individual is not unique to Eastern societies. The importance attributed to the sociality of the individual in all contexts from East to West can also be traced in the discourses of Confucius, Hegel, and the liberal communitarians. As a result, it is widely recognized that the individual is a being with a social nature rather than a rootless self.

CONCEPTS OF INDIVIDUAL AND STATE IN CONFUCIANISM

Confucian ideals, which can form a supportive basis for communitarianism by referring to norms related to the social and political sphere, were predominantly based on the teachings of Confucius in the region corresponding to today's China in the 5th and 6th centuries BC and gradually developed into a comprehensive theoretical framework. It is generally considered that Confucianism is embodied within the texts titled the "Four Books" (sishu) consisting of Analects (Lunyu), Mencius (Mengzi), Great Learning (Daxue) and The Doctrine of the Mean (Zhongyong) and "Five Classics" (wujing) consisting of Classic of Poetry (Shijing), Book of Rites (Liji), Book of Changes (Yijing), Book of Documents (Shujing) and Spring and Autumn Annals (Chunqiu). Of the four books that mainly focus on social and political norms, ideas, and philosophy, Analects and Mencius mainly address the relationship between society and the individual and the position of the individual vis-à-vis collectivities.

Confucius' own lectures and teachings were compiled by his disciples after his death and the relevant writings were maintained by various Confucian authors, notably Mencius. His teachings recorded in Analects were developed by various writers and evolved into a complete political and social philosophy (Bell and Chaibong, 2003). Although different versions of the philosophical approach labelled with names such as Neo-Confucianism have emerged over time, Confucianism's social and political arguments have generally remained unchanged.

In Confucianism, individuals are not defined as autonomous and transcendental beings, but in terms of their social nature and their interaction with society. Confucianism primarily repudiates the autonomy of the individual, has a holistic perspective, emphasizes the groups/collectivities over the individual, authority over freedom, and responsibility over rights. Despite the significance of collectivities over the individual, the concept of individual/self is also at the center of Confucian ethics. The Confucian social and political philosophy begins with the individual/self. An individual cannot have an existence on its own without the relationship and ties with others. Individuals are not autonomous, they become fully human when they interact with others. Society is therefore an important part to which the individual belongs. Confucian ethics does not problematize freedom in a fundamental sense, since people essentially are not free and they have familial responsibilities above all. The individual exists primarily with the family and is not a transcendental subject as in the classical liberal understanding and filial piety stands out as one of the most important norms (Confucius, 1999).

Three central institutional structures stand out in the Confucianism. These are the family, the state, and education as an institutional unit. The family is the basic collective unit, seen as the primary structure in which the individual/self is constructed and family ties take precedence over other social ties. It is through the family that people learn to live virtuously and obediently. Relationships within the family are subject to a set of rules. For instance, young people should

respect and obey their parents (respect for authority). Five basic types of relationships are specified in Confucianism. These are the relationships between father and son, husband and wife, elder and younger, ruler and ruled, and the friendship between friends. The fact that three of these relationships (husband and wife, father and son, and elder and younger) are directly related to the family highlights the priority given to the family in Confucianism (Bell, 1996; Tu, 1996).

In parallel to the rules recognized within the family, Confucianism also points to certain norms and values that shape the relationship between ruler and ruled and accordingly between the individual and the state. Among these norms familism, paternalism, communitarianism, and meritocracy stand out. In addition, concepts such as filial piety, respect for authority, the importance attached to education, and social cohesion also become prominent. These concepts are expressed as being of high importance for the construction of a harmonious society called “datong shehui” in which social order and obedience to the state are essential (Shin, 2012). While the individual and society complement one another, the state functions as the most important institution for building a harmonious society. In essence, a linear process extending from the individual to the family, to the state and ultimately to world peace is pursued (Hu, 2007). The hierarchical relationship between the individual and the family, as between father and son, is adapted to the relationship between the individual and the state. As a result, an unequal relationship between the state and individuals emerges. Tu (1996) asserts that Confucianism constructs a more favorable balance between individual and collectivity than Western liberal thought proposes.

It is claimed that an approach called Eastern communitarianism has emerged in line with the values and norms of Confucianism. It is also stated that Western communitarianism should be construed community communitarianism, while Confucian communitarianism as state

communitarianism (Hu, 2007). Confucian communitarianism prioritizes the social one over individual freedom and rights, is constructed under specific conditions and is associated to the traditional society in East Asia. East Asian societies represent a patriarchal system based on blood ties. The state is considered as an enlarged family within the social system and the political regime is founded on a patriarchal system. The ruler is regarded as the father and the relationship between the ruler and the ruled is understood as that between a father and a son. The ruler should treat the ruled with kindness, and the ruled must treat the ruler with respect and loyalty. Confucian communitarianism emphasizes the common good which is perceived as one of the highest values and the state is a means to the common good. The state is of central importance among communities ranked from the smallest to the largest such as family, kin, state and world.

Compared to Western political and social philosophy, the arguments of Confucianism are equated with Chinese political philosophy. It is generally considered that Chinese culture is group-orientated and anti-individualistic and that Chinese ethics and morality have always been based on subordinating self-interest and favoring the collective one. In traditional Chinese culture, an individual's self-identity is dialogically constituted by its relationships with others and collectivities (Pye, 1991).

It is inferred that Confucian ethics does not grant the individual a transcendental status in relation to collective structures, especially the state. The individual constructs its identity within a collectivity, beginning with the family as the basic unit. The ultimate form of the relationship between father and son or elder and younger within the family shapes the relationship between the ruler and the ruled and thus the position of the individual versus the state as a collective structure.

HEGELIAN INDIVIDUAL'S RELATIONSHIP WITH THE STATE

In the Western world, similar to Eastern Confucianism, there are debates about the sociality of the individual. In this context Hegel's arguments are noteworthy. Hegel's emphasis on the ultimate determination of collective structures such as the family, civil society and the state, which he refers to as the institutions of ethical life (Sittlichkeit), on individual reveals the communitarian features in his philosophy (Hegel, 2001).

Hegel conceptualized his ethical theory on the self-realization of the individual (Wood, 1990). He constructs his arguments about the political on how the individual relates to and exists within collective structures. The statements about individuals acquiring meaning in and through collectivities and the construction of individuals embedded in collectivities set Hegel apart from the classical liberal tradition that emphasizes the transcendental individual. His conception of the individual is closely related to the concept of freedom on which he builds his philosophy and as Beiser (2005) points out, there is no more important concept in Hegel's political theory than freedom. Hegel attains freedom through phenomena such as self-consciousness, recognition, dialogical relationship with the other, master-slave dialectic and institutions of ethical life. He takes these concepts to construct the political sphere. It should also be noted that his understanding of the individual and freedom emerged as a result of the historical conditions and context in which he lived. He conceived the individual through the notion of the state constructed by the political and social dynamics of his time (Hegel, 1979).

In *Philosophy of Right*, Hegel (2001) generally focuses on the evolution of the individual's relationship with the collective institutional structures (Sittlichkeit) and assumes the individual and the social one as a monistic entity. He defines the state as an organism and emphasizes that individuals should be perceived as a natural part of society and the state (Taylor, 1979). He

elucidates how the collective structures, institutions of ethical life and the practice of freedom facilitate the self-realization of human beings.

Hegel's political arguments illustrate how freedom is gradually constructed from subjective one to the collective one (ultimately to the state). Only when the individual is reconciled with its social ties and affiliations can one mention freedom in the real sense. The institutional structures of ethical life, of which the state is a part, appear as the foundations of Hegel's understanding of freedom for the individual. According to Hegel, the first condition for the freedom of the individual is to have self-consciousness. Self-consciousness is conceptualized in Hegelian understanding as the ability of the individual to think in a certain way. It emerges in a dialogical process, as a result of interaction with another person. The only way for the self-conscious individual to realize itself as a free and independent actor is to take part in a society in which mutual recognition exists. Only through a dialogical process and confrontation with other selves can the individual/self transcend itself and complete the first stage on the road to pure freedom through dialectics (Hegel, 1979). In this way, the self can also be recognized by others and recognition takes place reciprocally within what he defines as the institutions of ethical life: the family, civil society and the state.

Self-conscious individuals gain their absolute freedom within and through community structures. Here, it is seen that "in and for itself", one of Hegel's political formulations, constitutes the most fundamental action regarding the individual and freedom. Hegel is more concerned with the individual being for itself. He states that individuals can be free if they have the knowledge of their own self-consciousness, however, this freedom is defined within the boundaries of collective/social structures (Hegel, 2001).

In *Phenomenology of Spirit* (1979), while discussing the philosophical foundations of freedom through the master-slave dialectic, he assumes being for someone else as the most

important condition of being for itself. He constructs the phenomenon of freedom on the basis of the slave's making itself known through its labor and actions, achieving the consciousness of freedom and favoring the idea that others can also have freedom. In a similar way, he also addresses Geist, which he sees as the concrete form of the state. The Geist is at first an unfree entity, then it creates an object from itself and realizes its freedom by going beyond itself. He thereby expands and generalizes the conception of freedom with the method of "through and for itself" (Hegel, 2001).

Hegel draws attention to the fact that the freedom of the individual is achieved in collectivities together with the particularity of the individual. In ethical life, the individual realizes its actual existence and freedom within the institutional structure of the state. The freedom of the individual is absolute within society. In Hegelian thought, the state constitutes the highest and the most important normative, collective/social institution in which the freedom is ultimately fulfilled (Hegel, 1975).

Hegel begins the construction of collective institutions leading to the state with the family. The family is the basic institution for the individual to acquire a social character. Once the number of families increases and they are no longer self-sufficient, the need to move to the stage of civil society ensues. The next stage after the family is the civil society, which represents the economic sphere and where conflict will naturally arise as a result of the interests of individuals. The last stage is the state which will put an end to the conflict situation. The differences that cause conflicts in civil society cannot maintain their conflictual character within the state (Keane, 1988). Only when the state of conflict is overcome can one refer to a state structure. The individual through the state and as a member of the state can realize its own existence and become conscious of its individuality (Hegel, 2001). The state as one of the institutions of ethical life constitutes the basic social/collective structure and Hegel attempts to

reach the state by focusing on freedom, not with arguments such as the state of nature or the social contract, which guided the political understanding of his time.

Hegel's concept of the state is constructed in relation to a specific period and context. He formulates his ideas under the influence of Prussian era in which he lived. To him, the modern state which he associated with Prussia, ensures the fulfillment of freedom in accordance with the concept of the will and ensuring the complete freedom of its members is one of the most important characteristics attributed to the modern state (Hegel, 2001). Hegel's construction of his arguments through his own context enabled the state as a collective structure to come to the fore in making individual life meaningful (Hegel, 1975). The fact that the state as a social/collective structure and other collective units have such a central place on the individual in the Hegelian political understanding causes it to be associated with contemporary communitarianism. There are significant similarities between Hegel's views and the criticisms of liberalism and liberal individualism by communitarians in the post-1980 period (Gutmann, 1985). Nevertheless, it should be noted that although they are similar in terms of the value that they place on social ties and relationships, their degree of importance and perspectives differ.

POSITION OF LIBERALISM IN THE COLLECTIVIST APPROACH:

COMMUNITARIANISM

Since the last quarter of the 20th century, debates on the collective identities/ties of the individual and the extent of the relationship with the state which is the most important collective structure have intensified. In this setting which reflects the tension between liberal individualists and communitarians, communitarians oppose liberal individualism under the name of "criticism of liberalism" and underline the importance of community structures for the individual. This opposition emerged especially in 1971 when Rawls published "A Theory of

Justice". In a sense, Rawls' statement that the principles of justice for society can be established by disregarding the particularities and affiliations of individuals sparked the debate.

The communitarian critique of liberalism has not developed uniformly. It has various forms labeled with different names such as conservative, republican, and democratic communitarianism. However, all versions ultimately challenge liberalism's conception of the isolated individual, its rejection of the individual's collective attachments, and its construction of social values such as justice on abstract foundations. Communitarianism is not a new phenomenon and is also associated with socialists and communists who prioritize collectivity and argue that the mere existence of the individual is unimportant. By the end of the 20th century, communitarianism emerged as an understanding that took a stance against liberalism which adopts the rational and atomistic individual highlighted by Enlightenment and modernity (Dagger, 2004).

The political understanding referred to as communitarianism gained momentum in the 1980s with the publication of works by Walzer, MacIntyre, and Taylor. These scholars targeted leading representatives of liberal individualism such as Rawls and Dworkin and challenged the idea of the ahistorical, atomistic, rootless, and isolated self held by classical liberalism. According to communitarians, the conception of the individual/self adopted by classical liberals disregards the actual conditions of the individual's formation. Such a conception constructs the individual as an unencumbered self capable of determining and pursuing its own goals and interests (Sandel, 1998). Conversely, the process of the formation of the individual's identity always refers to community structures. The individual acquires its absolute existence only within the community structures, through a dialogical process and mutual recognition. An individual can only be itself in the social/collective sphere (Taylor, 1989), otherwise the self will live without roots.

In the communitarian understanding, individuals are recognized as embedded in social structures. They directly reject classical liberalism's abstract conception of the individual and the existence of the individual independent of society. Like Aristotle, who defines the individual as a political animal, they conceive of the individual as a being who can realize itself only within society. They argue that no set of abstract principles can be formulated for the social existence (Benhabib, 1992). To them, the liberal individual is pictured as a mythical being who is free from all social ties, who has no responsibility to any social affiliation and who constructs its own life (Walzer, 1990).

Buchanan summarizes the criticisms of liberalism by communitarian thought, which is mostly based on Hegel's views, as follows: Classical liberalism excludes community, ignores and disregards the importance of collective attachments. But collectivities and communities are essential to what is conceived of as the good life for individuals. Liberalism regards the political association of individuals as good only in an instrumental sense, it does not take into account the sociality that differentiates the political life of the individual. It is therefore not concerned with the importance of people's participation in politically collective structures for their own good. Classical liberalism does not reckon with the individual's sense of responsibility towards collectivities such as community, the country of citizenship or the family. The self, presented by liberalism, is not perfect. This is because the concept of self is embedded in social ties and structures. These collectivist attachments exist before the individual and are constitutive for the individual (Buchanan, 1989: 852-853).

MacIntyre (1984), one of the leading names of the communitarians, also disagrees the perception of the abstract individual. He states that society precedes the individual and that the individual participates in society from the moment of birth. The individual inherits the history, traditions and various collective heritages while living as a part of society. Referring to Hegel's

institutions of ethical life, he states that the individual is a part of a family, a member of the social groups, a citizen of the state and cannot be conceived without them. The individual is mostly constituted and moulded in and through certain roles that bind it to the society in which the human good can be actualized (MacIntyre, 2007). The individual finds its actual meaning only within collective structures. The collective one has a constitutive function, defines what the individual is, and is seen as an indispensable part of individual's identity (Sandel, 1998).

There are many common points in the communitarian and Hegelian understanding. It is claimed that today's communitarians are inspired by Hegel. In particular, there are great similarities between Hegel's criticisms of classical liberal ethics and those of communitarians (Gutmann, 1985). Hegel's and communitarians' conceptions of the individual, society, collectivities and freedom; how they position the individual vis-à-vis the state and how the relationship between the individual and the collectivities is shaped are mostly similar. However, one should be cautious in claiming that the views of contemporary communitarians are entirely compatible with those of Hegel, who constructed his political concepts during the constitutional monarchy of Prussia and favored centralized government. In general, it is plausible to argue that Hegel provides a source of the communitarian conception establishing a balance between the political and the ethical one and referring to an understanding of freedom actualized in and through society.

CONCLUSION

Individuals cannot be comprehended apart from their collective ties. In light of the collective roots of the individual, the position of the state in relation to the individual differs. The relationship between the individual and collective structures is mainly problematized within the framework of liberalism. It is observed that there is a constant conflict between the atomistic nature of the individual and its social existence. The debates on the social existence of the

individual extend from the East to the West through various political and philosophical interpretations. From an Eastern perspective, the ideas and teachings that construct Confucianism underline the collective ties of the individual. Moving the perspective slightly to the West, one observes that Hegel also attached great importance to the sociality of the individuals.

The historical foundations of liberal individualism and liberal communitarianism which represent the two opposing stances of liberal conception of the individual have always been based on Kant's and Hegel's conceptions of the individual. Unlike Kant who points out the rational individual, Hegel emphasizes the individual's relationship with social ties and institutions and claims that the individual can only attain freedom within and through collective structures.

It is observed that communitarians who have become prominent in political discourse since the 1980s with their criticism of liberal individualism, have similar arguments to Hegelian ethical-political understanding. A comparison of the Hegelian and communitarian claims reveals that they have many aspects in common. Hegel assumes that the individual attains freedom through a dialogical and dialectical process. He emphasizes the self-consciousness of the individual and focuses on the mutual recognition of the individual with self-consciousness within the community structures. In the subsequent process, the individual can attain its own essence within the family, civil society and the state (institutions of ethical life) and the individual can only be free with all its particularity within and through the state. Thereby, it is pointed out that the individual cannot be characterized as a free being by ignoring collective structures. In this way, the universal reason which Hegel calls Geist also embodies itself in and through the state. These arguments provide evidence for the claims that Hegel has similar points with liberal communitarians. In Hegel's philosophy, the existence of the individual has both

social and individualistic dimensions. He does not ignore essence of the individual but reconciles these two dimensions focusing on how a synthesis of the individual and the social/collective is possible.

Hegelian individual acquires meaning within the framework of the relations with the institutional structures that Hegel characterizes as the institutions of ethical life. Hegel's arguments about the individual and individual's relationship with the state - the highest collective structure - are parallel to the arguments of communitarians. As in Hegel's philosophy, communitarians also emphasize the constitutive nature of social/collective ties and structures that precede the individual. Their conception of the individual exists through relations established with collectivities as a result of being a part of a family, a member of a community or a citizen of a country.

It should also be noted that the state and other institutions of ethical life do not guarantee mutual recognition and freedom for each individual. It is therefore obvious that Hegel's institutions of ethical life can lead to domination over certain groups of people. Women in the family, the poor masses in civil society where each individual pursues its own economic interests and those who have no right to political participation in the state such as non-citizens cannot experience the recognition and freedom in and through the collectivities.

Although there are arguments that Hegel emphasized collective structures in order to legitimize the monarchy in his time, it is also apparent from the contemporary context and the arguments of communitarians that the social individual constructed by Hegel is compatible with the conception of the individual characterized by communitarians. In conclusion, with regard to general arguments, it can be claimed that there is a linear path from Confucianism to contemporary communitarians in terms of the individual-state relationship and the concept of social individual.

REFERENCES

- Beiser, F. (2005). *Hegel*. London: Routledge.
- Bell, D. A. (1996). Democracy in Confucian societies: The challenge of justification. In D. A. Bell, D. Brown, K. Jayasuriya & D. M. Jones (Eds.) *Towards illiberal democracy in Pacific Asia* (pp.17-40). New York: MacMillan.
- Bell D. A. & Hahm, Chaibong. (2003). *Confucianism for the modern world*. Cambridge University Press.
- Benhabib, S. (1992). *Situating the self: Gender, community and postmodernism in contemporary ethics*. Routledge.
- Buchanan, A. E. (1989). Assessing the communitarian critique of liberalism. *Ethics* 99(4), 852-882.
- Confucius. (1999). *The analects of Confucius: A philosophical translation*. New York: Ballantine Books.
- Dagger, R. (2004). Communitarianism and republicanism. In G. F. Gaus & C. Kukathas (Eds.) *Handbook of Political Theory* (pp.167-179). London: Sage Publications.
- Gutmann, A. (1985). Communitarian critics of liberalism. *Philosophy & Public Affairs* 14 (3), 308-322.
- Hegel, G.W.F. (1975). *Lectures on the philosophy of world history* (D. Forbes, Trans.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Hegel, G.W.F. (1979). *Phenomenology of spirit*. (A.V. Miller, Trans.). Oxford university Press.
- Hegel, G.W.F. (2001). *Philosophy of right*. (S.W Dyde, Trans.). Batoche Books Kitchener.
- Hu, W. (2007). On Confucian communitarianism. *Frontiers of Philosophy of China*, 2 (4), 475-487.
- Keane, J. (1988). *Civil society and the state: New European perspectives*. Verso Books.

- MacIntyre, A. (1984). The virtues, the unity of a human life and the concept of tradition, In Michael J. S. (Eds.), *Liberalism and its critics* (pp.125-149). New York University Press.
- MacIntyre, A. (2007). *After virtue: A study in moral theory*. (3rd ed.). University of Notre Dame Press.
- Pye, L. W. (1991). The state and the individual: An overview interpretation. *The China Quarterly* (127), 443-466.
- Rawls, J. (1971). *A theory of justice*. Cambridge.
- Sandel, M. J. (1998). *Liberalism and the limits of justice*. (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Shin, D. C. (2012). *Confucianism and democratization*. Cambridge University Press.
- Taylor, C. (1979). *Hegel and modern society*. Cambridge University Press.
- Taylor, C. (1989). *Sources of the self: The making of the modern identity*. Cambridge University Press.
- Tu W. (1996). Confucian traditions in East Asian modernity. *Bulletin of the American Academy of Arts and Sciences* 50, 12–39.
- Walzer, M. (1990). The communitarian critique of liberalism. *Political Theory*. 18(1), 6-23.
- Wood, A. W. (1990). *Hegel's ethical thought*. Cambridge University Press. Cambridge.

R&S - RESEARCH STUDIES ANATOLIA JOURNAL

<https://dergipark.org.tr/rs>

Vol:6 Issue:4; pp:538-555

**HATAY'DA DİNSEL İNANCIN MEKÂNSAL KARŞILIĞI OLAN NUSAYRİ
ZİYARETGÂHLARININ KENT SOSYOLOJİSİ BAĞLAMINDA
DEĞERLENDİRİLMESİ**

*Evaluation of Nusayri Visitations, which are the Spatial Equipment of Religious Belief
in Hatay, in the Context of Urban Sociology*

Halil İbrahim ÇELEBİ

Dr. Öğr. Üyesi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Kırıkhan Meslek Yüksekokulu, Büro
Hizmetleri ve Sekreterlik Bölümü, hicelebi@mku.edu.tr, Hatay / Türkiye

<https://orcid.org/0000-0001-9248-7423>

Doi: <https://doi.org/10.33723/rs.1357199>

Çelebi, H. İ. (2023). "Hatay'da dinsel inancın mekânsal karşılığı olan nusayri ziyaretgâhlarının kent sosyolojisi bağlamında değerlendirilmesi". R&S- Research Studies Anatolia Journal, 6(4). 538-555.

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi/ Arrived Date: 08.09.2023

Kabul Tarihi / Accepted Date: 07.10.2023

Yayınlanma Tarihi / Published Date: 20.20.2023

ÖZ

Nusayrilik, kent sosyolojisi bağlamında ne anlam ifade eder gibi temel sorunsal etrafında içerik kazanan bu çalışmada öncelikli olarak kent, kentleşme ve kentlileşme gibi kavramlar tanımlanmıştır. Sonrasında Hızır kültü, türbe inancı, reenkarnasyon (tenasüh), tevil ve takiyye, gizli ve kapalı cemaat örgütlenmesi gibi özgünlükler içeren Nusayriliğin ne olduğu mevcut bilimsel literatür üzerinden ortaya konmaya çalışılmıştır. Nusayriliği kent sosyolojisi bağlamında ele alan bu çalışmanın temel amacı, kentsel mekânlarda yaşanan bu inancın kentsel sosyoloji kuramlarıyla çelişen ya da örtüşmeyen noktaları ortaya koymaya çalışmaktır. Şöyle ki; kent sosyolojisi çalışmaları içerisinde dinsel yaşantı kentsel mekânlarda etkisi azalan bir durum olarak değerlendirilmektedir. Ancak Hatay’da özellikle Defne ve Samandağ ilçelerinde dinsel yaşantı ziyaretgâhlar etrafında ve kentsel mekânlarda yaşanmaktadır. Çalışma, söz konusu dinsel yaşantının mevcut sosyolojik kuramsal yaklaşımlardan farklı olarak kentlileşmeye nasıl etkide bulunduğu sorunsalına odaklanmakta ve bu noktada bir özgünlük/farklılık olduğu iddiası taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nusayrilik, Kentleşme, Kentlileşme, Kent Sosyolojisi, Kent Dindarlığı

ABSTRACT

In this study, which has gained content around the main problematic such as what Nusayri means in the context of urban sociology, concepts such as city, urbanization and urbanization are defined primarily. Afterwards, it has been tried to reveal what Nusayri is, which includes originalities such as the cult of Hızır, tomb belief, reincarnation (reincarnation), tawil and taqiyya, secret and closed community organization, through the existing scientific literature. The main purpose of this study, which deals with Nusayri in the context of urban sociology, is to try to reveal the points that contradict or do not overlap with the urban sociology theories of

this belief in urban spaces. Namely; Within the studies of urban sociology, religious life is considered as a situation whose effect is decreasing in urban spaces. However, in Hatay, especially in Defne and Samandağ districts, religious life is lived around pilgrimage sites and in urban spaces. The study focuses on the problem of how the religious experience in question affects urbanization, unlike the existing sociological theoretical approaches, and claims that there is an originality/difference at this point.

Keywords: Nusayriya, Urbanization, Urbanization, Urban Sociology, Urban Piety

GİRİŞ

Bu çalışmanın temel tezi, dinsel yaşayışın her zaman kentleşme düzeyiyle ters orantılı bir ilişki içerisinde olmamasıdır. Kent sosyolojisi bağlamında yapılan kuramsal tanımlamalarda kenti tanımlamak adına ön plana çıkan iki unsur olan heterojenlik ve bireycilik, dini yaşantı ve ritüelleri azaltıcı ve daha dar alana hapsedici bir etki yaratır. Fakat Hatay'da, özellikle Defne ve Samandağ ilçelerinde ziyaretgâhlar üzerinden yaşanan din (Nusayrilik), tam da kentin özeğinde Tönnies'in "kır"ı tanımlarken ortak iradeye dayalı menfaatleri gözeten, "dayanımcı cemaat" tanımına uygun yansımalar içerir. "Kır" a ait bir özelliğin "kent" e ait bir mekânda toplumsal ilişkileri etkileyici ve çoğu zaman belirleyici olması kent sosyolojisine dair ortaya koyulan kuramların özelliklerinden farklı bir durum içermektedir. Bu da başlı başına bir ilginçliktir. Dinin kentleşme-kentlileşme üzerindeki etkisinin ne olduğu bu çalışmanın temel sorunsallarından biri değildir. Çalışma, söz konusu bölge sınırları içerisinde yoğunlaşan ve bölgenin en yerli halklarından olan Nusayrileri (arap alevi), yukarıda belirtilen ilginçliği ortaya koyan kendine özgü özellikleri bağlamında ele almayı amaçlamaktadır. Nusayrilik ortaya çıktığı ve geliştiği coğrafya açısından çeşitli kültürlerin etkisinde kalarak melezleşmiştir. Bugün için kent diye tanımladığımız mekânlarda, batını yönü sebebiyle bir felsefesi, estetiği olan bu

anlamda da “kent dindarlığı”nı yaşatmaya çalışan Nusayrilik, kentin karmaşası içerisinde insanların “kır” a dönük hasretliklerini gideren bir anlam ve pratik de içermektedir.

Başka bir ifadeyle diyebiliriz ki kentsel mekânlarda din, toplumsal yaşamdan uzaklaşmasına rağmen Defne ve Samandağ’da Nusayrilik üzerinden belirteceğimiz bir takım özgünlüklerden dolayı toplumsal hayatın belirleyici bir unsuru olmaktadır. Bu bölgelerde dinsel yaşama ait özgünlükler mekânsal olarak kentte yaşanmaktadır. Nusayrilik-kent sosyolojisi ilişkisini ortaya koymak açısından kent literatürüne ilişkin temel kavramlar olan kent, kentleşme, kentlileşmeye kısaca değinmekte fayda vardır. Bu bağlamda kent, kentleşme ve kentlileşme kavramlarına ilişkin temel olarak şunları söyleyebiliriz:

Kent, ortaya çıkışından günümüze kadar birçok disipline konu olması nedeniyle değişken anlamlara sahip olmuş dinamik bir kavramdır. Dolayısıyla zamandan ve mekândan bağımsız bir kent tanımı yapabilmek söz konusu olamaz. Kent sosyolojisi bağlamında kenti tanımlama yoluna giden düşünürler, birtakım kavramsallaştırmalar üzerinden kenti anlamlandırmaya çalışmışlardır. Bunlar içerisinde karşımıza çıkan Tönnies kenti; köy ile kent arasındaki farkı ortaya koyarak tanımlamaya çalışmıştır. Tönnies, köy-kent karşıtlığı (dikotomisi) olarak oluşan mekânsal ayrımları, sosyoloji disiplinine ait kavramlar olan “topluluk” ve “toplum” ile açıklamaya çalışmaktadır. Topluluk (cemaat) köy özellikleri içerirken, toplum (cemiyet) kente ait özellikler içermektedir (Tönnies,2005).

Kentleşme, kentsel mekânda yaşanan sosyolojik gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan karmaşık ilişkiler süreci olarak ifade edilmekle birlikte (Es ve Ateş, 2004: 212), üretim ve teknolojiye bağlı sanayi sektörünün kentsel alanlarda gelişme göstermesi ve yoğunlaşmasına bağlı olarak, kentin fiziksel yapısında nüfus artışı ve yoğunluğuna bağlı olarak farklılıkların oluşmasına neden olan, böylece sosyo ekonomik ve siyasal davranış yöntemlerinde meydana gelen değişme olarak ifade edilmektedir (İsbir, 1982: 8). Keleş (2008: 25), kentleşme olgusunu

dar anlamda “kentlerin ve kentlerde yaşayan insan sayısının artması” şeklinde tanımlamakta ayrıca kentleşmenin sosyo ekonomik ve siyasal gelişmelere bağlı olarak gelişen bir olgu olduğunu vurgulamaktadır.

Kentleşme, kent mekânında yaşayan insanların kenti meydana getiren tüm unsurlarla bütünleşmesi, o unsurların adeta timsali haline gelmesidir. Başka bir ifade ile kentleşme kentsel alanlarda yaşayan insanların kentle “sosyal duygusal bağlar oluşturması, kentli bir birey olarak davranmaları” anlamına gelmektedir (Parlak, 2008: 66).

KENT SOSYOLOJİ BAĞLAMINDA NUSAYRİLİĞE BAKIŞ

Sanayi devrimi hiç kuşkusuz mekânda radikal değişimleri de beraberinde getiren bir süreçtir. Ekonomi, coğrafya sosyoloji gibi disiplinler mekânda meydana gelen değişimi “kentleşme” olarak tanımlamıştır (Kurtuluş, 2017:177). Sosyoloji disiplini içerisinde ise kentsel mekânda oluşan kentli nüfus, suç oranları, ötekileştirme, ırkçılık, göç, yoksulluk, kimlik arayışı gibi olguları bize anlatmaya çalışan bir alt dal olarak kent sosyolojisinin geliştiğini görmekteyiz.

Kent sosyolojisinin ön plana çıkan inceleme konuları şu şekilde belirtilebilir (Nottridge,1997: 20):

» Geleneksel olan (statik) ilişkilerden ziyade yenilik içeren (dinamik) değişimlerin kent araştırmalarında tercih edilmesi.

» Kültürel değişmelere etkide bulunan dinamikleri araştırmak.

» Aile, akrabalık ilişkileri, aşiret cemaat ilişkileri gibi sosyal yapıyı oluşturan unsurların değişimine etkide bulunan dinamikleri araştırmak.

» Toplumda suç olgusunun ortaya çıkışı, suç artışı ve suça yönelmeyi etkileyen unsurları ortaya koymak.

» Kentsel mekânların ayırt edici (din gibi) özelliklerini ele almak ve kente etkisi anlamında çıkarımlarda bulunmak.

» Ekonomi ve onun şekillendirdiği üretim ilişkilerinin kent ile toplum arasındaki ilişkiye olan etkilerini ele almak, incelemek.

Kent sosyolojisi kuramcıları, kentli insanı, sosyolojinin temel yaklaşımlarının kentsel mekânlar üzerinden uygulanması ile anlamaya çalışmışlardır. Erken dönem yaklaşımlarda kentsel mekânı ayırıştırıcı birtakım kavramlar ortaya koyulduğunu görmekteyiz. Bu bağlamda erken dönem sosyal teorisyen olarak değerlendirilen Tönnies (2005), kentleşme sürecini “kır” yerleşimine ait olan yukarıda da belirtildiği üzere “cemaat” tipi örgütlenmeden “toplumsal örgütlenme” ye geçiş olarak değerlendirir ve bu değişimin kültüre içkin tüm unsurları değiştirici etkisi üzerinde durur. Benzer şekilde 19. Yüzyılın önemli düşünürü olan Durkheim de kentsel mekâna ilişkin değişimi “organik dayanışma” kavramı ile anlatmaya çalışır. Sanayileşmenin belirleyici etkide bulunduğu toplumsal değişim, Durkheim açısından kırsal yerleşim özelliği olan “mekanik dayanışma” nın yerini akrabalık ilişkilerine dayalı olmayan toplumsal işbölümüne dayalı bir sürece bırakması anlamına gelir Durkheim’in “organik dayanışma” dediği şey tam da bu anlama gelmektedir (Durkheim, 2020).Yine klasik sosyoloji ekolü içerisinde değerlendirebileceğimiz Karl Marks ve Max Weber, sırasıyla kentsel mekânı etkileyen, belirleyen ekonomi politik ve kültürel yaklaşımlar ortaya koymuşlardır. Marks’ın kent ve kentleşmeyi doğrudan ele aldığı bir çalışması olmasa da ortaya koyduğu ekonomi politik yaklaşım daha sonra ortaya çıkacak olan Lefebvre, Castells ve Harvey gibi eleştirel kent kuramcılarının esin kaynağı olmuştur.

Şikago Oklu erken dönemlerde kent yaşamına dair sorunlara yönelmişlerdir. Bunun bir nedeni de Okul’un adına esin kaynağı olan Şikago şehrinin o dönem için hızlı bir şehirleşme süreci içerisinde olmasıydı. Dolayısıyla kent ortamı içerisinde sosyal ilişkiler hızlı bir şekilde

değişkenlik ve karmaşıklık içerisindeydi. Bu gerçekten hareketle Okul'un temsilcileri sosyolojik kavramları kentleşmeye bağlı ortaya çıkan sorunların çözümü için kullanmaya, kenti bir laboratuvar alanı gibi görmeye başlamışlardır (Morva,2013:57-59).

Şikago Okulunun önemli temsilcilerinden biri olan Louis Wirth daha çok kentsel mekânın insanlar üzerindeki etkisini ele alan sosyolojik saptamalarda bulunmuştur. L. Wirth kenti sosyolojik açıdan ele alırken ayırt edici unsurlar olarak nüfus, teknoloji ve ekolojik düzen üzerinde durmuş, kente özgü davranışlar kaçınılmaz olarak birincil ilişkilerin yerini ikincil ilişkilere bırakmasına neden olmuş, bu bağlamda kente özgü bir yaşam biçimi geliştiren bireylerin belirleyici olduğu kentleşme süreci yaşanmıştır. (Wirth,1938). Wirth, kentleşme ve kentleşme sürecini etraflıca ele aldığı bu çalışmasında özetle sosyolojik açıdan kentsel mekânda kırsal özgü ilişki kalıpları olan birincil ilişkilerin yerini kente özgü ikincil ilişkilerin alması gibi durumlara değinmiş, yani akrabalık bağlarının gevşemesi, komşuluk ilişkilerinin azalması, aile içi ilişkilerin resmileşmesi, dinin toplumsal alanda etkisinin azalması, toplumsal dayanışmanın azalması gibi kentleşmenin nesnel göstergelerinden bahsetmiştir.

Yukarıda kent sosyolojisi bağlamında kentleşmeye yönelik ortaya koyulan yaklaşımlar, kentsel mekânlara ilişkin “kentsel olmayan (kırsal)” mekânlardan ayırt edici bir dizi özellikler ortaya koyar. Özellikle kültüralist yaklaşımlar kentleşme süreci ile dinin giderek bireysel alana itildiğine dair argümanlar içermektedir.

Türkiye’de de dönem dönem Kıta Avrupası ve Amerikan Sosyoloji ekollerine ait çözümlerinin etkisinde kenti sosyolojik açıdan ele alma çabası olduğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda Kıray (1998: 129), kentsel yaşamda dinin topluluğa ilişkin bir kurum olmaktan ziyade bireysel alana ait olan bir niteliğe sahip olduğunu ifade etmiştir.

Bu çalışmada vurgulanmaya çalışılan, özellikle kentleşme göstergeleri içerisinde pek rastlayamadığımız, ziyaretgâhlar üzerinden yaşanan oldukça sekülerize olmuş bir öğretinin

(Nusayrilik) bir anlamda kendine özgü (sui generis) kentleşme göstergeleri içermesidir. Aslında bu kendine özgülük anlaşılabilir bir durumdur. Şöyle ki, Hatay’da Nusayrilik oldukça yerleşik bir öğretilerdir. Yani bu öğretilere kendisini ait hissedenlerin kentsel mekânlarla ilişkisi özellikle büyük kentlere kırım itici nedenlerinden dolayı göç etmek zorunda kalmış kesimlerin kentte kültürlerini daha da sahiplenerek her anlamda gettolaşmasından çok farklı bir durumdur. Kentin içerisinde kentin birçok imkânlarından istifade edebilen, ekonomik anlamda pek bir problemi olmayan bu kesim için kendine özgü inanç kültürü adeta kentte belirgin bir şekilde yaşanmaktadır. Özellikle Defne ve Samandağ bölgelerinde dinsel inanın yaşandığı mekânlar olan ziyaretgâhlar tam da kentlerin merkezinde, söz konusu kentleşme kuramlarının aksine kıra özgü bir toplumsal dayanışma ağı oluşturmaktadırlar. Bu ilginçlik Defne ve Samandağ kent kimliğinin oluşmasında önemli bir unsurdur. Şimdi bu öğretilere teolojik tartışmalara girmeden Hatay ili özelinde genel hatlarıyla bakmaya çalışalım.

Nusayriliğin Yoğunlaştığı Mekân: Hatay

Hatay Türkiye’nin en eski yerleşim yerlerinden biridir. Yapılan çalışmalar bölgede ilk yerleşimlerin orta paleolitik dönemde (yaklaşık M.Ö. 100.000’li yıllara uzanmakta) görüldüğünü ortaya koymaktadır. Yine çalışmalar bize bölgenin, neolitik, kalkolitik dönemlerde ve tunç çağında da yaygın bir yerleşim yeri olarak kullanıldığını göstermektedir. Nitekim Amik Ovası’nda; Çatalhöyük, Tel Tainat, Tel Cüdeyde ve Tel Atçana’da ilk Tunç Çağına ait buluntulara rastlanmış olması Hatay’da yerleşimin ne kadar eski dönemlere uzandığının bir göstergesidir (<http://hatay.gov.tr>). Doğu Roma’nın başkentliğini yapmış ve nüfusu yüzbinlerle anılan Antakya, I. Seleukos Nikator’dan Büyük İskender’e birçok imparatorun ilgi odağı olmuş, Demir’in aktarımıyla (1996:9), IV. yüzyılda yaşamış olan tarihçi Ammionus Marcellinus, “dünyada hiçbir kent ne topraklarının bereketi, ne de ticaretteki zenginliği bakımından bu kenti geçemezdi” demiştir. Hatay’da gerek etnik gerekse dini anlamda çok kültürlülüğü bugün bile

hissedilebilir bir şekilde görebiliriz. Bu şehir geleneğe ait olanla modernliğe ait olanı bir denge içerisinde yaşatabilmeyi başarabilen bir sosyolojiye sahiptir. Bu sosyolojik zenginlik şüphesiz Hatay'ın, Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının kesişme noktasında konumlanmış bir şehir olmasıyla da ilgili bir durumdur. O nedenle ki yeterli ampirik verilere dayanmayan sosyolojik üst anlatılarla veya kuramlarla bu kenti doğru anlayabilmek ve de anlatabilmek pek mümkün değildir.

Nusayrilik (Arap Alevilik)

Nusayriler, Güney Doğu Akdeniz coğrafyası içerisinde en eski yerli (otokton) halklardan biridir. Gerek azınlık olmaları gerekse de öğretinin batını bir felsefi anlayışa dayanması sebebiyle gizli bir örgütlenmeye sahiptirler.

Esasında Nusayrilik halk arasında çok da bilinmemektedir, bu adlandırma daha çok bilimsel literatürde kullanılmaktadır (Türk, 2010:226). Bu konuda ilginç yaklaşımlardan biri Melikof'a aittir. Ona göre (1994,26-28) Hatay bölgesinde yaşayan Arap Alevilere, Suriye'de özellikle Nusayrilerin yoğun olarak yaşadığı Laskiye bölgesinde Nusayrilere "alaviler" denmesinden sonra Anadolu'da da alevi denmeye başlanmıştır.

Doğruel (2005:187), Nusayriliği, daha çok gündelik ihtiyaçlara göre şekillenmiş halk islami (heterodoks) anlayışının batını öze en fazla sadık kalmış kollarından biri olarak değerlendirmektedir. Yine Nusayrilik, Şii ve diğer Anadolu Alevileri gibi ehlibeyte ve İslam Caferi mezhebine bağlıdır.

Türk (2002:51-68), Nusayriliğin "batını ve alevi öğretilere dayalı kendine özgü bir mezhep" olduğunu belirtir. Nusayriliğin inanç dünyasını şekillendiren temel düşünce batınlığın temel ilkesi olan batını-zahiri ilişkisidir. Hz. Ali'ye bakış açıları (tanrılaştırma), tevil ve takiyye, inancın ibadeti açısından ziyaretgâhların (türbeler) önemli olması, ortaya çıktığı coğrafya açısından Hristiyanlıktan etkilenmiş olması ve Hz. Ali'nin yeryüzünde temsili anlamında hızır

(hıdır) inancının adeta kültleştirilmesi gibi kabuller Nusayriliğin önemli özellikleri arasında görülür.

Nusayriliğin ne zaman ortaya çıktığına dair muhtelif görüşler olsa da yaygın görüşün yaklaşık olarak IX. yüzyılda ortaya çıktığı şeklinde olduğu görülmektedir (Fırlalı, 1980:143). Karasu (2006), yine Nusayrileri Fransız oryantalist Louis Massignon'un görüşlerine dayandırarak Lübnan, Suriye ve Türkiye bölgelerine yayılmış Doğu Akdeniz hattının en yerli (otokton) halklarında biri olarak değerlendirmektedir.

Nusayri kelimesinin nereden geldiği noktasında bir uzlaşıdan bahsedemeyiz. En yaygın kabulün, bu adlandırmanın, Nusayriliğin kurucusu sayılan Muhammed bin Nusayr'dan geldiğidir. Ancak diğer bir görüşe göre kelimenin kökeninin, bu öğretilere inananların yaşadığı bölgedeki Nusayra dağından geldiğidir (Türk, 2002:52).

Nusayrilerin etnik kökenine ilişkin bilimsel literatürde oldukça farklı iddialara rastlamaktayız. Şaman ve eski Türklerin inançlarından izler taşıması sebebiyle Nusayrilerin Türk soyundan gelebileceğini savunanların yanında, Arap ve Fenikelilere dayandıran çalışmalar da söz konusudur. Ancak Türkiye'de yaşayan Nusayrileri de kapsayan "Suriye Alevileri" olarak adlandırılan ve kökeni homojen bir arap aşiretine dayandırılan görüşün ön planda olduğunu söylemek mümkündür (Türk, 2005: 34-35).

Nusayrilikte, Anadolu- bektâşi inancında olduğu gibi Hz. Ali'den kaynaklı olduğu savunulan insan sevgisi insanlar arasında en önemli birleştirici unsurdur. Ancak Nusayrilikte farklı olarak "sır" kavramı içerisinde anlam bulan Hz. Ali, yüce ve ulaşılamaz olan yani "Tanrısal" olandır. Nusayrilikte Hz. Ali'ye yüklenen anlam oldukça sofistike (karmaşık) bir şekilde karşımıza çıkmaktadır (Türk, 2010:227).

Nusayriler gerek batını yönü gerekse de coğrafi olarak çok kültürlü yapı içerisinde olmalarından dolayı oldukça kaynaşmış, melezleşmiş bir görüntü ve yaşayış içerir. Bu anlamda

üç semavi dinin bayramlarını kutlarlar. Türk'ün belirttiğine göre (2010:228), Nusayriler Hristiyanlığın neredeyse bütün önemli bayramlarını kutlamaktadırlar. Alevilikte her din kutsal olarak kabul edilir ve her dinin peygamberine inanılır. Yine özgün bir uygulama olarak sır saklamanın ve gizli örgütlenmenin (ibadet amaçlı bir araya gelme), geçmişteki baskılar ve yaşanan mezhepsel husumetler sebebiyle Nusayri inancının esaslarından biri olduğunu görmekteyiz. Türk'e göre (2010: 229), Nusayrilik'de gizliliğe dayalı örgütlenme "amcalık" sistemi üzerinden sürdürülmektedir. "Amcalık" uygulaması ile Nusayriliği dolaylı ya da doğrudan etkileyen, şekillendiren inanç ve gelenekler gizlilik esası içerisinde sadece erkek çocuklara öğretilir böylece kuşaktan kuşağa aktarım sağlanmaktadır. Doğruel (2005: 190), kadınların Anadolu Aleviliğinde ibadet yeri olan cem evlerinde kadın ve erkeğin birlikte ibadet ettiğini ancak Nusayrilerde kadınların namaz gibi dini törenlere katılmadığını belirtmektedir. Bu anlamda kadınlar dinden muaf bir görüntü içerisindedirler.

Gerek batını yorum gerekse de gündelik sosyal-dünyevi hayatı ilgilendiren olguların inanç içerisinde yaşatıldığı ve bu özelliği ile tam bir heterodoks islam anlayışı olan Nusayrilik daha sayabileceğimiz birçok kendine özgü özelliklere sahiptir. Tekâmül anlayışı içerisinde Sünni islamda yeri olan reenkarnasyon Nusayri inancında tenasüh (reenkarne) anlayışı şeklinde kabul edilmiştir. Sunni islam anlayışından farklı olarak Nusayrilerde reenkarnasyona Türk'e göre (2010:228), Ali odaklı güçlü bir tecelli inancı olduğundan dolayı çok inanılır. Reenkarnasyon Nusayri bölgelerde hemen hemen her köy ve mahallede görülen bir olaydır. Nusayri inanca göre her insanın ruhu ölümden sonra başka bir bedende yaşamını sürdürmektedir. Tanasüh anlayışı baktığımızda Nusayriliğin en ayırt edici yanını oluşturur. Tanasüh anlayışı şu kabulleri içerir: Alem kadimdir. Cennet ve cehennem de bu anlayıştan dolayı semboliktir. Tanrının iyi kullarını ödüllendirmesi ve kötü kullarını cezalandırması bu dünyada gerçekleşecek bir durumdur. Cezalandırma bir sonraki hayatında kötü bir beden de zuhur edebileceği gibi, bu cezalandırma hayvan bedeninde yeniden dünyaya gelme şeklinde de olabilir (Bulut, 2011:594).

Nusayri kanaat önderlerinden olan N. Eskiocak (1998: 44-45), tenasüh inancının Kuran-ı Kerimden kaynaklı olduğunu ileri sürer ve bunu Kur’andan ayetlerle açıklamaya çalışır. Ayrıca, Yaşar Nuri Öztürk de Kuran’da reenkarnasyona olumlu bakan 30 civarında ayet olduğunu belirtir ve bu ayetler üzerinden reenkarnasyonu tekâmülün bir aracı olarak değerlendirir. Ancak Öztürk Nusayrilikteki tenasüh anlayışının Kur’andaki reenkarnasyon anlayışı ile örtüşmediğini savunur (Öztürk, 2010).

Nusayrilikte Ziyaretgâhlar (Türbeler)

Nusayrilikte ziyaretgâhlar (türbeler), adeta hac yeri olarak kabul edilir (Bulut, 2011: 597). Ziyaretlerin sayısının ne kadar olduğu net olarak saptanamamaktadır. Çünkü gün geçtikçe görülen bir rüya üzerine bile rüyanın görüldüğü ev ziyaret mekânı olabilmektedir (Keser,2006:140). Hızır ya da Hıdır, Nusayrilikte adeta kültleştirilmiştir. Hatay bölgesinde sayıları 400 ulaşmış olabilen ziyaretler içerisinde 51 tane Hızır (Hızır) türbesi vardır. Hatay’da birçok nebi enbiya isimleriyle anılan türbeler aynı zamanda Hızır A.S. ile birlikte anılırlar. Hızır A.S. ile anılan isimler şunlardır: Melik Cağfer Tayyar, Şih Muhammed Libydri, Nebi Taha, Habib Naccar, Hz. Mikdat bin Yemin. Özellikle Defne ve Samandağ ilçelerinde bulunan önemli Hızır ve birlikte anılan makamları şöyle sıralayabiliriz:

Tablo.1 Defne ve Samandağ İlçelerinde Hızır ve Makamı Birlikte Anılan Önemli Ziyaretgâhlardan Bazıları

Hz. Hızır A.S. (Karye-Harbiye Defne)
Hz. Hızır A.S. (Yukarı Döver-Defne)
Hz. Hızır A.S. ve Şih Dahir (A.Okçular-Defne)
Hz. Hızır A.S. ve Nebi Yunus(Çekmece-Defne)
Hz. Hızır A.S., Hz. Yunus, Hz. Mikdat (Çekmece-Defne)
Hz. Hızır A.S., Şih Rislen, Şih Hasan (Kuşalanı-Smandağ)
Hz Mikdat bin Amr (Karye-Harbiye-Defne)
Hz. Hızır A.S. (Deniz Mahallesi-Samandağ)
Seyidna El Hızır, Nebi Yunus, Melik Cafer Tayyar (Tekebaşı-Samandağ)
Hz. Hızır A.S., Hz.Mikdat, (Turfanda Köyü-Defne)
Kıbtıl May Hızır Hay (Hızır Suyu) (Gözene Köyü-Smandağ)
Yedi Enbiya ,(On Sekiz Makam Var), Hz. Hızır A.S.(Yukarı Döver-Defne)
Dokuz Enbiya, (Tekebaşı Köyü-Samandağ)
Şih El Arabi-(Değirmenbaşı-Samandağ)
Yedi Enbiya, (Kuşalanı-Samandağ)

Kaynak: Türk, 2010: 230-231

Yukarıda listesi verilen ziyaretgâhlar Hatay Nusayrileri için özellikle en fazla ziyaret edilenler ve kutsaliyetine en fazla inanılanlardır. Bu mekânlar, dini ritüellerin (toplu namaz, adak vs.) yerine getirildiği Nusayri öğretiyeye yönelik birincil amaçlar için ziyaret edilse de sosyolojik açıdan insanların bir araya geldiği, kaynaştığı kıra özgü olan hatta kent mekânı içerisinde unutulmuş yüz yüze samimi ilişkilerin yaşandığı mekânlardır.

Ziyaretgahlar Üzerinden Yaşanan “Kent Dindarlığı” ve “Parça-Bütün” Sorunsalı

Kentleşme ve kentlileşme sürecinde meydana gelen toplumsal yapı ve davranış değişikliklerine etkisi anlamında dinsel olanın belirleyici olduğunu (Berger, 1993:58), hatta dinsel olanın topluluk ilişkilerinin belirlenmesinde birincil etkiye sahip olduğunu savunan (Wach, 1987: 17) düşünürler vardır. Gündelik hayatın kültürel yansımaları içerisinde başat bir unsur olan din olgusu bu çalışma kapsamında kutsal, aşkınsal yönü olan “özel” bir tanımlamadan ziyade, seküler hayat içerisinde toplumsal hayata etkide bulunan sosyo psikolojik etkiler bağlamında, yani dinin “işlevsel” boyutuyla ele alınmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Durkheim ve Comte gibi birçok sosyolog dini söz konusu bu “işlevsel” boyutuyla ele almakta ve dini toplumsal bir aradalık ve süreklilik açısından faydalı da görmektedirler. Durkheim (2018:29-30), açısından din salt “tanrı”, “kutsallık”, “tabiatüstü” gibi özel yönüyle anlaşılabilir, din daha ziyade toplumsal unsurları belirleyen önemli bir kültürel unsurdur.

Dinin söz konusu işlevsel boyutuyla baktığımızda Nusayriliğin, kendi yaşadığı dönem ve toplumsal şartlar içinde sekülerize olmuş, ötekisini dışlamayan bir din yorumu geliştirdiğini söyleyebiliriz. Nitekim Nusayrilik, insan odaklı yaklaşımıyla dini toplumsal hayattan ötelemeyen, aksine “dini” olarak savunulmanın dünyevi olarak yaşandığı bir kent dindarlığı örneğidir diyebiliriz.

Nusayriliğin gizlilik yönü olan bir inanış olduğunu vurgulamıştık. Ziyaretgâhlar bu inanca yönelik ibadetlerin yerine getirildiği ve inanılan dinin hükümlerine yoğunlaşıldığı mekânlar

olsa da, bu mekânlar üzerinden oluşan biraradalık yukarıda belirtilen pratik yansımaları açısından bir kent dini özelliği göstermektedir. Nusayrilik öğretisinin vesile olduğu bu tespit, söz konusu bölgelerde kentlileşmiş toplum özellikleri içerisinde yer edinmiştir. Dolayısıyla diyebiliriz ki; kentin sosyolojisine dair meta anlatılar ya da mevcut kuramsal yaklaşımlar “paradoks” gibi görünen bu durumu açıklamakta yetersiz kalmaktadırlar.

Ancak ayrıca ifade etmek gerekir ki, sekülerize olmuş Nusayrilik, esasında olumlu yanlarıyla birlikte kentlileşme açısından bir sorun da içermektedir. Şöyle ki, din toplumsal olanı şekillendiren unsurlardan bir tanesidir. Belirtilen kentler içerisinde din, yoğunluklu olarak Nusayrilik öğretilerine göre yaşanmaktadır. Sosyolojik olarak toplumu şekillendiren bir unsur olan din “Parça” ya tekabül etmektedir. Dinin de içerisinde olduğu, siyaset, etnisite, cinsiyet, örf-adet, gelenek görenek gibi tüm unsurların toplamı ise “Bütün” ü oluşturur. Kent sosyolojisi kuramları açısından dinin, kentleşme ve kentlileşme düzeyine bağlı olarak etkisi azalan bir kültür unsuru olduğunu belirtmiştik. Bu sürecin Nusayrilik açısından böyle gelişmediği çalışmanın temel iddiasını oluşturmakla birlikte Nusayrilik zaten çalışmada da belirtildiği gibi batını felsefe anlayışı gibi belirtilen bazı özelliklerinden dolayı kentlileşme sürecini bizzat etkileyebilmektedir. Ancak kent sosyolojisi içerisinde din (nusayrilik) aracılığıyla kendisini “kentli” hisseden insanların ziyaretgâhlar gibi kutsal sayılan mekânlarda bir araya gelmesi başlı başına da bir kentlilik göstergesi olamaz. Din, belirtildiği üzere toplumsal ilişki unsurlarından sadece bir tanesidir. “Parça” olarak ifade edilen dinin ve özelde Nusayrilik’in kentlileşme sürecinin belirleyici unsuru olduğunu iddia etmek bizi “metanomik¹” bir bakış açısına dolayısıyla yanılgıya düşürebilir.

¹ Hilmi Yavuz (2012:212-213), metonomi kavramını şöyle açıklar: Metonomi,; “parça’nın bütün’ün yerini alması, onun yerine geçmesi, onun yerini tutması demektir”. Söz konusu kavram çalışmada, Yavuz’un Türk modernleşmesini tahlil ederken başvurduğu metaforik kullanıma öykünülerek kullanılmıştır. Yavuz, Türk modernleşmesini bu anlamda metanomik bir modernleşme olarak görür ve eleştirir. Ona göre Türk modernleşmesi, Batılılaşmayı somut ve görünür simgelerle kavradığı içindir ki, “parça”yı “bütün”ün kendisi zannetmiştir (Yavuz,2012:212).

SONUÇ

Hatay ve özelde Nusayri inanişına mensup vatandaşların yoğun olarak yaşadığı Defne ve Samandağ ilçeleri gerek dinsel, gerek etnik ya da kültürel gerekse de coğrafi açıdan birçok özgünlük içermektedir. Baktığımızda geleneksel sosyolojik kuramlar ve 20.yüzyılın önemli konularından biri olan kentsel mekânları sosyoloji ve biyoloji terimleriyle sorunsallaştıran Şikago Okulu ekolü, Nusayrilik inancının kentlerde yaşanan ve bu anlamda “kent dini” olma özelliğini yeterince açıklayamamaktadır. Başka bir ifade ile sosyolojik açıdan kentsel mekânda kıra özgü ilişki kalıpları olan birincil ilişkilerin çözülmeye başlaması yani akrabalık bağlarının gevşemesi, komşuluk ilişkilerinin azalması, aile içi ilişkilerin resmileşmesi, dinin bireysel alana itilmesi, toplumsal dayanışmanın azalması gibi kentlileşmenin nesnel göstergeleri Hatay’da Nusayri inancına sahip toplumsal kesimlerin kentlileşme süreçleri açısından farklılık göstermektedir. Çalışmanın temel iddiası olan bu farklılık Nusayri öğretisinin etkisiyle toplumsal dayanışmayı arttıran, aile içi bağları kuvvetlendiren ve bu durumu dini (Nusayri) öğretilere referanslayan bir durum olarak ifade edilmiştir. Bu etki bağlamında baktığımızda dini bir öğreti olan Nusayriliğin kent sosyolojisine farklı, mevcut kentleşme-kentlileşme kuramlarıyla çelişen bir etkide bulunduğunu söyleyebiliriz. Nusayrilik bilimsel literatürde yer alan bir olgu olsa da Nusayriliğin ne olduğu ve değişik alanlarla ilişkisi anlamında yeterli çalışmaların yapıldığını söyleyemeyiz. Bâtını felsefi yönü olan heterodoks bir İslam anlayışına sahip olduğunu belirttiğimiz Nusayriliğin kent sosyoloji ile ilişkisi bağlamında bırakalım doğrudan bir çalışmayı, dolaylı olarak da bu ilişkiyi kurmaya çalışan çalışmalara bilimsel literatürde rastlanılmamaktadır. Bu anlamda gerek nicel ve nitel çalışmalar gerekse de yeni bir kuramsal bakış açısı geliştirebilmek açısından söz konusu coğrafya çok büyük, gizil kalmış

(keşfedilememiş) zenginlikler içermektedir. Yapılan bu çalışmada saha çalışması verilerine dayalı olmadan yeni kuramsal bir perspektifin ortaya koyulması gerektiği fikri ortaya çıkmaktadır. Yine bu çalışmada Nusayriliğe teolojik bir derinlikle ya da böyle bir gaye ile yaklaşılmamıştır. Nusayriliğe toplumsal- gündelik kent yaşamına olan etkisi bağlamında farklı bir bakış açısı getirilmeye çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- Berger, P. L. (1993). *Dinin Sosyal Gerçekliği*. A. Coşkun. (çev:). İnsan Yayınları.
- Bulut, H. İ. (2011). Tarih, İnanç, Kültür ve Dini Ritüelleriyle Nusayrilik. *Sakarya: Ortadoğu Yıllığı*, (7), 579-614.
- Demir, A. (1996). *Çağlar Boyu Antakya*. Akbank Yayınları.
- Doğruel, F. (2005). *İnsaniyetleri Benzer-Hatay'da Çoketnili Ortak Yaşam Kültürü*. İletişim Yayınları.
- Durkheim, E. (2018). *Dini Hayatın İlk Biçimleri*. Fuat Aydın (çev.). Eski Yeni Yayınları.
- Durkheim, E. (2020), *Toplumsal İşbölümü*. Özer Ozankaya. (çev.), Cem Yayınevi.
- Eskiocak, N. (1998). *Yaratıcının Azameti ve Kuran'daki Reenkarnasyon*. Can Yayınları.
- Es M. & Ateş H. (2004). Kent Yönetimi, Kentleşme ve Göç: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*. İÜİF Yayını. (48), 205-248.
- Fığlalı, E. R. (1980). *Çağımızda İtikadî İslam Mezhepleri*. Selçuk Yayınları.
- İsbir E. G. (1982). *Kentleşme Metropolitan Alan ve Yönetimi*. AİTİA Yayını.
- Karasu, M. (2006). *Nusayrilik, Alevilik ve Çokkültürlülük*. Keşif Yayınları.
- Keleş R. (2008). *Kentleşme Politikası*. İmge Kitabevi.

- Keser, İ. (2006). *Kentsel Dinamikler ve Kamusal Alan Farklılaşması: Adana Nusayrileri*, (Tez No: 186941) [Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi].
- Kıray, M. (1998). *Değişen Toplum Yapısı*. Bağlam Yayınları.
- Kurtuluş, H. (2017), Kent Sosyolojisinde Değişen Kavrayışlar ve Türkiye'nin Kentleşme Deneyimi, Örgen Uğurlu vd. (Der), *Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları*, (177-225), Örgün Yayınevi.
- Melikoff, İ. (1994). *Uyur İdik Uyardılar, Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları*. Can Yayınevi.
- Morva, O. (2013), *Chicago Okulu (Pragmatik Sosyal Teoride İletişimin Keşfi)*. Doruk Yayıncılık.
- Nottridge, H.E. (1997). Kent Sosyolojisi. Şule İnankul, (çev.). *Türk Sosyoloji Dergisi*, (3) 20-33.
- Öztürk, Y.N. (2010). *Cevap Veriyorum I*. Yeni Boyut Yayınları.
- Parlak, B. (2008). Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci Geliştirme Projesi: Bursa Büyükşehir Örneği.Fatma Nevval Genç-Abdullah Yılmaz-Hüseyin Özgür (Ed.). *Dönüşen Kentler ve Değişen Yerel Yönetimler*, (s.61-85).Gazi Kitabevi.
- Türk, H. (2002). *Nusayrilik (Arap Aleviliği) ve Nusayrilerde Hızır İnancı*. Ütopya Yayınları.
- Türk, H., (2005), *Anadolu'nun Gizli İnancı: Nusayrilik, Kültürel Özellikleri ve İnanç Sistemi*. Kaknüs Yayınları.
- Türk, H. (2010). Nusayrilerde Hızır İnancı, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Araştırma Dergisi*. (54) 225-242.
- Tönnies, F. (2005). *Şehir ve Cemiyetler*. Ahmet Aydoğan (çev.). İz Yayıncılık.

Wach, J. (1987). *Din Sosyolojisine Giriş*. Battal İnandı (çev:). Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Wirth, L. (1938). Urbanism As a Way of Life, *The American Journal Of Sociology*, 44(1), 1-24.

Yavuz H. (2012). Modernleşme: Parça mı Bütün mü? Batılılaşma: Simge mi, Kavram mı? Tanıl Bora ve Murat Gültekingil (Ed.), *Modernleşme ve Batıcılık, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Serisi 3* (s.212-217), İletişim Yayınları.

<http://hatay.gov.tr/tarihsel-surec-icinde-hatayda-kultur-ve-uygarlik>, Erişim Tarihi:04.07.2023.

DOĞA BİLİMLERİNDEN SOSYAL BİLİMLERE: ÖRGÜTSEL ENTROPİ

From Natural Sciences to Social Sciences: Organizational Entropy

Hatice Gökçe DEMİREL

Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü,
demirel@firat.edu.tr, Elazığ / Türkiye

<https://orcid.org/0000-0003-0101-7747>

Doi: <https://doi.org/10.33723/rs.1358922>

Dr. Öğr. Üyesi, Demirel, H. G. (2023). "Doğa bilimlerinden sosyal bilimlere: Örgütsel entropi". R&S- Research Studies Anatolia Journal, 6(4). 556-583.

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi/ Arrived Date: 12.09.2023

Kabul Tarihi / Accepted Date: 23.09.2023

Yayınlanma Tarihi / Published Date: 20.10.2023

ÖZ

Termodinamik yasaları doğa bilimlerinin en temel ve sarsılmaz yasalarıdır. Sosyal sistemler de doğa sistemleri gibi termodinamiğin ikinci yasası olan entropiye maruz kalmaktadır. Entropi, doğa bilimlerinde kendiliğinden gerçekleşen şeylerin evrendeki düzensizliği artırdığını ifade etmektedir. Sosyal bilimlerde ise genellikle bir amaç etrafında, bilinçli oluşturulmuş yapılar ve bu yapılar arasında enerji ve bilgi akışını kolaylaştıran süreçlerle entropiye karşı koyabilen mekanizmalar oluşturabilirler.

Örgütler insanlara amaçla bir yön vererek, enerjilerini ve zamanlarını üretime dönüştürerek, ön görülebilir davranış örüntüleriyle belirsizliği azaltarak bir düzen oluştururlar. Ancak örgütler de tüm sistemler gibi entropiden kaçamazlar.

Araştırmanın amacı örgütlerde düzeni oluşturan unsurlar (amaç, yapı, iletişim-etkileşim-bilgi) üzerinden entropiyi artıran ve azaltan durumları örgütsel düzeyde tespit etmektir. Kavramsal düzeyde yapılmış bu araştırmada, örgütlerin entropisini artıran ve azaltan unsurlara ilişkin tümevarımsal hipotezler ileri sürülmüştür. Örgüt amaçlarının parçası olduğu üst sistemin amaçları ve alt sistemi olan çalışanların kişisel amaçlarının örtüşmemesi, resmileştirme, merkezileşme derecesi, hiyerarşik rol basamakların artması entropiyi artırmaktadır. Uzmanlaşma, standardizasyon, sistem içinde birbiriyle ilişkili yapıların etkileşiminden ve çevreyle etkileşiminden sağlıklı bilgi üretebilen ve bu bilgiyi yayabilen örgütlerin entropisi azalmaktadır. Örgütlerin entropisine ilişkin bu hipotezlerin makro analiz düzeyinde öngörülebilir sonuçlar üretme kapasitesi yüksektir. Ancak analiz düzeyi küçüldükçe örgütlerin karmaşıklık düzeyi arttığından deterministik kaos kuramları çerçevesinde sonuçlar farklılık gösterebilir.

Anahtar Kelimeler: Entropi, Örgütsel Entropi, Örgüt Teorisi

ABSTRACT

The laws of thermodynamics are the most fundamental and unshakable laws of natural sciences. Social systems, like natural systems, are subject to entropy, the second law of thermodynamics. Entropy, in natural sciences, means that spontaneous things increase the disorder in the universe. In social sciences, people can create mechanisms that can resist entropy through consciously created structures, usually around a purpose, and processes that facilitate the flow of energy and information between these structures.

Organizations create order by giving people a purpose, turning their energy and time into production, and reducing uncertainty with predictable behavioural patterns. However, organizations, like all systems, cannot escape entropy.

The aim of the research is to identify at the organizational level the situations that increase and decrease entropy through the elements that create order in organizations (purpose, structure, communication-interaction-information). In this research conducted at the conceptual level, inductive hypotheses were put forward regarding the factors that increase and decrease the entropy of organizations. The lack of overlap between the goals of the upper system of which the organizational goals are a part and the personal goals of the employees who are the subsystem, the degree of formalization, centralization, and the increase in hierarchical role levels increase entropy. The entropy of organizations that can produce and disseminate healthy information from specialization, standardization, interaction of interrelated structures within the system and interaction with the environment is decreasing. These hypotheses regarding the entropy of organizations have a high capacity to produce predictable results at the macro level of analysis. However, as the level of analysis decreases

and the complexity of organizations increases, the results may differ within the framework of deterministic chaos theories.

Key Words: Entropy, Organizational Entropy, Organization Theory

GİRİŞ

Entropinin her zaman arttığını ifade eden termodinamiğin ikinci kanunu, sanırım Doğa kanunları arasında en üstün konumdadır. Eğer biri size evrene ilişkin favori teorinizin Maxwell denklemleriyle çelişkili olduğunu söylese, o zaman Maxwell denklemleri için durum çok daha kötü olur. Eğer gözlemlerle çeliştiği anlaşılırsa, bu deney yapanların bazen bazı şeyleri beceriksizce yaptığını gösterir. Ama eğer teorinizin termodinamiğin ikinci yasasına aykırı olduğu anlaşılırsa size hiçbir umut veremem; derin bir aşağılanma içinde yıkılmaktan başka yapacak bir şey yok.

Sir Arthur Eddington (1928:74-75)

Çevresinde sıcak bir şeyin zamanla soğuduğuna şahit olmayan kimse yoktur. Genellikle günlük hayatta bu tür küçük detaylara dikkat etme ihtiyacı hissedilmez, çünkü fazlasıyla basittir. Sıcak cisimler soğurlar. Kesinliği çok basit bir şekilde her an gözlemlenebilen ve üzerine düşünme gereği uyandırmayacak kadar doğal bir durumdur bu. Oysa ihtiva ettiği anlamın büyüklüğünü sade ve basit bir şekilde ortaya koyabilen şeylere karşı daha dikkatli yaklaşılması gerekmektedir. Tüm fizik yasaları her detayı incelikli tasvire muhtaç bir durumu anlatan, anlaşılması için yüzlerce sayfada anlatılan bir kitap ise entropi ifade edildiği bir cümlelik tanım ile doğanın anlaşılması en zor fakat en sade şiiridir.

Bilim, tez ve anti-tezlerden doğan sentezlerle birikimli olarak ilerleyen ve ortaya koyduğu teorilere her zaman şüphe ile yaklaşan bir disiplindir. Ancak Einstein (1879-1955) başta olmak üzere yukarıda düşünceleri de aktarılan Sir Eddington (1928) gibi pek çok bilim insanı hiçbir doğa yasasının entropi ile çelişemeyeceğine vurgu yapmaktadır. Bir başka ifade ile hiçbir zaman kırılan bir bardağın (zaman geriye sarılmış gibi) toparlanıp tek parça olduğuna

şahit olamazsınız. Ya da havaya fırlattığınız bir deste kitap sayfalarının kendiliğinden toparlanıp yeniden aynı sayfa numarası sırasıyla kitaba dönüştüğünü göremezsiniz. Bardaktaki çayınız hiçbir zaman siz onu dışarıdan bir müdahale ile ısıtmadığınız sürece sıcak kalmayacak. Hayatını kaybetmiş birini hiçbir zaman yeniden canlı göremezsiniz. Örnekleri çoğaltmak mümkün.

Sorgulama ihtiyacı duyulmayacak kadar açık bir sebep-sonuç ilişkisi (determinizm) ile açıklanabilecek gündelik ve gözlemlenebilir bu tür olgular için Leibniz (1646-1716) şeylerin neden başka türlü değilde olduğu gibi olduğu sorusunu sorarak hem çağdaşlarına hem kendinden sonraki filozof ve bilim adamlarına bugün kullandığımız tüm teknolojileri mümkün kılan doğa yasalarını bulma ve anlama noktasında ilham kaynağı olmuştur. Bunlardan biri 1796-1832 yılları arasında yaşamış olan ve termodinamiğin ikinci yasasını (entropi) ilk kez (1824) ortaya koyan Nicholas Leonard Sadi Carnot'tur.

Entropi pek çok kavram ve teori gibi doğa bilimlerinden sosyal bilimlere ithal edilmiş yasalardan birini (termodinamiğin ikinci yasasını) ifade etmektedir. Çıkış noktası doğa bilimleri olduğu için bu kanunun sosyal bilimlerdeki örüntüleri anlamamıza yardımcı olabilmesi için öncelikle kökünün doğru anlaşılması gerekmektedir. Zira her şeyin düzenden düzensizliğe doğru aktığını söyleyen bu yasaya dayandığı iddiasıyla sosyal gerçekliğe yakınsama şansı olmayan pek çok yorumla karşılaşılma olasılığı hayli yüksektir. Bu nedenle ilk olarak doğa bilimlerinde termodinamik yasalarının neler olduğu temel düzeyde açıklanarak ardından makro çerçevede sosyal dünyanın bir parçasını oluşturan örgütlere entropi merceğiyle bakılacaktır.

ENTROPİ

Eski Yunancada “trope” “dönüş” anlamına gelmektedir. “En” ise önüne geldiği kelimeye -de/-da anlamı veren bir ektir. Bir başka ifade ile etimolojik kökü Yunanca 'ya dayanan

“entropi” “dönüşüm” anlamına gelmektedir (Nişanyan Sözlük, 2023). Enerjinin Yunan köklerinden türediği anlaşıldığında, "iş içeriği" anlamı entropi "dönüşüm içeriği" anlamına gelmektedir (Miesel, 2016:384).

Termodinamiğin ikinci yasası entropi yasasıdır. 1865 yılında Rudolf Clausius tarafından türetilen “entropi”, bir sistemin düzensizliğini ölçen bir terimdir. Entropi, herhangi bir termodinamik sistemde düzensizliğe doğru eğilmeyi ima eden bir "içe dönme" veya "doğru dönme" dönüşümüdür. Termodinamiğin İkinci Yasası, Clausius tarafından, Sadi Carnot'nun 1800'lerin başında buhar makineleri üzerine yaptığı çalışmaların derin sonuçlarını açıklamak için formüle edilmiştir. İkinci Yasa, herhangi bir sistemde düzensizliğin her zaman dengeye doğru bir eğilimin sonucu olarak arttığını iddia ederek, tüm enerjinin korunduğu fikrini, yani Birinci Yasayı pratikte baltalamaktadır. Entropi, bu bağlamda fiziksel etkileşimlerin tersine çevrilebilirliğine vurgu yaparak hem Newton fiziği hem de kuantum fiziği için bir sınır öneren, geçmişten geleceğe bir zaman oku sağlar (Crockett, 2014:272).

Clausius (1879) fiziksel bir sistemin dağılan enerji miktarının onun entropisi olduğunu ifade etmektedir. Tersinir süreçlerdeki (örneğin suyun buza, buzun suya dönüşmesi tersinir bir süreçtir) entropi değişimi sıfırdır. Ancak tersinmez süreçlerde (yanan kömürün yaydığı ısı tersinmez bir süreçtir) entropi miktarı, ısının yayılmasıyla birlikte artar ve daha fazla iş için tüm potansiyel harcandığında maksimum değerine ulaşır. Bir fiziksel sistem maksimum entropiye ulaştığında dengededir. Dengede bir sistem tamamen düzensiz hale gelmiştir. Dengedeki bir evren ölüdür. Entropi bir sistemin düzensizliği ise, entropinin negatifi onun düzenidir. Entropinin negatiline negentropi denir (Swanson, 1997:46).

Clausius (1865)'un entropi tanımına göre, iş yapmak için enerji kullandığımızda, enerjinin bir kısmı entropiye dönüşerek kaybolmaktadır. Enerjiyi kullanarak evrenin genel entropisini geri dönülemez biçimde her günün her saniyesinde arttığı günümüzde bilim adamları tarafından yaygın olarak kabul edilmektedir. "Isı ölümü" gibi terimler, moleküllerin

maksimum tek biçimli dağılıma ulaştığı ve bunun sonucunda hiçbir yararlı enerji içermediği görünen ilerlemenin nihai sonucunu tanımlamak için kullanılmaktadır (Triulzi, 2018: 17). Clausius'a göre entropinin orijinal tanımı termodinamiktir. Clausius, entropinin bir durum fonksiyonu olduğunu, iki durumu istediğimiz gibi birbirine bağlayarak entropi farkının hesaplanabileceğini belirtmiştir. Entropinin (değişimin) bu tanımına Clausius entropisi denilmektedir. Bu istatistiksel-mekanik olmaktan ziyade termodinamik bir tanımdır. Entropinin bir sistemin ısıtılmasından (veya soğutulmasından) üretildiğini (veya ortadan kaldırıldığını) ifade etmektedir.

Termodinamik çalışmalarının çok erken dönemlerinde Boltzmann (1896/1964) enerjinin dağılımını olasılık ile ilişkilendirmiştir. Temel bir fizik yasasına istatistiksel yorum yapan ilk kişi Boltzmann'dır. İkinci yasanın gerektirdiği değişiklikler istatistiksel olarak ifade edildiğinde, bir sistemin düzenli bir düzenlemeden rastgele bir dağılıma geçişinin olasılıksal olarak daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır.

Boltzmann (1905)'in analizine göre ise sistemlerin düzensizlik açısından rastgele azalma eğilimi, tüm pratik amaçlar açısından istatistiksel olarak imkansızdır. Analizleri, rastgele eyleme dayalı daha düzenli fiziksel durumların istatistiksel olarak birbirinden o kadar uzak olduğunu ve bunların çoğunlukla imkânsız olduğunu göstermektedir (Triulzi, 2018:17). Daha açık bir ifade ile sıralı bir deste iskambil kâğıdını havaya fırlattığımızda kâğıtların aynı sıra ile deste haline gelmesi imkânsız değil fakat olma olasılığı imkansıza yakın derecede düşüktür. Boltzmann bu olasılığın yani bir şeyin düzensiz halde bulunma olasılığının düzenli halde bulunma olasılığından çok daha fazla olduğu gerekçesiyle sistemlerin doğal hallerinin düzensiz olduğunu dolayısıyla düzenden düzensizliğe doğru bir akış olduğunu ifade etmektedir. Boltzmann'ın entropiyi olasılıksal olarak formüle ettiği için bu yaklaşım Clausius entropi tanımından farklıdır.

Ludwig Boltzmann (1844-1906), evrendeki dengelenme eğilimini, sistemin daha az olası durumdan daha olası durumlara geçme eğiliminden yola çıkarak açıklamıştır. Hawking (1988:145-166) “Zamanın Kısa Tarihi” isimli kitabında “Daha olası bir durumun, tanımı gereği, daha az olası bir duruma göre daha fazla gerçekleşme şansı olduğunu” eklemiştir. Boltzmann, bir durumun olasılığının düzen derecesiyle belirlendiğini, düzen ne kadar az ise olasılığın olasılığı da o kadar fazla olduğunu, dolayısıyla en olası durumun düzensizliğin maksimum olduğu durum olduğunu göstermiştir. Bu nedenle termodinamiğin ikinci yasası, tüm fiziksel sistemlerin daha düzenli bir durumdan daha az düzenli bir duruma geçme eğiliminde olduğunu belirtmektedir. Bir başka deyişle Lewis ve Randal (1961:92)’in ifadesiyle “Kendi başına bırakılan her sistem ortalama olarak maksimum olasılık durumuna (düzensizliğe) doğru geçecektir” (Aktaran: Smith ve Smith, 1996:313).

Entropi artık işe dönüştürülemeyen enerji miktarının ölçümüdür. Bu suretle, entropi artışı “elde edilebilir” enerji azalışını ifade etmektedir. Doğal dünyada bir olgunun her göruluşünde gelecekteki bir işte kullanım için bir miktar elde edilemez hale dönüşmektedir (Rifkin ve Howard, 1980:15). Dirençle karşılaşan bazı faaliyetler, başka amaçlar için geri kazanılamayan ısıya kaçar ve ısının kendisi de bir vücutta veya sistemde eşitlenme eğilimi gösterir, bu da değişimi etkileme yeteneğini kaybetmesi bir başka ifade ile entropi anlamına gelmektedir (Meisel, 2016:382).

Elde edilemeyen enerji, kirlenme denilen haldir. Birçok insan kirlenmenin üretimin yan ürünü olduğuna inanmaktadır. Gerçekte kirlenme dünyada elde edilemeyen enerjiye dönüştürülmüş elde edilebilir enerji toplamıdır. Dolayısıyla harcanmış enerjidir. Birinci yasaya göre, enerji ne yaratılabilir ne de yok edilebilir olduğundan ve sadece dönüştürülebildiğinden – ve ikinci yasaya göre sadece tek yönde dönüştürülebileceğinden- sarf edilmiş hale doğru, kirlenme, entropi için bir başka isimdir; yani sistem içinde bulunan elde edilmeyen enerjinin bir ölçüsünü göstermektedir (Rifkin ve Howard, 1980:15).

Tüm bu yaklaşımların ışığında entropi tanımını bir çerçeve içinde almak gerekirse: Clausius'un termodinamik yaklaşımına göre bir sistemin birim sıcaklık için faydalı işe dönüşemeyecek ısı enerjisinin bir ölçüsüdür. Sıfırdan büyük olduğu zamanlarda bir enerji kaybını, fazladan enerji verilmeden işlemin geri döndürülemeyeceğini göstermektedir. Boltzmann'ın istatistiksel-mekanik yaklaşımına göre ise bir sistemin olasılıksal olarak düzensiz halde bulunması düzenli halde bulunma olasılığından neredeyse kıyas götürmeyecek düzeyde daha yüksektir. Her iki yaklaşım da temelde sistemin kendiliğinden eski haline dönmemesini ve düzensizliğe doğru kayışını göstermektedir. Bir başka deyişle entropi sistemin düzensizliğinin bir ölçüsüdür.

TERMODİNAMİK YASALARI VE ENTROPİ

Fiziki sistemler madde, enerji ve bilgi formlarından oluşmaktadır ve ilkel değişkenleri arasında kesin ilişkiler tanımlanmıştır. Bu bağlamda doğa bilimleri fizik madde, enerji ve entropi ölçümleri arasında kesin ilişkileri ortaya koyma gücüne sahiptir (Swanson, 1997:46), ve makro ölçekte neden-sonuç ilişkisine bağlanabildiği için deterministik bir özellik göstermektedir.

$E=mc^2$ denklemi, ilkel fiziksel değişkenler olan enerji ve kütle arasındaki ilişkiyi belirtmektedir. Termodinamik çalışmaları (Maxwell, 1871; Planck, 1945; Boltzmann ve Nabl, 1903; Helmholtz, 1902; Gibbs, 1902) basınç, sıcaklık, hacim, enerji ve entropi olmak üzere beş temel durum değişkenini tanımlamıştır. Beş değişken arasındaki ilişkiler öyledir ki, herhangi üçünün değeri biliniyorsa diğer ikisinin değeri hesaplanabilir. Sonuç olarak madde, enerji ve entropi ölçümleri arasındaki kesin ilişkiler bilinmektedir (Miller, 1978:1030).

Termodinamik ısının enerji ile faydalı iş olarak tanımlanan fiziksel olgularla ilişkisini inceleyen doğa bilimidir. Termodinamik sistemler makroskobik olgularla – ısı, enerji ve sıcaklık gibi- tanımlanmaktadır. Termodinamik mikroskobik sistemlerle uğraşan alt dalları

olmasına rağmen, genel olarak maddenin mikroskobik bileşenleriyle ilgilenmemektedir. Termodinamik yasaları bu makroskobik olguları tanımlamaktadır ve bu olguların değişik şartlar altında nasıl davrandığını incelemekte ve bu davranışların sınırını çizmektedir (Yıldırım, 2012:58-59). Alınan termodinamik teori dört yasaya dayanmaktadır. Birincisi, toplam enerji sabittir; ikincisi, gerçekte entropi sürekli artmaktadır; üçüncüsü, sıcaklığın mutlak sıfır noktasına ulaşamaz ve termodinamik dengenin geçişli bir durum olduğunu ifade eden "sıfırinci" yasadır (Georgescu-Roegen, 1986:6).

Termodinamiğin 0. Yasası: Tarihsel olarak diğerlerinden sonra ortaya çıkmasına rağmen, diğerlerinin anlaşılması için çok önemli olması nedeniyle sıfırinci yasa olarak adlandırılmıştır. İki termodinamik sistemin bir üçüncüsüyle dengede olması durumunda birbirleriyle de dengede olmaları gerektiğini ifade etmektedir. Bu yasa sıcaklık kavramının tanımlanmasını sağlamaktadır.

Termodinamiğin 1. Yasası: Bir cisme veya sisteme verilen enerji, iç enerjideki değişimin ve yapılan işin toplamına eşittir. Bu yasa ısı ve işin toplamına eşittir. Bu yasa ısı ve işin enerjinin bir biçimi olduğunu açıklamaktadır. Bu yasadaki en önemli sonuç ise enerjinin her zaman korunduğu yani yoktan var edilemediği ve varken de yok edilemediğidir.

Termodinamiğin 2. Yasası: Termodinamiğin ikinci yasası "entropi" kavramını tanımlamaktadır ve termal işlemlerde yönü belirlemektedir. Suyun yukarıdan aşağı akması gibi ısı da sıcaktan soğuğa akar. Bu yönü belirleyen entropidir. Tüm termal işlemlerde entropi ya sıfırdır ya da pozitifdir. Eğer entropi sıfır ise işlem tersinir, eğer pozitif ise tersinmezdir yani işlem geri döndürülemez. Ok yandan çıkmıştır.

Termodinamiğin 3. Yasası: bu yasa ise mutlak sıfır noktasını tanımlamaktadır. Mükemmel bir kristalin entropisi mutlak sıfır sıcaklığında sıfırdır. Mutlak sıfır noktası cisimlerin entropisinin tanımlamak için konulmuş olası en düşük sıcaklıktır. Gerçek hayatta mükemmel

olmayan kristaller içinse sıcaklık mutlak sifıra doğru yaklaşırken entropi sıfırdan farklı bir sabit değere yaklaşmaktadır (Yıldırım, 2012:58-59).

Termodinamiğin birinci yasası enerjinin yoktan var edilmesinin imkânsız olduğunu söyleyerek devridaim makinelerin yapılamayacağını göstermektedir. Termodinamiğin ikinci yasası ise evrenin entropisinin asla azalmayacağını söylemektedir (Shankar, 2014:402). İkinci yasa termal bir süreçte yapılan işin ve verilen iç enerjiyi geri döndürmenin imkânsız olduğunu göstererek sonsuz bir döngünün mümkün olamayacağını kanıtlamaktadır. Zamanın geçişinin, içinde herhangi bir değişikliğin meydana gelmediği bir zaman aralığının olamayacağı şekilde zorunlu olarak değişimi içerdiği yönünde yaygın olarak kabul edilen bir görüştür. Aristoteles (M.Ö.384-322) zamandan "bir tür hareket duygulanımı" olarak bahsetmiş ve her ne kadar zaman basitçe hareket veya değişimle eşitlenemese de "değişim olmadan zamanın da var olmadığını" ifade etmiştir. Hume (1711-1776), "herhangi bir gerçek varoluşta hiçbir ardıllığın veya değişimin olmadığı bir zamanı... tasavvur etmenin imkânsız olduğunu" iddia etti. Ve McTaggart (1886-1925), "hiçbir şey değişmeseydi zamanın olamayacağı" iddiasını "evrensel olarak kabul edilen" bir şey olarak sundu (bundan, her şeyin, en azından ilişkisel nitelikleri açısından, daima değiştiği sonucunun çıktığını iddia etti) (Shoemaker, 1969:363).

Termodinamiğin ikinci yasasını ifade etmenin bir başka yolu da "tüm farklılaşmış veya heterojen olanların onları üreten efektörler sona erdiğinde yok olma eğilimi göstermesi, yani homojen ve farklılaşmamış duruma düşmesidir (Martinez-Berumen vd., 2014:393). Bunun anlamı, bir bardak sıcak çayın sıcaklığını ortam sıcaklığıyla eşitleyene kadar ısı kaybetmesidir. Çay soğuduktan sonra buz haline gelmez, ortam sıcaklığıyla aynı sıcaklıkta kalır. Bu da aslında entropinin bir denge durumu olduğunu ifade etmektedir. Bir başka ifade ile entropinin düzenden denge durumuna gelene kadar düzensizliğe doğru aktığı sonucu çıkmaktadır. Denge durumuna ulaştığında enerji alışverişi durmaktadır ve enerji akışı durduğu ya da alışveriş sona erdiği için sistem sona ermektedir.

SOSYAL BİLİMLERDE ENTROPİ

Tüm fiziksel, biyolojik ve sosyal sistemler, unsurları birbiriyle ilişkili ve etkileşimli olduğu için var olmaktadır. Özellikle sosyal sistemlerde ilişki ve etkileşimler bir amaç etrafında bir örüntü oluşturacak şekilde bir araya geldiği ölçüde düzen ihtiva etmektedirler. Çünkü sosyal sistemlerin en küçük yapı taşı olan insan, doğa bilimlerinin en küçük yapı taşı olan atomdan farklı olarak bilince sahiptir ve bilinçli olarak bir araya gelerek bazı amaçları gerçekleştirmek için neden sonuç ilişkisi kurulabilecek kurallarla düzenli yapılar oluşturabilirler. Nasıl ki atomlar bir araya gelerek molekülleri ve maddeyi ihtiva ediyorsa, insanlar da bir araya gelerek grupları, örgütleri ve nihayetinde sosyal sistemleri meydana getirmektedirler. Bu açıdan sosyal sistemler de doğa da oluşan sistemler gibi bir enerjiye sahiptir ve doğa kurallarında işleyen enerji kuralları bu açıdan sosyal bilimlere de uygulanabilmektedir.

Sistemik organizasyonun veya düzensizliğin çeşitli yönlerini ölçmek, sistem modellerinin oluşturulmasını mümkün kılmaktadır. Bu tür modeller, sistemleri geliştirmek veya onlarla ilgili ortaya çıkabilecek belirli sorunları çözmek amacıyla incelemek için kullanılmaktadır. Sosyal sistemleri incelemek için birçok farklı soyutlama tasarlanmıştır. Bu soyutlamalar genel olarak fizikselden biyolojik ve sosyal sistemlere kadar somut sistemlere uygulanabilecek bir dizi organizasyon-düzensizlik önlemini ihmal etmiştir. Bu set entropi, negentropi ve bilgi ölçümlerini içermektedir.

Petrucci ve Harwood (1993:706) termodinamiğin ikinci yasası, tüm kendiliğinden süreçlerin evrenin entropisinde bir artışa yol açtığını belirtmektedir. Bu bağlamda önemli olan başka kavramlar da vardır: Açık sistem, kapalı sistem ve izole sistemler. İzole sistemlere dışarıdan ne madde ne de enerji girişi vardır. Kapalı sistemlerde enerji girişi var fakat madde girişi yoktur. Açık sistemler ise çevreyle hem enerji hem de madde alışverişinde bulunur (Smith ve Smith, 1996:312). Fiziksel seviyelerde, entropi ölçümleri nispeten kapalı

sistemlerin dengeye (rastgele düzensizlik) doğru ilerlemesini göstermektedir. Açık sistemler, dışarıdan yeterli enerjiyi ithal ederek organizasyon veya düzeni sağlayabilmekte veya sürdürülebilmektedir. Biyolojik seviyede, bir sistemi dengeden uzakta sabit bir durumda tutan süreçler, enerjinin yanı sıra madde ve bilginin ithalatını ve artan uzmanlaşmayı da içeren fiziksel seviyeye göre çok daha karmaşıktır. Sosyal düzeyde, unsurların uzmanlaşması, özellikle bilgi süreçlerinde, giderek daha yüksek düzeylerde ortaya çıkan olayları göstermektedir (Swanson, 1997:46).

Yaşam, çevreden alınan ve daha sonra bozulmuş bir biçimde reddedilen maddeler veya serbest enerji pahasına iç entropilerini azaltabilen açık veya sürekli sistemler olan olgular sınıfının bir üyesidir (Lovelock, 1979:4). Sosyal türlerden biri olarak hayatta kalmamız, çevreyle olan ilişkimizin ve sosyal bilincimizin uygunluğuna bağlıdır. Değer sistemleri, kurumlar ve spesifik teknolojiler, ekosistem tepkilerini nasıl tahmin ettiğimiz ve ekolojik seçeneklerimizi nasıl yorumladığımız bu genel bilinç bağlamında gelişmektedir (Norgaard, 1984:169). Sosyal sistemlerin hayatta kalmasının sağlanabilmesi diğer sistemlerde olduğu gibi entropiye karşı koyabilmek için çevreden aldığı enerjinin miktarını (hem ekolojik hem ekonomik olarak) artırması ya da en azından yeter seviyede koruması gerekmektedir. Bu nedenle sosyal sistemler kurallar çerçevesinde düzen oluşturarak çevrelerinden daha fazla enerji toplayarak büyüme amacı taşırlar.

Norgaard (1984) entropiyi sosyal ve ekolojik etkileşimin vurgulandığı kültürel ekolojiyle bütünleştirerek genişletmiştir. Birlikte evrim, "gelişen iki sistem arasında devam eden herhangi bir geri bildirim süreci" olarak tanımlamıştır. Birlikte evrimsel gelişme, sosyal ve ekolojik sistemleri mevcut durumlarını korumak için gerekli olanın ötesinde bir enerji fazlasını içeren sıralı bir süreç olarak tasavvur edilebilir. Fazla enerji ya yeni bir etkileşime yönlendirilebilir ya da tesadüfen sosyal ve ekolojik sistemlerle sonuçlanabilir. Bu yeni etkileşim toplum için olumluysa, devam eden bir enerji fazlası ile sonuçlanırsa ve bu fazlalık

daha fazla faydalı değişime yatırılırsa, birlikte evrimsel gelişim gerçekleşmektedir. Bunun sonuçları, birlikte evrimsel gelişimin uzun süredir meydana geldiği ve bu sürecin negentropik olduğu yönündedir. Ancak Norgaard, evrimin entropi yasasına meydan okumadığını, bunun yerine birbiriyle etkileşim halindeki sayısız sistemin güneş akışını çok etkili bir şekilde kullandığını ve bu süreçte entropik bozulmayı geride bıraktığını belirtmektedir. Sonuçta homo sapiens bugüne kadarki en düzenli yaşam biçimidir (Swaney, 1985:862).

Sosyal sistemlerin düzenli yapıları insanların belirli kurallar altında çeşitli kurumlarda yer almalarıyla oluşmaktadır. Örneğin, düzenli çalışanlar, günlük yaşamın özel ve geçici yönleri için dayanak noktası sağlar. Nerede olacağınızı ve ne zaman orada olacağınızı belirler. Düzenli istihdamın yokluğunda, aile yaşamı da dahil olmak üzere yaşam daha az uyumlu hale gelir. Çalışmak yalnızca düzenli olarak geçimini sağlamanın bir yolu değildir; disiplini zorunlu kılar. Çalışırken hayatları organize olur. Düzenli olarak çalışan insanlar öngörülebilir alışkanlıklar geliştirir. Eğlence hayatlarını iş etrafında düzenlerler. Bu ortamda büyüyen çocuklar otomatik olarak aynı tür kalıpları geliştirirler. İş olmazsa hem bireyler hem de toplumlar psikolojik ve fiziksel olarak ölebilir. İş olmadan hiçbir umut yoktur, insanlar umudunu kaybeder, standartlar ve beklentiler azalır ve nezaket, iş birliği ve “sosyal ağ kurma” ve “sosyal organizasyon”un temellerinde genel bir bozulma yaşanır (Gini, 2000:186).

Bir diğer sosyal organizasyon olarak işletmeler, ekonomi ile doğal dünya arasındaki bağlantı noktasında yer alan, insan kültürünün bir kurumudur. İşletmelerin ve doğanın tek bir etkileşimli sistemin, enerji ve malzemelerin doğadan sanayiye sürekli olarak döngü yaptığı bir "endüstriyel ekosistem" in ayrılmaz parçalarıdır. İş sistemi, yeryüzünde bulunan doğal kaynaklarla ve sonuçta güneşten elde edilen enerjinin yanı sıra endüstriyel tedarik zincirlerinin üretilmiş girdileriyle beslenir. Atıklarını toprağa, denizlere ve atmosfere geri verir. Bu iki yönlü akış, endüstrinin topraktan malzeme ve enerji çıkarması ve bunları üretilmiş mallara dönüştürmesi, malları nakletmesi ve satması ve tüketicilerin bunları kullanıp

nihai olarak elden çıkarması sırasında gerçekleşir. Döngünün her adımında (yalnızca son kullanıcı imha adımı değil) akış, büyük miktarda enerji ve malzeme israfı içermektedir (Rosen, 2005:78).

Entropideki birikmiş artışların tümü, çevrenin enerji kaynağında niteliksel bir değişime yol açtığına, tarih boyunca kritik kültürel değişimler meydana gelecektir. Rifkin (1980) böyle bir dünya krizini "dönüm noktası" olarak adlandırmaktadır (Odonnell, 1982:235).

ÖRGÜTSEL ENTROPİ

Organizasyon, dışsal veya içsel bir ihtiyacı karşılamak veya kolektif bir amacı takip etmek için bir araya gelen üyelerden oluşan tanımlanabilir bir sosyal yapıdır. Tipik olarak bu yapılarda, üyeleri koordine etmeye ve eylemlerini yönlendirmeye yardımcı olmanın yanı sıra rol ve sorumlulukları belirlemeye yardımcı olacak yönetim veya liderlik süreçleri bulunur. Ancak organizasyon terimi fiil olarak kullanıldığında aynı zamanda bireylerin veya insan gruplarının etkili bir şekilde işleyebilmek için değişimi öngördüğü ve buna uyum sağladığı önleyici ve tepkisel bir süreci de ifade eder. Bu anlamda organizasyon, daha büyük bir sorunu bir dizi başarılabilir göreve bölme eylemidir (LaBelle ve Waldeck, 2020:9).

Organizasyon (örgüt), tanımlanmış bir amacı olan ve etkileşim içinde oldukları bir ortama gömülmüş, düzenli bir küme oluşturarak bir araya getirilmiş ve birbirine bağlı elemanların birleşimi olarak tanımlanan bir sistemdir. Sistem ise belirtilen bir amacı gerçekleştirmek için düzenlenen, etkileşim halindeki öğelerin birleşimidir. Bir dizi öğenin üç koşulu karşılaması durumunda bir sistem oluşturacağını öne sürülmektedir:

1. Öğeler ilişkilidir.
2. Her bir unsurun davranışı bütünün davranışını etkiler.
3. Her bir unsurun davranışının bütünün davranışını etkileme şekli diğer unsurlardan en az birine bağlıdır. Bu tanımlar kurumsal bir bağlama uygulanabilir.

Karmaşık bir sistem, hiyerarşik olarak organize edilmiş, birbirleriyle ilişkileri doğrusal olmayan ve dinamik olan etkileşimli bileşenlerden oluşan bir sistemdir. Bu sistemler başlangıç koşullarına son derece duyarlıdır, dolayısıyla nedenlerindeki çok küçük değişiklikler, sonuçlarda büyük farklılıklara neden olabilir, yani “Karmaşıklık, sistemlerin beklenmedik ve öngörülemeyen davranışlarına yol açabilir”. Bu nedenle sistemlerin analizi ve geliştirilmesindeki amaçlardan biri de bu tür istenmeyen sonuçların en aza indirilmesidir (Martinez-Berumen vd., 2014:391-392).

Örgütler farklı açılardan yaklaşıldığında -yönetimsel, teknolojik, kurumsal- ya da -birey-grup-örgüt- gibi farklı analiz düzeyleri ele alınabilir. Bu analiz düzeylerinin her biri alt ya da mikro sistemleri tanımlanarak örgüt içinde bir makro sistem olarak incelenebilir. Ancak bu çalışmanın amacı termodinamiğin ikinci yasasının makro sistemlerde enerji akışını ele alması sebebiyle öncelikle örgütsel entropiye temel bir çerçeve çizmektir. Yukarıda verilen örgüt tanımı incelendiğinde üç önemli öge ön plana çıkmaktadır:

1. Amaç (örgütler bir amacı gerçekleştirmek için var olurlar),
2. Yapı (etkileşim içinde oldukları ortama gömülmüş, düzenli bir küme oluşturarak bir araya gelmesi)
3. İlişki ve etkileşim (Birbirine bağlı elemanların birleşimi)

Entropinin düzenden düzensizliğe ya da homojenden heterojen bir yapıya doğru akmaktadır. Dolayısıyla örgütsel entropinin hangi kritik unsurların düzensizliğinin bir sonucu olduğu anlayabilmek için örgütsel düzeni oluşturan olmazsa olmaz unsurları belirlememiz gerekmektedir. Bunlar aynı zamanda örgütsel düzenin nasıl oluştuğunun da izlerini sürebileceğimiz unsurlardır.

Amaç

Modern örgütlenmeyi karakterize eden şey, bir amacın varlığı ve amaca ulaşma olasılığını en üst düzeye çıkaracak şekilde çabaların düzenlenmesidir. Organizasyon büyüdükçe

organizasyonun amaçlarını etkileyebilecek konumda çok sayıda kişinin bulunabileceği olasılığı bulunmaktadır. Kişisel değerlerin örtüştüğü ideolojik örgütlerde, örgütün özel hedefleri ile grup hedefleri arasında yakın bir örtüşme olabilir. Ancak genel olarak özel ve grup hedeflerinin çalışacağını varsaymak mümkün değildir. Sonuç olarak, bir kişiye organizasyonun grup hedefi aracılığıyla kişisel amacına ulaşması için katılmaya teşvik etmek gerekir. Kişisel hedeflerin örgütsel hedeflerden farklı olması durumunda, bir bütün olarak örgüt için kişisel hedeflerinden vazgeçecekleri ölçüde katılıma motive edilmelidirler. Diğer yandan örgütler her zaman daha büyük bir sistemin alt sistemleridir, bir alt sistemin amacı farklı bir alt sistemin aracı veya girdisi olmaktadır. Böyle bir yaklaşım kuruluşları birbirleriyle ve çevrelerindeki toplumla ilişkilendirme ihtiyacını vurgulama açısından büyük değere sahiptir. Ayrıca amaç bu şekilde tanımlandığında örgüt içindeki kişilerin örgütün amaçlarını belirleme konusunda yalnızca sınırlı bir özgürlüğe sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Örgütün dışındakilerin kabul etmeye ikna edilebilecekleri şeylerle kısıtlanacaklardır (Gross, 1969:277).

Gross (1969) yukarıdaki ifadeleri ışığında amaçlara ilişkin şöyle bir durum ortaya çıkmaktadır: amaçlar kişilerin zihnindedir ve bir kuruluş ile onun dahil olduğu daha büyük bir sistem arasındaki ilişkiyi içermektedir. Kısacası örgüt hem içeride kendisini oluşturan unsurlarla hem de kendisinin ait olduğu sistemin diğer unsurlarının amacı arasında maksimum örtüşmeyi yakalayacak amaçlar ortaya koyabildiği ölçüde entropiye karşı koyabilecektir.

Hipotez 1: Örgütlerin amacı ile örgütü oluşturan unsurların kişisel amaçlarının örtüşmemesi örgütteki toplam enerji farklı amaçları gerçekleştirmek için bölüneceğinden örgütsel entropiyi artıracaktır.

Hipotez 2: Örgütlerin amacı ait oldukları üst sistemin amacı ile örtüşmediğinde sistemden örgüte enerji ve madde akışı azalacağından örgütsel entropiyi artıracaktır.

Yapı

Tüm örgütlenmiş insan etkinlikleri çömlek yapımından Ay'a insan göndermeye kadar görevleri tanımlamak için iki temel ve birbirleriyle çelişen iki gerekliliği ortaya çıkarmıştır: İş bölümü ve koordinasyon. Bir örgütün yapısı basitçe iş gücünün özgün görevlere ayrıldığı ve sonra bunlar arasında koordinasyonun sağlandığı yolların toplamı olarak tanımlanabilir (Mintzberg, 1979:2)

Organizasyon yapısının beş temel boyutu bulunmaktadır; (1) uzmanlaşma, (2) standartlaştırma, (3) resmileştirme, (4) merkezileştirme, (5) yapılandırma (Pugh vd., 1968:76-79).

Uzmanlaşma: Organizasyon içindeki iş bölümüyle, resmi görevlerin çeşitli pozisyonlar arasında dağılımıyla ilgilidir.

Standardizasyon: Prosedürlerin standardizasyonu organizasyonel yapının temel bir yönüdür. Buradaki operasyonel problemler, bir prosedürün tanımlanması ve bir kuruluştaki hangi prosedürlerin uygulanacağını belirlenmesi etrafında dönmektedir. Bir prosedür, düzenli olarak meydana gelen ve organizasyon tarafından meşrulaştırılan bir olay olarak kabul edilir. Tüm koşulları kapsadığı iddia edilen ve her zaman geçerli olan kurallar veya tanımlar kullanılması standardizasyonu ifade etmektedir.

Resmileştirme: Kuralların, prosedürlerin, talimatların ve iletişimlerin ne ölçüde yazıldığını belirtmektedir.

Merkezileşme: Örgütü etkileyen kararları alma yetkisinin merkezi ile ilgilidir." *Karar verme yetkisi:* "Meşru bir eylemde bulunulmadan önce -başkaları bunu yapmış olsa bile- onayı alınması gereken son kişi kimdir? sorusunun cevabıdır.

Yapılandırma: rol yapısının "şeklidir". İş akışı üst hiyerarşisinin (komuta zinciri) dikey kontrol kapsamı (veya yüksekliği), icra başkanı ile doğrudan çıktı üzerinde çalışan çalışanlar arasındaki iş pozisyonlarını ifade etmektedir.

Organizasyon yapısı “bir organizasyon içindeki işlerin resmi düzenlemesi” olarak tanımlanmaktadır. Organizasyon yapısının etkisi ürün yeniliğinin türüne bağlı olarak farklılık göstermektedir. Hoonsopon ve Ruenrom (2012:257) iki tür organizasyon yapısı olduğunu ve her türün ürün yeniliği üzerindeki etkisinin merkezileşme ve resmileşme olduğunu öne sürmektedir.

Örgüt yapısının düzenini artırmak için tüm bu yapı unsurlarını kullanmaktadır. Yöneticiler bir yandan madde ve enerji kaybının önüne geçebilmek için düzen tesis etmeye çalışırken diğer yandan hızlı sosyal ve teknolojik değişimlerle şekillenecek bir geleceğe hazırlık amacıyla sürekli olarak hem yaratıcı hem de yenilikçi organizasyonlar tasarlamaları gerekmektedir.

Hipotez 3: Örgütlerde uzmanlaşma arttıkça sisteme giren madde ve enerjiden daha az kayıp olacağından örgütsel entropiyi azaltacaktır.

Hipotez 4: Örgütlerde standardizasyon arttıkça madde ve enerjinin akış kanalları belirli olduğundan zaman açısından enerji tasarrufu yapılabileceğinden örgütsel entropiyi azaltacaktır.

Hipotez 5: Resmileştirme arttıkça örgüt içinde prosedürlerin kayda alınması madde ve enerji tüketimini artıracığından entropiyi artıracaktır.

Hipotez 6: Örgütlerin merkezileşme derecesi arttıkça bir duruma karşı verilmesi gereken tepkinin zamanı uzayacağından zamanında alınamayan her aksiyon enerjinin verimini azaltacağından entropiyi artıracaktır.

Hipotez 7: Örgütlerin yapılandırma (hiyerarşik rol basamakları) derecesi arttıkça karar alıcılar arasındaki mesafe artacağından hiyerarşik hat üzerindeki madde ve enerji kayıpları artacağından entropiyi artıracaktır.

İlişki, Etkileşim ve Bilgi

Organizasyonlar statik sistemler değildir. Hayatta kalabilmek için sürekli olarak iç ve dış güçlere tepki vermek zorundadırlar. Aslında bu sürekli değişim ve değişiklikler, istikrar ve tutarlılık kadar örgütsel yaşamın bir parçasıdır. Küreselleşmenin modern dünyasında, büyük veri ve hızla gelişen teknoloji, esneklik ve uyarlanabilirlik, kurumsal işleyişin temel gereksinimleridir. Organizasyonlar kapalı sistemler ya da yalıtılmış adalar değildir; yerel, küresel ve hatta dolayimli çevrelerden oldukça etkilenirler ve onları etkilerler. Bu etkiler ve baskılarla birlikte kuruluşların ve onlar için çalışanların karşı karşıya kaldığı bir dizi sürekli stres etkeni ve zorluk bulunmaktadır. Kuruluşların bu zorlukların üstesinden gelirken hem kuruluş içindeki hem de dışındaki üyelerle nasıl iletişim kurmayı seçtikleri genellikle başarı ile başarısızlık arasındaki farkı oluşturur (LaBelle ve Waldeck, 2020:10).

Örgütsel iletişim, bireylerin ortak hedeflere doğru ilerlediği resmi sosyal birimleri etkileyen çeşitli mesaj gönderme ve alma olaylarından oluşur. Genellikle yazılı medya (yazışmalar, ev yayınları, ilan tahtası bilgileri), donanım (telefon sistemleri, dikte ekipmanları, bilgisayar birimleri) ve konuşma etkinlikleri (röportaj, yönlendirme, konferans) ile tanımlanır. Bununla birlikte örgütsel iletişim, hem sözlü hem de sözsüz tüm davranışı değiştiren uyarıyı içerecek şekilde yorumlanmalıdır. Konuşma ve toplantılarda konuşulan Sözü'nün yanı sıra jestleri ve yüz ifadelerini de içerir. Aynı zamanda insan iletişimi, bilgi sistemleri, kitle iletişimi ve sözsüz iletişimle ilgili uzmanlık disiplinlerinin çoğuyla ilgili prosedür yazılarında yazılı evrakların yanı sıra semboller ve renkler de içerir. Örgütsel iletişim; amaç, işleyiş prosedürleri ve yapı bakımından bir sistem olarak tanımlanabilir. Örgütsel iletişimin amacı örgütsel amaçlara ulaşmayı kolaylaştırmaktır. Operasyonel prosedürler, iletişim ağı hedeflerine uygun fonksiyonel iletişim politikalarının kullanılmasını ve bu politikaların uygun iletişim faaliyetleri yoluyla uygulanmasını içerir. Örgütsel iletişimin yapısal unsurları şunları içermektedir (Greenbaum, 1974:739):

(a) organizasyon birimi,

(b) işlevsel iletişim ağları,

(c) iletişim politikaları ve

(d) iletişim faaliyetleri.

İletişimin yalnızca konuşmak, tartışmak, yazmak veya dinlemekle sınırlı olmadığı temel bir önermedir. Aksine iletişim tüm bu faaliyetleri ve diğerlerini de kapsar. İletişimle ilişkili süreçlerin yanı sıra düşünmeyle ilişkili süreçler de dahil olmak üzere tüm insan alışverişi modlarına odaklanmaktadır (Porterfield, 1976):132).

Enformasyon yönetimi ve bilgi yönetimi sıklıkla birbirleriyle karıştırılan fakat farklı düşünme biçimleri gerektiren iki süreçtir. Enformasyon yönetimi, genellikle belgelerde bulunan bilgilerin alınmasını ve taşınmasını içerir. Bilgi yönetimi ise “organizasyonların entelektüel ve bilgiye dayalı varlıklarından değer üretme sürecidir”. Bilgi yönetimi “misyon ve hedeflere ulaşmada muhakeme kullanımını optimize etmek için bir örgüt genelinde bilgiyi yaratan ve paylaşan süreçler dizisi” olarak tanımlanmaktadır. Bilgi yönetimi bilginin sürekli değişimine, büyümesine ve yaratılmasına odaklanır. Örgütlerin, örgüt genelinde fikirleri, belgeleri ve bilgileri paylaşmalarına ve fiziksel konum veya zaman kısıtlamalarına bakılmaksızın kullanıcıları paylaşılan bilgi topluluğuna bağlamalarına olanak tanır. Bilgi yönetiminin kullanılması, insanları bilgiyi sürekli büyüyen ve değişen bir şey olarak görmeye teşvik eden ve bilgiyi işlemek için bir araç sağlayan bir örgüt kültürü oluşturulmasını sağlamanın yanı sıra belgeleri yönetmeye ve süreci kolaylaştırmaya yardımcı olacak bir enformasyon mimarisinin geliştirilmesine de olanak tanır (Edmonds ve Pusch, 2002:100).

Değişimin oldukça sık yaşandığı bir ortamda örgütler değişime ayak uydurmak ve değişimlerle öğrenen örgütler haline gelmek için çaba sarf etmektedirler (Aras, 2021: 40). Örgütlerde üretilen ya da çevreden etkileşimle gelen bilgi, denge dışı sistemlerde, içlerindeki seçilmiş açık sistemlerin entropisini azaltmak veya düşük seviyelerde tutmak için kullanılır. Bilginin herhangi bir fiziksel süreç tarafından depolanması, bazı fiziksel sistemlerin

entropisinin seçici olarak azaltılmasını içerir. İletilen bilgi genellikle açık bir sistemde, iletişim sürecinde değiştirilen enerjilerden çok daha büyük miktarlardaki enerji harcamasını kontrol etmek için kullanılır. Canlı organizmaların yarı kararlı durumunu, metabolizmanın geri dönüşü olmayan fiziksel ve kimyasal süreçlerinde gerekli düzen derecesini elde etmek için açık sistemlerde depolanan ve iletilen bilgilerin kullanılması yoluyla açıklamak mümkün olabilir. Belirli bir anlamda, yaşayan bir bireyde başlangıçta depolanan bilgiyi, bireyin kalıtımı temelinde yaptığı seçimlerin sayısı, iletilen bilgiyi ise çevresine tepki olarak yaptığı seçimlerin sayısı olarak görebiliriz (Raymond, 1950:278).

Örgütler ve içindeki yapılar hem çevre ile etkileşimlerinden hem de birbirleriyle olan etkileşimlerinden doğan geribildirim niteliği taşıyan ve örgütün amaçlarına ulaşmasını sağlayan yegâne unsurlardan biri bilgidir. Bu anlamda örgütlerde enformasyon ya da bilgi akışının sağlıklı olması için çalışanlar arasındaki iletişim ve bilgi akışı son derece önemlidir. Eğer enformasyon ya da bilgi örgüt içinde bozulmadan iletilebileceği bir akışa sahip değilse örgütün entropisi artış gösterecektir. Bu bağlamda enformasyon ve bilgi kasıtlı ya da kasıtsız olarak örgüt içinde akışta bozulabilir ya da kaybolabilir. Connelly vd. (2012:65) bilgi saklamayı, bir kişinin başka bir kişi tarafından talep edilen bilgileri saklamaya veya gizlemeye yönelik kasıtlı girişimi olarak tanımlanmaktadır. Bilginin ulaşması gereken yere ulaşamaması yapılacak işin niteliğine zarar vereceğinden madde, enerji ve zaman kaybına neden olacağından entropiyi artırır. Bilginin kasıtsız fakat mekanik aksaklıktan kaynaklanan ve entropiye neden olan yönünü Brillouin (1950:598) şu örnekle ifade etmiştir: “Postanızda Japonca yazılmış bir bilimsel makale aldığınızı varsayalım. Bütün bilgiler orada ama okuyamıyorsunuz, mesajı alamıyorsunuz. İyi bir makale çevirisi bilgiyi almanızı sağlar. Çevirinin hatalı olması durumunda bazı bilgiler kaybolur, entropi artar ve negentropi azalır.”

Epistemoloji bağlamında bilgi, özne ile nesne arasındaki ilişkinin sonucudur. Bu açıklamaların ışığında;

Hipotez 8: Sistem içinde birbirleriyle ilişkili yapıların etkileşiminden bilgi üretebilen örgütlerin entropisi düşüktür.

Hipotez 9: Sistemin sınırları dışında kalan çevre ile etkileşiminden bilgi üretebilen örgütlerin entropisi düşüktür.

Hipotez 10: Üretilen bilginin örgüt içinde sağlıklı iletimini sağlayabilen örgütlerin entropisi düşüktür.

SONUÇ

Sosyal bilimlerin sosyal gerçekliğe deterministik olarak yakınsama çabaları pek çok kavramın ve teorinin doğa bilimlerinden ithali ile sonuçlanmıştır. Entropi de bu açıdan makro sistemlerin geleceğine dair bize kesin olarak ön görüde bulunabileceğimiz bir çerçeve sunmaktadır.

Termodinamiğin ikinci yasası, evrenin entropisinin hiçbir zaman azalmayacağını ifade etmektedir. Clausius, entropiyi termodinamik açıdan ısı alışverişinin dengelenmesine kadar sistemin enerjisinin düzenden düzensizliğe doğru aktığını ifade etmiştir. Bu bağlamda entropi bir hal değişimidir. Boltzmann ise entropiyi istatistiksel-mekanik açıdan sistemlerin düzensiz yapılarının düzenli olma olasılıklarına göre çok daha yüksek olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda ise entropi sistemlerin olasılıksal olarak en yüksek olasılıkla bulunabileceği bir denge durumunu işaret etmektedir. Her iki yaklaşımda da sistemler dengeye ulaşana kadar düzenden düzensizliğe doğru hareket etmektedir. Sistemin dengeye ulaştığı noktada enerji akışı durduğu için hareket (Aristo'ya göre hareketle ilişkili olduğu için zaman da) sonlanmaktadır.

Sosyal sistemlerin en önemli parçalarından biri olan örgütlere entropi merceğinden bakılan bu çalışmada, örgütlerin “düzen”lerini oluşturan unsurlar üzerinden “düzensizliğe” neden olan sonuçlara ilişkin literatür ile gerekçelendirilmiş hipotezler çıkarılmıştır. Bu hipotezler

örgütlere makro ölçekte bir öngörü sağlayabilirler. Ancak mikro ölçekte sistemi etkileyen değişkenlerin sayısı arttığından ve bu değişkenlerin de birbirleriyle etkileşiminden farklı ilişkiler doğacağından (Fizikte üç cisim problemi ile ifade edilen sistemlere yakınsadığından) deterministik kaos kuramları çerçevesinde incelenmeleri farklı sonuçlar ortaya koyabilir. Bu da başka bir çalışmanın konusudur.

Çalışmada makro düzeyde örgüt düzenini oluşturan ana öğelerden biri olan örgütün amaçlarının iç ve dış çevre ile örtüşmemesinin entropiyi artıracığına ilişkin şu sonuçlar ortaya konulmuştur. Örgütlerin amacı ile örgütü oluşturan unsurların kişisel amaçlarının örtüşmemesi örgütteki toplam enerji farklı amaçları gerçekleştirmek için bölüneceğinden örgütsel entropiyi artıracaktır. Örgütlerin amacı ait oldukları üst sistemin amacı ile örtüşmediğinde sistemden örgüte enerji ve madde akışı azalacağından örgütsel entropiyi artıracaktır.

Örgütlerin bir diğer düzeni oluşturan önemli unsuru olan yapı ve entropi arasındaki ilişkide uzmanlaşma ve standardizasyon entropiyi azaltırken, merkezileşme derecesi, resmileştirme ve hiyerarşik rol yapıları entropiyi artırmaktadır. Örgütlerde uzmanlaşma arttıkça sisteme giren madde ve enerjiden daha az kayıp olacağından örgütsel entropiyi azaltacaktır. Standardizasyon arttıkça madde ve enerjinin akış kanalları belirli olduğundan zaman açısından enerji tasarrufu yapılabileceğinden örgütsel entropiyi azaltacaktır. Resmileştirme arttıkça örgüt içinde prosedürlerin kayda alınması madde ve enerji tüketimini artıracığından entropiyi artıracaktır. Örgütlerin merkezileşme derecesi arttıkça bir duruma karşı verilmesi gereken tepkinin zamanı uzayacağından zamanında alınamayan her aksiyon enerjinin verimini azaltacağından entropiyi artıracaktır. Örgütlerin yapılandırma (hiyerarşik rol basamakları) derecesi arttıkça karar alıcılar arasındaki mesafe artacağından hiyerarşik hat üzerindeki madde ve enerji kayıpları artacağından entropiyi artıracaktır.

Örgütün iç ve dış çevreye duyarlılığı arttıkça ve bu etkileşimden doğan bilginin iletişim kanalları boyunca akışının kolay ve hızlı gerçekleşmesinin örgütsel entropiyi azaltacağı ortaya konulmuştur. Sistem içinde birbirleriyle ilişkili yapıların etkileşiminden bilgi üretebilen örgütlerin entropisi düşüktür. Sistemin sınırları dışında kalan çevre ile etkileşiminden bilgi üretebilen örgütlerin entropisi düşüktür. Üretilen bilginin örgüt içinde sağlıklı iletimini sağlayabilen örgütlerin entropisi düşüktür.

KAYNAKÇA

- Aras, M. (2021). Leadership and Leadership Qualities in Chaos Management. Yönetim-Strateji-Organizasyon: Teori ve Uygulama. Editör:Şahin Karabulut. Gazi Kitabevi:Ankara. ISBN: 978-625-7530-12-5
- Brillouin, L. (1950). Thermodynamics And Information Theory. American Scientist, 38(4), 594–599. <http://www.jstor.org/stable/27826339>
- Connelly, C. E., Zweig, D., Webster, J., & Trougakos, J. P. (2012). Knowledge hiding in organizations. *Journal of Organizational Behavior*, 33(1), 64–88. <http://www.jstor.org/stable/41415737>
- Crockett, C. (2014). Entropy. In C. Crockett, B. K. Putt, & J. W. Robbins (Eds.), *The Future of Continental Philosophy of Religion* (pp. 272–282). Indiana University Press. <http://www.jstor.org/stable/j.ctt16gh8cm.23>
- Edmonds, G.S., Push, R. (2002). Creating Shared Knowledge: Instructional Knowledge Management Systems. *Journal of Educational Technology & Society*, 5(1), 100–104. <http://www.jstor.org/stable/jeductechsoci.5.1.100>
- Georgescu-Roegen, N. (1986). The Entropy Law and the Economic Process in Retrospect. *Eastern Economic Journal*, 12(1), 3–25. <http://www.jstor.org/stable/40357380>

- Gini, A. (2000). What Happens If Work Goes Away? *Business Ethics Quarterly*, 10(1), 181–188. <https://doi.org/10.2307/3857704>
- Greenbaum, H. H. (1974). The Audit of Organizational Communication. *The Academy of Management Journal*, 17(4), 739–754. <https://doi.org/10.2307/255650>
- Gross, E. (1969). The Definition of Organizational Goals. *The British Journal of Sociology*, 20(3), 277–294. <https://doi.org/10.2307/588953>
- Hawking, S. (1988). *A Brief History of Time: From The Big Bang to Black Holes*. London: Bantam Press.
- Hoonsopon, D., & Ruenrom, G. (2012). The Impact of Organizational Capabilities on the Development of Radical and Incremental Product Innovation and Product Innovation Performance. *Journal of Managerial Issues*, 24(3), 250–276. <http://www.jstor.org/stable/43488811>
<https://www.nisanyansozluk.com/kelime/entropi#> (Erişim Tarihi:22.07.2023)
- Khalil, E. L. (2004). The Three Laws of Thermodynamics and the Theory of Production. *Journal of Economic Issues*, 38(1), 201–226. <http://www.jstor.org/stable/4227995>
- Labelle, S., & Waldeck, J. H. (2020). An Introduction to Strategic Communication. In *Strategic Communication for Organizations* (1st ed., pp. 7–36). University of California Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctvw1d664.5>
- Lewis, G.N. & Randall, M. (1961). *Thermodynamics*. New York: McGraw-Hill.
- Lovelock, J.E. (1979). *Gaia: A New Look At Life on Earth*. Oxford: Oxford Universtiy Press.
- Martinez-Beruman, H.A., Lopez-Torres, G.C., Romo-Rojas, L. (2014). Developing a Method to Evaluate Entropy in Organizational Systems. Conference on Systems Engineering Research (CSER,2014). *Procedia Computer Science* 28 (2014) 389-397. Doi: 10.1016/j.procs.2014.03.048

- Meisel, M. (2016). Entropy. In *Chaos Imagined: Literature, Art, Science* (pp. 379–474). Columbia University Press. <http://www.jstor.org/stable/10.7312/meis16632.12>
- Miller, J.G. (1978). *Living Systems*. McGraw-Hill, New York.
- Mintzberg, H. (1979). *The Structuring of Organizations*. Prentice Hill. New Jersey
- Norgaard, R. B. (1984). Coevolutionary Development Potential. *Land Economics*, 60(2), 160–173. <https://doi.org/10.2307/3145970>
- Odonnell, W. F. (1982). [Review of *Entropy, A New World View*, by J. Rifkin & T. Howard]. *Humboldt Journal of Social Relations*, 9(2), 234–237. <http://www.jstor.org/stable/23261964>
- Petrucci, R.H. & Harwood, W.S. (1993). *General Chemistry: Principles and Modern Applications*. New York: Macmillan.
- Porterfield, G. D. (1976). Organizational Communication. *The Academy of Management Review*, 1(2), 132–133. <https://doi.org/10.2307/257497>
- Pugh, D. S., Hickson, D. J., Hinings, C. R., & Turner, C. (1968). Dimensions of Organization Structure. *Administrative Science Quarterly*, 13(1), 65–105. <https://doi.org/10.2307/2391262>
- Raymond, R. C. (1950). Communication, Entropy, And Life. *American Scientist*, 38(2), 273–278. <http://www.jstor.org/stable/27826313>
- Rifkin, J., Howard, T. (1980). *Entropy: A New World View*. The Viking Press. New York. <https://www.scribd.com/document/563615752/Dunyaya-Yeni-Bir-Bakis-Jeremy-Rifkin-Ted-Howard-Entropi>
- Rosen, C. M. (2005). The Business-Environment Connection. *Environmental History*, 10(1), 77–79. <http://www.jstor.org/stable/3985850>
- Schooler, J. W., & Dougal, S. (1999). Why Creativity Is Not like the Proverbial Typing Monkey. *Psychological Inquiry*, 10(4), 351–356. <http://www.jstor.org/stable/1449463>

- Shankar, R. (2014). Thermodynamics II. In *Fundamentals of Physics: Mechanics, Relativity, and Thermodynamics*(pp. 394–410). Yale University Press.
<http://www.jstor.org/stable/j.ctt5vm4b6.26>
- Shoemaker, S. (1969). Time Without Change. *The Journal of Philosophy*, 66(12), 363–381.
<https://doi.org/10.2307/2023892>
- Smith, C. E., & Smith, J. W. (1996). Economics, Ecology and Entropy: The Second Law of Thermodynamics and the Limits to Growth. *Population and Environment*, 17(4), 309–321. <http://www.jstor.org/stable/27503473>
- Swaney, J. A. (1985). Economics, Ecology, and Entropy. *Journal of Economic Issues*, 19(4), 853–865. <http://www.jstor.org/stable/4225647>
- Swanson, G.A., Bailey, K.D., Miller, J.G. (1997). Entropy, Social Entropy and Money: A Living Systems Theory Perspective. *Systems Research and Behavioral Science*, 14(1), 45-65 doi:10.1002/(sici)1099-1743(199701/02)14:1<45::aid-sres151>3.0.co;2-y
- Triulzi, P.E. (2018). *The Entropy Effect: An Exploration Into Systems and Entropy -The Final Frontier of Science*. IUniverse, Bloomington. ISBN: 978-1-5323-4311-6(sc)
- Yıldırım, M. (2012). Termodinamik Yasaları. *Bilim ve Teknik*. <https://e-dergi.tubitak.gov.tr/edergi/yazi.pdf?dergiKodu=4&cilt=46&sayi=791&sayfa=58&yaziid=33985> (Erişim Tarihi: 30.07.2023)

PUBLIC DIPLOMACY, MIGRATION AND REFUGEE POLITICS: THE CASE OF TÜRKİYE

Kamu Diplomasisi, Göç ve Mülteci Siyaseti: Türkiye Örneği

Ali ÇİÇEK

Asst. Prof. Dr., Cumhuriyet University, Yıldızeli Vocational School, Department of Marketing and Advertising, alicicek@mail.com, Sivas / Türkiye
<https://orcid.org/0000-0001-9875-2400>

Abdullah TURAN

Lecturer Dr., Aksaray University, Ortaköy Vocational School, aturan40@hotmail.com, Aksaray / Türkiye
<https://orcid.org/0000-0003-2743-6798>

Doi: <https://doi.org/10.33723/rs.1359339>

Çiçek, A. & Turan, A. (2023). "Public diplomacy, migration and refugee politics: the case of Türkiye". R&S- Research Studies Anatolia Journal, 6(4). 584-613.

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi/ Arrived Date: 12.09.2023

Kabul Tarihi / Accepted Date: 24.09.2023

Yayınlanma Tarihi / Published Date: 20.10.2023

ABSTRACT

Public diplomacy, which is a candidate to replace the classical understanding of diplomacy, is based on the idea of explaining the ideas, ideals, values, institutions, culture, and policies of a country or nation to the public opinion of other countries. The aim here is to create a sphere of influence on other peoples and win their hearts and minds. Through public diplomacy, which is based on strategic communication logic, countries' foreign policies can find a wider area of legitimacy. Türkiye has a strong soft power reserve with its ancient history, culture, language, political system, geography, various TV series, and movies. It is also among the most generous countries in the world in terms of humanitarian diplomacy, which is a sub-dimension of public diplomacy. After the civil war in Syria, Türkiye has hosted more than 3.5 million Syrians and has been hosting more than a million irregular migrants and refugees from different countries. Türkiye's migration policies based on humanitarian values are supported by a kind of public diplomacy. Türkiye has been hosting millions of Syrian refugees for more than 12 years. During this endless process of hosting Syrians, Türkiye has been faced with significant economic, political, social and cultural problems. Türkiye, which has to bear the economic, political and social costs of migrants and refugees on its own, has to create public opinion both for the global sharing of this burden and for the establishment of a peaceful environment in Syria and the repatriation of refugees. Public diplomacy activities are a holistic approach that includes the aforementioned public opinion building. This study analyzes Türkiye's migration and refugee policy from a public diplomacy perspective.

Keywords: Public Diplomacy, Soft Power, Migration, Refugees, Türkiye.

ÖZ

Klasik diplomasi anlayışının yerini almaya aday olan kamu diplomasisi, bir ülkenin ya da ulusun kendi fikirlerini, ideallerini, değerlerini, kurumlarını ve kültürünü, politikalarını başka ülkelerin kamuoylarına anlatmak fikrine dayanır. Burada amaç, başka halklar üzerinde etki alanı yaratmak, onların gönüllerini ve aklını kazanmaktır. Stratejik bir iletişim mantığına dayanan kamu diplomasisi sayesinde ülkelerin dış politikaları daha geniş meşruiyet alanı bulabilir. Türkiye kadim tarihi, kültürü, dili, siyasal sistemi, coğrafyası, çeşitli dizi ve filmleriyle güçlü bir yumuşak güç rezervine sahiptir. Kamu diplomasisinin alt boyutu olan insani diplomasi konusunda da dünyanın en cömert ülkeleri arasında yer almaktadır. Nitekim Suriye’de meydana gelen iç savaş sonra 3.5 milyondan fazla Suriyeli ev sahipliği yapan Türkiye, sayıları milyonu geçen farklı ülkelere düzensiz göçmene ve mülteciye de ev sahipliği yapmaktadır. Türkiye’nin insani değerleri temel alan göç politikaları, bir tür kamu diplomasisi faaliyeti ile desteklenmektedir. Zira Türkiye, yaklaşık 12 yıldan uzun bir süredir milyonlarca Suriyeli mülteciye ev sahibi yapmaktadır. Suriyelilerin bu bitmeyen misafirlik süreçlerinde Türkiye ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel alanlarda önemli sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Göçmenlerin ve mültecilerin ekonomik, siyasal ve sosyal maliyetlerini tek başına üstlenmek zorunda kalan Türkiye, gerek bu yükün küresel ölçüde paylaşılması gerekse Suriye’de barış ortamının tesis edilerek mültecilerin ülkerine geri gönderilmesi için kamuoyu oluşturmak zorundadır. Kamu diplomasisi faaliyetleri, tam da bahsi geçen kamuoyu oluşturmayı da içeren bütüncül bir yaklaşımdır. Bu çalışma, Türkiye’nin göç ve mülteci siyasetini, kamu diplomasisi perspektifi ile analiz etmektedir.

Keywords: Kamu Diplomasisi, Yumuşak Güç, Göç, Mülteci, Türkiye.

INTRODUCTION

With the impact of globalization, migration continues to exist as a global problem at an extraordinary pace, mostly to developed world countries, and is intensively discussed on the agenda of countries. The first quarter of the 21st century revealed one of the highest statistics in history in terms of international migration. According to the 2022 data from the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), more than 70% of all refugees and individuals in need of international protection worldwide originate from Syria (6.8 million), Venezuela (5.6 million), Ukraine (5.4 million), Afghanistan (2.8 million), and South Sudan (2.4 million) (www.unhcr.org). People who believe that they lack security in these countries due to reasons such as war, civil conflict, terrorism, or human rights violations seek refuge in large numbers. Initially, neighboring countries serve as safe havens for migrants who do not feel secure in their own country or who are forcibly displaced. However, as the duration of forced migration lengthens, migrants' desire to relocate to another place where they envision a secure future or to seek asylum may also arise. The opportunities, tolerance, and social peace that migrants are offered by the neighboring countries where they seek safety compel them to either remain in those countries or to explore new possibilities. For migrants of various statuses who must leave their homeland due to a lack of security in their own countries, nations that treat them with tolerance, provide opportunities that uphold human dignity, and do not marginalize them become preferred destinations for migration.

The fact that a country is perceived as a desirable place to live by citizens of other nations, or as an ideal immigration destination due to its better opportunities, can be considered among the significant soft power assets of that country. Furthermore, countries that extend their hospitality to forcibly displaced refugees or asylum seekers and allocate their resources according to their economic capabilities, even if they cannot offer these migrants extensive economic prospects, cultivate a positive image in the eyes of other nations and individuals. This

allows them to establish their own reserves of soft power. Nations that provide a secure haven for refugees and asylum seekers, compelled to leave their homelands due to a lack of life security, earn admiration from the international community.

Countries that open their doors to refugees and asylum seekers and provide them with a safe place and decent opportunities in the short or long term will have a strong image in the eyes of both migrants and the international community. Opening borders to refugees and asylum seekers with an open-door policy is a manifestation of an approach that glorifies human values. Such an approach will ensure that any country that prioritizes human rights will be appreciated and sympathized with by the international community. This will increase the soft power potential of the country in question.

Türkiye, with its strategic location, has been subject to numerous migratory flows from ancient times to the present day, and it maintains a tradition of generosity that consistently provides shelter to displaced masses. Türkiye's accommodating stance toward migration and migrants can be regarded as a significant soft power asset. Currently, Türkiye hosts the world's largest refugee population, with 3.7 million Syrians under temporary protection and over 320,000 refugees and asylum seekers under international protection, as indicated by UNHCR's 2022 data (UNHCR Türkiye Fact Sheet, February 2022). It's important to note that the figures for Syrians under temporary protection and refugees and asylum-seekers under international protection, as reported by UNHCR, pertain solely to registered migrants of varying statuses. Considering the substantial number of unregistered migrants, particularly Afghan migrants, who have settled in Türkiye due to adverse conditions or human rights abuses in their home countries, it becomes evident that Türkiye is hosting a significantly higher number of migrants with diverse statuses.

Türkiye's humanitarian perspective and generous approach to hosting migrants, particularly Syrians under temporary protection, who are compelled to migrate from various parts of the

world due to compelling circumstances and seek refuge in Türkiye, can be regarded as one of the soft power assets of the country. This study evaluates Türkiye's migrant hosting policies within the framework of public diplomacy. The central premise of this study is that Türkiye's migration policies hold the potential to enhance its soft power influence in this realm and provide opportunities for conducting public diplomacy initiatives through the lens of migration. Undoubtedly, mass migration brings along several adverse consequences for Türkiye (Özdağ, 2019; Özdağ, 2020; Öztürk & Çoltu, 2018). However, in spite of these challenges, Türkiye also possesses the potential to formulate public diplomacy strategies that bolster its image as a nation that upholds humanitarian values and elevates its standing in international public sentiment. In simpler terms, Türkiye can potentially transform the refugee influx crisis into an opportunity through strategic public diplomacy endeavors.

This study aims to evaluate refugee migration to Türkiye from the perspective of public diplomacy. Its objective is to provide recommendations on how Türkiye can utilize the migrant and refugee issue, a critical global challenge, as an opportunity for public diplomacy in line with Türkiye's humanitarian approach. To achieve this, the study begins by elucidating the concepts of soft power and public diplomacy. Subsequently, it delves into the interplay between these concepts and migration. The study then examines the repercussions of the Syrian crisis and civil war on Türkiye and assesses Türkiye's strategies for managing migration. Lastly, the study endeavors to outline how Türkiye can leverage the phenomenon of mass migration to its advantage through strategic public diplomacy initiatives.

SOFT POWER AND PUBLIC DIPLOMACY

The concept of soft power was originally introduced by Joseph S. Nye (1990) in his work “Bound to Lead: The Changing Nature of American Power”. Nye posits that the United States possesses not only military and economic might but also a third dimension, which he terms soft

power. He further contends that, at that time, the US held the highest capacity for soft power globally. Following the publication of Nye's book, the concept of soft power sparked extensive debates across various disciplines, including political science, international relations, and public relations. Nye later authored "Soft Power: The Means to Success in World Politics" (2005), where, alongside explaining the concept of soft power, he addresses the concept of hard power. Hard power can be exercised through inducements (carrots) or threats (sticks). However, at times, desired outcomes can be achieved without explicit threats or rewards. This indirect approach to achieving objectives has been referred to as "the second face of power" (Nye, 2005: 5). Countries aspiring to maintain a balance of power on the global stage and achieve desired outcomes in international relations can exemplify the second face of power through their soft power. In essence, soft power entails influencing others to embrace the outcomes you seek, co-opting rather than coercing individuals (Nye, 2005: 5). Soft power encompasses a country's cultural appeal, political structure, economy, and other policies, resonating with citizens of other nations. Gaining the empathy of foreign citizens not only elevates a nation's international standing but also legitimizes its policies. Furthermore, this doesn't necessitate military-centric hard power measures or hefty economic pressures. Soft power operates independently of force, coercion, or threats, deriving strength from spontaneous factors such as fostering empathy or becoming a center of attraction (Çiçek, 2023a: 59). Consequently, we interpret soft power as the ability to portray oneself positively, influencing the actions, viewpoints, and convictions of others by instilling a sense of confidence, attraction, and prestige (Carbo-Catalan and Roig-Sanz, 2022: 8).

The soft power capacities of countries unveil the potential effectiveness of their policies within the realm of public diplomacy. Public diplomacy, characterized as a government's endeavor to communicate with foreign publics in order to foster comprehension of its nation's concepts and values, institutions, culture, as well as its national objectives and present policies

(Tuch, 1993: 3), necessitates engagement with diverse populations, employing tools and stakeholders that extend beyond traditional diplomatic methods. Consequently, public diplomacy has led to a transformative shift within the field of diplomacy. Public diplomacy functions as a strategic communication approach that governments employ to convey their ideals, concepts, culture, political framework, national objectives, and, succinctly, their narrative to other populations (Çiçek, 2023b: 110). Nations aspiring to secure a formidable position in global politics strive to sway foreign populations through their soft power resources and the implementation of public diplomacy initiatives. As a result, these nations share their narratives with other societies, amplify their countries' appeal, and endeavor to garner sympathizers for their causes on a global scale. The key to achieving this objective lies in the adept utilization of public diplomacy tools and techniques.

Public diplomacy refers to the governmental process of engaging with foreign publics or public opinion in order to persuade them to support its foreign policy objectives. This can be achieved through non-governmental organizations, international bodies, or individual actors. According to Cull and Jimenez (2015), this process involves information campaigns that encompass listening to, understanding, informing, and persuading foreign audiences that are targeted for persuasion. At its core, public diplomacy is built on the notion that a nation can effectively communicate its values to the world and evoke admiration from others. The prudent utilization of elements such as culture, art, science, sports, and education is essential to realizing this principle. Public diplomacy can be wielded as a foreign policy instrument in various capacities. Its scope encompasses an array of activities including lobbying, cultural diplomacy, citizen diplomacy, and religious diplomacy. Through strategic public diplomacy initiatives, a nation's national identity and reputation can be bolstered across various domains.

Nye, the originator of the concept of soft power in literature, contends that states can employ soft power as a means to garner public backing (Nye, 2008). Nations have the capability to

translate their soft power resources into effective policies within the framework of public diplomacy. The objective here is to secure support from the public opinion of other countries. Countries capable of cultivating a sense of admiration among the citizens of other nations can legitimize their policies on the global stage and align their aspirations with those of others. This circumstance underscores the significant connection between soft power and public diplomacy, as both concepts converge in their aim to secure public opinion support.

As previously mentioned, nations aspiring to attain global or regional prominence endeavor to render their political, economic, legal, and cultural systems, as well as future aspirations appealing to other countries. Public diplomacy serves as one of the means to achieve this goal. Image management stands out as one of the most potent techniques within public diplomacy endeavors. In the context of international relations, image signifies the influence and perception of a country's reputation and stature on other states and societies. Furthermore, within international relations, image is also synonymous with a nation's distinctive identity. In the 21st century, states have begun harnessing image and prestige resources characterized by distinct attributes. Through these resources, nations aim to legitimize their policies in the eyes of public opinion in other countries, and even emerge as centers of attraction. The key sources contributing to image and prestige include the following (Ekşi, 2023: 268-269):

- Global TV channels: The presence of globally recognized television channels originating from the country.
- Ownership of social media companies and applications: The country's ownership or development of influential social media platforms and applications.
- The geopolitical position of the country: The strategic significance and influence of the country's geographical location.
- Military strength: The power and capabilities of the country's armed forces.
- Economic vitality: The strength and stability of the country's economy.

- International trade network and partnerships: The extent and effectiveness of the country's international trade relationships and partnerships.
- Civil society: The robustness and engagement of the country's civil society in global issues.
- Non-governmental organizations (NGOs): The impact and outreach of the country's non-governmental organizations at the international level.
- Democracy and identity: The country's commitment to democratic principles and its identity as a democratic nation.
- Welfare level: The quality of life and well-being for citizens within the country.
- Cultural appeal: The attractiveness of the country's way of life to others.
- International achievements: The accomplishments of renowned individuals from the country on the global stage.
- Education standards: The overall quality and level of education in the country.
- Prestigious educational institutions: The prominence of the country's universities, institutes, and think tanks.
- Scientific advancements: The level of scientific research and innovation within the country.
- Technological advancement: The country's technological progress and innovation.
- Foreign policy and diplomacy: The effectiveness and attractiveness of the country's foreign policy and diplomatic efforts to others.
- Cultural and artistic achievements: The country's accomplishments and contributions in the fields of culture and arts on the international stage.
- Respected leadership: The international respect and admiration for the country's leaders.
- Hosting international organizations: The hosting of significant international organizations and events within the country.

- World-renowned brands: The presence and recognition of globally recognized brands originating from the country.
- Historical and cultural richness: The depth and significance of the country's historical and cultural heritage.

The image and prestige resources mentioned here determine soft power capacities. Moreover, these sources of image and prestige are used for public diplomacy activities. In relation to the image and prestige resources mentioned here, a country's migration policies also strengthen its soft power capacity. Moreover, migration policies can be used as a tool in public diplomacy.

PUBLIC DIPLOMACY AND MIGRATION RELATIONS

Migration, a phenomenon as old as human history itself, encompasses individuals or societies departing from their current geographical locations and relocating to new ones. It's important to note that migration is not a concept confined to the annals of history. Thanks to the advanced transportation and communication technologies of the 21st century, migration has expanded to unprecedented levels. Castles and Miller (1998) have aptly termed the 21st century as the “age of migrations”, characterized by unparalleled levels of human mobility in global history. Migration, which entails people relocating for social, economic, political, or environmental reasons, can be categorized as internal migration when it occurs within national borders, and as international migration when it spans international boundaries. Additionally, migration can be classified based on the voluntariness of the migration process. Voluntary migration occurs when individuals migrate of their own accord, while forced migration refers to situations where individuals are compelled to move involuntarily due to external factors (Çiçek, 2022: 12). Both voluntary and forced migration can be directly or indirectly linked to the domain of public diplomacy.

Voluntary migration predominantly occurs towards countries boasting substantial soft power potential. These nations are often regarded as magnets for voluntary migrants due to their robust economies, democratic institutions, effective governance systems, and high-quality education and healthcare systems. Individuals who perceive their home countries' opportunities as insufficient seek to migrate to these countries in pursuit of improved living conditions. Voluntary migrants consider these countries as exemplars for their own nations and hold them in high esteem. Countries such as the United States of America, Canada, Germany, Japan, the United Kingdom, and Australia serve as prime examples of destinations desired by voluntary migrants from various corners of the globe. These nations provide favorable living conditions for migrants, owing to their well-developed social, political, legal, and economic landscapes. As a result, these countries enjoy a commendable reputation within the global public opinion. In this light, the countries attracting voluntary migrants can be regarded as noteworthy instances of successful public diplomacy.

The situation is slightly different in forced migration. Forced migration can be caused by political reasons such as wars, revolutions, totalitarian governments, exile from the country of origin (Tamer, 2019: 18) as well as natural causes such as earthquakes, floods, famine, drought or environmental disasters (Çiçek, 2022: 18). When people are forced to migrate to another country against their will due to political or natural reasons, it shows that the country that responds positively (to this migration mobility) glorifies humanitarian values. In other words, countries that accept as refugees migrants who have to protect their lives or flee from persecution, who cannot live in their country for political reasons, or who have to leave their country for natural reasons, also serve humanity. This will gain the appreciation of the international public opinion as a behavior that glorifies humanitarian values. As a result, countries that provide a safe home for refugees can become respected and appreciated by other countries and peoples.

Particularly, topics like forced migrations and the treatment of refugees with the dignity they deserve can be elucidated through humanitarian diplomacy, serving as a subset of public diplomacy. The term “humanitarian diplomacy” was coined in the early 20th century by American diplomat Oscar Straus, who set it apart from the conventional repertoire of diplomatic activities (Bogatyreva, 2022: 1350). Humanitarian diplomacy entails persuading global decision-makers and leaders to consistently prioritize the best interests of vulnerable populations and uphold fundamental humanitarian principles under all circumstances (Ayasreh, 2023: 176). Humanitarian diplomacy functions as a facet of public diplomacy that seeks to win over the hearts and minds of people through aid initiatives. Its purpose is to cultivate connections between societies via humanitarian assistance, which gradually evolves into enduring friendships (Ekşi, 2023: 448). The provision of humanitarian aid also shapes the international public opinion, thereby extending broader legitimacy to the policies of the nation supplying aid. At present, humanitarian diplomacy plays a vital role in offering humanitarian responses to situations marked by armed conflicts, mass displacement, epidemics, or natural disasters (Bogatyreva, 2022: 1350). Hosting individuals during times of warfare, disasters, or life-threatening scenarios, and ensuring their safety until the peril has subsided, is also a fundamental aspect of humanitarian diplomacy.

Among the various wars and conflicts gripping many parts of the world today, the Syrian civil war takes precedence due to the extensive migration of asylum seekers and refugees it has engendered. Nearly half of Syria's population has been uprooted, with a significant portion seeking refuge beyond its borders. Notably, Türkiye, boasting the longest border with Syria and situated along the corridor to Europe, has shouldered the weight of the highest number of asylum requests and migrations (Köksoy, 2015: 79). The prevailing crisis in Syria stands as the pivotal catalyst for Türkiye's recent humanitarian aid endeavors. Operating within the ambit of its obligations rooted in international humanitarian law, Türkiye has steadfastly upheld its open-

door policy towards Syrians escaping the ravages of war in their homeland. The nation has consistently offered temporary protection to all Syrians seeking sanctuary within its borders, without any form of discrimination (Türkiye's Friendly Hand: Humanitarian Diplomacy, 2022: 62).

TÜRKİYE'S MIGRATION MANAGEMENT IN THE SYRIAN CRISIS AND AFTERMATH

The anti-regime movements in Syria, catalyzed by the Arab Spring, emerged in March 2011. Attempts to suppress these movements through military operations and heavy weaponry proved ineffective. Allegations even surfaced suggesting that the Syrian regime resorted to chemical weapons, plunging the nation into a protracted civil war. The conflict swiftly engulfed the entire country. By 2012, the Syrian regime's bombardment of major cities accelerated the populace's displacement. During this period, the Syrian coast, which had initially enjoyed a degree of relative safety, transformed into a sanctuary sought by millions of civilians. Those residing in regions distant from the coast sought refuge in neighboring countries such as Lebanon, Iraq, Jordan, and Türkiye (Baczko et al, 2018: 186). Throughout the civil war, Türkiye emerged as the foremost refuge for Syrian civilians striving to escape the conflict and safeguard their lives. Guided by an open-door policy, Türkiye welcomed these individuals within its borders (Arslan et al, 2021: 101).

Türkiye, boasting a 911 km border with Syria, extended a welcoming hand to Syrian refugees fleeing the perils of the civil war that erupted in Syria, ensuring their safety and survival. On April 29, 2011, the first substantial influx of Syrian refugees arrived in Hatay, marking the initial phase of migration from Syria to Türkiye. By the close of 2012, due to the initially less intense phase of the Syrian civil war, the number of refugees entering Türkiye stood at a modest 14,237. However, the intensity of the civil war escalated in 2013, resulting in numerous

casualties among Syrian civilians. Fleeing the escalating violence and seeking safety, Syrians turned to Türkiye as a secure haven. By the culmination of 2013, the number of Syrian refugees in Türkiye had surged to 224,655. The year 2014 saw the emergence of the Islamic State of Iraq and Syria (ISIS), which initiated a wave of terrorist activities. Consequently, by the close of 2014, the count of Syrians in Türkiye, desperately seeking refuge and safety, had swelled to 1,519,286. By the conclusion of 2018, the official count of registered Syrian refugees in Türkiye had grown to 3,623,192. The year 2021 witnessed a further increase, with officially registered Syrians under temporary protection status reaching 3,737,369. As of 2023, this number stands at 3,321,072 (source: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>). Notably, these figures exclude individuals who have obtained citizenship and those who remain unregistered. Consequently, the actual number of Syrians under temporary protection in Türkiye surpasses the total populations of many European nations. In addition to Syrians, Türkiye has also welcomed hundreds of thousands of Afghans, Iraqis, and Iranians who have fled their homelands due to security concerns, contributing to the diverse migrant population within the country.

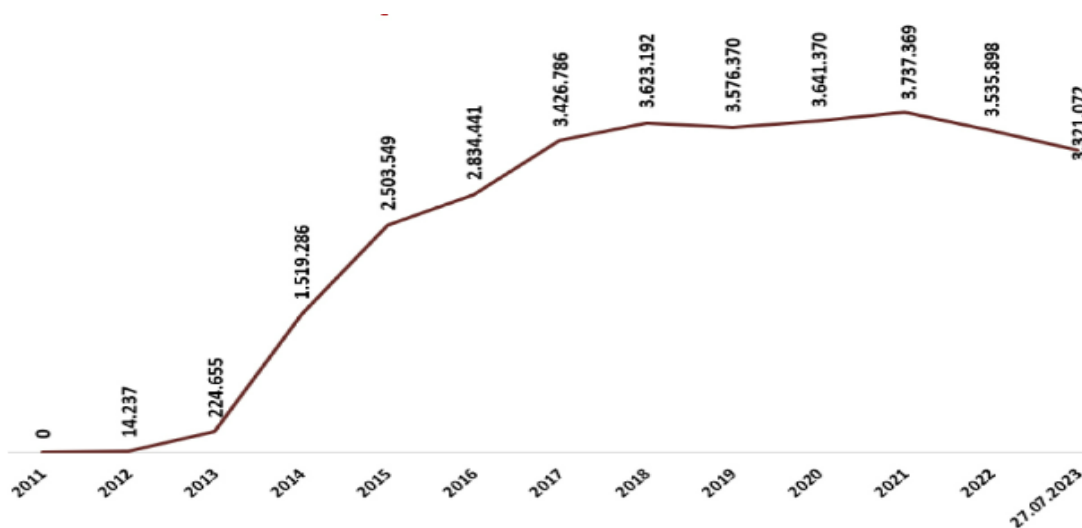

Chart 1. Distribution of Officially Registered Syrians in Türkiye by Year

Source: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>.

The extended stay of Syrians in Türkiye has given rise to significant challenges. Initially embraced by Turkish citizens through the Ansar-Muhajir law, Syrians' prolonged presence has prompted more pronounced grievances over the past eleven years. The question of whether Syrians will ultimately settle in Türkiye or return to their homeland remains shrouded in uncertainty. As this ambiguity persists, concrete political initiatives for the secure repatriation of Syrians have yet to be established. The duration of this unresolved state has hindered the formulation of plans for Syrians' eventual return. Despite the toll inflicted by Syrian terrorist organizations and Türkiye's internal economic struggles, the Republic of Türkiye has refrained from forcibly repatriating Syrians, as well as irregular migrants from other countries and refugees, to their respective nations. Türkiye has undertaken substantial efforts to ensure dignified living conditions for migrants of diverse statuses. These efforts entail significant financial commitments and encompass an array of policies such as providing free education, healthcare, employment opportunities, housing assistance, and access to medicines. Notably, Türkiye's commitment to furnishing over 5 million migrants, particularly Syrians under temporary protection, with complimentary education, healthcare, medicines, and housing has remained steadfast, even in the face of the Covid-19 pandemic. Türkiye's implementation of migration management characterized by a humanitarian outlook stands as an exemplary model for the global community. It showcases the nation's dedication to fostering humane living conditions for migrants while facing multifaceted challenges.

Türkiye's unparalleled dedication to humanitarian values should not only serve as a guiding principle but also be harnessed as a compelling public diplomacy endeavor to be shared with the global community. Türkiye's distinctive soft power sets it apart from other nations both in its manifestation and essence. Its reservoir of soft power spans across regions from the Balkans to the Middle East and into the expansive realms of Central Asia, drawing from its rich cultural and historical heritage (Kalın, 2011: 10). Türkiye's existing reservoir of soft power should be

further enriched through its role as a refuge for displaced populations and its pivotal engagement in the humanitarian narrative following the culmination of the Syrian civil war. This entails ensuring that Türkiye's role as a safe haven for refugees, as well as its contributions to humanitarian efforts, become integral components of its current soft power repertoire. To bring this vision to fruition, Türkiye should embark on a public diplomacy campaign aimed at communicating its migration management policies to a global audience. By proactively sharing its humanitarian endeavors and showcasing its commitment to providing sanctuary and support for refugees, Türkiye can enhance its international image and fortify its role as a leader in the realm of humanitarian diplomacy.

TÜRKİYE'S MIGRATION AND PUBLIC DIPLOMACY POLICIES

Throughout history and into the present day, Türkiye has consistently been regarded as a safe haven, offering refuge during times of international crises, and it has warmly welcomed refugees during various waves of migration. Today, Türkiye continues to demonstrate its compassionate stance by extending a helping hand to migrants seeking shelter from humanitarian emergencies worldwide, notably including the 3.5 million Syrian refugees. Embracing a humanitarian ethos towards refugees, Türkiye actively harnesses its resources to provide comprehensive support across crucial domains such as education, healthcare, housing, and employment, primarily to those in need from Syria. Additionally, Türkiye is not only responsive to its immediate surroundings but also takes a proactive approach to addressing humanitarian crises on a global scale. Its development assistance efforts encompass a wide range of sectors, spanning from education and healthcare services to clean water provision and agricultural support. Notably, Türkiye's dedication to humanitarian and development aid positions it as the world's most generous nation across five continents (<https://www.iletisim.gov.tr/>). According to the United Nations High Commissioner for

Refugees (UNHCR), an estimated 6 million Syrians have been compelled to flee their homeland. Türkiye, in a remarkable display of solidarity, has welcomed two-thirds of this staggering population displacement, allocating a substantial "40 billion dollars" in assistance to Syrians thus far (Altun, 2020: 6). The presence of Syrian refugees has left a discernible impact on Türkiye's social, economic, political, and security landscapes. On various international platforms, Türkiye has fervently called upon influential nations to share the responsibility for Syrian refugees. However, despite these calls, a comprehensive global response has yet to materialize.

While the refugee issue should inherently be a shared concern of humanity, a disheartening reality prevails in which numerous states worldwide exhibit reluctance to collaborate or shoulder the burdens associated with eradicating the refugee crisis and fulfilling the needs of displaced individuals. Given that migration, particularly the refugee predicament, transcends national borders and stands as a global challenge, there is a rightful anticipation for influential nations to assume a pivotal role in devising solutions. However, it is evident that certain countries, often those asserting global influence and wielding robust economies, demonstrate hesitance in embracing migrants or refugees underpinned by humanitarian principles. By UNHCR's 2022 data, Türkiye has extended its hospitality to a staggering 3.6 million refugees, marking it as the world's largest host nation, closely followed by the Islamic Republic of Iran with 3.4 million. An illustrative representation of the five countries harboring the largest refugee populations globally is depicted in Chart 2.

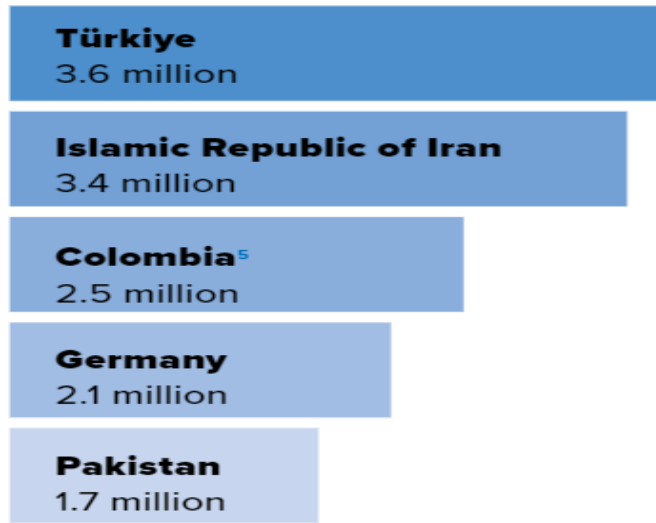

Chart 2. Five Countries Hosting the Most Refugees

Source: UNHCR Global Trends Report 2022.

Türkiye, home to the largest refugee population globally, has undertaken strategic measures to engage in public diplomacy endeavors aimed at elucidating these policies on a global scale. Orchestrating Türkiye's public diplomacy initiatives, the Presidency of the Republic of Türkiye Directorate of Communications endeavors to communicate to the international community that Türkiye serves as an exemplar in migration management. By showcasing policies that exalt human values and uphold human dignity, the country aims to shape international public opinion. Through the auspices of the Presidency of the Republic of Türkiye Directorate of Communications, emphasis is placed on Türkiye's unmatched sense of responsibility in the realm of migration and refugees. This communication platform accentuates that Türkiye holds the mantle as the world's most conscientious nation in this regard, substantiated by a plethora of statistics that underscore the roles of various countries in shirking responsibility (Safe Harbor Türkiye's Call to the World, 2020: 85):

- Developed countries have only accepted a mere 6% of the global refugee population.

- Inhabitants of high-income countries accommodate an average of 2.7 refugees per thousand individuals, whereas middle- and low-income nations house an average of 5.8. Notably, the world's poorest countries bear the weight of a third of all refugees.

- At present, Türkiye holds the distinction of harboring the largest refugee population worldwide, with approximately 4 million refugees finding sanctuary within its borders—an escalating figure.

- Türkiye emerges as the primary haven for over half of all displaced Syrians across the globe.

- The United States shelters 271,000 refugees, Sweden hosts 169,000, Canada provides refuge for 153,000, and the United Kingdom accommodates 119,000.

- Syrian refugees are dispersed across 127 nations spanning six continents, yet the Middle East still houses 85% of them.

- Globally, there exist 6.7 million Syrian refugees, with a striking 52% of this total finding shelter in Türkiye. Meanwhile, Canada's accommodation of Syrian refugees stands at a mere 6%.

- The entirety of the European continent shelters 1 million 387 thousand refugees. Significantly, Türkiye singlehandedly exceeds this count by hosting more than double the number of refugees.

The provided data distinctly underscores Türkiye's humanitarian stance on migration and refugees, elevating the primacy of human life and dignity above political considerations. In the face of substantial economic and security challenges, Türkiye adeptly manages its migration and refugee policies with a steadfast commitment to the exaltation of humanitarian principles. However, it is crucial to acknowledge that the predicament of migration and refugees transcends national boundaries, representing an international and worldwide concern. For the attainment of a comprehensive solution, it is imperative that nations endowed with advanced economies

and influential power shoulder their due responsibility. Regrettably, certain nations appear to shirk this obligation, opting to conflate the migration and refugee dilemma with Islam and cultural differences, particularly in the case of Syrian and Afghan refugees. Consequently, these countries display a hesitancy to proactively address the issue. Contrarily, Türkiye consistently voices its concerns on diverse platforms, striving to amplify its prestige within the global community by expounding upon its policies.

Türkiye has been actively engaged in shaping the public perception of other nations concerning migration and refugee matters by disseminating a range of messages. These messages have been communicated through international gatherings and media channels. One illustrative instance is President Erdoğan's pronouncement on the occasion of World Refugee Day in 2023. In this address, he affirmed Türkiye's unwavering commitment to safeguarding human life and dignity within its migration framework. Simultaneously, he highlighted a perceived shortfall of proactive action on the part of Western nations with regard to this issue (<https://www.tccb.gov.tr/en/speeches-statements/558/147560/world-refugee-day-message>):

“Our stance regarding the refugee issue and irregular migration, which present a global challenge, is to protect human’s life and honor along with our country’s security. Our nation, which had for centuries embraced without any distinction those fleeing oppression, has once again displaced the same conscientious stance in the face of the crises in our region from Syria to Ukraine. Türkiye, which has always fulfilled its humanitarian and neighborhood responsibilities, advocates the safe, voluntary and honorable return of asylum seekers to their homelands, and implements projects to this end.

We reject Islamophobia and xenophobia, neo-Nazi ideology and hate speech, which have spread to other communities just like a poison ivy after having taken root in western countries. We see these pathological trends, which do not consider

anyone other than those from their own race, culture and faith to be a human being, as a threat to humanitarian values and the common future of humanity”.

In his message, President Erdoğan also strongly criticized European countries for leaving refugees to die instead of ensuring their safety. Drawing attention, especially to Greece's attitude in this regard, Erdoğan stated that the European Union should act with a perspective based on humanitarian values regarding refugees (<https://www.tccb.gov.tr/en/speeches-statements/558/147560/world-refugee-day-message>):

“The arrogant mentality, whose roots date as far back as to colonialism, plays a big role in the fact the Mediterranean, which had served as a cradle of civilization throughout history, has turned into a big graveyard of refugees in recent years. The humanitarian tragedy that took place in plain view last week in the Aegean Sea in which hundreds of innocent people, most of them children, lost their lives has become the most recent and most shameful example of this”.

Indeed, Türkiye's efforts to promote its humanitarian policies on migrants and refugees have garnered attention from diverse segments of society, including academics, politicians, ordinary citizens, and even celebrities. Notably, the renowned actress Angelina Jolie, who serves as the Special Representative of the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), visited Türkiye in 2012 to tour the accommodation centers constructed for Syrian refugees. During her visit, Angelina Jolie conveyed a compelling message to the global public, which can be regarded as a significant achievement for Türkiye's public diplomacy. Standing before the Turkish flag, she made a statement that left a lasting impression on the World (Anadolu Agency):

“The Turkish people, the government, and the Turkish Red Crescent are doing an exceptional job hosting the refugees. The camps are some of the best I have ever seen. There is a lot of care in the details, and I am deeply grateful to the people of

Türkiye and all of those volunteers who are making these refugees feel at home and safe. I have been watching for some time and I admire how Türkiye, a country that itself has suffered through a crisis, is now providing such crucial help to the people of Syria”.

Picture 1. Angelina Jolie Visits Refugees in Türkiye

Angelina Jolie returned to Türkiye in 2015 and once again expressed her appreciation for the country's sensitivity towards refugees, thanking the Turkish people. One of the most important methods of public diplomacy is the use of celebrities to attract the attention and sympathy of the public opinion of other countries. Türkiye has successfully used this method in the case of Angelina Jolie. Türkiye has not always been as successful as Angelina Jolie in explaining its people-oriented policies towards Syrian refugees to the world. For example, TRT World's programs on Türkiye's refugee policy did not reach a wide audience. The documentary "Second Home," produced by the Presidency of the Republic of Türkiye's Directorate of Communications, only reached 6.6 thousand views on YouTube. Another short documentary produced by the Presidency of the Republic of Türkiye Directorate of Communications, titled "Türkiye: The Most Generous Country in the World," was viewed only 964 times on YouTube

over a four-year period^{*}. This shows that Türkiye has not been able to utilize digital diplomacy, one of the methods of public diplomacy, strongly enough. On the other hand, the Presidency of the Republic of Türkiye Directorate of Communications' public diplomacy activities on migration and refugees are very limited.

Türkiye's public diplomacy activities in the field of migration are generally based on humanitarian diplomacy, emphasizing sensitivities to humanitarian values through various messages. Additionally, Türkiye consistently emphasizes the message that other countries should also take the initiative on migration and refugees. Although these messages attract the attention of world public opinion from time to time, in general, it is observed that the messages lack continuity. Furthermore, Türkiye appears to lack the means to effectively convey the messages it intends to the global public opinion on migration and refugees. On the other hand, the ongoing process of hosting Syrians and other migrant and refugee groups seriously impacts domestic public opinion in Türkiye. Türkiye's open-door policy towards refugees does not seem to have been well received by Turkish society. Because people in third world countries who are inclined to migrate are encouraged by this migration management approach. As a result of these policies, more than five million refugees and irregular migrants have settled in Türkiye. If Türkiye does not send a strong and clear message to the world through public diplomacy activities, it may face more migrant and refugee problems, and its current issues may become even more challenging to resolve.

RESULT

Migration, a phenomenon as old as the history of mankind, describes the process of people changing their locations over time. In the 21st century, mass migrations are occurring at an unprecedented pace, unlike any seen before. The motivations for these migrations are diverse,

^{*} This data was obtained on 05.08.2023 (Youtube).

but in recent years, millions of individuals have been compelled to abandon their homes due to factors such as wars, civil conflicts, and natural disasters. The Syrian civil war, in particular, has triggered an unparalleled wave of refugee migration, predominantly towards neighboring nations. Over 6 million Syrians have been forced to migrate to other countries due to the absence of safety and security in their home country. Türkiye has borne the brunt of this migration crisis. The country hosts around 3.5 million officially registered Syrians, who are granted temporary protection status. These Syrians have been residing in Türkiye for more than 12 years, with no immediate prospects of returning to their homeland.

Türkiye needs to support its migration and refugee policies, which are built on a humanitarian perspective, through public diplomacy. Türkiye, which conducts relatively more effective public diplomacy activities in other areas, has the potential to serve as an example or model for the entire world with its assistance to migrants and refugees and its open-door policies toward them. It is crucial that Türkiye's policies on migration and refugees are effectively communicated to the global public opinion. Türkiye is the most generous country in the world in terms of hosting refugees, addressing their needs, and providing humanitarian aid. Raising awareness of this situation will have a positive impact on people's perceptions of Türkiye in other countries. Despite Türkiye's limited resources, the fact that powerful and wealthy nations evade their responsibilities despite Türkiye's perspective based on humanitarian values is an issue that Türkiye should consistently highlight. Developing Turkish public diplomacy in this direction will not only garner greater support for Türkiye from the international community but also enable Türkiye to more swiftly promote its policies and aspirations to other countries.

Türkiye's people-oriented policies towards migration and refugees, which should serve as an example to the world, do not appear to be adequately explained to the international community. Türkiye has incurred a financial burden of over 40 billion dollars due to Syrian refugees. Hosting more than 5 million irregular migrants with different statuses, Türkiye has become a

focal point for migrants and refugees from a humanitarian perspective. This situation places additional social, political, and economic burdens on Türkiye. Through the Directorate of Communications of the Presidency of the Republic of Türkiye, it is crucial for Türkiye to effectively communicate the migration and refugee issue to the world using more robust methods and strategies.

Helping refugees based on humanitarian values will undoubtedly win the sympathy of the international community. Countries, especially Türkiye, that view migration and refugees as a humanitarian crisis will undoubtedly serve humanity. Explaining this situation to the entire world will also win the hearts and minds of people in other countries. However, beyond winning hearts and minds, public diplomacy should also aim to generate public pressure to resolve international problems. When this objective is achieved, we can consider a country successful in the field of public diplomacy.

Besides its existing public diplomacy policies, Türkiye needs various tools to influence public opinion in different countries worldwide. Additionally, while engaging in public diplomacy efforts concerning migration and refugees, Türkiye should avoid appearing as an attractive destination for the masses contemplating apostasy. Otherwise, the number of refugees, which is already beyond Türkiye's capacity, will increase further. Consequently, a migration and refugee policy built on a humanitarian perspective might exacerbate many of Türkiye's existing problems. Hence, Türkiye's migration and public diplomacy activities should be geared towards shaping international public opinion that exerts pressure to end the ongoing state of war in Syria.

Finally, Türkiye should focus its public diplomacy efforts on building global public opinion for the safe return of Syrian refugees. This is because Syrian refugees' never-ending stay as guests has become a burden that Türkiye cannot bear. Moreover, the open door policy for refugees makes Türkiye a target country for any migrant or refugee candidate. It is frequently

stated that these refugees, whose number has exceeded 3.5 million in a short period of time, have brought economic costs to Türkiye as well as problems in the social, political, cultural and judicial spheres. This situation has the potential to condemn Türkiye to an unsustainable migration management. Therefore, Türkiye should design its public diplomacy activities in a way to manipulate international public opinion on the return of Syrian refugees and peace in Syria.

REFERENCES

- Altun, F. (2020). "Preface". *Safe harbor: Türkiye's call to the world*. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları.
- Anadolu Agency: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiyeye-cok-minnettariz/336119> (27.07.2023).
- Arslan, E., Çiçek, A. and Baykal, Ö. N. (2021). Türkiye'deki siyasal partilerin geçici koruma altındaki suriyeliler sorununa bakışı üzerine bir inceleme, Tufan Emimi, F. and Arslan, E. (Ed.), *İktisadi ve idari bilimler alanında uluslararası araştırmalar*, Eğitim Yayınevi.
- Ayasreh, E. A. (2023). "Humanitarian diplomacy strategy for syrian refugees and its effect on jordan's foreing policy". *Journal of Liberty and International Affairs*, 9(1), pp. 175-188, DOI:10.47305/JLIA2391178a.
- Baczko, A., Dorronsoro, G. and Quesnay, A. (2018), *Suriye: bir iç savaşın anatomisi*. Çev. Ayşe Meral, İletişim Yayınları.
- Bogatyreva, O. (2022). "Humanitarian diplomacy: Modern concepts and approaches". *Herald of the Russian Academy of Sciences*, Vol. 92, Suppl. 14, pp. 1349–1366, DOI: 10.1134/S1019331622200047.

- Carbó-Catalan, E. and Roig-Sanz, D. (2022). “Swinging between culture and politics: Novel Interdisciplinary perspectives”. *Culture as soft power*, Carbó-Catalan, E. And Roig-Sanz, D. (Ed.), De Gruyter.
- Castles, S. and Miller, M. J. (1998) *The age of migration: International population movements in the modern world*. MacMillan Press LTD.
- Cull, N. J. and Jimenez F. J. R. (2015). Introduction: soft power, public diplomacy and democratization (1-14), *Us public diplomacy and democratization in spain*, Jimenez, F. J. R., Gomez Escalonilla, L. D. And Cull, N. (Ed.), Palgrave Macmillan.
- Çiçek, A. (2022). *Suriyelilerin sosyal ve siyasal entegrasyonu: Adana ili incelemesi*. Detay Yayıncılık.
- Çiçek, A. (2023a). “Sivas cumhuriyet üniversitesi’nin uluslararası öğrenci politikası ve türk kamu diplomasisine katkıları”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(1), 56–90.
- Çiçek, A. (2023b). “Soft power public diplomacy and public diplomacy techniques a conceptual evaluation”. *Turkish Business Journal*, 3(6), 103–119.
- Çoltu, S. and Öztürk, S. (2018). “Suriyeli mültecilerin türkiye ekonomisine etkileri”. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13) , 188-198.
- Ekşi, M. (2023). *Klasik diplomasiden kamu diplomasisine yeni yöntem ve araçlar*. Nobel Yayıncılık.
- Kalın, İ. (2011). “Soft power and public diplomacy in Türkiye”. *Perceptions*, 16, 5–23.
- Köksoy, E. (2015). “Kamu diplomasisi ve mülteci ilişkileri: Türkiye'nin mülteci ilişkilerinin uluslararası medya yansımaları”. *Marmara İletişim Dergisi*, Sayı 24, 77-100, DOI: 10.17829/midr.20152419998.
- Nye, J. S. (1990). “Bound to lead: The changing nature of american power”. *Political Science Quarterly*, Vol 105, No 2, pp. 177-192, <https://doi.org/10.2307/2151022>.

- Nye, J. S. (2005). Soft power: The means to success in world politics. *Public Affairs*.
- Özdağ, Ü. (2019). *Kaçınılmaz çöküş*. Destek Yayınları.
- Özdağ, Ü. (2020). *Stratejik göç mühendisliği*. Kripto Yayınevi.
- Presidency of Migration Management: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (05.08.2023).
- Presidency of the Republic of Türkiye Directorate of Communications: https://www.iletisim.gov.tr/turkce/stratejik_iletisim_calismalari/detaylar/goc-ve-multecilersuriyeliler (01.07.2023).
- Presidency of the Republic of Türkiye: <https://www.tccb.gov.tr/en/speeches-statements/558/147560/world-refugee-day-message> (20.06.2023).
- Safe Harbor: Türkiye's Call To The World (2020). Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları.
- Tamer, M. (2019), "Türkiye'nin göç ve sığınmacı politikaları: hatay ili örneği", Hatay Mustafa Kemal University, Institute of Social Sciences, Department of Political Science and Public Administration Unpublished PhD Thesis.
- Tuch, H. N. (1993). *Communicating with the world: U.S. public diplomacy overseas*. 2nd Edition, St Martin's Press.
- Türkiye's Friendly Hand: Humanitarian Diplomacy (2022). Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları.
- UNHCR Global Trends Report 2022: <https://www.unhcr.org/global-trends-report-2022> (15.07.2023).
- UNHCR Türkiye Fact Sheet, February 2022: www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2022/03/UNHCR-Türkiye-Factsheet-February-2022.pdf (29.11.2022).

www.unhcr.org:

[https://www.unhcr.org/refugee-](https://www.unhcr.org/refugee-statistics/#:~:text=At%20the%20end%20of%202021,below%2018%20years%20of%20age.&text=Between%202018%20and%202021%2C%20an,a%20refugee%20life%20per%20year.(29.11.2022).)

statistics/#:~:text=At%20the%20end%20of%202021,below%2018%20years%20of%20age
.&text=Between%202018%20and%202021%2C%20an,a%20refugee%20life%20per%20y
ear. (29.11.2022).

Youtube:

[https://www.youtube.com/watch?v=pEqI-](https://www.youtube.com/watch?v=pEqI-t4gsh4&ab_channel=T.C.%C4%B0leti%C5%9FimBa%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1)

t4gsh4&ab_channel=T.C.%C4%B0leti%C5%9FimBa%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%
C4%B1 (05.08.2023).

**BİR ÖRGÜTSEL TÜKETİCİ OLARAK ÇALIŞANLARIN PERFORMANSLARINI
ETKİLEYEN FAKTÖRLER***

Factors Affecting the Performance of Employees As An Organisational Consumer

Gamze KIRVAÇ

Iğdır Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü,
g_h_dag@hotmail.com, Iğdır / Türkiye
<https://orcid.org/0009-0004-7957-7511>

Barış ARMUTCU

Dr. Öğr. Üyesi, Iğdır Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü,
b.armutcu2765@gmail.com, Iğdır / Türkiye
<https://orcid.org/0000-0002-4865-026X>

Doi: <https://doi.org/10.33723/rs.1362611>

Kırvaç, G. & Armutcu, B. (2023). "Bir örgütsel tüketici olarak çalışanların performanslarını etkileyen faktörler". R&S- Research Studies Anatolia Journal, 6(4). 614-635.

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi/ Arrived Date: 18.09.2023

Kabul Tarihi / Accepted Date: 13.10.2023

Yayınlanma Tarihi / Published Date: 20.10.2023

* Yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

ÖZ

Stres, günümüz iş dünyasında yaygın bir sorundur ve çalışanlar üzerinde olumsuz etkilere yol açmaktadır. İş davranışlarının değişmesine ve rekabetin artmasına rağmen, örgütlerin etkili olabilmesi için çalışanların performanslarını artırmaları gerekmektedir. Ancak, performans artışı bazen çalışanlar üzerinde stres oluşturmaktadır. Stres, hem bireysel hem de örgütsel düzeyde olumsuz sonuçlara neden olabilmektedir. Özellikle, çalışanların kurumsal bağlılığını ve performansını etkileyen sonuçlar ortaya çıkabilir. Bu bağlamda yapılan çalışmada, değişim yorgunluğunun çalışanların iş stresine etkisi incelenmiştir. Çalışmanın amacı, akademisyenlerin ve çalışanların karşılaştığı değişim yorgunluğunun iş streslerine etkisini tespit etmektir. Araştırma, akademisyenlerin ve çalışanların stres düzeylerini ve stresin çalışma performanslarına etkisini değerlendirmek amacıyla Iğdır Üniversitesi'nde görev yapan 288 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında elde edilen veriler SPSS 26 ve AMOS 21 programı ile analiz edilmiştir. Araştırma sonuçları, değişim yorgunluğunun çalışanların iş stresini artırdığını göstermektedir. Özellikle, çalışanların değişim yorgunluğu yaşadıkları durumlarda iş stresi düzeylerinin arttığı ve buna bağlı olarak iş performanslarının azaldığı tespit edilmiştir. Sonuçlar, iş yerlerinde değişim yönetimi ve stres yönetimi politikalarının geliştirilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel Kültür, Çalışma Performansı, İş Stresi, Değişim Yorgunluğu, Türkiye

ABSTRACT

Stress is a common problem in today's business world and has negative effects on employees. Despite the change in business behaviour and the increase in competition, organisations need to increase the performance of employees in order to be effective. However, this performance increase sometimes causes stress on employees. This stress may cause negative consequences

at both individual and organisational level. In particular, results that affect the organisational commitment and performance of employees may occur. In this context, this study examined the effect of change fatigue on employees' job stress. The aim of this study is to determine the effect of change fatigue faced by academicians and employees on their job stress. The research was carried out with 288 participants working at Iğdır University in order to evaluate the stress levels of academicians and employees and the effect of this stress on their work performance. The data obtained within the scope of the research were analysed with SPSS 26 and AMOS 21 programmes. The results of the research show that change fatigue increases employees' work stress. In particular, it was determined that when employees experience change fatigue, their job stress levels increase and their job performance decreases accordingly. The results emphasise the need to develop change management and stress management policies in workplaces.

Keywords: Organisational Consumer, Work Performance, Job Stress, Change Fatigue, Turkey

GİRİŞ

Stres, geçmiş zamanların ve çağımızın en önemli problemlerinden biri olarak kabul edilmektedir. İnsan yaşamının ayrılmaz bir parçası haline gelmiş olan stres, günümüzün hızla değişen iş dünyasında daha da belirgin hale gelmiştir. Çalışanlar, işlerini daha hızlı, daha verimli ve daha rekabetçi bir şekilde yapma baskısı altındadır. Oluşan baskı, iş yerindeki stres düzeylerini artırmakta ve dolayısıyla çalışanların iş performansını etkilemektedir.

Çalışanların iş performansını etkileyen faktörler arasında stres, kuşkusuz en önemli ve en yaygın olan ana problemlerin başında gelmektedir. Stres, hem fiziksel hem de psikolojik etkilere yol açarak bireylerin işlerini etkileme potansiyeline sahiptir. Aynı zamanda, iş yerindeki stresin kurumsal amaçlara yansımaları da göz ardı edilemez. Bir kurum, çalışanlarının

stres düzeylerini kontrol altında tutamadığı takdirde iş verimliliği, iş memnuniyeti ve nihayetinde kurumsal başarı üzerinde olumsuz bir etkiye neden olabilir.

Günümüzdeki iş dünyasında, sürekli değişim ve rekabet, çalışanları daha fazla stres altında bırakmaktadır. Teknolojik ilerlemeler, küreselleşme ve iş yapma biçimlerindeki değişiklikler, çalışanların beklentilerini artırmıştır. Ancak, değişimlerin getirdiği artan iş yükü, zaman baskısı ve rekabet ortamı, çalışanları stresin pençesine sürüklemektedir. Ayrıca, iş performansını etkileyen faktörler sadece iş ortamıyla sınırlı değildir. Bireylerin kişisel özellikleri, yaşadıkları çevre, çalışma ortamı, aile yapısı ve iş yönetimi şekli gibi faktörler de önemlidir. Belirtilen faktörler, stres düzeylerini artırabilir veya azaltabilir.

Sonuç olarak, çalışanlar organizasyonların temel aktörleridir ve organizasyonların başarısını etkileyen önemli bir faktördür. Ayrıca çalışanların ihtiyaçlarına ve beklentilerine dikkat edilmesi, çalışan memnuniyetinin artırılması ve iş performansının iyileştirilmesi organizasyonlar için kritik bir öneme sahiptir. Organizasyonların, çalışanlarını bir örgütsel tüketici olarak ele alarak bu faktörleri anlamaları ve yönetmeleri önemlidir.

Çalışmada, çalışanların iş performansını etkileyen faktörleri derinlemesine incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda çalışma, çalışanların streslerine etki eden faktörlerin etkilerini araştırmaktadır. Stresin çalışanların örgüte bağlılığı üzerindeki etkilerini de ele alarak, ilgili literatüre yeni bir perspektif sunmayı hedeflemektedir. Ayrıca çalışma, çalışanların iş performansını artırmak ve iş yerindeki stresi azaltmak isteyen örgütler için önemli bir kaynak olabilir. Bununla birlikte, çalışma bir örgütsel tüketici olan çalışanların çalışma davranışları üzerinde etkili olan unsurları bireylerin demografik unsurlarını da göz önüne alarak kapsamlı bir şekilde araştırmaktadır. Çalışanların iş performansını etkileyen faktörler konusunda yapılan derinlemesine analiz, iş dünyasında daha sağlıklı ve verimli bir çalışma ortamının oluşturulmasına katkı sağlaması beklenmektedir. Çalışma giriş bölümünü takiben kavramsal çerçeve bağı altına değişim yorgunluğu, iş performansı ve iş stresi kavramların

tanımlamalarına yer vermektedir. Akabinde ise çalışmanın metodoloji kısmında ise araştırmanın yöntemine ve elde edilen analiz bulgularına yer vermektedir. Son olarak ise sonuç ve öneriler kısmına yer vermektedir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Değişim Yorgunluğu

Günümüzün hızla değişen dünyasında, örgütlerin ve bireylerin karşılaştığı en büyük zorluklardan biri değişime uyum sağlamak ve değişimi sürdürebilmektir (Günel vd., 2018:602). Her örgüt, rekabetin yoğun olduğu bir ortamda varlığını sürdürmek ve gelişmek istemektedir. Ancak değişim, sadece bir strateji veya bir dizi kararla başarılamayacak kadar karmaşık bir süreçtir (Leuschke, 2017:1-4). İşte bu noktada, örgütler için "Değişim Yorgunluğu" kavramı önem kazanmaktadır.

Değişim, bir örgütün rekabetçi kalabilmesi ve büyüebilmesi için kaçınılmazdır (Ardıç vd., 2008:151). Ancak değişim, özellikle de sık ve hızlı bir şekilde gerçekleşiyorsa, hem örgütler hem de çalışanlar için ciddi bir zorluk olabilir (Bernerth vd., 2011, 2019).

Değişim yorgunluğu, özellikle örgütlerin değişim çabalarının sıkça başarısız olduğu veya çok fazla değişime maruz kaldığı durumlarda ortaya çıkabilir (Elving vd., 2011). Ortaya çıkan değişim yorgunluğu, çalışanların motivasyonunu azaltabilir, iş memnuniyetsizliği oluşturulabilir ve sonuç olarak örgütün performansını olumsuz etkileyebilir (Brown, 2016:21-23). Ayrıca değişim yorgunluğunun ne olduğunu, neden ortaya çıktığını ve özellikle örgütlerin bu olguyu nasıl önleyebileceğini ilgili literatürde sıklıkla tartışılmaktadır. Çünkü, değişim yorgunluğunun örgüt sağlığına ve performansına önemli etkileri bulunmaktadır (Karacan, 2017:17). Değişimin örgütler için kaçınılmaz bir gerçek olduğu bir çağda, değişim yorgunluğunu anlamak ve önlemek, her örgütün başarısı için kritik bir faktördür (Vestal, 2013).

İş Stresi

1950'li yıllardan itibaren, sanayi, teknoloji, ekonomi, sosyal yapı ve kültürel dinamiklerde yaşanan hızlı değişimler, bireylerin iş ve özel yaşamlarında önemli zorluklara neden oldu (Yamuç & Türker, 2015). Bununla birlikte hızlı değişimlerle başa çıkma çabası, zaman içinde "stres" kavramının iş dünyasında ve örgütlerde yaygınlaşmasına yol açtığı görülmektedir (Gökdeniz, 2005).

İş dünyası, rekabetin artması, teknolojik gelişmelerin hızı ve sosyo-kültürel evrim gibi faktörler nedeniyle karmaşıklaşmış ve yoğunlaşmıştır (Kılıç vd., 2013). Yaşanan karmaşıklıklar, iş yaşamında önemli sorunlara neden olan örgütsel stresin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

İş stresi, sadece bireysel düzeyde değil, aynı zamanda örgütsel düzeyde de ciddi sonuçlara neden olmaktadır (Aytaç vd., 2016). Performans düşüşü, iş kazaları ve çalışan devir hızının artması gibi sorunlar, örgütlerin karşılaştığı önemli zorluklar arasındadır (Şahin, 2019). Stresin hem bireyler hem de örgütler için önemli bir mesele olduğundan dolayı ilgili alan yazında daha fazla araştırma ve çözüm geliştirme çabaları gerekmektedir (Işıkhan, 2017).

İş durumlarındaki stresin bazı olumsuz sonuçları örgütsel bir kökene sahiptir. Farklı nedenlerin etkisiyle stres, performans düşüşü, çalışan devir hızının artması, devamsızlığın artması, iş kazaları ve yabancılaşma örgütler için en önemli sonuçlar arasında yer almaktadır. Stresin performansı düşürücü, geliş saatlerinin düzensiz olması ve çalışanları kazaya yatkın hale getirme etkisi vardır (Işıkhan, 2017: 134). Sağlık ve moralle ilgili olumsuz etkilerin üretkenlik üzerindeki etkileri, verimliliğin düşmesi, çalışan devir hızı, çalışma saatlerinin tutarsızlığı ve işten soğuma olarak değerlendirilebilir (Sabuncuoğlu & Vergiliel, 2013: 288). Stresin bireyler üzerindeki zararlı etkileri önemlidir ve stres hem birey hem de parçası olduğu örgüt üzerinde önemli bir etkisi vardır. Stresin olumsuz etkileri performansta azalma, hata oranlarında artış, çalışan devir hızında artış, saatlere uyulmaması, işe geç gelme, işten ayrılma,

çalışanı yok sayma olarak sıralanabilir. Çalışma ortamı sürekli olarak çok stresli ise, bu durum çalışanların iş tatmini üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir. Bu olumsuz sonuçlar, bireyin örgüte olan bağlılığını azaltmakta ve geç gelme ve çalışma saatlerine uyulmaması sonuçları gözlemlenmektedir (Eğin, 2015: 38-42).

Aynı zamanda bireyler stres yaşarken daha az odaklanırlar. Odaklanma veya eğlence eksikliği nedeniyle hatalar meydana gelebilir. Aşırı çalışma saatleri, uzun çalışma saatleri sonucunda yorgunluk stresine yol açacaktır. Stres nedeniyle bireyler işlerine konsantre olmakta zorlanırlar ve iş kazaları yaşayabilirler. Stresli çalışanların iş kazaları yapma olasılığı daha yüksektir (Şahin, 2019: 78). Stres ve işten beklentiler arasındaki ortak nokta tam olarak karşılanamaması, örgütün üzerine düşeni yapmaması, çalışma koşullarının aşırı derecede zor olması ya da çalışanların stres hissedip işten ayrılmak istemelerinin başka sebepleri olabilir. Çalışan devir hızının yüksek olması, kuruluşun başarısızlığının bir işaretidir. Daha yüksek çalışan devir hızı, birçok alanda daha yüksek maliyetlere yol açar. Bunların arasında en öne çıkan kategori tazminat, yeni çalışanın öğrenme sürecinde yaptığı hataların maliyeti ve nitelikli eleman yetiştirmenin maliyetidir (Guluzade, 2019: 33).

Stres, kişisel özellikler ve çevresel faktörlerin ötesinde, işyerindeki koşullardan kaynaklanabilir. İş koşulları, örgütlerde stres kaynakları olarak kabul edilir ve bireylerin iş stresi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Günümüzde pek çok insan büyük bir zaman dilimini işyerlerinde geçirir, bu nedenle işyerinin önemi büyüktür. İşyerindeki deneyimler, sıklıkla bireyler için stres kaynağı olabilmektedir (Şahin, 2019). Örgütsel stres, 21. yüzyılın önemli tehlikelerinden biridir ve istihdamdaki bireylerin sağlığını derinden etkilemektedir. Düşük üretkenlik, işten kaçınma ve artan işten ayrılma gibi olumsuz sonuçlarla ilişkilendirilir. İş stresi, bireylerin sosyal yaşamını etkileyerek ilişkilerde sorunlara ve ciddi sağlık sorunlarına yol açabilir. Aynı zamanda örgütün performansını da olumsuz etkileyebilir. Stresle başa çıkabilen örgütler olumlu sonuçlar elde ederken, başarısız olanlar olumsuz etkilenebilir (Delice, 2018).

Örgütsel kaynaklar, çalışanlar üzerindeki etki açısından çevresel faktörlerden daha büyük bir öneme sahiptir. İş stresi kaynakları örgütsel amaçlar, örgütün işleyişi, istihdam koşulları ve örgütün gelişimi gibi faktörleri içerir (Küçükaltan vd., 2015). Sonuç olarak, iş stresi sadece kişisel faktörlerden değil, aynı zamanda işyerindeki koşullardan kaynaklanabilir ve bu örgütlerin performans üzerinde önemli etkilere sahiptir.

İş Performansı

İş Performansı, Rotundo ve Sackett'in (2002) tanımına göre, örgütün amaçlarına katkıda bulunan ve bireylerin kontrolünde gerçekleşen eylem ve davranışları ifade etmektedir. Ayrıca Abu-Al Rub'un (2004) iş performansını, bireylerin işi ile ilgili görev ve sorumlulukları başarıyla yerine getirmedeki etkinliklerini kapsayan bir olgu olarak tanımlamaktadır.

Küreselleşme ve teknolojik gelişmelerle birlikte verimlilik ve etkinlik sorunları yaşayan örgütler, var olan rekabet koşullarında ayakta kalabilmek (Tunçer, 2013), amaç ve hedeflerine ulaşmak, kaliteli ürün ve hizmet sunmak için üstün performanslı çalışanlara ihtiyaç duymaktadırlar (Hassan, 2011). Çalışanların iş performansı, örgütlerin ödüllendirme ve terfi açısından değerlendirilmesinde çok önemlidir (Chen vd., 2016).

Borman ve Motowidlo (1993) iş performansını ya görev performansı ya da bağlamsal performans olarak tanımlamıştır. Görevlerin yerine getirilmesi, işin resmi bir parçası olarak kabul edilir ve örgütün teknik çekirdeğinin ayrılmaz bir parçası olan görevlerin tamamlanmasına katkıda bulunur. Tersine, bağlamsal performans, gönüllü olarak üstlenilen, birey için gerekli olmayan, sosyal ve psikolojik çevreye katkıda bulunan görevlerin performansıdır. Bağlamsal performans beş yönden oluşur. Bunlar kuruluşların hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olmak, katkıda bulunmak, kuruluşun kurallarına ve düzenlemelerine uymak ve ekstra çaba sarf etmek. Her iki boyut da iş performansı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.

İşletmenin performansı, stratejik amaçlar için planlama sürecinde ana hatları çizilen bir örgütün amaçlarının, misyonunun ve vizyonunun gerçekleştirilmesinde aktif olarak yer almalıdır. Borman ve Brush, çalışanların iş performansını doğrudan veya dolaylı olarak örgütsel hedeflere katkıda bulunmanın bir yolu olarak görmektedir. Lawler, Mohrman ve Ledford, kuruluşların küresel ekonomide avantaj elde etmek için çalışanların sürece katılımı, iş zenginleştirme, toplam kalite yönetimi, otonom çalışma, beceriye dayalı ücretlendirme ve gelir paylaşımı gibi programları başlattığını ifade etmektedir.

Etkili çalışan performansı örgüt için çok önemli olduğundan, bir örgütün başarısı çalışanın yaratıcılığı, yenilikçiliği ve bağlılığı ile doğrudan ilişkilidir. İş performansı, bir örgütün başarısının veya başarısızlığının çalışanlarının performansına ve örgütün ortamı, kültürü, liderlik tarzı ve işyeri gibi diğer unsurlara bağlı olduğuna inanır. Farklı iş performansı modelleri, işin karmaşıklığına, çevresel koşullara, becerilere, motivasyona ve kişilik özelliklerine bağlı olarak iş performansını açıklamaya çalışır. Bu modeller, iş performansını anlamak ve iyileştirmek için kullanılır (Campbell, 1990; Motowidlo vd., 1997; Wagner & Hollenbeck, 2010). Bu nedenle iş performansı teorileri bireysel farklılıkları dikkate alır. Campbell (1990), belirli bir performans alanındaki bireysel farklılıkları belirlemede en önemli üç faktörün bildirimsel (deklaratif) bilgi, prosedürel bilgi (beceri) ve motivasyon olduğunu belirtmektedir. Bildirimsel bilgi, olaylar ve gerçekler hakkında her zaman yeniden farkına varılan bilgilerdir. Çalışanın kendisine verilen görevin gerekliliklerini kavrayışını açıklar. prosedürel bilgi, bildirimsel bilgi veya ne yapılacağı bilgisi, görevin nasıl yapılacağı bilgisi ile başarılı bir şekilde birleştirildiğinde elde edilir. En etkili motivasyon, üç farklı davranışın birleşimidir. Söz konusu davranışlar, çaba gösterme çabası, çaba gösterme derecesi ve son olarak belirli bir çaba düzeyinde kararlılık sergilemektedir. Model, belirli bir süre için herhangi bir çaba düzeyinde performans gösterme arzusu ortaya çıkmadıkça performansın ortaya çıkmayacağını öne sürüyor. Bu bağlamda, motivasyon her zaman performansın önemli bir

bileşeni olarak kabul edilebilir. Tersine, performansın gözlemlenebilmesi için prosedürel bilgi ve becerilerin yeterli olması gerekmektedir. Diğer bir inanış ise, bildirimsel bilginin prosedürel bilgi ve uzmanlık için gerekli olduğudur. Çalışan, herhangi bir görevi tamamlamak için neyin gerekli olduğunun farkında olmalıdır. Campbell tarafından önerilen modelde, performansı etkileyebilecek faktörlerin sabit olduğu varsayılmaktadır. Tersine, bireysel farklılıklar, öğrenme ve motivasyon değişiklikleri yukarıda belirtilen faktörleri artırabilir ve performans üzerinde etkili olabilir. Aşağıda Şekil 1’de ilgili performans modeli resmedilmektedir.

Şekil 1. Campbell’in Performans Modeli (Campbell, 1990)

Motowidlo, Borman ve Schrnit (1997), iş performansının görev performansı ve bağlamsal performans olmak üzere iki temel boyutta değerlendirildiği bir teori geliştirmişlerdir. Wagner ve Hollenbeck (2010) ise motivasyon ve performans ilişkisini araştıran bir çalışmada, iş performansının motivasyon, yetenek ve çaba faktörlerine dayandığını bulmuşlardır. Motivasyon, bireyin performansa yönelik isteği ve çabasıdır. Yetenek, bir kişinin bir işi başarıyla yerine getirebilme kapasitesidir. Çaba, bir işi tamamlamak için harcanan enerji ve zamanı ifade eder.

İş performansının iki önemli boyutları arasında yer alan bireysel performans, bir çalışanın işlerini ne kadar iyi gerçekleştirdiğini ölçerken, örgütsel performans ise, bir örgütün hedeflerine ve amaçlarına ne kadar iyi ulaştığını değerlendirmektedir. İş performansının iyileştirilmesi ve üretkenlikte artış, ekonomiye olumlu bir etki yapabilir ve toplum için de büyük bir önemi vardır (Awan & Aslam, 2012). Sonuç olarak, iş performansı, hem bireysel hem de örgütsel başarı için kritik bir faktördür. Performansın anlaşılması ve iyileştirilmesi, çalışanların yeteneklerini,

motivasyonlarını ve çevresel koşullarını dikkate alan çeşitli performans modelleri kullanılarak mümkün olabilir (Greenberg & Baron, 2003).

METODOLOJİ

Yöntem

Çalışma bir örgütsel tüketici olan çalışanların iş performanslarını etkileyen ana belirleyicileri ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda çalışma kapsamında çalışanların değişim yorgunluğunun iş stresleri üzerinde etkileri araştırılmıştır. Araştırmanın kapsamında verilerin toplanması için oluşturulan anketler çevrimiçi, e-posta, sosyal medya ve diğer iletişim kanalları aracılığıyla Iğdır Üniversite akademisyenleri ve çalışanlarına dağıtılmıştır. Tüm katılımcılara çalışma hakkında ayrıntılı yazılı bilgi verilerek bilgilendirilmiş onam alınmıştır. Etik onay ise, Iğdır Üniversitesi Etik Kurulu'ndan, Onay No: 2023/4 ile alınmıştır. Yaygın yanlılığı azaltmak ve sonuçların güvenilirliğini artırmak için ilk olarak pilot çalışma yapıldı. Araştırma kapsamında tesadüfi olmayan kolayda örnekleme yöntemi kullanılmış ve toplam 288 kişiye çevrimiçi anket uygulanmıştır. Soper (2022) tarafından geliştirilen yöntemde yapısal eşitlik modelleri (YEM) için örneklem büyüklüğünü hesaplamak amacıyla 150 örneğin yeterli olacağı belirlendi. Soper (2022) tarafından geliştirilen hesaplama yöntemi ilgili literatürde kabul görmekte ve kullanılmaktadır (Cohen, 1988; Westland, 2010). Ayrıca Kline'a (2011) göre, kabul edilebilir bir numune boyutu ölçüm başına en az 10 vaka olmalıdır. Bu varsayıma göre (22x10: 220) çalışmada kullanılan örneklem sayısı ($n=288$) yeterlidir. Daha doğru yanıtlar alabilmek için ankete (22 soru) katılımcıların 1 = Kesinlikle katılmıyorum ile 5 = Kesinlikle katılıyorum arasında değişen beşli Likert ölçeğine göre yanıt vermeleri istenmiştir. Veriler, ölçüm modelini değerlendirmek ve yapısal eşitlik modellemesini (SEM) gerçekleştirmek için AMOS21 ve IBM SPSS 26 kullanılarak analiz edildi. Araştırma kapsamında çalışanların değişim yorgunluğunu ölçebilmek için Bernerth ve arkadaşları (2011) tarafından geliştirilen

“Değişim Yorgunluğu Ölçeği (Change Fatigue Scale)” kullanılmıştır. Ölçeğin Türkçe’ye çevrilmiş hali Selvi Sarıgül’ün (2022) doktora tez çalışmasından alınmıştır. Selvi Sarıgül’ün çalışmasında kullanılan ölçek toplam altı (6) soru tek boyuttan oluşmakta ve güvenilirliği 0,85 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca İş Stresi Ölçeği olarak House ve Rizzo (1972) tarafından geliştirilen ve Efeoğlu (2006) tarafından Türkçe’ye çevrilerek kullanılan ölçek kullanılmıştır.

BULGULAR ve TARTIŞMA

Demografik Bulgular

Tablo 1’de araştırmaya katılan çalışanlara ait demografik bilgiler verilmiştir. Tablo 1’e göre, araştırmaya katılan çalışanların %45,8’i (132) kadın, %54,2’si (156) erkektir. Katılımcıların %21,5’i (62) bekar, %78,5’i (226) evlidir. Çalışanların %21,5’i (62) 0-5 yıl arasında, %27,8’i (80) 6-10 yıl arasında ve %50,7’si (146) 11 yıl ve üzeri mesleki deneyime sahiptir. Katılımcıların %11’i (32) lise, %5,6’sı (16) ön lisans, %25,3’ü (73) lisans ve %58’i (167) lisansüstü mezundur. Çalışanların %27,8’i (80) 8506-15000 TL, %17,7’si (51) 15001-21500 TL, %23,6’sı (68) 215001-28000 TL, %18,8’i (54) 28001-34500 TL ve %12,2’i (35) 34501 ve üzeri gelir durumuna sahiptir. Çalışanların %21,5’inin (62) yöneticilik görevi var, %78,5’inin (226) yöneticilik görevi yoktur. Araştırmaya katılan çalışanların %10,1’i (29) evlilik hayatının çalışma hayatının olumsuz etkilediğini, %53,8’i (155) ne olumlu ne olumsuz etkilediğini ve %36,1’i (104) olumlu etkilediğini belirtmiştir. Araştırmaya katılan çalışanların %31,9’unun (9) çocuğu yok, %21,2’sinin (61) bir, %26,4’ünün (76) iki ve %20,5’inin (59) üç ve üzeri çocuğu bulunmaktadır. Çalışanların %48,3’ü (139) akademik, %46,5’i (134) idari ve %5,2’si (15) her ikisinde görev almaktadır. Son olarak araştırmaya katılan çalışanların yaş ortalaması 38,49 şeklindedir.

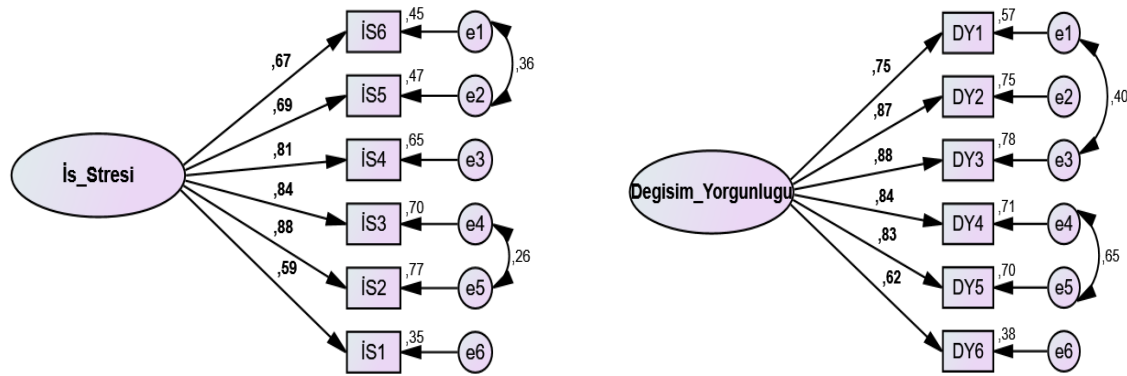
Tablo 1. Demografik Bulgular

Değişkenler		<i>n</i>	%
Cinsiyet	Erkek	156	54,2
	Kadın	132	45,8
Medeni Durum	Bekar	62	21,5
	Evli	226	78,5
Mesleki Deneyim	0-5 Yıl	62	21,5
	6-10 Yıl	80	27,8
	11 Yıl ve Üzeri	146	50,7
Eğitim Durumu	Lise	32	11,1
	Ön Lisans	16	5,6
	Lisans	73	25,3
	Lisansüstü	167	58,0
Gelir Durumu	8.506-15.000 TL	80	27,8
	15.001-21.500 TL	51	17,7
	21.501-28.000 TL	68	23,6
	28.001-34.500 TL	54	18,8
	34.501 TL ve Üstü	35	12,2
Yöneticilik Göreviniz Var Mı?	Evet	62	21,5
	Hayır	226	78,5
Evlilik Hayatının Çalışma Hayatını Etkileme Durumu	Olumsuz	29	10,1
	Ne Olumlu Ne Olumsuz	155	53,8
	Olumlu	104	36,1
Çocuk Durumu	Yok	92	31,9
	1 Çocuk	61	21,2
	2 Çocuk	76	26,4
	3 Çocuk ve Üzeri	59	20,5
Mesleki Görev	Akademik	139	48,3
	İdari	134	46,5
	Her İkisi De	15	5,2
Yaş		38,49±7,596	
Toplam		288	100,0

Ölçeklerin Geçerliliği ve Güvenirliliğine İlişkin Bulgular

Değişim yorgunluğu ölçeği toplam 6 soru ve tek boyut ve iş stresi ölçeği toplam 7 soru ve tek boyuttan oluşmaktadır. Alt boyutları olmadığı için birinci sıra DFA'nın yapılmasını gerektirmektedir. Aşağıda Şekil 2'de değişim yorgunluğu ve iş stresi ölçeğinin birinci sıra DFA sonuçlarını göstermektedir.

Şekil 2. İş Stresi ve Değişim Yorgunluğu Birinci Sıra DFA

Aşağıda Tablo 1`de çalışmada kullanılan değişim yorgunluğu ve iş stresi ölçeğinin modifikasyon öncesi ve sonrası doğrulayıcı faktör analizinin sonuçlarını göstermektedir. Doğrulayıcı faktör analizi (DFA) ile uyum iyiliği değerleri incelenmiştir. Uyum iyiliği değerleri istenilen sınırlarda olmadığı için düzeltme indekslerinden yararlanılmıştır. Düzeltme indeksleri sonucunda iş stresi ölçeğinin yedinci maddesi, uyum iyiliği değerlerini bozduğu için iş stresi ölçeğinden. Çözümleme ile ilgili indeks değerleri Tablo 2`de görüldüğü gibi kabul edilen kriterlere göre (Kline, 2005; Şimşek, 2007) uyum göstermektedir.

Tablo 2. Ölçeklerin DFA Model Uyum Değerleri ve Yorumları

İndeksler			Modifikasyon Öncesi		Modifikasyon Sonrası	
	Mükemmel Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	DY	İS	DY	İS
χ^2/df	$0 \leq \chi^2/sd \leq 2$	$2 \leq \chi^2/sd < 5$	17,601	7,708	2,056	1,804
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq ,05$	$,05 \leq RMSEA \leq ,08$	0,241	0,153	0,061	0,053
SRMR	$0 \leq SRMR \leq ,05$	$,05 \leq SRMR \leq ,10$	0,0533	0,0677	,0218	0,0219
GFI	$,95 \leq GFI \leq 1,00$	$,90 \leq GFI \leq ,95$	0,825	0,889	0,984	0,986
NFI	$,95 \leq NFI \leq 1,00$	$,90 \leq NFI \leq ,95$	0,890	0,901	0,990	0,987
CFI	$,97 \leq CFI \leq 1,00$	$,90 \leq CFI \leq ,97$	0,895	0,912	0,995	0,994

Kritik oranların $p < 0,05$ anlamlılık seviyesinde $\pm 1,96$ `dan küçük ya da büyük olmalıdır (Hox ve Bechger, 1998). Aşağıda Tablo 2.`deki tüm değerler $\pm 1,96$ şartını sağladığı ve %95 güvenirlilik seviyesinde istatistiksel yönden anlamlılığını göstermektedir.

Tablo 3. Ölçeklerin DFA Faktör Yükleri

Faktörler	Faktör Yükleri	S.H.	\bar{X}	K.O.
İS1	0,594		3,73	10,60
İS2	0,879	0.137	2,87	10,44
İS3	0,838	0.134	2,85	8,66
İS4	0,805	0.126	2,81	6,91
İS5	0,689	0.123	3,02	5,74
İS6	0,669	0.116	2,89	11,14
DY1	0,752		3,06	7,14
DY2	0,868	0.082	3,00	9,89
DY3	0,882	0.062	2,98	8,09
DY4	0,842	0.080	3,06	7,46
DY5	0,835	0.080	3,06	8,77
DY6	0,617	0.080	3,73	8,92

S.H.= Standart Hata, K.O.= Kritik Oran

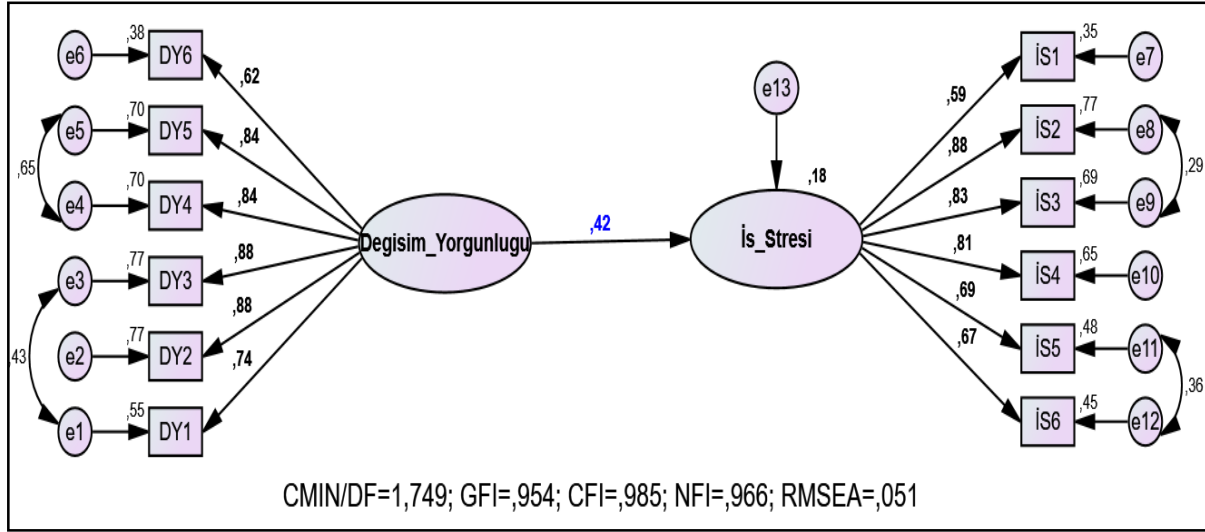
Malthouse`e (2001) göre faktör yüklerinin en az 0,30`un altında olması gerekmektedir. Tablo 3`te görüldüğü gibi her iki ölçeğinde tüm faktör yükleri Malthouse`un belirttiği 0,30 eşik değerini çok üzerindedir. Güvenirliklerinin ölçülmesinde “Cronbach’s Alpha (α)”, “Yapısal Güvenirlik (Y.G)” ve “Yakınsak Geçerlilik (AVE) analizi yöntemleri uygulanmıştır. Cronbach alpha ve yapısal güvenlik değerlerinin 0,70`in, AVE`nin 0,50`nin üzerinde olması istenmektedir (George ve Mallery, 2003; Fornell ve Larcker, 1981).

Tablo 4. DFA Uyum İyiliği Sonuçları

Faktörler	Cronbach's Alpha (α)	Yapısal Güvenlik (Y.G)	AVE
İş Stresi	0,888	0,898	0,57
Değişim Yorgunluğu	0,920	0,933	0,65

Hesaplanan güvenirlik değerlerine göre Tablo 4`de görüldüğü gibi çalışmada kullanılan ölçeklerin güvenilir bir ölçek olduğunu doğrulamaktadır. Elde edilen verilerin regrasyon analizlerini yapmak için Yapısal Eşitlik Modellemesi yöntemi kullanılmıştır. Yapısal Eşitlik Modellemesi, çok çeşitli disiplinlerde karmaşık ilişkileri ve teorik modelleri incelemek ve açıklamak için güçlü bir araçtır. Bu nedenle birçok araştırmacı ve akademisyen tarafından tercih edilen bir yöntemdir. Aşağıdaki Şekil 3`te Değişim Yorgunluğu \rightarrow İş Stresi arasındaki ilişki test edilmiştir.

Şekil 3. Yol Analizi

Yapılan analiz sonucunda iş yerindeki değişim yorgunluğunun, çalışanların iş streslerini etkilediği/yordadığı ($\beta = 0,4227$; $p < 0,05$) ve değişim yorgunluğunun çalışanların iş stresindeki değişimin %18'ni açıkladığı tespit edilmiştir. Başka bir ifade ile bu araştırmaya katılan bireylerin yaşadıkları değişim yorgunluğu arttıkça, yaşadıkları iş streslerinin de arttığını ifade edebiliriz.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Günümüz iş dünyasında, çalışanların iş performansı sadece organizasyonlar için değil, aynı zamanda küresel ekonomiler için de hayati bir öneme sahiptir. İş performansı, bir organizasyonun hedeflerine ulaşmasında kritik bir rol oynamaktadır ve bu nedenle iş performansını etkileyen faktörlerin anlaşılması, araştırma ve analizin odak noktası olmuştur. Ancak, iş performansını etkileyen faktörler konusundaki çalışmalar genellikle organizasyonun dışındaki tüketicileri göz önünde bulundururken, organizasyon içindeki çalışanları "bir örgütsel tüketici" olarak ele almamıştır.

Çalışma bu açıdan, çalışanların iş performansını etkileyen faktörleri anlamak ve açıklamak amacıyla önemlidir. Çalışanlar, bir organizasyonun ürün ve hizmetlerini tüketen bir grup olarak kabul edilebilirler ve çalışanların iş performansını etkileyen faktörlerin incelenmesi, organizasyonların sürdürülebilir başarıları için kritik bir öneme sahiptir.

Çalışma, çalışanların iş performansını etkileyen faktörleri anlamak için çok disiplinli bir yaklaşımı benimsemektedir. İş stresi, motivasyon, liderlik, iş tatmini, örgütsel kültür ve iş değişkenleri gibi çok çeşitli faktörler göz önünde bulundurulmaktadır. Ayrıca, bu faktörler arasındaki karmaşık ilişkilerin ve etkileşimlerin analizi, organizasyonların çalışanlarını daha iyi anlamalarına ve iş performansını artırmak için stratejiler geliştirmelerine yardımcı olacaktır.

Makale, örgütsel liderlerin, insan kaynakları yöneticilerinin ve araştırmacıların, çalışanların iş performansını etkileyen faktörleri daha iyi anlayarak organizasyonlarını daha etkili bir şekilde yönlendirmelerine yardımcı olacak önemli bilgiler sunmaktadır. Ayrıca, iş dünyasında hızla değişen ve gelişen koşullara uyum sağlama yeteneğini artırmak için kullanılacak stratejileri ve organizasyonların rekabet avantajını sürdürmelerine yardımcı olabilir.

Yapılan çalışmanın temel amacı, değişim yorgunluğunun iş stresi üzerindeki etkisini incelemektir. Elde edilen verileri incelemek için yapısal eşitlik modellemesi (SEM) kullanılarak "Değişim Yorgunluğu → İş Stresi" arasından ilişki test edilmiştir. Sonuçlar, değişim yorgunluğunun iş stresini pozitif yönde etkilediğini göstermektedir. Çalışma kapsamında tespit edilen bulgu çalışanların yaşadıkları değişim yorgunluğu arttıkça iş stresinin de arttığına işaret eder. Diğer bir ifadeyle örgütsel değişikliklerin çalışanların iş stresini artırabileceğini ve bu durumun iş performansını olumsuz etkileyebileceğini öne sürmektedir. Çalışma sonuçları değişim yorgunluğunun iş stresini artırması ve bu durumun iş yerinde olumsuz etkilere yol açabileceğini öne sürülmektedir. İş stresi, çalışanların motivasyonunu, sağlığını ve genel iş memnuniyetini etkileyebilir, bu da iş performansını etkileyebilir. Dolayısıyla, bu sonuçlar iş yerlerinde değişim yönetimi ve çalışanların stresle başa çıkma becerilerini geliştirme

konularında önemli ipuçları sunabilir. Çalışmanın bulguları, iş yerlerindeki değişim yorgunluğunun iş stresini artırdığını gösterdiği için önemli politika ve uygulama önerileri geliştirmek için kullanılabilir. Elde edilen bulgulara dayanarak aşağıdaki öneriler ileri sürülmektedir;

- Değişim Yönetimi Eğitimi: İş yerlerinde sık sık değişiklikler yaşıyorsa, çalışanlara değişim yönetimi eğitimi vermek önemlidir. Eğitimler, çalışanların değişimle başa çıkma stratejilerini, değişim süreçlerini daha iyi anlamalarını ve değişime daha olumlu bir şekilde yaklaşmalarını teşvik edebilir.
- İş Stresi Yönetimi Programları: İş stresinin arttığı dönemlerde iş yerlerinde stres yönetimi programları düzenlemek faydalı olabilir. Programlar, çalışanlara stresle başa çıkma stratejilerini öğretmek, rahatlama tekniklerini uygulamak ve iş stresini azaltmaya yardımcı olabilir.
- Değişim Süreçlerinin Daha İyi İletilmesi: Değişim süreçleri ve nedenleri çalışanlara daha iyi iletilmeli ve şeffaf bir iletişim sağlanmalıdır. Bu, çalışanların değişime karşı daha fazla anlayış göstermelerini sağlayabilir.
- Çalışan Katılımını Artırmak: Değişim kararlarına çalışanların daha fazla katılımı teşvik edilmelidir. Çalışanların değişiklik süreçlerine dahil olmaları, değişimi daha iyi anlamalarına ve kabul etmelerine yardımcı olabilir.
- İş Yükünü Dengeleme: Çalışanların iş yükünün makul seviyelerde tutulması önemlidir. Değişimler sırasında iş yükünün artması, iş stresini daha da artırabilir. Bu kapsamda iş yükünün dengelenmesi ve iş yüküyle başa çıkma destekleri sunulması gerekebilir.
- Çalışanların Psikososyal Sağlığını Desteklemek: Çalışanların psikososyal sağlığını desteklemek için psikolojik danışmanlık hizmetleri veya stres yönetimi seminerleri gibi kaynaklar sunulmalıdır.

- Çalışma Ortamının İyileştirilmesi: Çalışma ortamı faktörleri, iş stresini etkileyebilir. Örneğin, çalışma alanlarının düzeni, gürültü seviyeleri ve ergonomi, çalışanların stres düzeylerini etkileyebilir. Çalışma ortamının iyileştirilmesi çalışanların stres düzeylerinin azalmasına katkı sağlayabilir.
- Değişim Süreçlerinin İzlenmesi: Değişim süreçlerinin etkileri düzenli olarak izlenmelidir. Ayrıca değişimlerin çalışanlar üzerindeki etkilerini anlamak ve gerektiğinde düzeltici önlemler almak için önemlidir.

Yapılan öneriler, iş yerlerinde değişim yönetimi ve çalışanların iş stresi ile başa çıkma konularında daha iyi bir denge sağlamak için kullanılabilir. Ancak, her organizasyonun ihtiyaçları farklı olabileceğinden spesifik olarak verilen politika ve uygulama önerileri organizasyonun özelliklerine göre tekrar uyarlanması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- AbuAlRub, R. F. (2004). Job Stress, Job Performance, and Social Support Among Hospital Nurses. *Journal of Nursing Scholarship*, 36(1), 73-78.
- Ardıç, K., Kaya, A. & Polatçı, S. (2008). Akademik Kurumlarda Örgüt Sağlığı ve Örgüt Sağlığını Etkileyen Değişkenlerin Analizi. *Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi*. 15(2), 151.
- Aytaç, S., Akalp, G. & Gökçe, A. (2016). İş Sağlığı ve Güvenliği Uzmanlarının İşe Bağlı Stres ve Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 30 (5), 1207-1225
- Bernerth, J. B., Walker, H. J. & Harris, S. G. (2011). Change fatigue development and initial validation of a new measure. *Work & Stress: An International Journal of Work, Health & Organisations*, 25(4), 321-337.
- Bernerth, J.B., Walker, H. J. & Harris, S.G. (2011). *Changefatigue: Development*

- Andinitialvalidation of a Newmeasure. Work&Stress, 25(4), 321.*
- Borman, W. C. & Motowidlo, S. J. (1993). *Expanding the criterion domain to include elements of contextual performance*. N. Schmitt ve W.C. Borman (Eds.). *Personnel selection in organizations*. San Francisco: Jossey Bass, 71-98.
- Brown, R.(2016). *Determining The Relationship Among Change Fatiuge, Resilience And Jop Satisfaction Of Hospital Staff Nurses*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, South Dakota StateUniversity, Dakota.
- Campbell, J. (1990). *Modeling the Performance Prediction Problem in Industrial and Organizational Psychology*, Palo Alto: Consulting Psychologists Press, s. 687-732.
- Delice, S. (2018). *İş Stresi ve İş Tatmini Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: İstanbul'daki 4 ve 5 Yıldızlı Otel Çalışanlarına Yönelik Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Efeoğlu, İ.E. (2006). *İş-Aile Yaşam Çatımasının İş Stresi, İş Doyumu ve Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkileri: İlaç Sektöründe Bir Araştırma*, Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eğın, A. (2015). *Çalışma Hayatında İş Stresi ve Tükenmişlik*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Elving, W. J. L. Hansma, L.D. & Boer, M.G. (2011). BOHICA: Ben Over, Here It Comes Again. *Teorja In Praksa*, 48 (6), 1628-1644.
- Gökdeniz, İ. (2005). Üretim Sektöründeki İşletmelerin Örgüt İçi Stres Kaynakları ve Mobilyacılık Sektöründe Bir Uygulama. *Selçuk Üniversitesi S.B.E. Dergisi*, ISSN: 1302-1796 (13): 2005, 173-189.
- Guluzade, A. (2019). *Sağlık Çalışanlarında İş Stresi İle Tükenmişlik İlişkisinin İncelenmesi: Ankara'da Bir Üniversite Hastanesi Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

- Günel, Ş.E., Nazlı, A.K. & Özmelek Taş, N. (2018). Türkçede Bulunan Değişim ile İlgili Atasözleri ve Deyimler: Bir İçerik Analizi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(57), 602-605.
- Hassan, M. (2011). *Örgütsel Güvenin, Örgütsel Bağlılık, Örgütsel Vatandaşlık Davranışı ve Çalışan Performansı Üzerindeki Etkisi: Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Araştırma*, Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Işıkhhan, V. (2017). *Stres Yönetimi: Tükenmişlikten Mutluluğa*, Nika Yayınevi, Ankara.
- Kılıç, R., Yumuşak, S. & Yıldız, H. (2013). Banka Çalışanlarının Maruz Kaldıkları Bireysel ve Örgütsel Stres Kaynakları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8 (2): 71- 92.
- Kline, R.B. (2011), *Principals and Practice of Structural Equation Modeling*, 3rd ed. The Guilford Press, New York, NY.
- Küçükaltan, D., Aydın T., Şule, G. & Güney Ç. (2015). *Örgütsel Davranışta Güncel Konular*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Leuschke, E.E. (2017). *Shool Cultureand Change Fatigue in Tennessee*, Yüksek Lisans tezi, Middle Tennessee State University, Tennessee.
- Motowidlo, S. J., Borman, W. C., & Schmit, M. J. (1997). A theory of Individual Differences in Task and Contextual Performance, *Human Performance*, 10(2), 71- 83.
- Rotundo, M. & Sackett, P. R. (2002). The Relative İmportance of Task, Citizenship, and Counterproductive Performance to Global Ratings of Job Performance: A Polycapturing Approach, *Journal of Applied Psychology*, 87(1), 66-80.
- Sabuncuoğlu, Z. & Vergiliel Tüz, M. (2013). *Örgütsel Davranış*. Aktüel Yayınları, Bursa.
- Selvi Sarıgül, S.(2022). *Değişim Yorgunluğu İle Algılanan Örgüt Kültürü, Tükenmişlik, İşten Ayrılma Niyeti Ve Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi: Sağlık Sektöründe Bir Uygulama*. Doktora Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hacettepe

Üniversitesi, Ankara.

Soper, D.S. (2022). A-Priori sample size calculator for structural equation models [software].

available at: www.danielsoper.com/statcalc (accessed 10 January 2023).

Şahin, M. (2019). *Tükenmişlik Duygusu ve İş Stresinin İşten Ayrılma Niyeti Üzerine Etkileri:*

Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk

Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Tunçer, P. (2013). Örgütlerde Performans Değerlendirme ve Motivasyon. *Sayıştay Dergisi*, 88,

87-108.

Vestal, K. (2013). Change Fatigue: a Constant Leadership Challenge. *Nurse Leader*, 11(5), 10-

11.

Wagner, J. A. & Hollenbeck, J. R. (2010). *Organizational Behavior Securing Competitive*

Advantage, New York: Routledge.

Westland, C.J. (2010). Lower bounds on sample size in structural equation modeling.

Electronic Commerce Research and Applications, Vol. 9 No. 6, pp. 476-487.

A BIBLIOMETRIC ANALYSIS RELATED TO GREEN ACCOUNTING

Yeşil Muhasebeye İlişkin Bir Bibliyometrik Analiz

Sezin AÇIK TAŞAR

Asst. Prof. Dr., Beykoz University Faculty of Business and Management Sciences,
sezinaciktasar@beykoz.edu.tr, İstanbul / Türkiye
<http://orcid.org/0000-0002-0406-7734>

Doi: <https://doi.org/10.33723/rs.1363543>

Açık Taşar, S. (2023). "A bibliometric analysis related to green accounting". R&S- Research Studies Anatolia Journal, 6(4). 636-651.

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi/ Arrived Date: 20.09.2023

Kabul Tarihi / Accepted Date: 03.10.2023

Yayınlanma Tarihi / Published Date: 20.10.2023

ABSTRACT

In recent years, green accounting has become a critical tool for organizations to measure and manage the ecological impacts of their economic activities in the face of increasing environmental concerns and the urgency of transitioning to a sustainable future. In the face of these developments, the increasing importance of green accounting has been reflected both in businesses and in researchers doing research on the subject. The purpose of this study is to examine the postgraduate theses published between 2014 and 2023 on the subject, after providing information about the concept of green accounting and its importance in a general framework. For this purpose, 30 postgraduate theses were examined in the study. The data obtained was collected from the National Thesis Center of the Council of Higher Education through the bibliometric analysis method. The results of the study include that the majority of theses on the subject were written in 2019, the subject was discussed more frequently by female researchers, and the majority of theses written in the examined time period were written with quantitative methods. It is expected that this study will contribute to the literature by examining the distribution of published theses on green accounting based on certain variables.

Keywords: Green Accounting, Environmental Accounting, Sustainability

ÖZ

Son yıllarda yeşil muhasebe, artan çevresel kaygılar ve sürdürülebilir bir geleceğe geçiş aciliyeti karşısında organizasyonların ekonomik faaliyetlerinin ekolojik etkilerini ölçmek ve yönetmek için kritik bir araç haline gelmiştir. Bu gelişmeler karşısında, yeşil muhasebenin artan önemi gerek işletmelere, gerekse konuyla ilgili araştırma yapan araştırmacılara yansımıştır. Bu çalışmanın amacı, yeşil muhasebe kavramı ve önemi hakkında genel bir çerçevede bilgi verdikten sonra, konu ile ilgili 2014-2023 yılları arasında yayınlanan lisansüstü tezlerin incelenmesidir. Çalışmada bu amaç doğrultusunda, 30 adet lisansüstü tez incelenmiştir. Elde

edilen veriler Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi'nden bibliyometrik analiz yöntemi yoluyla toplanmıştır. Çalışmanın sonuçları arasında, konuyla ilgili en çok tezin 2019 yılında yazıldığı, konunun kadın araştırmacılar tarafından daha sık konu edinildiği, incelenen zaman diliminde yazılan tezlerin büyük çoğunluğunun nicel yöntemlerle yazıldığı sonuçları yer almaktadır. Bu çalışmanın, yeşil muhasebe konusuyla ilgili yayınlanmış tezlerin belirli değişkenler bazında dağılımını incelenmesi yönünden literatüre katkı sağlayacağı beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yeşil Muhasebe, Çevre Muhasebesi, Sürdürülebilirlik

INTRODUCTION

In the last few decades, greater awareness has been essential for the continued existence of the environment. Traditional techniques of assessing economic development and prosperity appear increasingly insufficient in a society coping with significant concerns such as global warming, degradation of the environment, and shortages of resources. With the growing public interest in ecological awareness, societies value whether firms contribute appropriately to environmental protection in addition to the accuracy of accounting information. As such, numerous governments have begun to investigate green accounting throughout the last century.

Green accounting, also referred to as environmental accounting, examines the interaction between economic growth and environmental resources with the basis of related environmental laws and regulations with the goal of providing ecological knowledge of accounting theory and method (Shaley, 2016).

Many environmental expenses can be removed or decreased by using green accounting as a tool, such as through efficient choices and investing in greener technologies or even ecologically friendly means of manufacturing rather than using documents or paper for documentation, for example. Book and paper consumption can be minimized by digitizing the

business's data. Because they emphasize environmental responsibility, many small and medium-sized enterprises are turning to green accounting (Ravikumar and Aithal, 2020).

This study has investigated the concepts and importance of green accounting, primary objectives, and the green accounting reporting for organizations and governments. The aim of this study is to use a bibliometric analysis to look at master's and doctorate theses on green accounting and environmental accounting published between 2014 and 2023. It is expected that the study will contribute to academics who conduct research on the subject and deepen the accounting profession's interest in environmental protection awareness.

CONCEPTUAL FRAMEWORK

The Concept of Green Accounting

Professor Peter Wood, an economist, introduced the term "environmental accounting" in the 1980s. Environmental accounting, often known as green accounting, is an endeavor to widen the focus of all accounting frameworks used to measure economic performance, such as financial accounting standards, national accounts, and others (Sadiku et al., 2021:60). In other words, green accounting is a strategy that goes beyond traditional financial accounting procedures. Recognizing that economic activity has significant effects on the environment and society, it aims to measure and account for all of these consequences.

Green accounting is the qualification, prioritizing, quantification, and incorporation of environmental costs into company results (Datta and Deb, 2012:99). In another definition, Green accounting is defined as the concept concerned with accounting and management challenges with environmental and social implications, safety, regulations and constraints, environmentally sound, and economically viable energy production and delivery (Amran and Devi, 2008). Green accounting is the road to an environmentally friendly future. When businesses prepare their final accounts or balance sheets, they typically decide internal costs

such as labor and material costs, which have a direct impact on the organization's balance sheet (The European Commission, 2011).

The Importance and Primary Objectives of Green Accounting

Green accounting supports organizations by increasing resource efficiency, lowering risks, increasing transparency and accountability, giving them a competitive advantage, informing sustainable decision-making, and assisting them in adapting to changing environmental and societal situations (www.wallstreetmojo.com).

Green accounting, in general, seeks to create sustainable development, forge bonds with society, and maintain effective and efficient environmental protection actions (Taşkın, 2019:37). While looking at a broader aspect, the following are the primary objectives of the green accounting system (Sadiku et al., 2021:60):

- To determine the portion of the GDP that reflects the expenses of compensating for the negative effects of growth in the economy
- To connect physical resource accounts to monetary environmental accounts
- Evaluate environmental costs and benefits
- Account for the upkeep of tangible goods
- Calculate the indicators of ecologically adjusted product and income.

Green Accounting (Sustainability) Reporting

Sustainability Reporting is an application that aims at sustainable development, makes observations and explanations for measuring corporate performance, and operates with the principle of being accountable to internal and external stakeholders as well as all segments of society (Güldoğan, 2021).

According to Crane and Glozer (2016), the following are the reasons for developing and implementing green accounting reports:

- Leading stakeholders to affect behavior and establish relationships,

- Improving the image to display the business in a positive manner,
- Legislation and accounting of references to desirable and appropriate decisions,
- Changing the attitudes and behaviors of customers,
- Senses to communicate how the business and stakeholders understand their business in order to develop and maintain a positive image,
- Expecting higher monetary benefits.

LITERATURE SUMMARY

Owen et al. (1997) studied the issues of the social and environmental accounting systems in their study. The study also examined professional accountants' efforts to adopt these alternative reporting types.

Burritt (2004) discussed the issues and opportunities discovered in environmental accounting in the study. The study indicated that there is a need for future research on investment appraisal in environmental accounting.

Çelik (2007) studied environmental accounting theoretically in the study, explaining its historical growth, benefits, and challenges.

In their study, Haftacı and Soylu (2008) stated that environmental pollution control methods should be based on economic metrics. The study also discussed how environmental economic values are represented in cost accounts in environmental accounting.

Lazol et al. (2008) investigated the relationship between accounting and the environment within the context of social responsibility, the accounting of environmental costs, and the notion of environmental accounting through SMEs in their study. The study concluded that the majority of participating businesses employ environmental accounting, and awareness of sustainable development has improved.

Kırloğlu and Fidan (2011) explained environmental expenses in their study to promote awareness of environmental costs among enterprises. The study highlighted the opinions and practices of enterprises in Sakarya towards environmental costs.

Yardımcıoğlu (2012) investigated the topic of environmental accounting in accordance with Islamic principles in his work. The author cited Islamic texts and pertinent material in the study and explored Islamic principles and accounting suggestions.

The emergence of carbon accounting was examined in Altınbay and Golagan's (2016) study. The IFRIC 3 standard released by the International Accounting Standards Board is also mentioned in the study, and an example is provided to help the reader grasp the subject.

Ağ (2017) sought to ascertain the importance of environmental accounting among production firms operating in the TRA1 region in the study. Significant correlations were discovered as a result of the investigation between the operating periods of the firms and the provinces in which they operate.

Yalçın and Sümerli Sargül (2021) conducted a study on published papers in the fields of green marketing and green accounting. As a consequence of the research, it has been discovered that interest in the field has grown in recent years.

Yelgen (2022) tries to clarify the environmental expenses associated with green accounting and how these costs are integrated and accounted for in the general accounting system in his paper. It was found that the study adds to the current literature by calculating and accounting for environmental expenses and raising awareness about the importance of being environmentally conscious.

According to the findings of Kızılyalçın's (2022) study on manufacturing industry firms on Turkey's list of large industrial enterprises, the participants embraced environmental management accounting procedures at a low level.

METHODOLOGY

The Aim of the Study

This study aims to examine postgraduate theses on green accounting and environmental accounting in terms of various parameters.

The Population of the Study

The population of the study is master's and doctoral theses related to green accounting and environmental accounting published in Ulusal Tez Merkezi between 2014 and 2023.

The Method of the Study

A total of 30 publications were examined with bibliometric analysis in the Excel program. Bibliometric analysis is important in that it provides the opportunity to research, analyze, and classify scientific research in detail (Gök and Çarıkçı, 2022:377). These classifications consist of many parameters, such as thesis type, year, university name, advisor's title, research topic, method type, and number of pages.

The Results of the Study

The results obtained in the study are listed below in Tables 1–9, according to the relevant variables. The year variable in which the postgraduate theses examined in Table 1 were published is considered.

Table 1. Distribution of Theses by Years

Year	Frequency
2023	1
2022	4
2021	1
2020	4
2019	7
2018	4
2017	3
2016	3
2015	2
2014	1
Total	30

When the results obtained from Table 1 were examined, it was determined that the most green accounting and environmental accounting-themed theses were published in 2019 (23%), with 7 theses. This result was followed by 2022, 2020, and 2018 with 4 theses (13%) each.

In Table 2, the distribution according to the universities where the theses were carried out is shown.

Table 2. Distribution of Theses by Universities

University Name	Frequency
Atatürk University	1
Batman University	1
Bayburt University	2
Bilecik Şeyh Edebali University	2
Burdur Mehmet Akif Ersoy University	2
Bursa Uludağ University	2
Dicle University	2
Gazi University	1
Gaziosmanpaşa University	1
Hacettepe University	1
Hasan Kalyoncu University	1
Hitit University	1
İnönü University	1
İstanbul Kültür University	1
İstanbul University	1
İzmir Katip Çelebi University	1
Kafkas University	1
Kahramanmaraş Sütçü İmam University	1
Karadeniz Teknik University	2
Karamanoğlu Mehmetbey University	1
Manisa Celal Bayar University	1
Muğla Sıtkı Koçman University	1
Sivas Cumhuriyet University	1
Trakya University	1
Total	30

According to the results obtained from Table 2, it was determined that the highest number of theses published on green accounting and environmental accounting were carried out in more than one university, with 2 theses (7%) each. It was concluded that these universities are Bayburt University, Bilecik Şeyh Edebali University, Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Bursa Uludağ University, Dicle University, and Karadeniz Technical University.

Table 3 is based on the researchers' graduate degree variable.

Table 3. Distribution of Theses by Degree

Degree	Frequency
Doctorate	3
Master	27
Total	30

According to the results in Table 3, it was determined that the highest number of published green accounting and environmental accounting-themed theses were master's theses, with 27 (90%). The subject has been chosen as the subject of master's theses with a great numerical advantage compared to doctoral theses.

Table 4 shows the distribution according to the gender of the authors.

Table 4. Distribution of Theses by Author's Gender

Gender	Frequency
Female	21
Male	9
Total	30

When the results in Table 4 are examined, it is concluded that female researchers study green accounting and environmental accounting themes more frequently than male researchers. Accordingly, female researchers studied the subject as a thesis topic, with a large numerical advantage compared to male researchers, with 21 theses (70%).

The distribution is made according to the research method of the theses published in Table 5.

Table 5. Distribution of Theses by Research Methods

Research Method	Frequency
Qualitative	6
Quantitative	24
Total	30

According to the results in Table 5, the majority of green accounting and environmental accounting-themed graduate theses published between 2014 and 2023 were carried out according to quantitative methods, with 24 of them (80%).

Table 6 details the research method type of the published theses.

Table 6. Distribution of Theses by Method Types

Type of the Method	Frequency
Case Study	5
Content Analysis	3
Interview	1
Questionnaire	19
Systematic Review	2
Total	30

According to the results obtained in Table 6, 63% of the graduate theses on green accounting and environmental accounting published between 2014 and 2023 were carried out with the questionnaire method (19 theses). In 17% (5 theses) of these theses, the case study method was used.

Table 7 shows the distribution according to the title of the thesis advisor.

Table 7. Distribution of Theses by Title of the Advisor

Title of the Advisor	Frequency
Assistant Professor	7
Associate Professor	11
Professor	12
Total	30

According to the results obtained in Table 7, the advisors of 12 (40%) of the graduate theses on green accounting and environmental accounting published between 2014 and 2023 have the title of Professor, and the advisors of 11 (37%) have the title of Associate Professor.

Table 8 shows the distribution of theses according to accounting theme.

Table 8. Distribution of Theses by Accounting Titles

Accounting Title	Frequency
Environmental Accounting	27
Green Accounting	3
Total	30

According to the results obtained from Table 8, it was determined that the majority of green accounting and environmental accounting-themed graduate theses published between 2014 and 2023 (27 theses and 90%) used environmental accounting in the thesis title.

Table 9 shows the distribution of theses according to the number of pages.

Table 9. Distribution of Theses by Number of Pages

Number of Pages	Frequency
Less than 100	3
Between 100-149	15
Between 150-199	10
More than 200	2
Total	30

When the results in Table 9 were examined, it was determined that the number of pages of 50% (15 theses) of green accounting and environmental accounting-themed graduate theses published between 2014 and 2023 was between 100 and 150. The number of pages in 33% (10 theses) of these theses was between 150 and 200.

CONCLUSION AND SUGGESTIONS

Today, the world faces significant environmental challenges. By adding ecological and social components to traditional financial accounting, green accounting necessitates a paradigm shift for evaluating growth in the economy. Therefore, green accounting is not just an option but rather a need for paving the road for a sustainable future by evaluating performance both for monetary advantages and responsibility to the world.

This study looked into the concepts and significance of green accounting, major objectives, and green accounting reporting for enterprises. The purpose of this study is to do a bibliometric analysis of master's and doctoral theses on green accounting and environmental accounting published between 2014 and 2023. 30 postgraduate theses were examined in the study. The data obtained in the study were collected from the National Thesis Center of the Council of Higher Education in Turkey.

According to the results of this study, it was determined that the most green accounting and environmental accounting-themed theses were published in 2019 (23%), with 7 theses; the highest number of theses published on green accounting and environmental accounting were

carried out in more than one university (Bayburt University, Bilecik Şeyh Edebali University, Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Bursa Uludağ University, Dicle University, and Karadeniz Technical University), with 2 theses (7%) each; the highest number of published green accounting and environmental accounting-themed theses were master's theses, with 27 (90%).

Another result gained from the study was that female researchers study green accounting and environmental accounting themes more frequently than male researchers. The majority of green accounting and environmental accounting-themed graduate theses published between 2014 and 2023 were carried out according to quantitative methods, with 24 of them (80%). Of the 24 theses in which the quantitative method was applied, the questionnaire method was used in 19 and the case study method was used in 5. The advisors of 12 (40%) of the graduate theses on green accounting and environmental accounting published between 2014 and 2023 were professors, while 11 (37%) were associate professors.

Finally, it was discovered that the majority (27 theses and 90%) of green accounting and environmental accounting-themed graduate theses published between 2014 and 2023 used environmental accounting in the thesis title; the number of pages of 50% (15 theses) of theses published between 2014 and 2023 was between 100 and 150.

This study is expected to add to the literature by studying the distribution of published theses on green accounting based on mentioned certain variables. Based on the fact that the study was mostly studied in master's theses and the survey method was used as a method, examining the subject using different methods in doctoral theses since it is a current issue will both contribute to the literature and be a guide for businesses. Indeed, green accounting can assist policymakers, corporations, and individuals in making accurate choices that emphasize protecting the environment and sustainability. Following suggestions have been offered in order to raise ecological awareness for organizations (Agarval and Kalpaja, 2018:209):

- Governments should make green accounting compulsory for all organizations.
- Governments should enact stricter ecological standards and legislation.
- Corporations must publish their green accounting statistics as part of their annual reports.
- Every employee in an organization needs to comprehend the significance of green reporting.

REFERENCES

- Agarval, V., & Kalpaja, L. (2018). A study on the importance of green accounting. *International Journal of Advance Research, Ideas and Innovations in Technology*, 4(5), 2016-210.
- Ağ, A. (2017). Çevre muhasebesi ve çevresel politikalara verilen önem düzeyi: Erzurum-Erzincan karşılaştırması. *İGÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, ICEFM 2017 Özel Sayısı, 89-105.
- Amran, A., & Devi, S. S. (2008). The impact of government and foreign affiliate influence on corporate social reporting: The case of Malaysia. *Managerial Auditing Journal*, 23(4), 386-404.
- Altınbay, A., & Golagan, M. (2016). Küresel ısınma sorunlarına muhasebecilerin bakışı: Karbon muhasebesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(7), 2106-2119.
- Burritt, R. L. (2004). Environmental management accounting: Roadblocks on the way to the green and pleasant land. *Business Strategy and the Environment*, 13, 12-32.
- Crane, A., & Glozer, S. (2016). Researching corporate social responsibility communication: Themes, opportunities and challenges. *Journal of Management Studies*, 53(7), 1223-1252.
- Çelik, M. (2007). Çevreye duyarlı muhasebe. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 33, 151-161.

- Datta, R., & Deb, S. K. (2012). Green accounting: What? Why? Where are we now and where we are heading. A closer look. *European Journal of Business and Management*, 4(4), 99-109.
- Gök, A. G., & Çarıkçı, O. (2022). Çevre muhasebesi konulu çalışmaların bibliyometrik analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27(3), 369-391.
- Güldoğan, Ö. (2021). Entegre raporlama ve AHP yöntemiyle entegre raporlama endeksinin oluşturulmasına yönelik bir model önerisi. Doktora tezi. İzmir: İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Haftacı, V., & Soylu, K. (2008). Çevresel bilgilerin muhasebesi ve raporlaması. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, 92-113.
- Kırlıoğlu, H., & Fidan, M. E. (2011). İşletmelerde çevresel maliyetler ve bir uygulama. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 2(1), 1-24.
- Kızıyalçın, A. (2022). Çevre yönetim muhasebesi: İSO 2020’de yer alan işletmelerde uygulama. *Erciyes Akademi Dergisi*, 36(3), 1025-1054.
- Lazol, İ., Muğal, E., & Yücel, Y. (2008). Sürdürülebilir bir çevre için çevre muhasebesi ve KOBİ’lere yönelik bir araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 38, 56-69.
- Owen, D., Gray, R., & Bebbington, J. (1997). Green accounting: Cosmetic irrelevance or radical agenda for change?. *Asia Pasific Journal of Accounting*, 4(2), 175-198.
- Ravikumar, K., & Aithal, P. S., (2020). Green accounting and its significance for companies. *Compliance Engineering Journal*, 11(11), 195-203.
- Sadiku, M. N. O., Tolulope, J. A., Sunday, S. A., & Sarhan, M. M. (2021). Green accounting: A primer. *International Journal of Scientific Advances*, 2(1), 60-62.
- Shaley, M. (2016). Green accounting theory and sustainable development. *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, 2, 1-14.

- Taşkın, Neslihan. (2019). Çevre Muhasebesi ve Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- The European Commission, (2021). Green accounting as the path to a sustainable future. <https://www.greenbiz.com/article/green-accounting-path-sustainable-future>, Erişim Tarihi: 13.08.2023.
- Yalçın, A., & Sarıgül Sümerli, S. (2021). Yeşil pazarlama ve yeşil muhasebe konularının görsel haritalama tekniğine göre bibliyometrik analizi. *Third Sector Social Economic Review*, 56(1), 304- 328.
- Yardımcıoğlu, M. (2012). İslam, çevre ve muhasebe: İslami ilkeler ve çevre muhasebesi kavramı. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 49-68.
- Wallstreetmojo, (2023). Green accounting. <https://www.wallstreetmojo.com/green-accounting> Erişim Tarihi: 13.08.2023.
- Yelgen, E. (2022). Yeşil muhasebe ve uygulama örnekleri üzerine bir çalışma. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, II. Uluslararası Sosyal Bilimler Konferansı Özel Sayısı, 100-126.

DİJİTAL KAMU HİZMETİ KAVRAMININ BİBLİYOGRAFİK BİR ANALİZİ

A Bibliographic Analysis of the Concept of Digital Public Service

Serkan DORU

Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, serkandoru@akdeniz.edu.tr, Antalya / Türkiye

<https://orcid.org/0000-0002-2720-5140>

Doi: <https://doi.org/10.33723/rs.1363167>

Doru, S. (2023). "Dijital kamu hizmeti kavramının bibliyografik bir analizi". R&S- Research Studies Anatolia Journal, 6(4). 652-679.

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi/ Arrived Date: 19.09.2023

Kabul Tarihi / Accepted Date: 07.10.2023

Yayınlanma Tarihi / Published Date: 20.10.2023

ÖZ

Gelişen teknoloji ile birlikte kamu hizmetlerinin dijitalleşmesi, e-Devlet ve yönetim gibi kavramlar, ana tartışma konularını oluşturmakla birlikte bu alandaki yayınlar günümüzde de giderek artmaktadır. Bu çalışmanın amacı da siyaset bilimi ve kamu yönetimi alanında dijital kamu hizmeti içeriğine sahip, yayınlanmış makalelerin bibliyografik bir analizini gerçekleştirmektir. Bu bağlamda çalışmada siyaset bilimi ve kamu yönetimi alanında ve dijital kamu hizmeti hakkında yazılan makaleler, bibliyografik analiz kullanılarak incelenmiştir. Elde edilen verilerin analizi için VOSviewer yazılımı kullanılmıştır. Araştırmanın kapsamını ise 1992-2023 yılları arasında yayınlanan ve içeriği dijital kamu hizmeti ile ilişkili olan 765 makale oluşturmaktadır. Böylelikle dijital kamu hizmeti içeriğine yönelik yazılmış olan makaleler, en fazla atıf alan yazar, makale, dergi, üniversite, ülke kategorilerinde incelenmiştir. Ayrıca makaleler kelime analizine tabi tutulmuş, böylelikle en sık tekrar eden kavramlar tespit edilmiştir. Bu doğrultuda en sık kullanılan kavram e-Devlet olarak tespit edilmiş olup, birbirleriyle güçlü ağ ilişkileri bulunan yazarlar, makaleler, dergiler, üniversiteler ve ülkeler tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: E-Devlet, Dijital Kamu Hizmeti, Yönetişim, Bibliyografik Analiz.

ABSTRACT

With the developing technology, concepts such as digitalization of public services, e-Government and governance constitute the main topics of discussion, and publications in this field are increasing today. The aim of this study is to conduct a bibliographic analysis of the articles published in the field of political science and public administration with digital public service content. In this context, articles written in the field of political science and public administration and about digital public service were analyzed using bibliographic analysis. VOSviewer software was used to analyze the data obtained. The scope of the research consists

of 765 articles published between 1992 and 2023 and whose content is related to digital public service. Thus, the articles written on digital public service content were analyzed in the categories of most cited author, article, journal, university, and country. In addition, the articles were subjected to word analysis, so that the most frequently repeated concepts were identified. In this direction, the most frequently used concept was identified as e-Government, and authors, articles, journals, universities and countries with strong network relationships with each other were identified.

Keywords: E-Government, Digital Public Service, Governance, Bibliographic Analysis.

GİRİŞ

Kamu hizmetlerinin dijitalleşmesi olgusu, teknolojinin giderek hâkim olmaya başladığı günümüz koşullarında kendisini daha çok göstermekte, hizmet uygulamalarında, dijital platformlarda ve alan yazında kendisine yer bulmaktadır. Dijital kamu hizmeti kavramı en genel şekliyle, “kamu yönetiminin daha fazla modernizasyonu için kesintisiz hareketliliği ve dijital etkileşimleri içeren yönetimin dijital bir dönüşümü” olarak tanımlanmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2022).

Çalışmanın amacı, dijital kamu hizmeti hakkında yazılmış olan makalelerin bibliyografik bir analizini gerçekleştirmektir. Araştırma yalnızca siyaset bilimi ve kamu yönetimi alanında yazılmış makaleler ile sınırlandırılmıştır. Bu alanda yer alan makaleler, Web of Science (WOS) veri tabanından çekilmiştir. Taranan makalelerin tarih aralığını, bu alanda veri tabanında yayınlanmış en eski ve en yeni makalelerin tarih aralığı oluşturmaktadır. Bu nedenle çalışmanın kapsamını, WOS veri tabanında bu alanda yayınlanmış en eski makalenin yayın tarihi olan 1992 yılı ile yayınlanan en son makalenin yayın tarihi olan 2023 yılı oluşturmaktadır. Bu doğrultuda dijital kamu hizmeti başlığı hakkında hangi yazar en fazla atıf sayısına sahiptir? Hangi makale en fazla atıf sayısına sahiptir? Hangi dergi en fazla atıf sayısına sahiptir?, En fazla yayın

sayısına sahip üniversite ve ülke hangisidir? vb. gibi araştırma sorularının cevaplanması amaçlanmıştır.

Bu nedenle çalışmada yöntem olarak bibliyografik analiz yöntemi kullanılmıştır. Analiz VOSviewer yazılımı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada yalnızca WOS veri tabanı üzerinde yer alan makalelerin analizi gerçekleştirilmiş olup, diğer veri tabanları dahil edilmemiştir. Bu nedenle çalışmadan elde edilen bulguların, yalnızca WOS veri tabanında yer alan makalelerden elde edilmiş olması araştırmanın sınırlılıklarından biridir.

Araştırmanın kapsamına yalnızca Social Sciences Citation Index (SSCI) ve Emerging Sources Citation Index (ESCI) dizinlerinde taranan makaleler dahil edilmiştir. Makalelerin dijital kamu hizmeti içeriğine uygun olarak sınırlandırılması amaçlandığından bu temel anahtar kavrama ek olarak dijital devlet (digital government), dijital çağ yönetimi (digital era governance), e-Devlet (e-Government), e-Devlet hizmetleri (e-Government services) ve dijital kamu hizmetleri (digital public services) de olmak üzere toplam 5 alt anahtar kavram dahil ederek taranmıştır. Böylelikle yukarıda yer alan kriterlere uyum sağlayan toplam 765 makale olduğu tespit edilmiştir. Bu makaleler bibliyografik analize tabi tutulmuşlardır. Bu bağlamda çalışmada ilk olarak temel anahtar kavram olan dijital kamu hizmeti kavramına ve onunla ilişkili alt anahtar kavramlara yönelik açıklamalar yapılmış, sonrasında ise çalışmanın bulgularına yer verilmiştir.

DİJİTAL KAMU HİZMETİ KAVRAMI

Bu başlık altında dijital kamu hizmeti kavramı, dijital devlet, dijital çağ yönetimi, e-Devlet, e-Devlet hizmetleri ve dijital kamu hizmetleri kavramları yardımıyla genel hatlarıyla tanımlanacaktır.

Dijital kamu hizmeti, klasik kamu yönetimi anlayışına özellikle yönetim eksikliği bakımından getirilmiş eleştirilerin bir yansıması olarak, literatürde yer almaya başlayan bir olgudur. Klasik kamu yönetimi, Weberyen bürokrasi anlayışına bağlı olarak gelişmiştir. Bu

bürokrasi biçimi prosedürlere, yazılı iletişim ve kayıtlara, uzmanlaşmaya, hiyerarşiye ve sınavlara dayalı olmuştur. Weberyen bürokrasilerde idari sistem, kayırmacılık, yolsuzluk, vatandaşla etkileşimde zayıflık ve verimsizlik vb. gibi hususlarda eleştiriye tabi tutulmuştur (Sadik-Zada vd., 2022: 3). Özellikle 20.y.y.'da teknolojinin hızlı gelişimiyle birlikte Weberyen bürokrasi anlayışı da değişmeye ve bu anlayışa dayalı bürokrasiler de dönüşmeye başlamıştır.

Bilişim ve iletişim teknolojileri (BİT) geliştikçe, bu alandaki yenilikler kamu hizmetlerinin sunumuna entegre edilerek aktif bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. BİT, kamu yönetimi sistemini ve kamu hizmeti sunumunu iyileştirme amacıyla kullanılmış olup, vatandaş da bu sisteme dahil etmeyi hedeflemiştir. Bu bağlamda e-Devlet; devletten devlete, devletten özel sektöre ve devletten vatandaşa olmak üzere üç tür iletişim kanalına sahiptir. Bu kanallar vasıtasıyla kamu hizmeti sunumunda daha iyi hizmet verebilmek, şeffaflık, hesap verilebilirlik ve yönetişimi sağlayabilmek için e-Devlet bir araç olarak görülmektedir (BM, 2014: 2). Aynı zamanda kamu hizmetlerinin sunumunun dijitalleşmesi, e-katılımın yaygınlaştırılabilmesi için elverişli bir ortam yaratmıştır. Vatandaşların kamu hizmetlerinin karar süreçlerine veya uygulamalarına katılım göstermesi için çeşitli teşvikler oluşturulmuştur (BM, 2014: 6).

Özellikle BM tarafından 2015 yılında yayınlanan ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda 2030 yılına değin üye ülkelerin gerçekleştirmesi gereken hedeflerin tanımlanması, kamu hizmeti sunum metotlarının dijitalleşmesine ivme kazandırmıştır. Tanımlanan bu hedefler arasında yönetimde şeffaflığın artırılması, hesap verilebilirliğe dikkat edilmesi ve kurumların etkili olması vb. gibi ilkeler yer almıştır. Bu durumda elektronik kamu hizmeti aygıtı olan e-Devlet uygulamasından da aynı ilkeleri ve hedefleri benimsemesi beklenmiştir (Hochstetter vd., 2023: 2). Tek yönlü hizmet sunumu, vatandaşların dahil olmasıyla birlikte çift yönlü, bir diğer deyişle etkileşimli olmaya başlamıştır. Diğer taraftan vatandaşların problemlerine etkin ve verimli çözümler bulunabilmesi için de hükümetlerden vatandaşları e-katılıma teşvik etmeleri beklenmektedir. Bu yeni etkileşim modelinde

vatandaşlardan geri bildirim alma konusunda motivasyonunu artıracak en etkin yol ise vatandaşların yeni sisteme olan aidiyet duygusunun desteklenmesidir (Anshari & Hamdan, 2022: 3).

Görevi sadece bilgiyi sağlamak olan ve yalnızca tek yönlü bilgi akışını mümkün kılan geleneksel medya, vatandaş ve devlet arasında etkili bir iletişim kuramamıştır. Bu iletişimi gerçekleştirmek maksadıyla da teknoloji önemli bir aktör haline gelmiştir. Günümüzde ise e-Devlet ya da elektronik hükümet, etkinliği, verimliliği, şeffaflığı, hesap verilebilirliği, hizmet sunumunu sağlamak ve iyileştirmek için devlet faaliyetlerinde dijital teknolojiyi kullanan bir platform haline dönüşmüştür. Halkın bilgiye erişiminin kolay ve hızlı olması amaçlanmıştır (Firman vd., 2023: 27). Dijital kamu hizmetlerinin ortak üretimi ise kamu yönetimi ve vatandaşlar olmak üzere en az iki tarafın iş birliğini ifade etmektedir. Kullanıcı, müşteri veya vatandaş olarak karşı tarafın memnuniyeti gözetilmektedir. Ortak üretilen bu kamu hizmetlerinin planlanması, icrası ve sunulması süreçlerinde vatandaşlardan uzun vadeli ve istikrarlı katılım beklenmektedir. Bu beklentinin gerçekleştirilebilmesi için dijital kamu hizmetlerine vatandaş katılımını kolaylaştırabilecek üç temel husus öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki kontrolün (bilişim alt yapısı, bütçe vb. gibi konulardaki çeşitli yetkilerin) vatandaşlarla paylaşılmasıdır. İkincisi, uzmanlığın vatandaşlarla paylaşılmasıdır. Üçüncüsü ise, kamu yönetimi-vatandaş etkileşimiyle yaratılacak olan bireysel ve toplumsal değişimin sağlanmasıdır (Jarke, 2021: 16).

Dijital kamu hizmetlerinin kullanıcıları olan vatandaşlar ise, farklı beklentileri ve bakış açıları olan heterojen bir sosyo-demografik grubu ifade etmektedir. Vatandaşlar ile kamu hizmetlerinin etkileşimi, vatandaşların yalnızca kullanıcı olarak görülmemeleri anlayışına dayanmaktadır. Bu nedenle dijital kamu hizmetlerinin sunumunda vatandaşların sahip oldukları farklılıkların da gözetilmesi gerektiği ifade edilmiştir (Distel & Lindgren, 2019: 118). Böylelikle yeni bir Yeni Kamu Yönetişimi Modeli oluşmaya başlamıştır. Bu modelde kamusal

hizmet sunumunun ortak üretimi önem arz ettiğinden, ortak üretim olmadan halka hizmet sunumunun da yapılamaz olduğu anlayışı mevcuttur. Vatandaşların kamu hizmetinin üretimi için gönüllü olarak katılım göstermesi beklenmektedir (Osborne vd., 2016: 641). Son kertede, klasik bürokraside eksik olduğu gerekçesiyle eleştiriye maruz kalan yönetim, kamu hizmet sunumundaki BİT etkisi ile birlikte yerini dijital çağ yönetişimi kavramına bırakmıştır.

Dijital çağ yönetişimi, kamu hizmetinde dijital dönüşümün yaşanmasıyla 2002 ve 2009 yıllarından sonra (bilhassa 2010 yılı sonrasını kapsayan dönem) sıçrama yaparak yükselmiştir (Dunleavy & Margetts, 2010: 2). Bu gelişmeler, kamu yönetimi karar mekanizmalarındaki yukarıdan aşağıya doğru uzanan hiyerarşik sistemi değiştirmiş ve vatandaşı ana aktör konumuna getirmiştir (Dunleavy & Margetts, 2010: 7). Vatandaşların dijital yeteneklerinin (dijital okur-yazarlık, dijital cihazların kullanımı vb.) artması, BİT'in gelişim sürecine eklemlenmelerini beraberinde getirmiştir (Dunleavy & Margetts, 2010: 4). Böylece dijital kamu hizmetleri, vatandaşları da içine alarak genişlemiş ve yönetişimin hizmet sunumunda temel argüman olarak kabul edildiği yeni bir yönetim paradigmasına dönüşmüştür.

Türkiye'de de dijital kamu hizmeti sunumu ve yönetişim kavramları özellikle e-Devlet ile ortaya çıkmış ve e-Devletin uygulamasının gelişimiyle beraber literatürde tartışılmaya başlanmıştır. Türkiye'de e-Devlet ilk kez 2008 yılında kullanıma sunulmuş olup, platformun amacı şu şekilde tanımlanmıştır: "Türkiye'nin dijital yüzü olarak bu platformda yer alan hizmetlerin artırılması, içeriklerinin genişletilmesi ve toplumun her kademesinden vatandaşlarımıza, kamu kurumlarına ve özel sektöre yönelik 7/24 hizmetlerin sunulmasına yönelik çalışmalar yürütülmektedir" (E-Devlet Kapısı, 2023a). E-Devlet-vatandaş etkileşiminin ise giderek arttığı gözlemlenmektedir. E-Devlet Kapısı'nın toplam kullanıcı sayısı her geçen yıl artarak yükselmiştir. Mevcuttaki toplam kullanıcı sayısı 63.500.604'tür. Platformda sunulan hizmet sayısı 7.199 adet olup, hizmet sunan kurum sayısı ise 989 adettir. E-Devlet Kapısı memnuniyet oranı için yapılan ankete ise 1.000.000 kullanıcı katılmış olup,

memnuniyet oranı ise % 95,3 olarak tespit edilmiştir (E-Devlet Kapısı, 2023b). Dolayısıyla dijital kamu hizmetleri alanındaki uygulamalar arttıkça ve geliştikçe konu ile ilgili olarak günümüze değin genişleyen bir literatür ortaya çıkmıştır.

YÖNTEM

Çalışmanın amacı, siyaset bilimi ve kamu yönetimi alanında yazılan dijital kamu hizmeti içeriğine sahip olan makalelerin analiz edilmesidir. Bu amaçla çalışmada yöntem olarak bibliyografik analiz kullanılmıştır. Bu yöntemin tercih edilmesinin bir diğer nedeni de yöntemin, araştırma sorusunun cevabını karşılıyor olmasıdır. Bibliyografik analiz, literatürün taranmasına yönelik olarak sorulan soruların cevaba kavuşmasını sağlamaktadır. Yöntem temelde sorulan araştırma sorusuna yönelik olarak, belirli bir konu hakkında en fazla atıf alan yazarların, makalelerin, dergilerin, üniversitelerin ve ülkelerin tespit edilmesine imkan vermektedir. Aynı zamanda birbirleri ile benzerlik gösteren yazarların, makalelerin, dergilerin, üniversitelerin ve ülkelerin de tespit edilmesini sağlamaktadır. Bu çalışmada da dijital kamu hizmeti hakkında en fazla atıf alan yazarlar, dergiler, üniversiteler ve ülkeler tespit edilmek istenilmiştir. Aynı zamanda bu alan yazında benzerlik gösteren yazarların, makalelerin, dergilerin, üniversitelerin ve ülkelerin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Elde edilen analiz bulguları, dijital kamu hizmeti başlığı temelinde nicel bir literatür özeti sunacağından, bu konu hakkında daha sonra yapılacak olan çalışmalar için geniş bir veri seti ortaya çıkarılmaktadır.

Niceliksel bir bilimsel haritalama tekniği olarak da isimlendirilebilecek olan bibliyografik veri analizi, yazarlar, eserler ve anahtar kelimeler arasında bağlantı kurulmasını sağlayan bir yöntemdir (Afgan & Bing, 2021: 3). Dolayısıyla bibliyografik analiz, literatürün niceliksel olarak incelenmesini sağlayan bir analiz türü olarak tanımlanabilir. Bu şekilde literatürün çeşitli yönleri niceliksel olarak incelenebilmektedir. Literatür taraması için öncelikle güvenilir bir veri tabanı seçilmektedir. Bu anlamda en çok kullanılan veri tabanları Scopus ve WOS'tur. Verilerin analizi için genellikle açık kaynaklı bir görselleştirme yazılımı olan VOSviewer programı

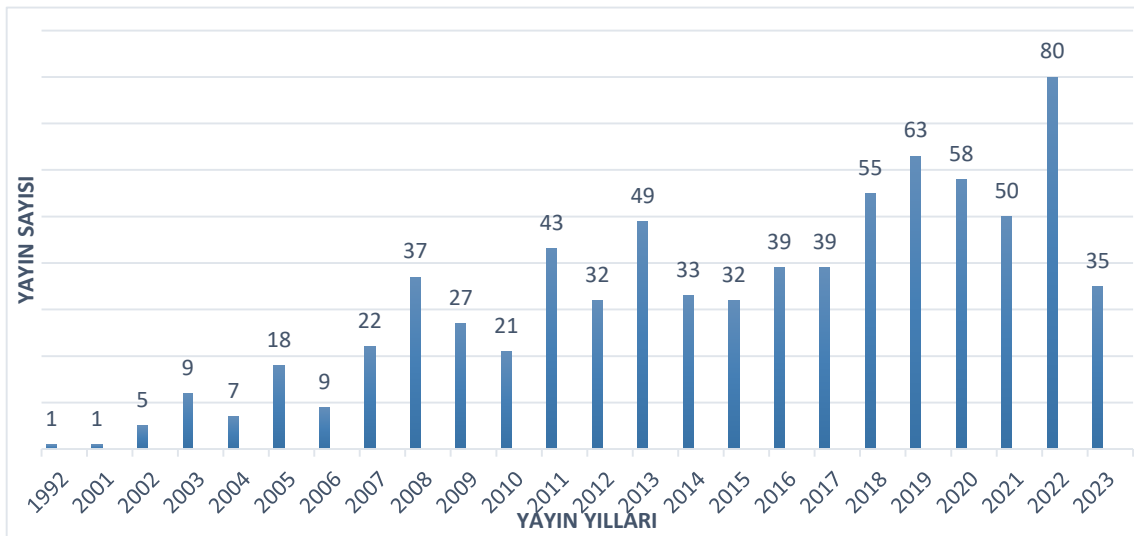
kullanılmaktadır. Literatür, değerlendirilmek istenilen değişkenlere göre sınırlandırılmakta ve sonuçlar haritalandırılmaktadır (Chadegani, 2013: 18; Öztürk & Kurutkan, 2020: 2-3; Yang vd., 2022: 2; Zeren & Kaya, 2020: 37).

Bu çalışmada dijital kamu hizmeti içeriği dahilinde, siyaset bilimi ve kamu yönetimi alanında kaleme alınmış olan ve WOS veri tabanında yer alan makaleler analiz edilmiştir. Araştırmanın kapsamı, WOS veri tabanında yer alan en eski yayın tarihi olan 1992 ve yine WOS veri tabanında yer alan en yeni yayın tarihi olan 2023 yılları arasındaki dönemden oluşmaktadır. Araştırma, dijital kamu hizmeti temel anahtar kelimesine ek olarak, dijital devlet, dijital çağ yönetişi, e-Devlet, e-Devlet hizmetleri ve dijital kamu hizmetleri olmak üzere 5 alt anahtar kelime dahilinde analize tabi tutulmuş makaleleri içermektedir. Analize tabi tutulan makaleler, Social Sciences Citation Index (SSCI) ve Emerging Sources Citation Index (ESCI) dizinlerinde taranan makalelerdir. Çalışmada, yukarıda ifade edilen kriterleri taşıyan 765 makale olduğu tespit edilmiştir. Bu makalelerin tümü, VOSviewer programıyla analize tabi tutulmuştur. Bulgulara ise, aşağıda yer verilmiştir.

BULGULAR

Yıllara Göre Yayın Sayısı Dağılımı

Tablo 1. Yıllara Göre Yayın Sayısının Dağılımının Analizi

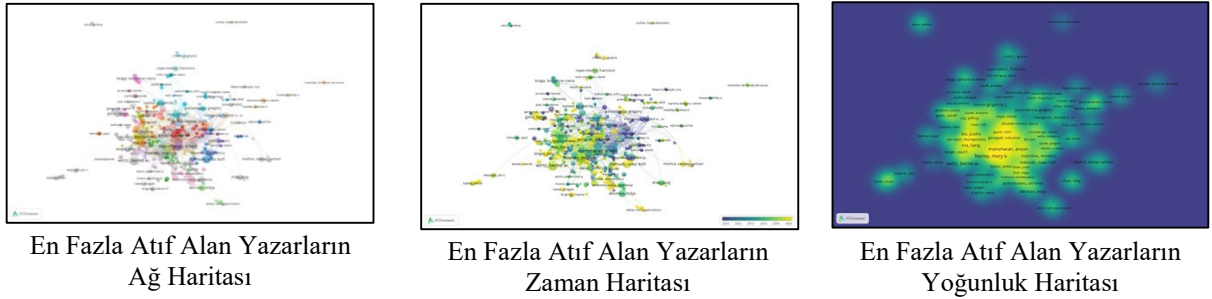
Kaynak: Web of Science

Tablo 1’de dijital kamu hizmeti alanında yayımlanan makaleler, yıllara göre sayılarıyla birlikte verilmiştir. Yıllara bakıldığında görülmektedir ki 2006 yılından 2007 yılına geçişte yayımlanan makale sayısında radikal bir artış gerçekleşmiştir. Dijital kamu hizmetinin tartışılmasının ve bu konudaki çalışmaların 2007 yılından itibaren artarak devam ettiği görülmektedir. 1992-2023 yılları arasındaki dönemde en az yayın yapılan yıl 1992 ve 2001, en fazla yayın yapılan yıl ise 2022 yılı olmuştur. Bu durum, 2000’li yıllardan itibaren hızlanan ve etki alanı artan teknolojik gelişmelerin, kamu yönetimindeki hizmet sunumunu dijitalleştirdiği şeklinde yorumlanabilir.

Atıf Sayısı Açısından Yazarların Analizi

Bu başlık altında dijital kamu hizmeti alanında en fazla atıf alan yazarlar analiz edilmiştir.

Görsel. 1 En Fazla Atıf Alan Yazarların Analizi

Kaynak: VOSviewer

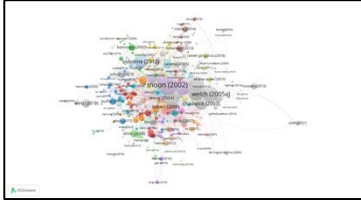
Yukarıda yer verilmiş toplam 6 temel ve alt anahtar kelime dahilinde içeriğe sahip olan toplam 765 makale taranmış ve bu içerikte en fazla atıf yazarlar tespit edilmiştir. Şekil 1’de en fazla atıf alan yazarların ağ, zaman ve yoğunluk haritası yer almaktadır. Bu analize göre, dijital kamu hizmeti alanındaki makalelerden en fazla atıf alan ilk beş yazarın Moon, Mossberger, Tolbert, Morris ve Ho olduğu tespit edilmiştir. Bu yazarların yayın yaptığı zaman aralığı 1992-2012’dir. 2012-2018 yılları arasında en fazla atıf alan ve aralarında ilişki bulunan yazarların Melitski ile birlikte Manoharan ve Feeney olduğu söylenebilir. 2020 yılından itibaren ise, en

fazla atıf alan yazarların Mensah ile birlikte Giest ve Schmidhuber isimli yazarlar olduğu ifade edilebilir.

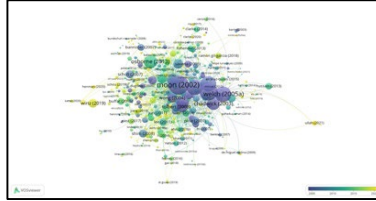
Atıf Sayısı Açısından Makalelerin Analizi

Bu başlık altında dijital kamu hizmeti alanında en fazla atıf alan makaleler analiz edilmiştir.

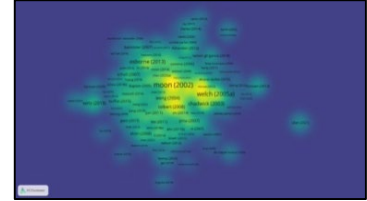
Görsel. 2 En Fazla Atıf Alan Makalelerin Analizi

En Fazla Atıf Alan Makalelerin Ağ Haritası

En Fazla Atıf Alan Makalelerin Zaman Haritası

En Fazla Atıf Alan Makalelerin Yoğunluk Haritası

Kaynak: VOSviewer

Dijital kamu hizmeti hakkında yapılan makalelerin analiz haritalarına Şekil 2’de yer verilmiştir. İncelenen 765 makale içinde bulunan ve benzerlik ilişkisi gösteren toplam 623 makale haritalamaya dahil edilmiştir. Bu alanda yer alan temel makalelerin de Moon, West, Welch, Tolbert ve Ho gibi en fazla atıf alan yazarlara ait olduğu ifade edilebilir. En fazla atıf alan ilk on makalenin adı, makalenin yazarı, yayım yılı ve aldığı atıf sayısı tablolaştırılarak aşağıya eklenmiştir.

Tablo 2. En Fazla Atıf Alan Makaleler/Yazarları/Atıf Sayısı ve Yılı

Yazarın Adı	En Çok Atıf Alan Makalesi	Yayım Yılı	Toplam Atıf Sayısı
Moon, M.J.	The Evolution of e-Government among Municipalities: Rhetoric or Reality?	2002	916
West, D.M.	E-Government and The Transformation of Service Delivery and Citizen Attitudes	2004	720
Welch, E.W.	Linking Citizen Satisfaction with e-Government and Trust in Government	2005	597
Tolbert, C.J.	The Effects of e-Government on Trust and Confidence in Government	2006	552
Ho, A.T.K.	Reinventing Local Governments and The E-Government Initiative	2002	552
Osborne, S.P.	A New Theory for Public Service Management? Toward a (Public) Service-Dominant Approach	2013	396
Chadwick, A.	Interaction Between States and Citizens in the Age of the Internet: “e-Government” in the United States, Britain, and the European Union	2003	371
Norris, D.F.	Advancing e-government at the grassroots: Tortoise or hare?	2005	349

Coursey, D.	Models of e-Government: Are They Correct? An Empirical Assessment	2008	311
Thomas, J.C.	The New Face of Government: Citizen-Initiated Contacts in the Era of e-Government	2003	300

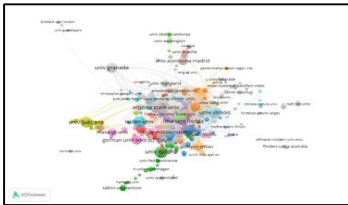
Kaynak: VOSviewer

Tablo 2’de yer alan makaleler 623 makale arasında ilk 10’a girmiştir. Yine aynı tabloya göre dijital kamu hizmeti hakkında yazılan ve en fazla atıf alan makale Moon tarafından 2002 yılında kaleme alınan ve toplam 916 atıf sayısına ulaşan The Evolution of E-Government among Municipalities: Rhetoric or Reality? isimli makaledir. İkinci en fazla atıf alan makale West tarafından 2004 yılında yazılan E-Government and The Transformation of Service Delivery and Citizen Attitudes adlı makaledir ve 720 atıf almıştır. En fazla atıf alan üçüncü makale ise, 2005 yılına ait olan Welch’e ait Linking Citizen Satisfaction with e-Government and Trust in Government adlı makale olup toplam 597 atıf almıştır.

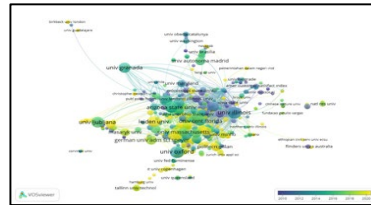
Atıf Sayısı Açısından Üniversitelerin Analizi

Bu başlık altında dijital kamu hizmeti alanında yayın bakımından en fazla atıf alan üniversiteler analiz edilmiştir.

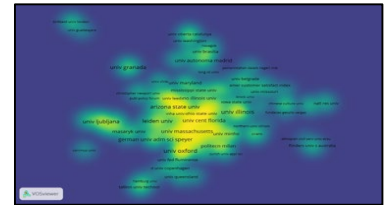
Görsel. 3 En Fazla Atıf Alan Üniversitelerin Analizi

En Fazla Atıf Alan Üniversitelerin Ağ Haritası

En Fazla Atıf Alan Üniversitelerin Zaman Haritası

En Fazla Atıf Alan Üniversitelerin Yoğunluk Haritası

Kaynak: VOSviewer

Yayınlanan 765 makalenin yayınlandığı üniversitelerin incelenmesi amaçlanmış ve aldıkları atıf doğrultusunda toplam 630 üniversite arasında bir sıralama yapılmıştır. Bu 630 üniversite, toplam bağlantı gücü en yüksek olan kurumdan, en düşük olana doğru sıralanmıştır. Bu bağlamda dijital kamu hizmeti hakkında yaptıkları yayın sayıları, aldıkları atıf sayılarıyla birlikte, en fazla atıf alan ilk on üniversite tablolaştırılmıştır.

Tablo 3. Üniversitelerin İsimleri/Yayın Sayıları/Atıf Sayıları ve Toplam Bağlantı Gücü

Üniversite İsimleri	Makale Sayıları	Atıf Sayıları	Toplam Bağlantı Gücü
University of Illinois	13	1763	444
Kent State University	8	770	254
Texas A&M University	5	1066	252
The University of Maryland Baltimore CTY	4	606	203
University at Albany	12	689	171
Iowa State University	2	645	160
University of Georgia	3	742	156
Syracuse University	8	316	155
Florida State University	10	288	154
Massachusetts University	8	171	152

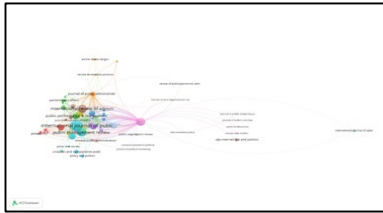
Kaynak: VOSviewer

Dijital kamu hizmeti hakkında en fazla atıf alan üniversite, University of Illinois olup, 1763 adet atıf almıştır. Bununla birlikte bu üniversitede dijital kamu hizmeti hakkında toplam 13 adet makale yayınlanmıştır. Ayrıca dijital kamu hizmeti hakkında en fazla makale yayınlayan üniversite University of Oxford olup, üniversite bünyesinde konu hakkında toplam 14 makale yayınlanmıştır. University of Oxford toplam bağlantı gücü bakımından ilk on üniversite içerisinde yer almamaktadır. Bu üniversiteler zaman bakımından ise en fazla 2014-2018 yılları aralığında atıf almış ve yayın yapmışlardır.

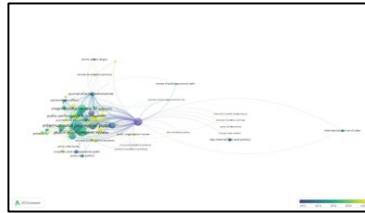
Atıf Sayısı Açısından Dergilerin Analizi

Bu başlık altında dijital kamu hizmeti alanında yayın bakımından en fazla atıf alan dergiler analiz edilmiştir.

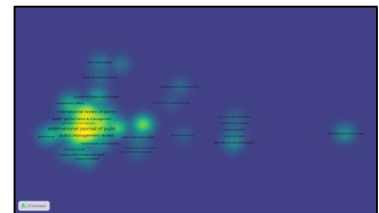
Görsel. 4 En Fazla Atıf Alan Dergilerin Analizi

En Fazla Atıf Alan Dergilerin Ağ Haritası

En Fazla Atıf Alan Dergilerin Zaman Haritası

En Fazla Atıf Alan Dergilerin Yoğunluk Haritası

Kaynak: VOSviewer

Dijital kamu hizmeti hakkında en fazla atıf alan dergilerin analiz haritalarına Şekil 4’de yer verilmiştir. En az bir ve üzeri atıf sayısına sahip olan toplam 106 dergi olduğu tespit edilmiş ve aralarında atıf sayılarına göre bir sıralama yapılmıştır. Bu sıralama dahilinde en fazla atıf alan on derginin ismine, yayın ve atıf sayılarına aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 4. En Fazla Atıf Alan Dergiler ve Atıf/Yayın Sayıları ve Toplam Bağlantı Gücü

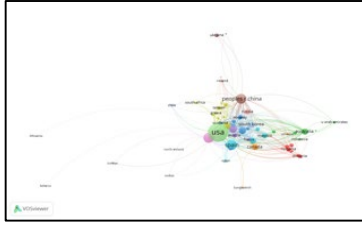
Dergilerin İsimleri	Atıf Sayıları	Yayın Sayıları	Toplam Bağlantı Gücü
Public Administration Review	5272	41	690
International Journal of Public Administration	1311	78	270
The American Review of Public Administration	1522	28	221
Public Management Review	1241	43	194
Journal of Public Administration Research and Theory	1533	13	183
International Review of Administrative Sciences	988	40	150
Journal of Information Technology & Politics	421	30	133
Public Performance & Management Review	451	23	112
International Journal of Public Sector Management	530	27	98
International Public Management Journal	235	8	78

Kaynak: VOSviewer

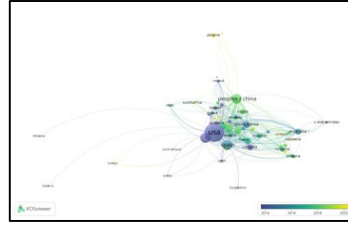
Dijital kamu hizmeti alanında en fazla atıf sayısına sahip dergi Public Administration Review olup atıf sayısı 5272’dir. Dijital kamu hizmeti hakkında en fazla yayın sayısına sahip dergi ise International Journal of Public Administration olup, konu ile ilgili 78 adet yayına sahiptir. Konu hakkında en eski yayınlara sahip olan dergi Public Administration Review adlı dergidir. Kendisini takip eden dergiler ise, en fazla 2012-2018 yılları arasında belirtilen konu hakkında yayın yapmışlardır.

Atıf Sayısı Açısından Ülkelerin Analizi

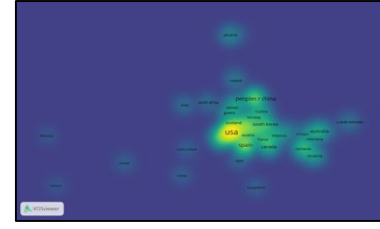
Bu başlık altında dijital kamu hizmeti alanında yayın bakımından en fazla atıf alan ülkeler analiz edilmiştir.

Görsel. 5 En Fazla Atıf Alan Ülkelerin Analizi

En Fazla Atıf Alan Ülkelerin Ağ Haritası

En Fazla Atıf Alan Ülkelerin Zaman Haritası

En Fazla Atıf Alan Ülkelerin Yoğunluk Haritası

Kaynak: VOSviewer

Dijital kamu hizmeti hakkında yayınlanan makalelerin yayınladıkları ülkeler açısından analiz edilmiştir. Atıf sayıları bakımından toplam 67 ülke arasında bir sıralama yapılmıştır. Analizin harita sonuçlarına Şekil 5'te yer verilmiştir. En fazla atıf sayısına sahip ilk on ülke toplam bağlantı gücüne sıralanmıştır.

Tablo 5. En Fazla Atıf Sayısına Sahip Ülkelerin Yayın/Atıf Sayıları ve Toplam Bağlantı Gücü

Ülkeler	Yayın Sayıları	Atıf Sayıları	Toplam Bağlantı Gücü
ABD	220	10700	1271
Çin	59	1373	375
Güney Kore	29	1350	322
İngiltere	63	2101	310
İspanya	64	997	237
Hollanda	34	778	181
Almanya	28	561	121
İtalya	23	657	114
Kanada	25	429	90
Avustralya	24	341	88

Kaynak: VOSviewer

Tablo 5'e göre dijital kamu hizmeti alanında en fazla atıf sayısına sahip ülkelerden ilki ABD'dir. Konu hakkında 10700 atıf almıştır. Aynı zamanda bu konu hakkındaki en fazla yayın sayısına sahip olan ve toplam bağlantı gücü en yüksek olan ülke de yine 220 yayınlı ABD'dir. Bu doğrultuda dijital kamu hizmeti hakkında yapılan en eski yayınların yapıldığı ülkeler arasında ABD, İngiltere, Kanada, Kuzey İrlanda, Güney Kore ve Türkiye bulunmaktadır. Konu hakkında 2016-2018 döneminde yayın yapan ülkeler arasında Hollanda, Çin, Yunanistan,

kavramlar olduğu tespit edilmiştir. Ancak makalelerin günümüz yıllarına yaklaştıkça etkinlik, güven, şeffaflık, e-yönetişim, kamu hizmetleri reformları, dijital bilgi aktarımı ve e-Devlet kavramlarını yaygın olarak kullandıkları tespit edilmiştir. Makaleler içinde en fazla kullanılan kelimelere aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 6. En Sık Kullanılan Kelimelerin Tekrar Edilme Sıklıkları ve Toplam Bağlantı Gücü

Kelimeler	Tekrar Edilme Sıklıkları	Toplam Bağlantı Gücü
E-Devlet	317	777
Kamu Yönetimi	52	151
Şeffaflık	46	143
Yerel Yönetim	37	101
Dijital Devlet	30	93
Sosyal Medya	31	80
Yönetişim	21	75
E-Demokrasi	20	74
Yolsuzluk	21	57
İnternet	19	57
E-katılım	24	54
Açık Devlet	16	54
Yurttaş katılımı	19	53
Hesap verilebilirlik	16	49
BİT	18	49

Kaynak: VOSviewer

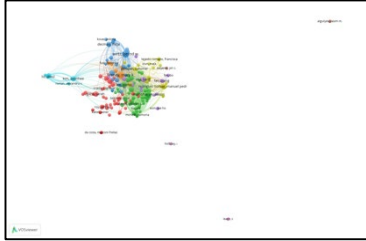
Tablo 6’da görülmektedir ki dijital kamu hizmeti hakkında yazılan makalelerde en sık kullanılan kavram e-Devlet kavramı olup, 317 kez kullanılmıştır. Bununla birlikte en sık tekrar edilen kelimeler; kamu yönetimi, şeffaflık, yerel yönetim ve dijital devlet gibi doğrudan kamu hizmetinin dijitalleşmesi ile ilgili kavramlardır.

Kavramları kullanıldıkları zaman aralığı bakımından değerlendirmek gerekirse, özellikle 1992 ve 2014 yılları arasında vatandaş merkezilik, özerk yönetim, internet, elektronik oylama ve belediye gibi kavramların kullanıldığı görülmektedir. 2016-2020 yılları arasında ise e-Devlet, vatandaş merkezilik, karşılıklı iletişim, şeffaflık, e-katılım ve BİT gibi kavramların çok daha sık kullanılmaya başlandığı görülmektedir. 2020 ve sonrası dönemde ise dijital çağ yönetişimi, dijital yönetim, dijital devlet, kamu sektörü inovasyonu ve yapay zeka kavramların daha sık kullanıldığı tespit edilmiştir.

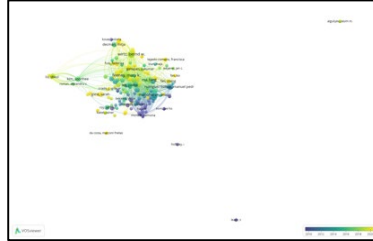
BİBLİYOGRAFİK EŞLEŞME (BE) ANALİZİ

Bu başlık altında birbirleri arasındaki benzerliklerin tespit edilmesi amacıyla makaleler, yazarlar, üniversiteler ve ülkeler arasında bir analiz gerçekleştirilmiştir.

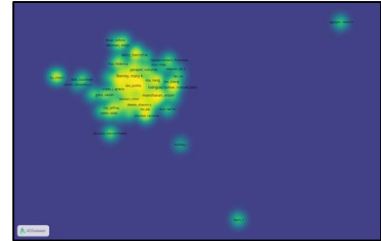
Görsel. 9 BE Yazar Analizi

BE Yazar Analizinin Ağ Haritası

BE Yazar Analizinin Zaman Haritası

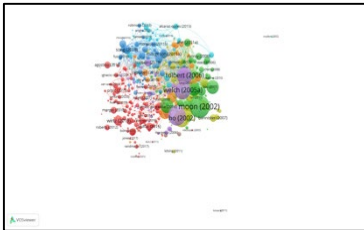

BE Yazar Analizinin Yoğunluk Haritası

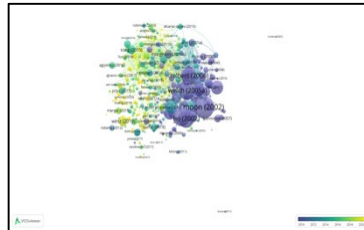
Kaynak: VOSviewer

Dijital kamu hizmeti hakkında makale sahibi olan 169 yazar arasında BE yazar analizi gerçekleştirilmiştir. 1992-2012 yılları arasında konu hakkında Hale, McNeal, Ho, Welch ve Moon arasında güçlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda konu hakkındaki en eski yayın aralığına sahip olan yazarlardır. 2014-2016 yılları arasında Manoharan, Melitski ve Ramon Gil-Garcia arasında güçlü bir ilişki bulunduğu tespit edilmiştir. 2016-2018 yılları arasında da Feeney, Zheng ve Wirtz arasında güçlü bir benzerlik tespit edilmiştir. 2020 ve sonrasındaki dönemde ise Mensah, Giest ve Mishra arasında benzerlik ilişkisi görülmüştür.

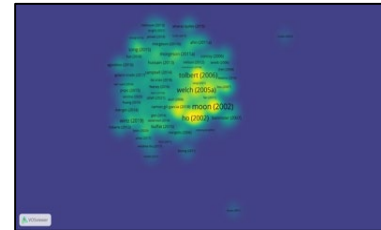
Görsel. 10 BE Makale Analizi

BE Makale Analizinin Ağ Haritası

BE Makale Analizinin Zaman Haritası

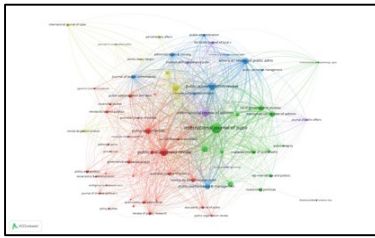

BE Makale Analizinin Yoğunluk Haritası

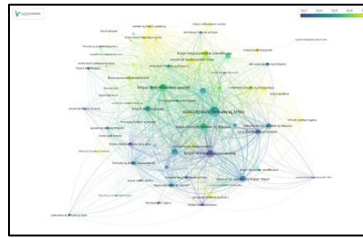
Kaynak: VOSviewer

Dijital kamu hizmeti hakkında yazılmış 549 makale arasında BE makale analizi gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda 5 temel grup olduğu tespit edilmiştir. İlk olarak, Moon, Norris, Osborne ve Dawes'in çalışmaları güçlü bir benzerlik ilişkisi göstermektedir. West, Tolbert, Chadwick ve Welch'in çalışmaları arasında da güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Bir başka benzerlik ilişkisi Clarke, Buffat, Giest ve Tummers'in çalışmalarıdır. Bir diğer benzerlik ilişkisi Buffat, Wirtz ve Fishenden'in çalışmalarında yer almaktadır. Son olarak ise Morgeson, Janssen, ve Song'un çalışmaları arasında benzerlik ilişkisi tespit edilmiştir.

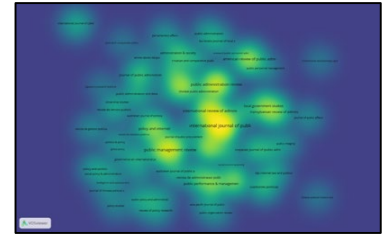
Görsel. 11 BE Dergi Analizi

BE Dergi Analizinin Ağ Haritası

BE Dergi Analizinin Zaman Haritası

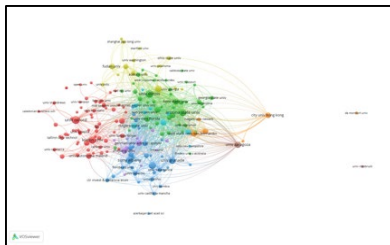

BE Dergi Analizinin Yoğunluk Haritası

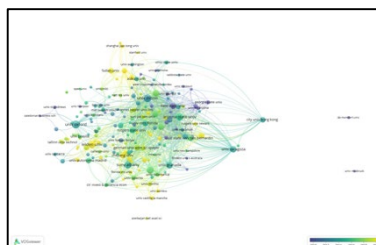
Kaynak: VOSviewer

Dijital kamu hizmeti hakkında makale yayınlamış 67 dergi arasında BE dergi analizi gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda 3 temel dergi etrafında kümelenmiş benzerlikler tespit edilmiştir. Birinci grup International Journal of Public Sector Management, ikinci grup Public Administration Review ve üçüncü grup ise Public Management Review dergisi etrafında kümelendiği tespit edilmiştir.

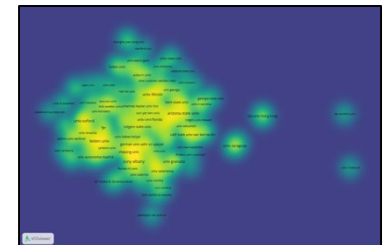
Görsel. 12 BE Üniversite Analizi

BE Üniversite Analizinin Ağ Haritası

BE Üniversite Analizinin Zaman Haritası

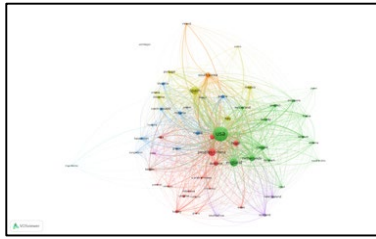

BE Üniversite Analizinin Yoğunluk Haritası

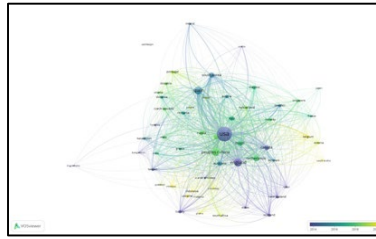
Kaynak: VOSviewer

Dijital kamu hizmeti hakkında makale yayınlamış 182 kurum arasında BE üniversite analizi gerçekleştirilmiştir. Kurumların dört üniversite etrafında kümelendiği ve benzerlik gösterdikleri tespit edilmiştir. Bunlar Suny Albany, University of Oxford, University Granada ve Kent State University olup, güçlü ağlara sahiplerdir. Bu kurumlar özellikle 2016-2018 yılları arasındaki dönemde atıf almışlardır.

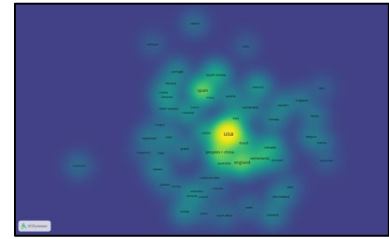
Görsel. 13 BE Ülke Analizi

BE Ülke Analizinin Ağ Haritası

BE Ülke Analizinin Zaman Haritası

BE Üniversite Analizinin Yoğunluk Haritası

Kaynak: VOSviewer

Dijital kamu hizmeti hakkında yayınlanmış makaleler, 58 ülke dahil edilerek BE ülke analizi ile analiz edilmiştir. Bu bağlamda 2014-2016 yılları arasındaki dönemde ABD, İngiltere, Kanada, Danimarka ve Belçika arasında benzerlik ilişkileri tespit edilmiştir. Bununla birlikte ayrı bir grup olarak Almanya, Çin, Brezilya, Avustralya ve Türkiye arasında da benzerlik ilişkisi bulunmuştur. 2016-2018 arası dönemde ise İspanya, İtalya, Hırvatistan ve Portekiz arasında benzerlik tespit edilmiştir. Yine bu dönemde ayrıca Yunanistan, Rusya, Macaristan ve Romanya arasında da benzerlik ilişkileri görülmüştür. Günümüze en yakın dönem olan 2020 yılı ve sonrasını kapsayan aralıkta ise, Ukrayna, Estonya ve Belçika arasında benzerlik ilişkisinin mevcut olduğu görülmüştür. Ayrıca bu ülkelerin yapmış oldukları yayınların büyük bir çoğunluğunun da bu dönemde gerçekleştiğini vurgulamak gerekir.

SONUÇ

Bu çalışmada dijital kamu hizmeti hakkında ve siyaset bilimi ve kamu yönetimi alanında yayınlanmış makalelerin analiz edilmesi amaçlanmıştır. Yöntem olarak bibliyografik analiz kullanılmıştır. Bu yöntemin tercih edilmesinin sebebi, dijital kamu hizmeti kavramı hakkında en fazla atıf alan yazarların, makalelerin, dergilerin, üniversitelerin ve ülkelerin tespit edilmesini sağlamaya yardımcı olmasıdır. Bu doğrultuda dijital kamu hizmeti başlığı hakkında Hangi yazar en fazla atıf sayısına sahiptir? Hangi makale en fazla atıf sayısına sahiptir? Hangi dergi en fazla atıf sayısına sahiptir? En fazla yayın sayısına sahip üniversite ve ülke hangisidir? vb. gibi araştırma sorularının cevaplanması amaçlanmıştır. Böylelikle bu konu hakkında mevcut literatüre dair olarak okuyucuya, nicel bir literatür özeti sunulması amaçlanmıştır.

Çalışmada, WOS veri tabanında yer alan ve 1992 ile 2023 yılları arasındaki dönemde yayınlanmış makaleler analiz edilmiştir. Araştırma, dijital kamu hizmeti temel anahtar kelimesine ek olarak, dijital devlet, dijital çağ yönetişimi, e-Devlet, e-Devlet hizmetleri ve dijital kamu hizmetleri olmak üzere 5 alt anahtar kelime dahil edilerek yapılmıştır. Analize tabi tutulan makaleler, Social Sciences Citation Index (SSCI) ve Emerging Sources Citation Index (ESCI) dizinlerinde taranan makalelerdir. Çalışmada, yukarıda ifade edilen kriterleri taşıyan 765 makale olduğu tespit edilmiştir. Ulaşılan makalelerin tümü VOSviewer programıyla analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucunda en fazla sayıda atıf alan yazarlar, makaleler, dergiler, üniversiteler ve ülkeler tespit edilmiştir. Aynı zamanda en fazla atıf alan yazarların, makalelerin, dergilerin, üniversitelerin ve ülkelerin bibliyografik eşleşme analizi yapılarak birbirleri ile olan benzerlik ilişkileri tespit edilmiştir.

Çalışmanın bulgularına göre 1992-2023 yılları arasındaki dönemde en az yayın yapılan yılların 1992 ve 2001 yılı; en fazla yayın yapılan yılın ise 2022 yılı olduğu tespit edilmiştir. Bu konu hakkında yapılan yayınların sayı bakımından artış gösterdiği dönem 2006 yılından 2007 yılına geçiş dönemidir. Bu yıldan itibaren de artarak devam etmiştir. 2000’li yıllardan itibaren

yayınlanan makale sayısında görülen bu radikal artış, yine aynı yıllarda etki alanı hızla genişleyen teknolojik gelişmeler ile kamu yönetimindeki hizmet sunumuna ilişkin dijitalleşme arasındaki ilişkinin bir kanıtı niteliğindedir.

Çalışmanın bulgularına göre dijital kamu hizmeti hakkında en fazla atıf alan ilk beş yazarın Moon, Mossberger, Tolbert, Morris ve Ho olduğu tespit edilmiştir. Bu yazarların en fazla atıf aldıkları dönem ise, 1992-2012 yılları arasını kapsayan dönem olmuştur. 2012-2018 yılları arasını kapsayan dönemde ise Melitski, Manoharan ve Feeney en fazla atıf alan yazarlarken, 2020 yılı ve sonrasında Mensah, Giest ve Schmidhuber en fazla atıf alan yazarlar arasında bulunmaktadır.

Çalışmanın bulgularına göre dijital kamu hizmeti hakkında en fazla atıf alan ilk on makalenin 2002 ile 2013 yılları arasında kaleme alındıkları ve atıf sayılarının da günümüze kadar 300 ile 916 arasında değiştiği tespit edilmiştir.

Çalışmanın bulgularına göre dijital kamu hizmeti hakkında en fazla atıf alan ilk on dergiye bakıldığında dergilerin yayın sayıları ile aldıkları atıf sayısı arasında doğru orantılı bir ilişki tespit edilememiştir. Çünkü bu konuda en çok atıfı olan dergi Public Administration Review sadece 41 yayınlı 5272 atıf sayısına ulaşırken; ikinci sırada bulunan International Journal of Public Administration isimli dergi 78 yayına sahip olmasına rağmen sadece 1311 atıf sayısına ulaşabilmiştir. Ayrıca sıralamada bulunan diğer dergilerin atıf sayıları giderek düşmesine rağmen hepsinin birbirinden farklı yayın sayısına sahip oldukları tespit edilmiştir.

Çalışmanın sonuçlarına göre dijital kamu hizmeti hakkında en fazla atıf alan ilk on ülke tespit edilmiştir. Konu hakkında en fazla atıf sayısına sahip ülkelere ilk ABD olup, toplam atıf sayısı 10700'dür. Aynı zamanda bu konu hakkında en fazla yayın sayısına sahip olan ülke de yine 220 yayınlı ABD'dir. Konu hakkında en eski yayın yılına sahip ülkeler ise; ABD, İngiltere, Kanada, Kuzey İrlanda, Güney Kore ve Türkiye'dir. 2016-2018 yılları arasında konu hakkında yapılan yayın sayısı artan ülkeler ise Hollanda, Çin, Yunanistan, Portekiz, Rusya ve

İtalya'dır. 2020 yılından sonra konu hakkında yayın sayısı artan ülkeler arasında ise Finlandiya ve Belçika bulunmaktadır. Bu bağlamda konu hakkında yapılan yayınlara bakıldığında her dönem Batı ülkelerinin bir üstünlüğünün bulunduğu aşikardır. Fakat özellikle 2000'li yıllardan itibaren Güney Kore, Rusya, Çin gibi Doğu ülkelerinin de bu klasmana girdikleri görülmektedir.

Elde edilen verilere göre dijital kamu hizmeti hakkında en fazla atıf alan ilk on üniversite tespit edilmiştir. İlk on üniversitenin ABD üniversiteleri oldukları tespit edilmiştir. İlgili araştırmada toplam bağlantı gücüne göre sıralama yapılmakla birlikte atıf sayıları ve makale sayıları arasında yine doğru orantılı bir ilişki tespit edilememiştir. Öyle ki birinci sıradaki üniversite olan University of Illinois 13 makale sayısı ile 1763 atıfa ulaşırken beşinci sırada 12 makale ile yer alan University of Albany 689 atıfa, dokuzuncu sırada bulunan Florida State University ise 10 yayınlı sadece 288 atıfa ulaşabilmiştir.

Çalışmada bir sonraki adımda, en fazla atıf alan yazarlar, makaleler, dergiler, üniversiteler ve ülkeler için bibliyografik eşleşme analizi gerçekleştirilmiştir. Öncelikle 169 yazar arasında yapılan bibliyografik eşleşme analizi sonuçlarına göre 1992-2012, 2014-2016, 2016-2018 ve 2020 yılı ve sonrası olmak üzere dört dönemde birbirinden farklı yazar gruplarının arasında benzerlik olduğu tespit edilmiştir. Kendi döneminde en yüksek benzerliğe sahip olan yazarların hiçbirinin bir başka dönemde yine benzerlik gösteren başat yazarlar arasında bulunmadığı gözlemlenmiştir.

Bibliyografik eşleşme analizi sonuçlarına göre 549 makale için elde edilen bulgular şu şekildedir. Öncelikle benzerlik ilişkisinin 5 temel grup etrafında kümelenildiği görülmüştür. Yine yazar benzerlik analizinde olduğu gibi makale benzerliği analizinde de hiçbir yazarın kendi dönemi dışında başka bir dönemde benzerlik göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

Yine bibliyografik eşleşme analizi sonuçlarına göre 67 dergi için elde edilen bulgular ise şu şekildedir. Benzerlik ilişkisi gösteren dergilerin, üç dergi etrafında kümelenildiği tespit

edilmiştir. Birinci grupta yer alan dergiler, International Journal of Public Sector Management çevresinde kümelenmiştir. İkinci gruptaki dergiler Public Administration Review dergisi etrafında kümelenmiştir. Üçüncü gruptaki dergiler ise Public Management Review dergisi etrafında kümelenmiştir.

Bibliyografik eşleşme analizi sonuçlarına göre 182 üniversite için elde edilen bulgular da şu şekildedir. Üniversitelerin dört üniversite etrafında kümelendiği ve benzerlik ilişkisi gösterdikleri tespit edilmiştir. Bu üniversiteler sırasıyla Suny Albany, University of Oxford, University Granada ve Kent State University'dir. Bu üniversiteler en fazla atıf sayısını, 2016-2018 yılları arasındaki dönemde elde etmişlerdir.

Bibliyografik eşleşme analizi sonuçlarına göre 58 ülke için elde edilen bulgular neticesinde benzerlik ilişkisi gösteren beş ülke grubu olduğu tespit edilmiştir. Birinci grup ABD, İngiltere, Kanada, Danimarka ve Belçika'nın yer aldığı gruptur. Benzerlik ilişkisi gösteren ikinci grupta ise Almanya, Çin, Brezilya, Avustralya ve Türkiye'den oluşmaktadır. İlk gruptaki ülkelerin benzerlikleri 2014-2016 yılları arasında gerçekleşmiştir. Üçüncü grup ülkeler ise İspanya, İtalya, Hırvatistan ve Portekiz'in yer aldığı gruptur. Dördüncü gruptaki ülkeler ise Yunanistan, Rusya, Macaristan ve Romanya'dır. Üçüncü ve dördüncü grubun benzerlik gösterdiği dönem 2016-2018 yılları arasındadır. 2020 yılı ve sonrasını kapsayan dönemde ise benzerlik gösteren ülkeler Ukrayna, Estonya ve Belçika'dır. Aynı zamanda bu ülkeler konu hakkında sahip oldukları yayınların büyük bir çoğunluğunu bu dönem içerisinde yayınlamışlardır.

Son olarak, dijital kamu hizmeti hakkında yapılan yayınların içinde en sık kullanılan kelimelerin analizi gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda toplam 330 adet kelime arasında bir sıralama yapılmıştır. 765 makale bu kapsamda taranmış ve kelimelerin zaman içinde farklılaştığı tespit edilmiştir. Bu doğrultuda en sık tekrar edilen on beş kelimenin sırasıyla e-Devlet, kamu yönetimi, şeffaflık, yerel yönetim, dijital devlet, sosyal medya, yönetim, e-

demokrasi, yolsuzluk, internet, e-katılım, açık devlet, yurttaş katılımı, hesap verilebilirlik ve BİT olduğu tespit edilmiştir.

Dijital kamu hizmeti konusunda kullanılan en eski kavramların ise bürokrasi, yönetimin optimizasyonu, bilgi ve iktidar kavramlarının olduğu tespit edilmiştir. Ancak makalelerin günümüz yıllarına yaklaştıkça etkinlik, güven, şeffaflık, e-yönetişim, kamu hizmetleri reformları, dijital bilgi aktarımı ve e-Devlet kavramlarını yaygın olarak kullandıkları tespit edilmiştir.

Konu hakkında en sık kullanılan kavram e-Devlet kavramı olup, 317 kez kullanıldığı görülmüştür. Bununla birlikte en sık tekrar edilen kelimeler arasında yer alan şeffaflık, dijital devlet, kamu yönetimi, yerel yönetim kavramlarının da dijitalleşme ile ilgili oldukları ileri sürülebilir.

Konu hakkında kullanılan kavramların üç farklı zaman aralığında öbeklendikleri görülmektedir. Bu bağlamda 1992-2014 yılları arasında vatandaş merkezilik, internet, elektronik oylama gibi yönetim kavramının temelini oluşturabilecek eylem ve söylemlerin ele alındığı görülmektedir. 2016-2020 yılları arasında ise yine vatandaş merkezilik kavramına ek olarak e-Devlet, karşılıklı iletişim e-katılım ve BİT kavramlarının ön plana çıktığı gözlemlenmektedir. 2020 yılı ve sonrası dönemde dijital çağ yönetişimi, dijital yönetim, dijital devlet, yapay zeka gibi doğrudan teknolojik gelişmeleri çağrıştıran olguların kamu yönetimi alan yazınına konu oldukları görülmektedir.

KAYNAKÇA

Afgan, S. & Bing, C. (2021). Scientometric review of international research trends on thermal energy storage cement based composites via integration of phase change materials from 1993 to 2020. *Construction and Building Materials*, 278: 1-18.
<https://10.1016/j.conbuildmat.2021.122344>

- Anshari, M. & Hamdan, M. (2022). Enhancing e-government with a digital twin for innovation management. *Journal of Science and Technology Policy Management*, <https://doi.org/10.1108/JSTPM-11-2021-0176>
- Avrupa Komisyonu (2022). https://knowledge4policy.ec.europa.eu/foresight/digital-transformation-public-administration-services_en, Erişim Tarihi: 11.07.2023.
- Birleşmiş Milletler (2014). United Nations E-Government Survey 2014. https://publicadministration.un.org/egovkb/portals/egovkb/documents/un/2014-survey/e-gov_complete_survey-2014.pdf, Erişim Tarihi: 06.07.2023.
- Chadegani, A. A., Salehi, H. Yunus, Md. M., Farhadi, H., Fooladi, M., Farhadi, M., & Ebrahim, N. A. (2013). A comparison between two main academic literature collections: web of science and scopus databases. *Asian Social Science*, 9(5): 18-26. <http://dx.doi.org/10.5539/ass.v9n5p18>
- Distel, B., & Lindgren, I., (2019). Who are the users of digital public services?: a critical reflection on differences in the treatment of citizens as 'users' in e- government research. In Panagiotopoulos, P., Edelmann, N., Glassey, O., Misuraca, G., Parycek, P., Lampoltshammer, T., & Re, B. (Eds.), *Lecture notes in computer science: Vol. 11686. Electronic Participation* (s. 117-130). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-27397-2_10
- Dunleavy, P. & Margetts, H. (2010). The second wave of digital era governance. http://eprints.lse.ac.uk/27684/1/The_second_wave_of_digital_era_governance_%28LSE%29.pdf, Erişim Tarihi: 03.05.2023.
- E-Devlet Kapısı (2023a). *Hakkımızda*. T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi Başkanlığı. <https://www.turkiye.gov.tr/bilgilendirme?konu=siteHakkinda>, Erişim Tarihi: 20.08.2023.

- E-Devlet Kapısı (2023b). *E-Devlet Kapısı İstatistikleri*. T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi Başkanlığı. <https://www.turkiye.gov.tr/e devlet-istatistikleri>, Erişim Tarihi: 20.08.2023.
- Firman, F., Sahrul, S., & Ramadoan, S. (2023). Analysis of efforts in the development of local government: e-government and public service management. *JSIP: Jurnal Studi Ilmu Pemerintahan*, 4(2): 25-36.
- Hochstetter, J., Vasquez, F., Diequez, M., Bustamante, A., & Arango-Lopez, J. (2023). Transparency and e-government in electronic public procurement as sustainable development. *Sustainability*, 15(5): 46-72. <https://doi.org/10.3390/su15054672>
- Jarke, J. (2021). *Co-creating digital public services*. M. P. R. Bolivar (Ed.). Co-creating dijital public services for an aging society, (s. 15-52). Springer Publishing. Co.
- Osborne, S. P., Radnor, Z., & Strokosch, K. (2016). Co-production and the co-creation of value in public services: a suitable case for treatment?. *Public Management Review*, 18(5): 639-653.
- Öztürk, N. & Kurutkan, N. M. (2020). Kalite Yönetiminin Bibliyometrik Analiz Yöntemi ile İncelenmesi. *Journal of Innovative Healthcare Practices*, 1(1): 1-13.
- Sadik-Zada, E. R., Gatto, A. & Niftiyev, I. (2022). E-government and petty corruption in public sector service delivery. *Technology Analysis & Strategic Management*, 1-17. <https://doi.org/10.1080/09537325.2022.2067037>
- Yang, D., Zhao, J., Ahmad, W., Amin, M. N., Aslam, F., Khan, K., & Ahmad, A. (2022). Potential use of waste eggshells in cement-based materials: a bibliographic analysis and review of the material properties. *Construction and Building Materials*, 344(4): 1-19. <https://doi.org/10.1016/j.conbuildmat.2022.128143>
- Zeren, D. & Kaya, N. (2020). Dijital Pazarlama: Ulusal Yazının Bibliyometrik Analizi. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1): 35-52.

BIST-100 ENDEKSİNDE İŞLEM GÖREN MEVDUAT BANKALARININ FİNANSAL PERFORMANSLARININ İNCELENMESİ

Investigation of Financial Performances of Deposit Banks Traded in BIST-100 Index

Hülya ER

Dr. Öğr. Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu Meslek Yüksekokulu, Finans Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, hulyaer@ibu.edu.tr, Bolu / Türkiye

<https://orcid.org/0000-0002-3715-2433>

Doi: <https://doi.org/10.33723/rs.1363877>

Er, H. (2023). "BIST-100 endeksinde işlem gören mevduat bankalarının finansal performanslarının incelenmesi". R&S- Research Studies Anatolia Journal, 6(4). 680-699.

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi/ Arrived Date: 20.09.2023

Kabul Tarihi / Accepted Date: 09.10.2023

Yayınlanma Tarihi / Published Date: 20.10.2023

ÖZ

Bankacılık sektörü finans sektörünün en önemli yapı taşlarından birisi olup ülke ekonomisi için de değerli katkılar sunmaktadır. Bankacılık sektöründe yer alan güçlü bankaların finansal performanslarının incelenmesi, ekonomik büyümeyi teşvik etmek ve finansal istikrarı artırmak için önemlidir. Bu çalışmada, BIST-100 endeksinde işlem gören mevduat bankalarının finansal performanslarını etkileyen faktörler incelenmektedir. Çalışmada nicel analiz yöntemi tercih edilmiş olup, 2012-2022 yılları arasını kapsayan verilerin analizi için regresyon ve korelasyon testleri uygulanmıştır. Korelasyon analizi sonuçlarına göre, enflasyon ve GSYİH değişkenleri ile bankaların finansal performansları arasındaki ilişkiler istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Genelleştirilmiş Lineer Model (Logit) analiz sonuçlarına göre, enflasyon üzerinde Sermaye Yeterlilik Oranı, Toplam Krediler/Toplam Varlıklar, Toplam Krediler/Toplam Mevduat, Ortalama Aktif Kârlılık ve Ortalama Öz Kaynak Kârlılığı değişkenlerinin ve GSYİH üzerinde Toplam Krediler/Toplam Varlıklar ve Likit Aktifler/Toplam Aktifler değişkenlerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Bu çalışma ile makroekonomik koşulların bankaların finansal performans üzerindeki etkilerini anlamak ve değerlendirmek maksatlarıyla literatüre katkı sunulması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Finans, Bankacılık, Finansal Performans

ABSTRACT

The banking sector is one of the most important building blocks of the financial sector and provides valuable contributions to the country's economy. Examining the financial performance of strong banks in the banking sector is important to promote economic growth and increase financial stability. In this study, the factors affecting the financial performance of deposit banks traded in the BIST-100 index are examined. Quantitative analysis method was preferred in the

study, and regression and correlation tests were applied to analyze the data covering the period 2012-2022. According to the results of the correlation analysis, the relationships between inflation and GDP variables and the financial performances of banks were found to be statistically significant. According to the Generalized Linear Model (Logit) analysis results, the variables Capital Adequacy Ratio, Total Loans/Total Assets, Total Loans/Total Deposits, Average Asset Profitability and Average Equity Profitability on inflation and Total Loans/Total Assets and Liquid Assets/Total on GDP. Assets variables were found to be statistically significant. This study aims to contribute to the literature in order to understand and evaluate the effects of macroeconomic conditions on the financial performance of banks.

Keywords: Finance, Banking, Financial Performance

GİRİŞ

Ekonomik büyüme hedeflerine ulaşmak ve ulaşılan hedeflerin sürdürülebilir olması birçok ülke ekonomisinin yarınları için temel unsurdur. Ekonomik büyümeyi etkileyecek birçok faktör yer almakta olup bu faktörlerden biri de bankacılık sektörünün göstermiş olduğu performanstır (Turgut ve Ertay, 2016: 114). Bankacılık sektörü finansal yapının içinde önemli bir aktör olarak yer almasının yanında ülke ekonomisinin büyümesi için de önemli bir yapı taşı olarak değerlendirilmektedir (Sarıtış vd., 2016: 88). Bankalar fon ihtiyacı olan kurum, kuruluş ve bireyler ile fon fazlası olan taraflar arasında aracılık hizmeti vererek bu fonların aktarılmasını sağlarlar. Ekonomik büyümeyi teşvik etme rolüyle bankalar fon toplama ve toplanan bu fonları reel sektöre aktararak ülke ekonomisine de katkı sağlamaktadır. Bu doğrultuda bankalar reel ekonomiye de katkı vererek ülke ekonomisinin kalkınmasına etki eden kurumlar haline gelmektedir (Brastama ve Yadnya, 2020).

Bankalar fon toplama ve fon kullandırma işlemlerinin yanında hisse senedi işlemleri ve fatura ödemeleri işlemleri gibi birçok farklı faaliyette de bulunarak yoğun rekabet ortamının yaşandığı

bankacılık sektöründe pazar paylarını arttırmaya çalışmaktadır (Saritaş vd., 2016: 88). Bankacılık sektöründe büyük bir paya sahip olan mevduat bankaları, ülke ekonomisi açısından finansal istikrarı sağlama konusunda önemli rol oynamaktadır. Bankaların kârlılığı, finansal sistemdeki istikrarı yansıtan önemli bir gösterge olarak değerlendirilmektedir. Bankaların finansal performanslarının yüksek olması ülke ekonomisinin büyümesinde de önemli bir etkiye sahiptir. Bu durumun aksine bankaların finansal performanslarının düşük olduğu bir durumda ise ülkenin ekonomik büyüme hedeflerinin istenen sonuçlara ulaşamayacağı ve finansal krizlere dâhi sebep olabileceği ifade edilmektedir (Nuhiu vd., 2017: 160).

Enflasyon oranı bankaların kâr hedeflerini etkileyen bir unsur olarak değerlendirilmekte ve bankalar enflasyonun yüksek olduğu durumlarda kâr hedeflerini daha yüksek tutmaktadır. Bu durumda bankalar öz kaynak bazlı kârlılıklarını enflasyona göre yükseltmeyi hedeflemektedir (Saritaş vd., 2016).

Borsa İstanbul, piyasanın takip edilmesi, ihraç edilen ürünlere dayanak varlık olması ve yatırım araçlarının karşılaştırma ölçütü olarak kullanılması gibi amaçlarla çeşitli nitelikte endeksler hesaplamaktadır (BIST, 2023). Oluşturulan birçok endeks arasında özellikle BIST-100 endeksi, yatırımcıların yoğun olarak takip etmeyi tercih ettikleri endekslerden biridir. BIST-100 endeksi, borsaya yeni girecek yatırımcılara bilgi vermenin yanı sıra ülke ekonomisini ve sektörleri analiz etme konusunda önemli bir işlevi üstlenmiş durumdadır (<https://www.qnbfinansbank.enpara.com>). 2023 yılı itibarıyla BIST-100 endeksinde yer alan 100 şirket içerisinde 9 adet banka yer almaktadır. Bu bankaların ise 7 adeti mevduat bankası olarak işlemlerini icra etmektedir (KAP, 2023). BIST-100 endeksinde yer alan bankalar rakiplerine göre finansal olarak daha güçlü bir profil çizmekte olup, prestijli bir konuma sahip olabilme, tanınırlığı arttırabilme, yatırımcıya güven duygusu verme ve hızlı hisse alış-satış sirkülasyonu gibi avantajlara sahip olabilmektedir. BİST-100 endeksinde yer alan bankaların finansal performanslarını etkileyen faktörlerin incelenmesi hem ülke ekonomisi açısından hem

de finansal istikrar hedeflerine ulaşma açısından önem arz etmektedir. Bankaların finansal performanslarını etkileyen birçok makro ve mikro düzeyde değişkenler olduğu belirtilmektedir. Finans ve bankacılık literatürü incelendiğinde, makroekonomik değişkenlerin bankaların finansal performansları üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmaların daha az sayıda olduğu görülmektedir (O'Connell, 2023: 156). Gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH) ve enflasyon gibi makro değişkenler bankaların bilanço yapılarını etkileyebilmektedir. BIST-100 endeksinde işlem gören mevduat bankalarının finansal performanslarını etkileyen faktörleri incelemek, yatırımcıların daha bilinçli yatırım kararları alabilmelerine ve banka yöneticilerinin banka performansını iyileştirmek için yeni stratejiler geliştirebilmelerine yardımcı olabilmektedir. Ayrıca enflasyon ve GSYİH gibi makro değişkenlerin BIST-100 endeksinde işlem gören mevduat bankalarının performansları üzerindeki etkisini inceleyen çalışmaların sınırlı olması, bu çalışmanın gelecekte bu alanda yapılacak çalışmalara katkı sunması ve finansal sistemin sağlam ve istikrarlı olmasına olumlu etkiler oluşturabilmesi açısından önem arz etmektedir. Bu çalışmada, BIST-100 endeksinde işlem gören mevduat bankalarının finansal performanslarını etkileyen faktörler incelenmektedir. Bu amaç kapsamında bankaların finansal performans ölçütleri ile makro belirleyicileri açıklanmakta ve literatürde yapılan çalışmalarla ilişkili modeller oluşturulmaktadır. Çalışmada, 2012-2022 yılları arasını kapsayan uzun dönemli bir veri setinin kullanılması ve gelişmiş ileri analiz yöntemlerinin uygulanması ile özgünlük sağlanarak literatüre katkı sunulmaktadır. Ayrıca çalışmanın, bankaların finansal performanslarını iyileştirme konusunda da katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

LİTERATÜR TARAMASI

Bankaların finansal performans değerlendirmeleri yapılırken kullanılan önemli kaynak ve göstergelerden birisi bankaların finansal tablolarıdır. Finansal tablolar bankaların gelir ve giderleri, varlık durumu, borç bilgileri ve sermaye yapısı hakkında ayrıntılı bir şekilde bilgiler

sunmaktadır. Bu tablolar üzerinden çeşitli finansal oranların hesaplanması mümkün olmakta ve bankaların kârlılıkları, likidite durumları ve risk düzeyleri gibi birçok değerlendirmeler yapılmaktadır (Anwar ve Murwaningsari, 2017: 24-25). Bankaların sermaye yeterlilikleri, kârlılık oranları ve likidite yapısı gibi finansal performans oranları iç ve dış faktörlerin her ikisinden de etkilenmektedir (Almazari, 2013: 284).

Literatürde bankaların finansal performans ölçütleri olarak Sermaye Yeterlilik Oranı (SYO), Aktif Kârlılık Oranı (ROA), Özsermaye Kârlılık Oranı (ROE) gibi değişkenlerin kullanıldığı görülmektedir (Almazari, 2013; Orazalin ve Mahmood, 2019; Billel, 2023; Hasyim vd., 2023).

Sermaye yeterlilik oranı (SYO), bankaların mali yapısının sağlamlığı konusunda görüş veren önemli bir unsur olup bankaların karşılaşılabileceği risklere karşı ne kadar sermayeye sahip olduğunu gösteren orandır. Bu oranın yüksek olması, bankanın operasyonel faaliyetlerini finanse edebilme kabiliyetinin yüksek olduğunu gösterirken, banka açısından kârlılığa da katkı sağlamaktadır (Anwar ve Murwaningsari, 2017: 27).

Bankaların finansal performansları konusunda bilgi veren ve kârlılık ölçütlerinden olan bir diğer unsur ise ROA olarak kısaltılan “Aktif Kârlılık Oranı”dır. Bu oran, bankaların net gelirinin aktif toplamına bölünmesiyle hesaplanmaktadır. Ortalama Aktif Kârlılık (OAA) oranı ise, ROA ile benzerlik göstermekte iken OAA, bankaların net gelirinin ortalama aktif toplamına bölünmesiyle hesaplanmaktadır. Her iki oran da bankaların varlıklarının etkin bir şekilde kullanılarak kârlı olup olmama durumu hakkında bilgiler sunmaktadır. Yatırımcılar açısından bu oranların yüksek olması güven verici bir unsur olarak değerlendirilmekte olup, aksi durumda ise yatırımcıların söz konusu banka ile yatırım konusunda belirli çekinceleri meydana gelmektedir. Bankaların kârlılık durumları hakkında bir gösterge olarak değerlendirilen bir diğer oran ise ROE olarak kısaltılan “Öz Kaynak Kârlılık Oranı”dır. Bu oran, bankaların net gelirin toplam özsermayeye bölünmesiyle hesaplanmaktadır. Ortalama Öz Kaynak Kârlılık Oranı ile Öz Kaynak Kârlılık Oranı arasındaki temel fark, öz kaynakların hesaplanma şekli olup

OOK, daha hassas bir kârlılık ölçümü sağlamakta ve dönem içindeki ortalama öz kaynakları kullanmakta iken, ROE dönem sonu öz kaynaklarını kullanmaktadır. Bu oranlar, bankanın hissedarlara ne kadar kâr getirdiğini ölçtüğü için ROA'dan farklılaşmaktadır. Başka bir ifadeyle, ROE özsermaye üzerinden geliri, ROA ise varlıklar üzerinden geliri ölçmesi ile iki farklı kârlılık göstergesi olarak değerlendirilmektedir. ROE'nin yüksek olması bankanın büyüme ivmesini göstermekte ve hissedarlara, borçlanma karşılığında maliyeti nisbinde yüksek bir kârlılık sağladığını göstermektedir (Dao ve Nguyen, 2020: 41). Yüksek kârlılık, güven verici bir unsur olup, bankanın finansal performansının da iyi bir düzeyde olduğunu göstermektedir. Bankaların kâr elde etmedeki finansal performansının artması yatırımcıların da o kuruma olan ilgisini arttıracaktır (Anwar ve Murwaningsari, 2017: 24-25).

Banka finansal performanslarının değerlendirilmesinde içsel belirleyici olarak ise literatürde “Toplam Krediler/Toplam Varlıklar (TKTV)”, “Toplam Krediler/Toplam Mevduat (TKTM)”, “Toplam Aktifler (TA)” (Orazalin ve Mahmood, 2019), “Toplam Mevduat (TM)”, “Öz Kaynaklar/Toplam Aktifler (OKTA)” (Almazari, 2013), “Toplam Mevduat/Toplam Varlıklar (TMTV)” (Majumder ve Li, 2018), “Alınan Krediler/Toplam Varlıklar (AKTV)” ve “Likit Aktifler/Toplam Aktifler (LATA)” (Goddard vd., 2013) değişkenlerinin kullanıldığı görülmektedir.

Bankaların finansal performansları üzerinde likitide durumlarının önemli bir etkiye sahip olduğu değerlendirilmektedir (Majumder ve Li, 2018). Uddin vd. (2022) çalışmalarında, bankaların “toplam kredilerin/toplam varlıklara oranı” şeklinde tabir edilen likidite varlığının, sermaye yeterlilik oranı ve GSYİH ile birlikte kârlılık üzerinde pozitif bir etkisi olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca ilgili çalışmada, banka büyüklüğü, kredi riski ve enflasyonun banka kârlılığıyla olumsuz bir ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kredi/varlık oranı, literatürde bankaların kredi varlıklarının oranı veya borç verme oranı olarak kullanılmaktadır. Bir bankanın portföyünde yer alan krediler diğer varlıklara göre daha

riskli bir görüntü çizmektedir (Freixas, 2005; Goddard vd., 2013). Goddard vd., (2013) çalışmalarında, toplam aktiflerin ortalama değerleri, özsermaye/toplam aktifler oranı, krediler/toplam aktifler oranı, maliyet-gelir oranı ve faiz dışı gelir-toplam oranlarını bankaya ve sektöre özgü değişkenler olarak kullanmışlardır. Performans değişkeninde likidite ölçümü olarak toplam kredilerin toplam varlıklara oranı kullanılmış olup araştırma sonucunda kredi/aktif oranı daha yüksek olan bankaların, bu oranın daha düşük olduğu bankalara göre daha iyi bir finansal performansa sahip oldukları tespit edilmiştir.

Yapılan başka bir araştırmada, mevduat oranının ölçüsü olarak toplam mevduatın/ toplam aktiflere oranı dikkate alınmıştır. Mevduat oranının yüksek olması kaldıraç riskini artırdığı ve dolayısıyla mevduat oranı ile banka riski arasında pozitif bir ilişki olduğu öngörülmüştür (Majumder ve Li, 2018).

Kaldıraç ölçüsü olarak toplam yükümlülüklerin/toplam varlıklara oranının kullanıldığı çalışmada daha yüksek kaldıraçın bankalara hem fayda hem de maliyet getirebileceği belirtilmiştir (Majumder ve Li, 2018). Ayrıca enflasyonun artması durumunda bankacılık sektörünün risk karşılıklarının toplam krediler içindeki payının da artacağı ifade edilmektedir (Majumder ve Li, 2018; Arpa vd., 2001).

Literatürde bankaların finansal performanslarının üzerine odaklanan çalışmalarda makro belirleyiciler olarak enflasyon ve GSYİH gibi değişkenlerin kullanıldığı görülmektedir (Taşkın, 2011; Bucevska ve Hadzi Misheva, 2017; Billel, 2023).

Bankaların kârlılıkları salt olarak bankanın kendi politikaları ve faaliyetlerinden değil aynı zamanda global düzeyde gelişmeler, finansal piyasa yapısı ve makroekonomik koşullardan da etkilenmektedir (Pasiouras ve Kosmidou, 2007). Pasiouras ve Kosmidou (2007) çalışmalarında, enflasyonun yerli sermayesi olan bankalarla pozitif bir ilişkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Enflasyon ile yabancı banka kârları arasında negatif ilişki olduğu, yani bu durumun enflasyonun bankaya gelir getirici bir etkisinden çok maliyet arttırıcı bir etkisi olduğu vurgulanmıştır.

Athanasoglou vd., (2008), enflasyon ve GSYİH gibi makroekonomik kontrol değişkenleri bankacılık sektörünün finansal performansını etkilediğini belirtmektedirler.

Vong ve Chan (2009) tarafından yapılan çalışmada, sermayesi güçlü durumda olan banka riskinin, yatırımcılarca daha düşük algılandığı ve bu durumun avantaj sağlayıcı bir unsur olarak daha yüksek kârlılığa etki sağlayacağı belirtilmiştir. Ayrıca ilgili çalışmada, makroekonomik değişkenler içerisinde sadece enflasyon oranının bankaların performansı ile anlamlı bir ilişki sergilediği tespit edilmiştir.

Tan ve Floros (2012a) çalışmalarında, banka kârlılığı ile GSYİH büyümesi arasında negatif yönlü bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ekonomik büyüme ile iş ortamının daha da iyileştiği ve banka rekabet ortamının da artması ile bankaların kârlılıklarının bu doğrultuda azaldığı ifade edilmiştir. Tan ve Floros (2012b) enflasyon ve banka kârlılığı ilişkisini inceledikleri çalışmalarında ise, banka kârlılığı ile enflasyon arasında pozitif yönlü bir ilişkinin bulunduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca çalışmada enflasyonun banka kârlılığı üzerindeki etkisinin kapsamlı bir şekilde araştırılmasının önemli olduğu vurgulanmıştır.

Turgut ve Ertay (2016), Türkiye ekonomisine ait 2003-2012 yılı arasında GSYİH ile banka kredilerine ait üçer aylık verileri temel aldıkları çalışmalarında, bankacılık sektöründen ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu doğrultuda ülke ekonomik büyüme belirleyicilerinden birinin bankacılık sektörünün olabileceği ve bankacılık sektörünün ekonomik büyüme hedeflerine ulaşmada etkin bir araç olarak kullanılabileceği ifade edilmiştir. Majumder ve Li (2018) çalışmalarında, GSYİH büyüme oranının banka performansına istatistiksel olarak anlamlı bir etki etmediği sonucuna ulaşmışlardır. Bu sonucun yanında mevduat oranı, kaldıraç ve enflasyon oranının banka riskini pozitif ve anlamlı şekilde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. O'Connell (2023) çalışmasında, enflasyon gibi makroekonomik kontrol değişkenlerinin bankacılık sektörünün performansını etkilediğini belirtmektedir.

Literatürde banka finansal performansı ile makro belirleyiciler arasında bir ilişki bulunmadığına dair çalışmalar da mevcuttur. Taşkın (2011) çalışmasında, Türkiye’de mevduat bankası olarak faaliyet gösteren tüm bankaların performanslarının enflasyon ya da gayri safi yurt içi hasıladaki değişimlerden etkilenmediği sonucuna ulaşmıştır. Naceur ve Omran (2011) çalışmalarında, makroekonomik değişkenler ile banka performansı arasında enflasyon dışında anlamlı bir ilişkinin olmadığını belirtmişlerdir. Bucevska ve Hadzi Misheva (2017) çalışmalarında, enflasyonun ve ekonomik büyümenin banka kârlılığı üzerinde bir etkisinin olmadığını bulmuşlardır. Öhman ve Yazdanfar (2018) çalışmalarında, banka büyüklüğü ve ekonomik büyümenin banka kârlılığıyla ilişkili olmadığını tespit etmişlerdir.

Literatürde, makroekonomik değişkenlerin bankaların finansal performansları üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmaların sınırlı olduğu görülmekte olup (O’Connell, 2023: 156), yapılan bu çalışma ile enflasyon ve GSYİH gibi makroekonomik değişkenlerin BIST-100 endeksinde işlem gören mevduat bankalarının finansal performanslarına etkisinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olabileceği değerlendirilmektedir. Ayrıca, makroekonomik faktörlerin banka performansına olan etkilerini anlamak, yatırımcıların daha bilinçli yatırım kararları alabilmelerine, banka yöneticilerinin banka performansını iyileştirmek için yeni stratejiler geliştirebilmelerine, düzenleyecilerin bankaların finansal performansını izlemelerine ve daha iyi değerlendirmeler yapabilmelerine faydalar sağlaması bakımından önem arz etmektedir. Son olarak çalışmada uzun dönemli bir veri setinin kullanılması ve gelişmiş ileri analiz yöntemlerinin uygulanması ile özgünlük sağlanarak literatüre katkı sağlanması ve bankaların finansal performanslarının iyileştirilmesine yardımcı olacağı düşünülmektedir.

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Çalışmada, BIST-100 endeksinde işlem gören mevduat bankalarının finansal performanslarını etkileyen faktörler incelenmektedir. Bankaların finansal performanslarını etkileyen faktörlerin verileri literatürde yapılan çalışmalar doğrultusunda ilgili kurumların veri

tabanlarından yararlanılarak oluşturulmuştur. Türkiye Bankalar Birliği (TBB) internet sayfasında yer alan seçilmiş oranlar içerisinde, mevduat bankaların performans ölçütleri olarak Sermaye Yeterlilik Oranı (SYO), Ortalama Aktif Kârlılığı (OAK), Ortalama Öz Kaynak Kârlılığı (OOK) değişkenleri kullanılmıştır. Bankaların performansının içsel belirleyicileri olarak Öz Kaynaklar/Toplam Aktifler (OKTA), Toplam Mevduat/Toplam Varlıklar (TMTV), Alınan Krediler/Toplam Varlıklar (AKTV), Toplam Krediler/Toplam Varlıklar (TKTV), Toplam Krediler/Toplam Mevduat (TKTM), Likit Aktifler/Toplam Aktifler (LATA), Toplam Aktifler (TA) ve Toplam Mevduat (TM) değişkenleri kullanılmıştır. Bankaların makro belirleyicileri olarak Dünya Bankasından alınan enflasyon (ENF) ve Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) değişkenleri kullanılmıştır.

Çalışmada, nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışma kapsamında veriler 2012-2022 yıllarını kapsamakta ve BIST-100 endeksinde işlem gören mevduat bankaları ile sınırlandırılmaktadır. Araştırma serisinde bulunan yedi mevduat bankasının (Halk Bankası, Vakıfbank, Akbank, Şekerbank, İş Bankası, Yapı ve Kredi Bankası, Garanti Bankası) 2012-2022 yıllarına ilişkin finansal performans göstergeleriyle enflasyon ve GSYİH değişkenlerinin araştırma serileri arasındaki ilişki için Spearman's rho korelasyon analizi ve yıl kontrollü kısmi korelasyon analizi yapılmıştır. Tüm seriler oran olduğu ve ayrıca normal dağılıma uymama nedeniyle genelleştirilmiş lineer model ile logaritmik dönüşüm yapıldığından, birim kök analizi yapılmamıştır. Modellerin analizi için Genelleştirilmiş Lineer Model (Logit) kullanılmıştır. Tüm analizler %95 güven aralığında, 0.05 anlamlılık düzeyinde gerçekleştirilmiştir.

Bulgular

Araştırma serisinde bulunan yedi bankanın 2012-2022 yıllarına ilişkin göstergeleriyle enflasyon ve GSYİH serilerinin tanımlayıcı istatistikleri Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. Tanımlayıcı İstatistikler

		En küçük	En büyük	Ortalama	Standard Sapma
SYO	Sermaye Yeterlilik Oranı	13,1	24,6	16,4	2,6
OKTA	Öz Kaynaklar/Toplam Aktifler	4,8	15,1	10,5	2,4
TMTV	Toplam Mevduat/Toplam Varlıklar	54,1	82,0	62,1	6,4
AKTV	Alınan Krediler/Toplam Varlıklar	1,0	15,0	8,3	3,2
TKTV	Toplam Krediler/Toplam Varlıklar	49,8	73,9	63,0	4,9
TKTM	Toplam Krediler/Toplam Mevduat	76,5	123,5	102,3	11,7
LATA	Likit Aktifler/Toplam Aktifler	8,4	39,7	20,7	6,7
OAK	Ortalama Aktif Kârlılığı	-2,2	6,7	1,6	1,2
OOK	Ortalama Öz Kaynak Kârlılığı	-31,4	55,6	14,7	11,3
TA	Toplam Aktifler	,5	13,5	8,8	3,5
TM	Toplam Mevduat	,6	13,8	9,2	3,6
ENF	Enflasyon	,78	11,35	5,25	2,94
GSYİH	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla	7493,00	72.309,00	17.047,54	18.007,75

Tablo 1’de ilgili zaman serisi içerisinde SYO ortalama değeri $16,4 \pm 2,6$ olup, OKTA ortalaması $10,5 \pm 2,4$ ve TMTV ortalaması $62,1 \pm 6,4$ olarak bulunmuştur. AKTV ortalaması $8,3 \pm 3,2$; TKTV ortalaması $63,0 \pm 4,9$; TKTM ortalaması $102,3 \pm 11,7$; LATA ortalaması $20,7 \pm 6,7$; OAK ortalaması $1,6 \pm 1,2$; OOK ortalaması $14,7 \pm 11,3$; TA ortalaması $8,8 \pm 3,5$; TM ortalaması $9,2 \pm 3,6$ olarak bulunmuştur. Enflasyon $0,78$ ile $11,35$ arasında değer almakta olup, ortalama $5,25 \pm 2,94$ değere sahiptir. GSYİH değeri ise $17.047,54 \pm 18.007,75$ olarak bulunmuştur.

Enflasyon ve GSYİH değişkenleriyle araştırma serileri arasındaki ilişki için yapılan Spearman’s rho korelasyon analizi sonuçları Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2. Spearman’s Rho Korelasyon Analizi Sonuçları

	ENF	GSYİH
SYO	0.607**	-0.119
OKTA	-0.151	-0.141
TMTV	0.321**	-0.093
AKTV	-0.492**	0.062
TKTV	-0.461**	-0.251*
TKTM	-0.588**	-0.003
LATA	-0.588**	0.516**
OAK	0.118	0.236*
OOK	0.179	0.325**
TA	-0.070	0.034
TM	-0.046	0.022

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

Tablo 2’de, Spearman’s rho korelasyon analizi sonuçlarına göre enflasyon ile SYO ($r=0.607$; $p<0.01$), TMTV ($r=0.321$; $p<0.01$), AKTV ($r=-0.492$; $p<0.01$), TKTV ($r=-0.461$; $p<0.01$), TKTM ($r=-0.588$; $p<0.01$), LATA ($r=-0.588$; $p<0.01$) arasındaki ilişkiler istatistiksel olarak anlamlıdır. GSYİH ile TKTV ($r=-0.251$; $p<0.01$), LATA ($r=0.516$; $p<0.01$), OAK ($r=0.236$; $p<0.01$) ve OOK ($r=0.325$; $p<0.01$) arasındaki ilişkiler istatistiksel olarak anlamlıdır.

Enflasyon ve GSYİH değişkenleriyle araştırma serileri arasındaki ilişki için yapılan yıl kontrollü kısmi korelasyon analizi sonuçları Tablo 3’te gösterilmektedir.

Tablo 3. Yıl Kontrollü Kısmi Korelasyon Analizi Sonuçları

	ENF	GSYİH
SYO	0.308**	0.004
OKTA	0.196	-0.211
TMTV	0.174	-0.050
AKTV	-0.141	-0.007
TKTV	-0.358**	-0.363**
TKTM	-0.405**	-0.204
LATA	0.168	0.493**
OAK	0.692**	0.164
OOK	0.765**	0.216
TA	0.013	0.011
TM	-0.002	0.003

** $p<0.01$

Tablo 3’te, yıl kontrollü kısmi korelasyon analizi sonuçlarına göre enflasyon ile SYO ($r=0.308$; $p<0.01$), TKTV ($r=-0.358$; $p<0.01$), TKTM ($r=-0.405$; $p<0.01$), OAK ($r=0.692$; $p<0.01$) ve OOK ($r=0.765$; $p<0.01$) arasındaki ilişkiler istatistiksel olarak anlamlıdır. GSYİH ile TKTV ($r=-0.363$; $p<0.01$) ve LATA ($r=0.493$; $p<0.01$) arasındaki ilişkiler istatistiksel olarak anlamlıdır.

Anlamli çıkan parametrelere göre enflasyon ve GSYİH için aşağıdaki modeller kurulmuştur:

$$\text{LnENF} = \beta_0 + \beta_1 * \text{Ln}(\text{SYO}) + \beta_2 * \text{Ln}(\text{TKTV}) + \beta_3 * \text{Ln}(\text{TKTM}) + \beta_4 * \text{Ln}(\text{OAK}) + \beta_5 * \text{Ln}(\text{OOK}) \quad (1)$$

$$\text{LnGSYIH} = \beta_0 + \beta_1 * \text{Ln}(\text{TKTV}) + \beta_2 * \text{Ln}(\text{LATA}) \quad (2)$$

Birinci modelde bağımlı değişken enflasyon, ikinci modelde bağımlı değişken GSYİH’ dir. Birinci modelde bağımsız değişkenler SYO, TKTV, TKTM, OAK VE OOK iken, 2.modelde bağımsız değişkenler TKTV ve LATA şeklindedir. Modeller kurulurken, anlamlı olan

parametreler alınmıştır. Tüm seriler oran olduğu ve ayrıca normal dağılıma uymama nedeniyle geliştirilmiş lineer model ile logaritmik dönüşüm yapıldığı için, birim kök analizi yapılmamıştır. Modellerin analizi için yapılan Geliştirilmiş Lineer Model (Logit) analiz sonuçları Tablo 4’te yer almaktadır.

Tablo 4. Geliştirilmiş Lineer Model (Logit) Analiz Sonuçları

Parametreler	B	Std. Hata	95% Wald Güven Aralığı		Hipotez Testi		
			En küçük	En büyük	Wald X ²	df	p
ENF							
(Kesişim)	-9287,810	28814,1684	-65762,542	47186,922	,104	1	,747
SYO	1808,437	682,2488	471,254	3145,620	7,026	1	,008
TKTV	809,519	356,4044	110,980	1508,059	5,159	1	,023
TKTM	-651,056	111,0844	-868,777	-433,334	34,350	1	,000
OAK	-9147,096	2979,9945	-14987,778	-3306,414	9,422	1	,002
OOK	1837,999	302,0829	1245,927	2430,070	37,020	1	,000
(Ölçüm)	85157828,073	13724426,6856	62092768,827	116790663,699			
GSYİH							
(Kesişim)	11,752	4,0621	3,791	19,714	8,370	1	,004
TKTV	-,157	,0606	-,275	-,038	6,689	1	,010
LATA	,163	,0441	,076	,249	13,601	1	,000
(Ölçüm)	6,517 ^a	1,0502	4,752	8,937			

Tablo 4’te GLM sonuçlarına göre, enflasyon üzerinde SYO (B=1808,437; p<0.01), TKTV (B=809,519; p<0.01), TKTM (B=-651,056; p<0.01), OAK (B=-9147,096; p<0.01) ve OOK (B=1837,999; p<0.01) serilerinin etkisi istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir. GSYİH üzerinde TKTV (B=-0,157; p<0.01) ve LATA (B=0,163; p<0.01) serilerinin etkisi istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür.

SONUÇ

Bankacılık sektöründe yer alan bankaların finansal performanslarını etkileyen birçok makro ve mikro değişken olduğu belirtilmektedir. Bankacılık sektöründe yer alan güçlü bankaların finansal performanslarının izlenmesi, değerlendirilmesi ve buna göre stratejiler geliştirilmesi, finans sektörüne ve ülke ekonomisine katkılar sunması açısından önemlidir. Çalışmada, BIST-100 endeksinde işlem gören mevduat bankalarının finansal performanslarını etkileyen faktörler incelenmektedir.

Spearman's Rho Korelasyon analizi sonuçlarına göre enflasyon ile SYO, TMTV, AKTV, TKTV, TKTM, LATA arasında GSYİH ile TKTV, LATA, OAK ve OOK arasında ilişki olduğu görülmüştür. Yıl kontrollü kısmi korelasyon analizi sonuçlarına göre, enflasyon ile SYO, TKTV, TKTM, OAK ve OOK arasında GSYİH ile TKTV ve LATA arasında ilişki tespit edilmiştir. Logit model sonuçlarına göre, enflasyon üzerinde SYO, TKTV, TKTM, OAK ve OOK değişkenlerin, GSYİH üzerinde TKTV ve LATA değişkenlerinin etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Bankaların kârlılık oranları makroekonomik koşullardan etkilenmektedir. Bu çalışmada, mevduat bankaların kârlılık oranları ile enflasyon arasında bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, Pasiouras ve Kosmidou, 2007; Vong ve Chan, 2009; Ben Naceur ve Omran, 2011; Tan ve Floros, 2012b çalışmaların sonuçları ile benzerlik göstermektedir.

Çalışmada, Toplam krediler/toplam varlıklar değişkeninin enflasyon üzerinde pozitif bir etkisi olması, yüksek enflasyon dönemlerinde, tüketicilerin gelecekteki ürün ve hizmet satın almalarını ve yatırımlarını korumak için daha fazla kredi talebinde bulunmalarına zemin hazırladığı ifade edilebilir. Bu doğrultuda bankaların kredi verme eğilimlerinin destekleneceği yorumunu yapmak mümkündür. Toplam krediler/toplam mevduat oranının enflasyon üzerinde negatif bir etkisinin olması, yüksek enflasyon döneminde TK/TM oranını düşürebileceği değerlendirilmektedir. Yüksek enflasyon dönemlerinde merkez bankalarının genellikle faiz oranlarını artırmasıyla bankaların kredi maliyetleri artmakta ve bu durum tüketicilerin kredi taleplerini azaltmaktadır.

Tan ve Floros (2012a) çalışmalarında, ekonomik büyümenin iş ortamını iyileştirdiğini ve banka giriş engellerinin bu doğrultuda azalacağını belirtmişlerdir. Toplam krediler/toplam varlıklar oranının GSYİH üzerinde negatif bir etkisi olması, bankaların yüksek miktarda kredi verdiğinde, bu durumun ekonomik büyümeye zarar verebileceği ve finansal istikrarı tehlikeye sokabileceği şeklinde değerlendirilmektedir. GSYİH'nin, kredi taleplerini etkilediği

görülmüştür. Ekonomik büyüme arttıkça, bireylerin ve kurumların borç ödeme yetenekleri iyileşmekte ve kredi talepleri artmaktadır. Ayrıca bankaların kredi verme durumunu olumlu yönde etkilemekte ve bankaların toplam aktifleri büyümektedir. Ekonomik büyümede dalgalanmalar yaşandığında ise, kredi taleplerinde düşmeler meydana gelmektedir.

Politika yapıcıların, üst düzey yöneticilerin ve sektör temsilcilerinin stratejiler belirlerken GSYİH ve enflasyonu dikkatlice izleyerek, faiz politikalarını ve tüketici davranışlarını dikkate almaları önerilmektedir. Bankaların finansal performanslarını makroekonomik değişkenlere karşı daha dayanıklı hale getirebilmek için risk yönetimi stratejilerini güncellemeleri önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca, yatırımcıların daha bilinçli yatırım kararları alabilmeleri için makroekonomik faktörlerin banka performansına olan etkilerini göz önünde bulundurmaları gerekmektedir.

Gelecekte bu kapsamda çalışma yapacak araştırmacılara, bankaların mülkiyet yapılarına ya da geleneksel bankalar ile katılım bankaları arasında kıyaslamalı analizler yapmaları önerilebilir. Bu çalışma BIST-100 endeksinde işlem gören mevduat bankalarını kapsamakta ve 2012-2022 yılları arasındaki veriler ile sınırlandırılmaktadır. Dolayısıyla yine gelecekte bu alanda çalışmalar yapacak bireylere farklı dönemleri temel alan ve farklı borsalarda işlem gören bankaların finansal performanslarını etkileyen faktörlerin incelenmesi tavsiye edilebilir.

Bankaların finansal performanslarının incelenmesi ve finansal performans belirleyicilerinin tespit edilmesi, hem finans sektörüne hem de ülke ekonomisine olumlu yönde katkılar sağlayabileceği göz önünde bulundurulduğunda, bu çalışmanın politika yapıcılara, düzenleyicilere ve bankacılık sektörünün yanı sıra bankacılık ve finans alan yazınına da katkı sunması hedeflenmektedir.

KAYNAKÇA

Almazari, A. A. (2013). Capital Adequacy, Cost Income Ratio and the Performance of Saudi Banks (2007-2011). *International Journal of Academic Research in Accounting*,

- Finance and Management Sciences*, 3(4), 284–293. <https://doi.org/10.6007/ijarbss/v9-i10/6471>
- Anwar, Y., & Murwaningsari, E. (2017). The Effect of Credit Risk and Capital Adequacy Ratio upon Return on Asset. *The Accounting Journal of Binaniaga*, 2(2), 23–38. <https://doi.org/10.33062/ajb.v2i02.101>
- Arpa, M., Giulini, I., Ittner, A., & Pauer, F. (2001). The influence of macroeconomic developments on Austrian banks: implications for banking supervision. In *Bis papers* (Issue 1).
- Athanasoglou, P. P., Brissimis, S. N., & Delis, M. D. (2008). Bank-specific, industry-specific, and macroeconomic determinants of bank profitability. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 18, 121–136. <https://doi.org/10.1016/j.intfin.2006.07.001>
- Billel, B. (2023). Determinants of capital adequacy ratio of Algerian commercial banks: A Panel Data Analysis. *Management and Economics Research Journal*, 5(2), 131–153. <https://doi.org/10.5897/ajbm11.1957>
- Brastama, R. F., & Yadnya, I. P. (2020). The Effect of Capital Adequacy Ratio and Non Performing Loan on Banking Stock Prices with Profitability as Intervening Variable. *American Journal of Humanities and Social Sciences Research*, 4(12), 43–49. www.ajhssr.com
- Bucevska, V., & Hadzi Misheva, B. (2017). The Determinants of Profitability in the Banking Industry: Empirical Research on Selected Balkan Countries. *Eastern European Economics*, 55, 146–167. <https://doi.org/10.1080/00128775.2016.1260473>
- Dao, B. T. T., & Nguyen, K. A. (2020). Bank Capital Adequacy Ratio and Bank Performance in Vietnam: A Simultaneous Equations Framework. *Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 7(6), 39–46.

- <https://doi.org/10.13106/JAFEB.2020.VOL7.NO6.039>
- Freixas, X. (2005). Deconstructing Relationship Banking. *Investigaciones Económicas*, 29(1), 3–31. <http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=17329101>
- Goddard, J., Liu, H., Molyneux, P., & Wilson, J. O. S. (2013). Do Bank Profits Converge? *European Financial Management*, 19(2), 345–365. <https://doi.org/10.1111/j.1468-036X.2010.00578.x>
- Hasyim, F., Ningrum, A. D. K., & Robbani, J. F. (2023). Panel Modelling To Analyze Financial Performance On Islamic Commercial Banks. *Scientific Journal of Students Islamic Economics and Business*, 4, 1–8.
- Majumder, M. T. H., & Li, X. (2018). Bank risk and performance in an emerging market setting: the case of Bangladesh. *Journal of Economics, Finance and Administrative Science*, 23(46), 199–229. <https://doi.org/10.1108/JEFAS-07-2017-0084>
- Naceur, Sami Ben, & Omran, M. (2011). The effects of bank regulations, competition, and financial reforms on banks' performance. *Emerging Markets Review*, 12, 1–20. <https://doi.org/10.1016/j.ememar.2010.08.002>
- Nuhiu, A., Hoti, A., & Bektashi, M. (2017). Determinants of commercial banks profitability through analysis of financial performance indicators: Evidence from Kosovo. *Business: Theory and Practice*, 18, 160–170. <https://doi.org/10.3846/btp.2017.017>
- O'Connell, M. (2023). Bank-specific, industry-specific and macroeconomic determinants of bank profitability: evidence from the UK. *Studies in Economics and Finance*, 40(1), 155–174. <https://doi.org/10.1108/SEF-10-2021-0413>
- Öhman, P., & Yazdanfar, D. (2018). Organizational-level profitability determinants in commercial banks: Swedish evidence. *Journal of Economic Studies*, 45(6), 1175–1191. <https://doi.org/10.1108/JES-07-2017-0182>
- Orazalin, N., & Mahmood, M. (2019). The financial crisis as a wake-up call: corporate

- governance and bank performance in an emerging economy. *Corporate Governance (Bingley)*, 19(1), 80–101. <https://doi.org/10.1108/CG-02-2018-0080>
- Pasiouras, F., & Kosmidou, K. (2007). Factors influencing the profitability of domestic and foreign commercial banks in the European Union. *Research in International Business and Finance*, 21, 222–237. <https://doi.org/10.1016/j.ribaf.2006.03.007>
- Sarıtaş, H., Kangallı Uyar, S. G., & Gökçe, A. (2016). Banka Karlılığı ile Finansal Oranlar ve Makroekonomik Değişkenler Arasındaki İlişkilerin Sistem Dinamik Panel Veri Modeli ile Analizi: Türkiye Araştırması. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 11(1), 87–108. <http://acikerisim.pau.edu.tr/xmlui/handle/11499/28005>
- Tan, Y., & Floros, C. (2012a). Bank profitability and GDP growth in China: A note. *Journal of Chinese Economic and Business Studies*, 10(3), 267–273. <https://doi.org/10.1080/14765284.2012.703541>
- Tan, Y., & Floros, C. (2012b). Bank profitability and inflation: The case of China. *Journal of Economic Studies*, 39(6), 675–696. <https://doi.org/10.1108/01443581211274610>
- Taşkın, F. D. (2011). Türkiye de Ticari Bankaların Performansını Etkileyen Faktörler. *Ege Akademik Bakis (Ege Academic Review)*, 11(2), 289–298. <https://doi.org/10.21121/eab.2011219572>
- Turgut, A., & Ertay, H. İ. (2016). Bankacılık Sektörünün Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Üzerine Nedensellik Analizi. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(4), 114–128.
- Uddin, M. J., Majumder, M. T. H., Akter, A., & Zaman, R. (2022). Do the diversification of income and assets spur bank profitability in Bangladesh? A dynamic panel data analysis. *Vilakshan - XIMB Journal of Management*, 19(2), 177–194. <https://doi.org/10.1108/xjm-01-2021-0023>
- Vong, P. I., & Chan, H. S. (2009). Determinants of Bank Profitability in Macao. *Macau*

Monetary Research Bulletin Vong, 12(6), 93–113.

<https://www.kap.org.tr/tr/Endeksler> Erişim Tarihi 10.08.2023.

<https://www.borsaistanbul.com/tr/endeks>Erişim Tarihi 10.08.2023.

<https://www.qnbfinansbank.enpara.com/bilgi-bankasi> Erişim Tarihi 10.08.2023.

https://www3.tcmb.gov.tr/sektor/dosyalar/menu/ratios_tr.pdf Erişim Tarihi 10.08.2023.

<https://www.worldbank.org/en/home> Erişim Tarihi 10.07.2023.

<https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/> Erişim Tarihi 01.07.2023.

YABAN HAYATI SUÇLARIYLA MÜCADELEDE ADLİ MUHASEBE YAKLAŞIMI

Forensic Accounting Approach in Combating Wildlife Crimes

Engin BOZTEPE

Sümer Holding A.Ş., enginboztepe@gmail.com, Ankara / Türkiye
<http://orcid.org/0000-0003-0775-6129>

Doi: <https://doi.org/10.33723/rs.1332916>

Boztepe, E. (2023). “Yaban hayatı suçlarıyla mücadelede adli muhasebe yaklaşımı”. R&S-Research Studies Anatolia Journal, 6(4). 700-728.

Makale Türü / Article Type: Derleme Makalesi / Review Article

Geliş Tarihi/ Arrived Date: 31.07.2023

Kabul Tarihi / Accepted Date: 23.08.2023

Yayınlanma Tarihi / Published Date: 20.10.2023

ÖZ

Bu çalışma, adli muhasebenin yasadışı finansal akışları çözmedeki önemli rolünü incelemeyi ve bu yasadışı ticaretle ilişkili karmaşık ağları araştırarak yaban hayatı suçlarını incelemeyi amaçlamaktadır. Yaban hayatına karşı işlenen suçlar, koruma altındaki flora ve fauna türlerinin kaçak toplanması ve avlanması, kaçakçılığı ve ticareti de dâhil olmak üzere bir dizi yasadışı faaliyeti kapsamaktadır. Finansal istihbarat birimleri (FIU'lar) adli muhasebe tekniklerinden yararlanarak finansal işlemleri etkili bir şekilde analiz edebilir, kara para aklama mekanizmalarını belirleyebilir ve kapsamlı soruşturmaları destekleyebilir. Vaka çalışmalarından, akademik literatürden ve mevcut uygulamalardan yola çıkan bu araştırma, yaban hayatına karşı işlenen suçlarla mücadelede adli muhasebenin önemini ortaya koymaktadır. Kurumlar arası işbirliğine, stratejik risk değerlendirmesine, gelişmiş analitik araçlara ve sivil toplum kuruluşlarıyla stratejik ortaklıklara duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır. Bu çalışmanın sonuçları, yaban hayatına karşı işlenen suçları ele almak, finansal soruşturmaları güçlendirmek ve bu yasadışı ticaretle ilişkili çevresel ve sosyoekonomik etkileri azaltmak için sağlam stratejilerin geliştirilmesine katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Adli Muhasebe, Yaban Hayatı Suçları, Yasadışı Finansal Akış

ABSTRACT

This study aims to examine the important role of forensic accounting in unravelling illicit financial flows and examine wildlife crime by investigating the complex networks associated with this illicit trade. Crimes against wildlife encompass a range of illegal activities, including the illegal collection and hunting, smuggling and trafficking of protected species of flora and fauna. Financial intelligence units (FIUs) can use forensic accounting techniques to effectively analyse financial transactions, identify money laundering mechanisms and support comprehensive investigations. Drawing on case studies, academic literature and current

practice, this research demonstrates the importance of forensic accounting in combating crimes against wildlife. It highlights the need for inter-agency cooperation, strategic risk assessment, advanced analytical tools and strategic partnerships with civil society organisations. The results of this study aim to contribute to the development of robust strategies to address crimes against wildlife, strengthen financial investigations and mitigate the environmental and socioeconomic impacts associated with this illegal trade.

Keywords: Forensic Accounting, Wildlife Crimes, Illicit Financial Flows

GİRİŞ

Interpol (2023) tarafından “Yabani flora veya faunanın yasalara aykırı olarak alınması, ticarete konu edilmesi, sömürüye uğraması ve sahiplenilmesi” olarak tanımlanan yaban hayatına karşı işlenen suçlar, geniş kapsamlı ekolojik, ekonomik ve sosyal etkileri olan önemli bir küresel sorun olarak ortaya çıkmıştır (Phelps ve ark., 2022: 6-7). Bu yasadışı ticaret, koruma altındaki flora ve fauna türlerinin yasadışı avlanması, kaçakçılığı ve ticareti de dâhil olmak üzere çeşitli faaliyetleri kapsamaktadır (Warchol ve ark., 2003: 4).

Tüm diğer piyasalar gibi yasa dışı yaban hayatı ürünleri piyasası da kâr amacı güder. Günümüzde yaban hayatına karşı işlenen suçlar, yüksek talep nedeniyle sınır aşan organize suçların önemli ve uzmanlaşmış bir alanı haline gelmiştir (UNODC, 2020: 107). Yasadışı yaban hayatı ticareti oldukça kazançlı bir iştir ve yaban hayatı ürünleri uluslararası yasadışı piyasalarda yüksek fiyatlara alıcı bulmaktadır (Batt ve ark., 2017: 15).

Yaban hayatına karşı işlenen suçların büyüklüğü endişe vericidir (Wilson & Boratto, 2020: 6). Çok sayıda türün biyolojik çeşitliliğini tehdit etmekte ve dünya çapında koruma çabalarını baltalamaktadır. Bu karmaşık sorunun ele alınması, finansal unsurların yaban hayatına karşı işlenen suçların kolaylaştırılması ve sürdürülmesinde oynadığı önemli rolün giderek daha fazla kabul görmesiyle birlikte çok yönlü bir yaklaşım gerektirmektedir.

Yaban Hayatına Karşı İşlenen Suçların Arka Planı ve Önemi

Doğal kaynakların sömürülmesi uzun bir geçmişe sahiptir (Eliason, 2012: 133). Ancak çağdaş yaban hayatına karşı işlenen suçların ölçeği ve yoğunluğu daha önce görülmemiş seviyelere ulaşmıştır (Polner & Moell, 2016: 59). Kültürel uygulamalar, geleneksel tıp ve lüks pazarlar tarafından yönlendirilen egzotik yaban hayatı ürünlerine yönelik talep, karmaşık bir yasadışı ticaret ağını beslemiştir (Pires & Moreto, 2016: 16). Yasa dışı yaban hayatı ticareti artık uyuşturucu kaçakçılığı ve insan kaçakçılığı ile birlikte en büyük sınır aşan suç faaliyetleri arasında yer almaktadır (UNEP, 2016: 7).

Yaban hayatına karşı işlenen suçların sonuçları çevresel kaygıların ötesine uzanmaktadır. Ulusal istikrarı tehdit eder, meşru ekonomileri altüst eder, siyasi ve hukuki sistemlerin düzgün işlemesini engelleyerek demokrasiyi zayıflatır ve kanun dışı faaliyet gösteren diğer gruplar için potansiyel sığınaklar yaratır (Sharma, 2015: 152). Yaban hayatına karşı işlenen suçlarla ilişkili önemli finansal kazançlar, organize suç şebekelerini cezbederek şiddetin, yolsuzluğun ve diğer yasadışı faaliyetlerin finansmanının artmasına neden olmaktadır. Ayrıca, yaban hayatı suçlarından kaynaklanan biyoçeşitlilik kaybı ekosistemlerin bütünlüğünü tehlikeye atarak ekosistem hizmetlerini, gıda güvenliğini ve yerel geçim kaynaklarını etkilemektedir (Harrison, ve ark., 2015: 59).

Yaban Hayatına Karşı İşlenen Suçların Finansal Boyutu

Yaban hayatına karşı işlenen suçların finansal temellerini tanımak, bu yasadışı ticaretle mücadelede etkili stratejiler geliştirmek için çok önemlidir. Finansal boyutlar, kaçak avlanma ve toplamadan nakliye ve satışa kadar tüm tedarik zincirini kapsar.

Yaban hayatı ve diğer çevre suçlarının değerine ilişkin tahminler değişkenlik göstermektedir. Suçun gizli doğası gereği yaban hayata karşı işlenen suçların tam olarak finansal boyutunu tahmin etmek kolay değildir. Tahminler uluslararası yaban hayatı ve bitki ticaretinin en az %25'inin yasadışı olduğunu göstermektedir (Elliot, 2012: 91).

Yaban hayatı suçlarından elde edilen gelirleri meşrulaştırmak için genellikle kara para aklama teknikleri kullanılmakta (Anagnostou & Doberstein , 2022: 1628), bu da yasadışı fonların izini sürmeyi ve el koymayı zorlaştırmaktadır. Yaban hayatına karşı işlenen suçlara dâhil olan finansal dinamikleri, akışları ve ağları anlamak, bu yasadışı faaliyetleri bozmak ve suç örgütlerini dağıtmak için hayati önem taşımaktadır.

Mali istihbarat birimleri (FIU'lar) ve adli muhasebe, yaban hayatına karşı işlenen suçların finansal yönlerinin belirlenmesi ve analiz edilmesinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Finansal istihbarat birimleri, yaban hayatı suçlarıyla ilgili olanlar da dâhil olmak üzere finansal suçların tespiti, önlenmesi ve kovuşturulmasına yardımcı olmak için finansal istihbarat toplar, analiz eder ve yayar. Adli muhasebe, özel araştırma teknikleriyle gizli finansal izleri ortaya çıkarabilir, kara para aklama modellerini belirleyebilir ve yasal işlemler için kanıt sağlayabilir. Bu yaklaşımların yaban hayatına karşı işlenen suçlar soruşturmalarına entegre edilmesi, yasadışı ticarete kullanılan kilit aktörlerin, ağların ve yöntemlerin belirlenmesini sağlar.

Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Bu çalışmanın amacı, bu yasadışı ticaretin finansal yönlerinin ele alınmasının önemine odaklanarak, yaban hayatına karşı işlenen suçlara dair finansal ayakizlerinin tespitinde adli muhasebenin kullanımına dair kapsamlı bir analiz yapmaktır. Araştırma, yaban hayatına karşı işlenen suçlarla mücadelede adli muhasebenin önemine ışık tutmak ve gelecekteki araştırmalar için potansiyel alanları belirlemek için mevcut araştırmaları, vaka çalışmalarını ve iyi uygulamaları birleştirmeyi amaçlamaktadır.

Çalışmanın kapsamı akademik yayınları, raporları ve uluslararası kuruluşlar, devlet kurumları ve sivil toplum örgütlerinin konuyla ilgili belgelerini içermektedir. Araştırma adli muhasebenin vahşi yaşam suçu soruşturmalarına dâhil edilmesiyle ilgili teknikleri, metodolojileri ve kısıtlamaları keşfetmek için literatürü analiz edecektir. Buna ek olarak,

FIU'ların rolü, kurumlar arası işbirliğinin önemi ve yaban hayatı suçlarıyla mücadelede stratejik ortaklıkların potansiyel etkisi incelenecektir.

Araştırma yaban hayatına karşı işlenen suçlarının finansal yönleri ve adli muhasebe tekniklerinin uygulanmasına ilişkin mevcut literatürü inceleyerek, bu karmaşık konunun anlaşılmasına katkıda bulunmayı ve yaban hayatına karşı işlenen suçlarla mücadele çabalarına katılan politika yapıcılar, kolluk kuvvetleri, araştırmacılar ve uygulayıcılar için değerli bilgiler sağlamayı amaçlamaktadır.

YABAN HAYATI SUÇLARINA GENEL BAKIŞ

Yaban Hayatına Karşı İşlenen Suçların Tanımı ve Türleri

Yaban hayatına karşı işlenen suçlar, koruma altındaki flora ve fauna türlerinin ve bunların yaşam alanlarının sömürülmesini, ticaretini veya yok edilmesini içeren çok çeşitli yasadışı faaliyetleri ifade eder. Yaban hayatı ve türevlerinin avlanması, kaçak avlanması, yakalanması, ticareti, kaçakçılığı ve satışı dâhil ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere çeşitli yasadışı eylemleri kapsar (Kideghesho, 2016: 428). Bu faaliyetler biyoçeşitliliği korumak, ekosistemleri muhafaza etmek ve ekolojik dengeyi sürdürmek için oluşturulan hem uluslararası hem de yerel düzenlemeleri ihlal etmektedir.

Yaban hayatına karşı işlenen suçlar alanında, birkaç farklı tür tanımlanabilir (Kurland ve ark.,2017: 9). Kaçak avcılık (veya yasadışı avcılık), vahşi hayvanların yasadışı yollarla alınmasını suç sayan çeşitli suçları ifade eder (ICCWC, 2022: 52) ve yaban hayatına karşı işlenen suçlarının en yaygın biçimlerinden biridir. Kaçak avcılar, hayvanları fildişi, boynuz veya deri gibi değerli vücut parçaları için hedef alır ve bu parçalar genellikle yasadışı pazarlarda aranır (Duffy, 2016: 109-110). Egzotik evcil hayvanlar ve süs türleri de dâhil olmak üzere canlı hayvanların yasadışı ticareti, yaban hayatına karşı işlenen suçların önemli bir bileşenidir (ICCWC, 2022: 244; Harrington ve ark., 2021: 2). Bu tür yaban hayatı suçları,

canlı hayvanların yakalanmasını ve kaçakçılığını içerir ve genellikle yüksek ölüm oranlarına ve ekosistem bozukluklarına yol açar.

Yaban hayatı ve ürünlerinin kaçakçılığı, yaban hayatına karşı işlenen suçların bir diğer önemli yönünü oluşturmaktadır. Bu, hayvan parçaları, derileri, kemikleri, tüyleri ve yaban hayatından elde edilen geleneksel ilaçlar gibi maddelerin kaçakçılığını ve ticaretini içerir. Kaçakçılığa hedef olan bazı türler arasında büyük kediler, primatlar, sürüngenler, kuşlar ve deniz türleri yer almaktadır (Anagnostou & Doberstein, 2022: 1617). Yasa dışı yaban hayatı ticareti, moda endüstrisi, geleneksel ilaç pazarları, koleksiyoncular ve kupa avcıları gibi çeşitli sektörlerden gelen talep tarafından yönlendirilmektedir.

Yaban Hayatı Suçlarının Küresel Etkisi ve Sonuçları

Yaban hayatı suçları, ekolojik sistemleri, biyolojik çeşitliliğin korunmasını ve sosyoekonomik refahı etkileyen önemli küresel etkilere sahiptir (Lawson & Vines, 2014). Sonuçlar, türlerin ve habitatların doğrudan kaybının ötesine uzanmaktadır. Yaban hayatı popülasyonlarının azalması ekosistemleri bozarak, av-avcı ilişkilerinin bozulması ve bitki örtüsü değişiklikleri de dâhil olmak üzere ekolojik dinamiklerde dengesizliklere yol açmaktadır.

Yaban hayatına karşı işlenen suçların ekonomik sonuçları oldukça büyüktür. Yasa dışı yaban hayatı ticareti yılda milyarlarca dolar gelir getirmekte ve bu da onu küresel olarak en kazançlı yasadışı faaliyetlerden biri haline getirmektedir (Millins ve ark., 2014: 1). Yaban hayatına yönelik illegal ticaret çevre üzerinde etkili olduğu kadar insan refahı üzerinde ve küresel manada etkileri olan ciddi bir suçtur (Aydemir & Göktürk, 2019: 578).

Dünya Bankası'nın yasadışı tomrukçuluk, balıkçılık ve yaban hayatı ticaretine ilişkin 2019 tarihli bir raporu, yasadışı sektörün yılda 1 trilyon dolar olduğunu tahmin etmektedir. Yasadışı yaban hayatı ticaretinin tek başına küresel hacim açısından dördüncü veya beşinci en büyük yasadışı ticaret olduğu tahmin edilmektedir (Fenner, 2019: 2). Sadece yaban hayatı suçlarının

dünya ekonomisine maliyeti ise yılda 200 milyar ABD Dolarından fazladır (Basel Governance, 2021: 4).

Yaban hayatına karşı işlenen suçlar ulusal ve küresel güvenlik için bir tehdit oluşturmaktadır. Organize suç şebekelerinin yaban hayatı kaçakçılığına katılımı genellikle uyuşturucu kaçakçılığı, silah kaçakçılığı ve kara para aklama gibi diğer yasadışı faaliyetlerle örtüşmektedir (Anagnostou & Doberstein, 2022: 1629). Yaban hayatına karşı işlenen suçlarından elde edilen gelir yolsuzluğu körükleyebilir, terörizmi finanse edebilir ve etkilenen bölgelerde istikrarsızlığa katkıda bulunabilir (Van Uhm, 2018: 87). Dolayısıyla, yaban hayatı suçlarıyla mücadele yalnızca çevresel bir mesele değil, aynı zamanda ulusal güvenlik ve küresel istikrar meselesidir.

ADLİ MUHASEBEYİ ANLAMAK

Adli Muhasebenin Tanımı ve Kapsamı

Adli muhasebe, finansal kayıtları incelemek, dolandırıcılığı tespit etmek ve yasal işlemlerde uzman analizi sağlamak için muhasebe, denetim ve soruşturma becerilerini birleştiren özel bir alandır. Finansal usulsüzlükleri, anlaşmazlıkları ve potansiyel finansal suçları araştırmak için muhasebe ilke ve tekniklerinin uygulanmasını içerir (Nadaf, 2023: 153). Adli muhasebeciler, karmaşık finansal işlemleri analiz etmek, aldatma modellerini belirlemek ve yasal işlemler için kanıt sağlamak için uzmanlıklarını kullanırlar.

Adli muhasebenin kapsamı geleneksel muhasebe uygulamalarının ötesine uzanır. Dolandırıcılık incelemesi, dava desteği, varlık takibi, finansal tablo analizi ve uyuşmazlık çözümü gibi alanları kapsar. Adli muhasebeciler karmaşık finansal verilerde gezinmek, finansal olayları yeniden yapılandırmak ve gizli işlemleri ve varlıkları ortaya çıkarmak için eğitilirler. Rollerini finansal analizle sınırlı olmayıp, bulgularını hukukçular, kolluk kuvvetleri ve düzenleyici kurumlar da dâhil olmak üzere çeşitli paydaşlara açık ve öz bir şekilde etkili

bir şekilde iletme becerisini de içerir.

Adli Muhasebede Kullanılan Teknikler ve Araçlar

Adli muhasebeciler, kapsamlı soruşturmalar yürütmek ve finansal verileri analiz etmek için çeşitli teknikler ve araçlar kullanırlar. Bu teknikler arasında veri analizi, adli denetim, mülakatlar, belge incelemesi ve finansal modelleme yer almaktadır (Oyedokun, ve ark., 2019: 35-36).

Veri analizi adli muhasebe soruşturmalarında önemli bir rol oynar (Sari, ve ark., 2022: 1831). Adli muhasebeciler, büyük hacimli finansal verileri ayıklamak, temizlemek ve analiz etmek için özel yazılımlar ve araçlar kullanırlar. Örüntüleri, anormallikleri ve hileli faaliyetlerin potansiyel göstergelerini tespit etmek için istatistiksel analiz, trend analizi ve veri madenciliği tekniklerini kullanırlar (Akinbowale, ve ark., 2023: 6). Ayrıca, veri görselleştirme araçları, karmaşık finansal bilgilerin daha anlaşılır bir biçimde sunulmasına yardımcı olarak verilerdeki ilişkilerin ve kalıpların tanımlanmasına yardımcı olur.

Adli denetim, adli muhasebeciler tarafından kullanılan bir diğer kritik tekniktir. Doğruluklarını, muhasebe standartlarına uygunluklarını ve bütünlüklerini değerlendirmek için finansal kayıtların ve işlemlerin incelenmesini ve doğrulanmasını içerir (Hendi, 2013: 359). Adli denetim sayesinde muhasebeciler, finansal tablolarda hileli faaliyetlere işaret edebilecek tutarsızlıkları, hataları veya kasıtlı yanlış beyanları tespit edebilir.

Mülakatlar ve sorgulamalar adli muhasebe soruşturmalarında temel araçlardır (Aktaş & Kuloğlu, 2008: 118). Adli muhasebeciler, finansal işlemlere dâhil olan veya hileli faaliyetlerden şüphelenilen kişilerle görüşmeler yapar (Aktaş & Kuloğlu, 2008: 114). Bu görüşmeler bilgi toplamayı, şüpheli işlemler için açıklamalar elde etmeyi ve potansiyel tanıkları veya suç ortaklarını belirlemeyi amaçlar. Bilişsel mülakat ve davranış analizi gibi etkili mülakat teknikleri, adli muhasebecilerin doğru ve güvenilir bilgileri ortaya çıkarmasını sağlar (Lokanan, 2018: 888).

Belge incelemesi, adli muhasebenin bir diğ er kritik yön üdür. Adli muhasebeciler sahte, de ğ iştirilmiş veya yanı ltıcı bilgileri tespit etmek için finansal kayıtları, faturaları, makbuzları, sözleşmeleri ve diğ er ilgili belgeleri inceler (Kranacher & Riley, Jr, 2020: 99). Belgelerin gerç ekliğini ve bütünlüğ ünü belirlemek için el yazısı analizi, belge karşı laştırması ve filigran incelemesi gibi teknikler kullanılır.

Finansal modelleme, finansal senaryoları simüle etmek, hileli faaliyetlerin etkisini de ğ erlendirmek ve potansiyel kayıpları ölçmek için adli muhasebede kullanılır. Adli muhasebeciler karmaş ık finansal iş lemleri analiz etmek, varlıkların de ğ erini de ğ erlendirmek ve hileli planların finansal etkisini tahmin etmek için modeller oluştururlar.

Finansal Suçlarla Mücadelede Adli Muhasebenin Önemi

Adli muhasebe, yaban hayatı suçlarıyla ilişkili olanlar da dâhil olmak üzere finansal suçlarla mücadelede çok önemli bir rol oynamaktadır. Adli muhasebeciler, özel teknikler ve araçlar kullanarak karmaş ık finansal ağ ları çözebilir ve yaban hayatına karşı iş lenen suçlar soruşturmalarında yasadışı fon akış ını belirleyebilir.

Adli muhasebenin finansal suçlarla mücadeledeki en önemli katkılarından biri dolandırıcılığ ın tespiti ve önlenmesidir (Kaur, ve ark., 2023: 60). Adli muhasebeciler zimmete para geç irme, kara para aklama ve varlıkların kötüye kullanılması gibi hileli faaliyetleri tespit etme konusunda yeteneklidir (Toraman, ve ark., 2009: 40). Yaban hayatı suçları bağ lamında, adli muhasebeciler yasadışı ticaretle ilişkili finansal iş lemleri tespit ve analiz edebilir, fon hareketlerinin izini sürebilir ve kara para aklama planlarına dâhil olan kişi veya kuruluş ları belirleyebilir. Bu sayede kolluk kuvvetleri ve finansal istihbarat birimleri suç ş ebekelerini ç ökertebilir, varlıklara el koyabilir ve yaban hayatı suçlarından elde edilen gelirlerin aklanmasını önleyebilir.

Adli muhasebe teknikleri, yaban hayatına karşı iş lenen suçlarının finansal etkisinin

ölçülmesinde etkili olabilir. Adli muhasebeciler, finansal modelleme ve analiz yoluyla, yasadışı faaliyetler nedeniyle ortaya çıkan ekonomik kayıpları tahmin edebilir, el konulan yaban hayatı ürünlerinin değerini değerlendirebilir ve iade veya tazminat talepleri için kanıt sağlayabilir. Bu bilgiler, politika yapıcılar, koruma örgütleri ve düzenleyici kurumlar için yaban hayatı suçlarının ekonomik sonuçlarını anlamak ve caydırma ve geri kazanım için uygun stratejileri formüle etmek açısından hayati önem taşımaktadır.

ADLİ MUHASEBE VE VAHŞİ YAŞAM SUÇLARI

Yaban Hayatı Suçlarının Ele Alınmasında Adli Muhasebenin Rolü

Adli muhasebe, diğer suç türlerinde olduğu gibi yaban hayatına karşı işlenen suçların finansal yönlerinin ele alınmasında da çok önemli bir rol oynar ve bu yasadışı ticaretle ilişkili yasadışı finansal akışları belirlemek, analiz etmek ve bozmak için temel araçlar ve teknikler sağlar. Adli muhasebe uygulamalarını yaban hayatına karşı işlenen suçlar soruşturmalarına entegre ederek, kolluk kuvvetleri, finansal istihbarat birimleri (FIU'lar) ve koruma kuruluşları karmaşık finansal ağları çözebilir, fonların hareketini izleyebilir ve başarılı kovuşturmalar için önemli kanıtlar toplayabilir.

Adli muhasebenin yaban hayatı suçlarının ele alınmasındaki başlıca katkılarından biri, yasadışı finansal akışların belirlenmesi ve analiz edilmesidir. Adli muhasebeciler, fon hareketlerini izlemek, düzensiz finansal işlemleri tespit etmek ve yasadışı yaban hayatı ticaretindeki para akışını analiz etmek için özel teknikler ve araçlar kullanır. Adli muhasebeciler, finansal kayıtları, banka ekstrelerini, faturaları ve diğer ilgili belgeleri inceleyerek, yasadışı faaliyetlerin dâhil olduğunu gösterebilecek şüpheli kalıpları, tutarsızlıkları ve tutarsızlıkları belirleyebilirler.

Ayrıca, veri analizi ve finansal modelleme teknikleri adli muhasebecilerin paravan şirketlerin kullanımı, offshore hesaplar veya karmaşık kara para aklama planları gibi gizli

finansal işlemleri tespit etmelerini sağlar. Bu analitik yaklaşımlar, yasadışı fon akışının haritalandırılmasına, kilit aktörlerin belirlenmesine ve yaban hayatına karşı işlenen suçlara karışan çeşitli kuruluşlar arasındaki bağlantıların kurulmasına yardımcı olur. Finansal akışları anlayarak, kolluk kuvvetleri ve FIU'lar yaban hayatına karşı işlenen suçları destekleyen finansal ağları hedef alabilir ve bozabilir, bu yasadışı ticaret için ekonomik teşvikleri etkili bir şekilde kesebilir.

Kara Para Aklama Teknik ve Mekanizmalarının Ortaya Çıkarılması

Kara para aklama, yaban hayatına karşı işlenen suçların kritik bir bileşenidir ve suçluların bu yasadışı ticaretten elde edilen gelirleri meşrulaştırmasına olanak tanır (FATF, 2020). Adli muhasebe, yaban hayatı kaçakçıları tarafından kullanılan kara para aklama tekniklerinin ve mekanizmalarının ortaya çıkarılmasında hayati bir rol oynamaktadır. Adli muhasebeciler, finansal kayıtların ve işlemlerin analizi yoluyla, fonların katmanlandırılması, tespit edilmekten kaçınmak için işlemlerin yapılandırılması ve yasadışı gelirlerin meşru finansal sistemlere entegrasyonu gibi şüpheli faaliyetleri belirleyebilir (Smith & Crumbley , 2009: 77).

Adli muhasebeciler, yaban hayatı suçları bağlamında yaygın olan kara para aklama tipolojilerini belirlemek için uzmanlıklarından yararlanırlar. Bu tipolojiler arasında ticarete dayalı kara para aklama, off-shore kuruluşların ve hesapların kullanımı, üçüncü taraf araçlar ve faturaların veya ticari belgelerin manipülasyonu yer alabilir (Arıcan, 2010: 137). Adli muhasebeciler bu kara para aklama tekniklerini tanıyarak, kovuşturmaları desteklemek için kritik kanıtlar sağlayabilir ve özellikle yaban hayatı suçlarıyla mücadele için özel olarak tasarlanmış etkili kara para aklama karşıtı stratejilerin geliştirilmesine katkıda bulunabilirler.

Yaban Hayatına Karşı İşlenen Suçlarına Karışan Finansal Ağların Araştırılması

Yaban hayatına karşı işlenen suçlar, kaçak avcılardan tedarikçilere, tüccarlardan alıcılara kadar çok sayıda aktörün dâhil olduğu kapsamlı ağlar içinde işlemektedir (Lavorgna, 2014: 10). Adli muhasebe teknikleri, bu finansal ağların araştırılmasına ve yaban hayatına karşı

işlenen suçlara karışan kişi ve kuruluşların ortaya çıkarılmasına yardımcı olur (Viollaz ve ark., 2018: 602). Adli muhasebeciler, finansal işlemleri analiz ederek, varlık takibi yaparak ve veri analiz araçlarını kullanarak fon akışını belirleyebilir, finansal faaliyetleri belirli kişi veya kuruluşlarla ilişkilendirebilir ve yaban hayatı kaçakçılarının kovuşturulması için kritik kanıtlar sağlayabilir.

Adli muhasebe teknikleri, yaban hayatına karşı işlenen suçlar yoluyla elde edilen varlıkların tespit edilmesine yardımcı olabilir. Adli muhasebeciler, varlık takibi ve analizi yaparak, yasadışı yaban hayatı ürünlerinin satışı gibi yasadışı yollarla elde edilen varlıkları belirleyebilir ve bunlara el koyabilir (Salleh & Aziz, 2014: 368). Bu sadece suçlular için caydırıcı olmakla kalmaz, aynı zamanda varlıkların geri kazanılması ve yasadışı yollarla elde edilen servetin etkilenen topluluklara veya koruma çabalarına geri kazandırılması için bir fırsat sağlar.

Sonuç olarak, adli muhasebe yaban hayatı suçlarının finansal boyutlarının ele alınmasında kritik bir rol oynamaktadır. Adli muhasebeciler, yasadışı finansal akışları tespit ve analiz ederek, kara para aklama tekniklerini ortaya çıkararak ve yaban hayatına karşı işlenen suçlara karışan finansal ağları araştırarak, kolluk kuvvetleri, finansal istihbarat birimleri ve koruma kuruluşları için değerli bilgiler ve kanıtlar sağlar. Adli muhasebe uygulamalarının entegrasyonu, yaban hayatına karşı işlenen suçlarla mücadeleyi güçlendirerek suç ağlarının dağıtılmasını, varlıkların geri kazanılmasını ve bu yasadışı ticareti besleyen ekonomik teşviklerin bozulmasını sağlar.

VAKA ÇALIŞMALARI VE ÖRNEKLER

Adli muhasebe tekniklerinin yaban hayatına karşı işlenen suç soruşturmalarına entegre edilmesi, yasadışı finansal akışların ortaya çıkarılmasında, kilit aktörlerin belirlenmesinde ve başarılı kovuşturmalar için önemli kanıtlar sağlanmasında önemli sonuçlar vermiştir.

Özellikle Interpol tarafından çevreye karşı işlenen suçlarda adli muhasebe, net değer analizi gibi finansal soruşturma araçları sıklıkla kullanılmaktadır (INTERPOL, 2016: 13).

Gerçek dünyadan birkaç vaka, yaban hayatı suçlarının ele alınmasında adli muhasebenin etkili bir şekilde uygulandığını göstermektedir.

Crash Operasyonu (Operation Crash)

Amerika Birleşik Devletleri Balık ve Vahşi Yaşam Servisi (USFWS) ve çeşitli kolluk kuvvetleri tarafından yürütülen ortak bir soruşturma olan Operation Crash, gergedan boynuzu kaçakçılığı yapan uluslararası bir suç şebekesini hedef aldı (WWF, 2014). Soruşturmacılar, yasadışı ticaretle bağlantılı finansal işlemlerin izlenmesinde çok önemli bir rol oynadı. Soruşturmacılar banka kayıtlarını, banka havalelerini ve suç şebekesinin kullandığı kara para aklama tekniklerini analiz ederek fon akışını başarılı bir şekilde belirledi, işlemleri kilit kişilerle ilişkilendirdi ve kara para aklama faaliyetlerine ilişkin kanıtlar sağladı. Bu bilgiler suç şebekesinin çökertilmesine katkıda bulunmuş, çok sayıda tutuklama, gergedan boynuzlarına el konulması, başarılı kovuşturmalar ve Şubat 2017 itibariyle 5,5 milyon dolara el konulmasıyla sonuçlanmıştır (Haenlein & Keatinge, 2017: 27).

Kobra Operasyonu II (Operation Cobra II)

INTERPOL öncülüğünde ulusal kolluk kuvvetleri ile işbirliği içinde yürütülen Cobra II Operasyonu, sürüngen ve amfibilerin yasadışı ticaretini hedef almıştır. Cobra II Operasyonu, 36 gergedan boynuzu, üç metrik ton fildişi, 10.000 kaplumbağa ve 1.000 korunan tür derisinin yanı sıra 10.000 Avrupa yılanbalığı ve 200 tondan fazla gül ağacı kütüğünün ele geçirilmesiyle sonuçlanarak, yasadışı vahşi yaşamda oldukça kazançlı ticarete karışan suçlulara büyük bir darbe indirmiştir (CITES, 2014). Interpol soruşturmacıları bu yasadışı ticaret ağı soruşturmasında kara para ağının ortaya çıkartılması amacıyla adli muhasebe tekniklerinden faydalanmıştır. Ocak 2014'te vahşi yaşam suçlularını hedef alan bir aylık operasyona katılan 28 ülkeden kolluk kuvvetlerinin çabaları sayesinde 400'den fazla suçlu

Asya ve Afrika'da tutuklanmıştır (WCO, 2014).

Fildişi Operasyonu

2018 Ocak-Mart ayları arasında yürütülen vahşi yaşam suçunu çökertmeye yönelik olan "STOP à Ivoire" operasyonu; Fildişi Sahili Mali İstihbarat Birimi'nin (FIU) dâhil olduğu bir kara para aklama ve uluslararası organize suçlarla ilgili tam ölçekli bir soruşturmaya dönüşmüştür. Birçok yönüyle çeşitli soruşturma birimlerini ve bazı yabancı FIU'ları kapsayan dava sonucunda ulusal bir suç zincirinin farklı aktörleri tespit edildi. 31 Mayıs 2019 tarihinde kapatılan dosya sonucunda 469,15 kg işlenmiş fildişi, pangolin pulları, 87,55 kg tutarında 22 fil dişi, 307 kg diş ve panter pençesine el konulmuş; FIU bünyesinde görev yapan soruşturmacı ve adli muhasebecilerin tespitleriyle Fildişi Sahili'nde yaklaşık 116.900 ABD Doları ve yurtdışında yaklaşık 728.506 ABD Doları suç geliri olduğu için donduruldu (Egmont Group, 2021: 113-114).

Adli Muhasebe Uygulamalarından Çıkarılan Dersler

Yaban hayatına karşı işlenen suç soruşturmalarında adli muhasebe tekniklerinin başarılı bir şekilde uygulanması, bu yasadışı ticaretle mücadeleye yönelik gelecekteki çabalar için değerli dersler ve bilgiler sunmaktadır.

Kolluk kuvvetleri, finansal istihbarat birimleri ve koruma örgütleri arasında etkili işbirliği ve bilgi paylaşımı, yaban hayatına karşı işlenen suçlar vakalarında adli muhasebe soruşturmalarının başarısı için kritik öneme sahiptir (Egan, 2023). Finansal istihbarat, uzmanlık ve kaynakların paylaşımı, yasadışı ticarete dâhil olan finansal ağların daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını sağlar ve soruşturma çabalarının koordinasyonunu geliştirir (Haenlein & Keatinge, 2017: VIII).

Veri madenciliği, örüntü tanıma ve görselleştirme araçları gibi gelişmiş veri analizi tekniklerinin kullanılması, adli muhasebe soruşturmalarının verimliliğini ve etkinliğini artırır (Amani & Fadlalla, 2017: 35-36). Bu teknikler adli muhasebecilerin büyük hacimli finansal

verileri analiz etmesini, gizli kalıpları belirlemesini ve yasadışı finansal akışları ortaya çıkarmasını sağlar. Teknoloji ve analitik araçların entegrasyonu, soruşturmaların hızını ve doğruluğunu artırarak yaban hayatına karşı işlenen suçlarına karışan kilit aktörlerin ve ağların tespit edilmesini kolaylaştırır.

Kara para aklama tekniklerinin ve tipolojilerinin derinlemesine anlaşılması, yaban hayatına karşı işlenen suçlar soruşturmalarında yer alan adli muhasebeciler için çok önemlidir (Clough & May, 2018: 36-38). Yaban hayatı kaçakçılığına karışan suç şebekeleri, yasadışı faaliyetlerinden elde ettikleri gelirleri gizlemek için genellikle sofistike kara para aklama mekanizmaları kullanırlar (Hints & Mohanty, 2014: 328). Kara para aklama konusunda uzman adli muhasebeciler, bu karmaşık finansal ağları etkili bir şekilde izleyip çözebilir ve başarılı kovuşturmalar için kritik kanıtlar sağlayabilir.

Önerilen Uygulamalar ve Stratejiler

Yaban hayatına karşı işlenen suçlar soruşturmalarında adli muhasebenin başarılı uygulamalarına dayanarak, önerilen birkaç uygulama ve strateji ortaya çıkmaktadır.

Kolluk kuvvetleri, finansal istihbarat birimleri ve diğer örgütler arasında işbirliğinin ve bilgi paylaşımının geliştirilmesi hayati önem taşımaktadır (Gorbenko, 2020: 49). Düzenli iletişim, ortak soruşturmalar ve yaban hayatı suçlarıyla mücadeleye adanmış görev güçlerinin kurulması, işbirliğini ve finansal istihbarat alışverişini teşvik eder (Mogomotsi ve ark., 2020: 16).

Yaban hayatı suçları alanında adli muhasebecilere özel eğitim verilmesi, finansal verileri etkin bir şekilde analiz etme, yasadışı finansal akışları belirleme ve bu yasadışı ticaretle ilişkili belirli zorlukları ve tipolojileri anlama becerilerini geliştirir (Reid & Williams, 2021: 42-43). Eğitim, kara para aklama tekniklerine, ilgili uluslararası yasa ve yönetmeliklere ve yaban hayatına karşı işlenen suçlar endüstrisinin kendine özgü dinamiklerine odaklanmalıdır.

Adli muhasebe soruşturmalarında teknolojik araçların, veri analiz yazılımlarının ve

görselleştirme tekniklerinin entegrasyonu, finansal analizin verimliliğini ve doğruluğunu artırır (Kılıç, 2020, s. 20). Adli muhasebeciler, büyük hacimli finansal verileri analiz etmelerini, kalıpları tespit etmelerini ve gizli bağlantıları belirlemelerini sağlayan gelişmiş araçlara ve yazılımlara erişebilmelidir. (Akinbowale, ve ark., 2023: 9)

INTERPOL, CITES ve sivil toplum kuruluşları gibi ilgili kuruluşlarla uluslararası işbirliğinin ve ortaklıkların güçlendirilmesi, yaban hayatı suçlarıyla mücadelede çok önemlidir (Broussard, 2016: 461-462). Bu ortaklıklar bilgi alışverişi için uluslararası bir ağ kurulmasına, işbirliği ve koordinasyon faaliyetleri yoluyla üye ülkelerdeki yerel operasyonların geliştirilmesine ve gelişmekte olan ülkelerdeki yaban hayatı uygulama görevlilerinin eğitimine yardımcı olur (Wyler & Sheikh, 2008: 46).

Vakalar adli muhasebe tekniklerinin vahşi yaşam suçlarıyla mücadelede ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. Bu vakalar işbirliğinin, gelişmiş veri analizi tekniklerinin, kara para aklama konusunda uzmanlığın ve adli muhasebeciler için özel eğitimin önemini vurgulamaktadır. Kolluk kuvvetleri, finansal istihbarat birimleri ve koruma örgütleri, tavsiye edilen uygulama ve stratejileri uygulayarak yaban hayatı suçlarıyla mücadele çabalarını artırabilir, yasadışı finansal ağları çökertebilir ve biyolojik çeşitliliğin korunmasına ve nesli tükenmekte olan türlerin korunmasına katkıda bulunabilirler.

UYGULAMADA KARŞILAŞILAN ENGELLER VE ZORLUKLAR

Adli Muhasebenin Uygulanması İle İlgili Engeller

Adli muhasebe tekniklerinin yaban hayatına karşı işlenen suçlarının finansal yönlerini ele almada değerli olduğu kanıtlanmış olsa da, daha etkili bir uygulama için kabul edilmesi ve ele alınması gereken çeşitli zorluklar ve sınırlamalar vardır.

Suç gelirleriyle ilgili soruşturmalardaki temel zorluklardan biri, finansal kayıtların sınırlı olmasıdır. Yasa dışı yaban hayatı ticareti genellikle gölgelerde, nakit olarak veya gayri resmi

kanallar aracılığıyla yapılan işlemlerle işlemektedir. Paranın yasal bankacılık sektöründen kayıt dışı kanallara itilmesi istihbarat toplamayı da zorlaştırmaktadır. Bankalar tüm işlemlerinin izlenebilir kayıtlarını tutarlar ve böylece kolluk kuvvetleri ve istihbarat teşkilatları adli muhasebe çalışmaları yapabilir ve bir suç ağının şekli ve boyutu hakkında bilgi edinebilirler. Legal bankacılık dışı işlemlerde ise finansal kayıtların eksikliğinden dolayı bu tür adli soruşturmalar tamamen imkânsız olmasa bile çok daha zor hale gelir (Felbab-Brown, 2017: 217).

Yaban hayatına karşı işlenen suçlar genellikle birden fazla bölgeye yayılan aktörleri ve faaliyetleri içeren ulus ötesi bir olgudur (Van Uhm, 2018: 73-74). Yaban hayatına karşı işlenen suçların sınır ötesi doğası, farklı yasal çerçevelerde gezinmeleri, sınırlar arasında bilgi alışverişinde bulunmaları ve uluslararası ortaklarla soruşturmaları koordine etmeleri gerektiğinden adli muhasebeciler için zorluklar yaratmaktadır. Değişen yasal standartlar, ülkeler arasında sınırlı işbirliği ve düzenleyici çerçevelerdeki farklılıklar adli muhasebe tekniklerinin etkinliğini engelleyebilir.

Yaban hayatına karşı işlenen suçlara karışan suç şebekeleri, yasadışı faaliyetlerini gizlemek için sofistike finansal yapılar kullanmaktadır (Weru, 2016: 19). Bu yapılar, paravan şirketlerin, off-shore hesapların ve fonların gerçek niteliğini gizlemeyi amaçlayan karmaşık işlemlerin kullanımını içerebilir. Bu karmaşık finansal yapıların çözülmesi, adli muhasebe konusunda uzmanlık ve yaban hayatı suçlarına özgü kara para aklama tipolojilerinin anlaşılmasını gerektirir.

Adli muhasebe teknikleri geliştikçe, suçluların tespit edilmekten kaçmak için kullandıkları yöntemler de gelişmektedir. Suç şebekeleri, finansal sistemdeki açıklardan ve boşluklardan yararlanmak için stratejilerini sürekli olarak uyarlamaktadır. Bu durum, adli muhasebecilerin yaban hayatı kaçakçıları tarafından kullanılan yeni trend ve tekniklerden haberdar olmaları için sürekli eğitim ve beceri geliştirmelerini gerektirmektedir.

Adli Muhasebe Tekniklerinin Kullanılmasında Pratik ve Yasal Engellerin Aşılması

Yaban hayatına karşı işlenen suç soruşturmalarında adli muhasebe tekniklerinin kullanılmasıyla ilgili pratik ve yasal engellerin aşılması, çeşitli paydaşları ve stratejileri içeren kapsamlı bir yaklaşım gerektirir.

Yasal Çerçevelerin Güçlendirilmesi

Adli muhasebe tekniklerini etkin bir şekilde kullanmak için, yaban hayatına karşı işlenen suçlar ve kara para aklama ile ilgili yasal çerçevelerin güçlendirilmesi esastır. Bu, yaban hayatı kaçakçılığını suç sayan ve yaban hayatına karşı işlenen suçların finansal yönlerini soruşturmak ve kovuşturmak için gerekli yasal araçları sağlayan sağlam mevzuatın çıkarılmasını içerir. Uluslararası işbirliği ve yasaların uyumlaştırılması da sınır ötesi soruşturmaları ve finansal istihbarat paylaşımını kolaylaştırabilir (Izzo, 2010: 992-993).

Kapasite Geliştirme ve Eğitim

Kapasite geliştirme ve eğitim programlarına yatırım yapmak, yaban hayatına karşı işlenen suç soruşturmalarında yer alan adli muhasebecilerin yeterliliğini artırmak için çok önemlidir. Sürekli mesleki gelişim programları, adli muhasebecileri değişen zorlukların üstesinden gelmek için gerekli beceri ve bilgilerle donatabilir (Suleiman & Othman, 2021: 1027). Bu, yaban hayatı suçları, kara para aklama teknikleri, veri analizi ve adli muhasebeye özgü teknoloji ve yazılım kullanımı konularında uzmanlık eğitimini içerir.

Uluslararası İşbirliğinin Geliştirilmesi

Kolluk kuvvetleri, finansal istihbarat birimleri ve diğer ilgili paydaşlar arasında uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi (Wyatt & Cao, 2015: 30), yaban hayatına karşı işlenen suç soruşturmalarıyla ilgili sınır ötesi zorlukların üstesinden gelmek için gereklidir. INTERPOL ve CITES gibi mevcut ağların güçlendirilmesi ve küresel düzeyde bilgi paylaşımı ve işbirliğinin teşvik edilmesi, finansal istihbarat alışverişini, soruşturmaların koordinasyonunu ve soruşturma çabalarının uyumlaştırılmasını kolaylaştırabilir.

Teknoloji ve Veri Analitiği Kullanımı

Teknolojik gelişmelerden ve veri analitiğinden faydalanmak, adli muhasebe tekniklerinin kullanımındaki pratik engellerin aşılmasına yardımcı olabilir (Hossain, 2023: 30). Özel yazılımların, veri analiz araçlarının ve görselleştirme tekniklerinin geliştirilmesi ve kullanılması, adli muhasebecilerin büyük hacimli finansal verileri işlemesine, kalıpları belirlemesine ve gizli finansal ağları ortaya çıkarmasına olanak tanır (Akinbowale ve ark., 2023: 6-7). Bu teknolojilere yatırım yapmak ve bunların vahşi yaşam suçu soruşturmalarına entegrasyonunu teşvik etmek, adli muhasebe uygulamalarının verimliliğini ve etkinliğini artırabilir.

Kamu-Özel Ortaklıkları

Kamu-özel sektör ortaklıklarının teşvik edilmesi, adli muhasebe tekniklerinin kullanılmasında pratik ve yasal engellerin aşılmasına katkıda bulunabilir. Finans kurumları, teknoloji şirketleri ve diğer ilgili özel sektör kuruluşları ile işbirliği, finansal verilere, uzmanlığa ve kaynaklara erişimi kolaylaştırabilir. Bu ortaklıkların kurulması işbirliğini, bilgi paylaşımını ve yaban hayatı suçlarıyla mücadelede yenilikçi yaklaşımların geliştirilmesini teşvik eder.

Sonuç olarak, adli muhasebe teknikleri yaban hayatı suçlarının finansal yönlerinin ele alınmasında değerli olmakla birlikte, ele alınması gereken doğal sınırlamalar ve zorluklar vardır. Bu zorlukların üstesinden gelmek için yasal çerçevelerin güçlendirilmesi, kapasite geliştirme, uluslararası işbirliği, teknolojik ilerlemeler ve kamu-özel sektör ortaklıklarını içeren kapsamlı bir yaklaşım gerekmektedir. Paydaşlar bu engelleri ele alarak yaban hayatı suçlarıyla mücadelede adli muhasebenin etkinliğini artırabilir ve nesli tükenmekte olan türlerin ve biyoçeşitliliğin korunmasına katkıda bulunabilirler.

SONUÇ

Temel Bulguların Özeti

Bu çalışma, yaban hayatı suçlarıyla mücadele çabalarında adli muhasebe tekniklerinin entegrasyonunu incelemiştir. Araştırma birkaç önemli bulguyu vurgulamıştır:

Yaban hayatı suçları biyolojik çeşitliliği, ekosistemleri ve toplumların sürdürülebilir kalkınmasını tehdit eden önemli bir küresel sorun teşkil etmektedir. Koruma altındaki türlerin ve türevlerinin yasadışı ticareti, ilgili suç şebekeleri için önemli karlar yaratmakta, yolsuzluğu körüklemekte ve hukukun üstünlüğünü zayıflatmaktadır. Yaban hayatı suçunun finansal boyutları, bu yasadışı ticaretle mücadelede kritik bir odak noktası olarak ortaya çıkmıştır.

Adli muhasebe, yaban hayatına karşı işlenen suçların finansal yönlerinin ele alınmasında çok önemli bir rol oynamaktadır. Adli muhasebeciler, özel teknikler ve araçlar kullanarak yasadışı finansal akışları tespit edebilir, kara para aklama tekniklerini ortaya çıkarabilir ve Yaban hayatına karşı işlenen suçlarla ilişkili finansal ağları araştırabilir. Gerçek vaka çalışmaları, adli muhasebenin kritik kanıtların toplanmasında, suç ağlarının dağıtılmasında ve başarılı kovuşturmalara katkıda bulunmadaki etkinliğini göstermiştir.

Adli Muhasebenin Yaban Hayatı Suçlarıyla Mücadelede Önemi

Adli muhasebe, yaban hayatına karşı işlenen suçlarının finansal dinamikleri hakkında değerli bilgiler sunarak kilit aktörlerin belirlenmesini, fonların izinin sürülmesini ve kara para aklama mekanizmalarının tespit edilmesini sağlar. Gelişmiş veri analizi tekniklerinin ve teknolojik araçların entegrasyonu, finansal analizin verimliliğini ve doğruluğunu artırır

Adli muhasebenin yaban hayatı suçlarıyla mücadele çabalarına entegre edilmesi büyük önem taşımaktadır. Kolluk kuvvetleri, finansal istihbarat birimleri ve koruma örgütleri adli muhasebe tekniklerini kullanarak soruşturma kapasitelerini artırabilir, yasadışı finansal akışları engelleyebilir ve yaban hayatına karşı işlenen suçları destekleyen finansal ağları dağıtabilir. Adli muhasebeciler, soruşturmacılar ve savcılarla işbirliği yaparak etkili yasal

stratejilerin geliştirilmesine katkıda bulunur ve mahkemede uzman tanıklığı sağlar.

Ayrıca, adli muhasebenin yaban hayatına karşı işlenen suç soruşturmalarına entegre edilmesi sayesinde kolluk kuvvetleri ve FIU'lar para izini takip ederek, yaban hayatına karşı işlenen suçların ekonomik motivasyonlarını bozabilir ve failer için bu suçu daha az karlı ve daha riskli bir girişim haline getirebilir. Bu sadece nesli tükenmekte olan türlerin ve biyoçeşitliliğin korunmasına yardımcı olmakla kalmaz, aynı zamanda ekosistemlerin korunmasına ve sürdürülebilir kalkınmaya da katkıda bulunur.

Alandaki Potansiyel Araştırma Konuları

Adli muhasebenin yaban hayatı suçlarıyla mücadele çabalarına entegre edilmesinde önemli ilerlemeler kaydedilmiş olsa da, gelecekte yapılacak araştırmalar ve bu alandaki potansiyel gelişmeler için çeşitli alanlar bulunmaktadır.

İlk olarak, belirli adli muhasebe tekniklerinin etkinliği ve bunların vahşi yaşam suçu soruşturmalarında uygulanması konusunda daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır. Veri analiz araçlarının, görselleştirme tekniklerinin ve finansal modellemenin soruşturmaların verimliliği ve sonuçları üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi, iyi uygulamaların geliştirilmesine rehberlik edebilir.

İkinci olarak, finansal kurumların yaban hayatı suçlarıyla mücadeledeki rolünü araştırmak ve özel sektörle ortaklıklar kurmak, gelecekteki araştırmalar için umut vericidir. Finansal kurumlarla işbirliği, finansal verilere, uzmanlığa ve kaynaklara erişimi kolaylaştırarak yaban hayatına karşı işlenen suç vakalarında soruşturma kapasitesini artırabilir. Kamu-özel sektör ortaklıklarının zorluklarını ve fırsatlarını anlamak, yenilikçi yaklaşımların ve sürdürülebilir çözümlerin geliştirilmesine katkıda bulunabilir.

Ayrıca, yaban hayatına karşı işlenen suçların sosyo-ekonomik etkilerini ve adli muhasebe tekniklerinin yasadışı yollardan elde edilen varlıkların geri kazanılmasına ve ülkelerine geri gönderilmesine katkıda bulunma potansiyelini incelemek için daha fazla araştırmaya ihtiyaç

vardır. Varlık geri kazanım mekanizmalarının etkinliğinin araştırılması ve geri kazanılan varlıkların etkilenen topluluklara yeniden dağıtımının değerlendirilmesi, yaban hayatına karşı işlenen suçların daha geniş sosyal ve ekonomik boyutlarına ilişkin bilgi sağlayabilir.

Son olarak, blok zinciri ve yapay zekâ gibi gelişmekte olan teknolojilerin adli muhasebe uygulamalarına entegrasyonu araştırmayı gerektirmektedir (UNODC, 2018). Bu teknolojilerin finansal işlemlerin izlenebilirliğini artırma, veri analizi yeteneklerini geliştirme ve anormallikleri tespit etme potansiyelini değerlendirmek, yaban hayatı suçlarıyla etkili bir şekilde mücadele etmek için yeni yollar açabilir.

Sonuç olarak, adli muhasebe tekniklerinin yaban hayatı suçlarıyla mücadele çabalarına entegre edilmesi önemli bir umut vaat etmektedir. Adli muhasebeciler yasadışı finansal akışları tespit ederek, kara para aklama tekniklerini ortaya çıkararak ve finansal ağları araştırarak suç ağlarının dağıtılmasına ve yaban hayatına karşı işlenen suçlar için ekonomik teşviklerin bozulmasına katkıda bulunurlar. Belirli adli muhasebe tekniklerinin araştırılması, özel sektörle işbirliği yapılması ve yeni teknolojilerin kullanılması da dâhil olmak üzere bu alanda yapılacak daha fazla araştırma ve ilerleme, yaban hayatı suçlarıyla mücadeleyi güçlendirebilir ve nesli tükenmekte olan türlerin ve ekosistemlerin korunmasına katkıda bulunabilir.

KAYNAKÇA

Akinbowale, O., Mashigo, P., & Zerihun, M. (2023). The integration of forensic accounting and big data technology frameworks for internal fraud mitigation in the banking industry. *Cogent Business & Management*, 10(1), 1-23.

Akinbowale, O., Mashigo, P., & Zerihun, M. (2023). The integration of forensic accounting and big data technology frameworks for internal fraud mitigation in the banking industry. *Cogent Business & Management*, 10(1), 1-22.

- Aktaş, H., & Kuloğlu, G. (2008). Adli Muhasebe ve Adli Muhasebecilik Mesleği. *Muhasebe ve Denetime BAKIŞ*, 101-120.
- Amani , F., & Fadlalla, A. (2017). Data mining applications in accounting: A review of the literature and organizing framework. *International Journal of Accounting Information Systems*, (24), 32-58.
- Anagnostou, M., & Doberstein , B. (2022). Illegal wildlife trade and other organised crime: A scoping review. *Ambio*, (51), 1615–1631.
- Arıcan, R. (2010). Türkiye'de Başlıca Karapara Aklama Yöntem ve Alanları [The major methods and areas of money laundering in Turkey]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydemir, Y., & Göktürk, T. (2019). Türkiye’de Biyokaçakçılık ve Artvin. M. Dalkılıç içinde, *Academic Studies on Natural and Health Sciences-Vol-2*. Gece Kitaplığı.
- Basel Governance. (2021). *Wildlife crime – understanding risks, avenues for action Part 1: Illegal wildlife trade and financial crime*. Basel: Basel Institute of Governance.
- Batt, C., Feltham, J., & Becker, D. (2017). *Enhancing the Detection, Investigation and Disruption of Illicit Financial Flows from Wildlife Crime*. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC).
- Broussard, G. (2016). The evolving role of the United Nations Office on Drugs and Crime in fighting wildlife and forest crimes. L. Elliot, & W. Schaedla içinde, *Handbook of Transnational Environmental Crime* (s. 457-468). Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.
- CITES. (2014).
https://cites.org/sites/default/files/eng/news/sundry/2014/operation_cobra_ii_pr.pdf
adresinden 05.06.2023 tarihinde alındı
- Clough, C., & May, C. (2018). *Illicit Financial Flows and the Illegal Trade in Great Apes*.

Global Financial Integrity.

Duffy, R. (2016). The illegal wildlife trade in global perspective. L. Elliott, & W. Schaedla içinde, *Handbook of Transnational Environmental Crime* (s. 109-128). Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing Limited.

Egan, A. (2023). *Follow the money: How financial investigations can help in the fight against the illegal wildlife trade*. UNDP.

Egmont Group. (2021). *Best Egmont Cases: Financial Analysis Cases 2014–2020*. Egmont Group of Financial Intelligence Units.

Eliason, S. (2012). From the King's deer to a capitalist commodity: A social historical. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*, 36(2), 133-148.

Elliot, L. (2012). Fighting Transnational Environmental Crime. *Journal of International Affairs*, 66(1), 87-104.

FATF. (2020). *Money Laundering and the Illegal Wildlife Trade*. Paris: FATF.

Felbab-Brown, V. (2017). *The Extinction Market Wildlife Trafficking and How to Counter It*. Oxford: Oxford University Press.

Fenner, G. (2019). *Financial crime in illegal wildlife trade*. Basel: Basel Institute on Governance.

Gorbenko, G. (2020). Financial Investigations Techniques And Methods Using In Criminal Investigations of Law-Enforcement Authorities. *Public Administration and Law Review*, 42-51.

Haenlein, C., & Keatinge, T. (2017). *Follow the Money Using Financial Investigation to Combat Wildlife Crime*. London, UK: Royal United Services Institute for Defence and Security Studies.

Harrington, L., Auliya, M., Eckman, H., Harrington, A., Macdonald, D., & D'Cruze, N. (2021). Live wild animal exports to supply the exotic pet trade: A case study from

- Togo using publicly available social media data. *Conservation Science and Practice*, 3(7), 1-17.
- Harrison, M., Roe, D., Baker, J., Mwedde, G., Travers, H., Plumtre, A., Milner-Gulland, E. (2015). *Wildlife crime: a review of the evidence on drivers and impacts in Uganda*. London: IIED.
- Hendi, Y. (2013). Better, faster, smarter: developing a blueprint for creating forensic. *Journal of Money Laundering Control*, 16(4), 353 - 378.
- Hintsä, J., & Mohanty, S. (2014). A Literature-Based Qualitative Framework for Assessment of Socio-Economic Negative Impacts of Common Illicit Cross-border Freight Logistics Flows. *Innovative Methods in Logistics and Supply Chain Management: Proceedings of the Hamburg International Conference* (s. 317-338). Berlin: epubli GmbH.
- Hossain, M. (2023). Emerging Trends in Forensic Accounting: Data Analytics, Cyber Forensic Accounting, Cryptocurrencies, and Blockchain Technology for Fraud Investigation and Prevention. *SSRN*, 1-30.
- ICCWC. (2022). *Wildlife and Forest Crime Analytic Toolkit*. International Consortium on Combating Wildlife Crime.
- INTERPOL. (2016). *Uncovering the Risks of Corruption in the Forestry Sector*. INTERPOL.
- INTERPOL. (2023). <https://www.interpol.int/Crimes/Environmental-crime/Wildlife-crime> adresinden 07.05.2023 tarihinde alındı
- Izzo, J. (2010). PC Pets for a Price: Combating Online and Traditional Wildlife Crime Through International Harmonization and Authoritative Policies. *William & Mary Environmental Law and Policy Review*, 34(3), 965-998.
- Kaur, B., Sood, K., & Grima, S. (2023). A systematic review on forensic accounting and its contribution towards fraud detection and prevention. *Journal of Financial Regulation*

- and Compliance*, 31(1), 60-95.
- Kideghesho, J. (2016). Reversing the trend of wildlife crime in Tanzania: challenges and opportunities. *Biodivers Conserv*(25), 427-449.
- Kılıç, B. (2020). The Effects of Big Data on Forensic Accounting Practices and Education. S. Grima, E. Boztepe, & P. Baldacchino içinde, *Contemporary Issues in Audit Management and Forensic Accounting: Volume 102* (s. 11-26). Emerald Publishing Limited.
- Kranacher, M.-J., & Riley, Jr, R. (2020). *Forensic Accounting and Fraud Examination* (Second Edition b.). WILEY.
- Kurland, J., Pires, S., McFann, S., & Moreto , W. (2017). Wildlife crime: a conceptual integration, literature review, and methodological critique. *Crime Science*(6), 1-15.
- Lavorgna, A. (2014). Wildlife trafficking in the Internet age. *Crime Science*, 3(5), 1-12.
- Lawson, K., & Vines, A. (2014). *Global Impacts of the Illegal Wildlife Trade The Costs of Crime, Insecurity and Institutional Erosion*. London: Chatham House (The Royal Institute of International Affairs) .
- Lokanan, M. (2018). The application of cognitive interviews to financial crimes. *Journal of Financial Crime*, 25(3), 882-890.
- Millins, C., Howie, F., Everitt, C., Shand, M., & Lamm, C. (2014). Analysis of suspected wildlife crimes submitted for forensic examinations in Scotland. *Forensic Science, Medicine and Pathology* , 1-6.
- Mogomotsi , G., Mogomotsi, P., & Cox, C. (2020). The evolution of regional wildlife conservation, environmental protection and anti-poaching law in the Southern African development community. *Commonwealth Law Bulletin*, 1-25.
- Nadaf, Y. (2023). Role Of Forensic Accounting In Preventing Financial Frauds. *South India Journal of Social Sciences*, XXI(39), 153-159.

- Oyedokun, G., Enyi, E., & Dada, S. (2019). Financial Statements' Integrity and Forensic Accounting Techniques. *Journal of Forensic Accounting & Fraud Investigation (JFAFI)*, 4, 19-47.
- Phelps, J., Broad, S., & Mailley, J. (2022). *Illegal Wildlife Trade And Climate Change Joining The Dots*. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC).
- Pires, S., & Moreto, W. (2016). The Illegal Wildlife Trade. 1-41. Oxford Handbooks Online.
- Polner, M., & Moell, D. (2016). Interagency Collaboration and Combating Wildlife Crime. G. Pink, & R. White içinde, *Environmental Crime and Collaborative State Intervention* (s. 59-75). Palgrave Macmillan i.
- Reid , A., & Williams, M. (2021). *Illegal Wildlife Trade and Financial Investigations in West Africa*. Royal United Services Institute.
- Salleh, K., & Aziz, R. (2014). Traits, skills and ethical values of public sector forensic accountants: an empirical investigation. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*(145), 361-670.
- Sari, R., Agussalim, Mahsun, M., & Sari, R. (2022). The Role Of Forensic Accounting Curriculum In Forensic Audit. *International Journal of Educational Research & Social Sciences*, 3(5), 1828-1831.
- Sharma, N. (2015). Wildlife Crimes: Causative Factors, Volume, Impact and Measures for Control. *NJA Law Journal*, 9(1), 135-168.
- Smith , G., & Crumbley , D. (2009). Defining a Forensic Audit. *Journal of Digital Forensics, Security and Law*, 4(1), 61-80.
- Suleiman , N., & Othman, Z. (2021). Forensic Accounting Investigation of Public Sector Corruption in Nigeria: The Gioia MethodologyThe Qualitative Report. *The Qualitative Report*, 1021-1032.
- Toraman, C., Abdioglu, H., & İşgüden, B. (2009). Aklama Suçunun Önlenmesine Yönelik

- Çabalar: Adli Muhasebecilik Mesleği Ve Uygulamaları. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, 17-55.
- UNEP. (2016). *The Rise of Environmental Crime*. UNEP-INTERPOL.
- UNODC. (2020). *World Wildlife Crime Report*. Vienna: United Nations Office on Drugs and Crime.
- Van Uhm, D. (2018). Wildlife Crime and Security. P. Reichel, & R. Randa içinde, *Transnational Crime and Global Security* (s. 73-96). Praeger.
- Viollaz, J., Graham, J., & Lantsman, L. (2018). Using script analysis to understand the financial crimes involved in wildlife trafficking. *Crime, Law and Social Change*(69), 595-614.
- Warchol, G., Zupan, L., & Clack, W. (2003). Transnational Criminality: An Analysis of the Illegal Wildlife Market in Southern Africa. *International Criminal Justice Review*, 13(1), 1-27.
- WCO. (2014). <https://www.wcoomd.org/en/media/newsroom/2014/february/operation-cobra-ii.aspx> adresinden 05.06.2023 tarihinde alındı
- Weru, S. (2016). *Wildlife protection and trafficking assessment in Kenya: Drivers and trends of transnational wildlife crime in Kenya and its role as a transit point for trafficked species in East Africa*. TRAFFIC.
- Wilson, L., & Boratto, R. (2020). Conservation, wildlife crime, and tough-on-crime policies: Lessons from the criminological literature. *Biological Conservation*(251), 1-6.
- WWF. (2014). *World Wildlife Fund*. <https://www.worldwildlife.org/magazine/issues/spring-2014/articles/operation-crash> adresinden 03.06.2023 tarihinde alındı.
- Wyatt, T., & Cao, A. (2015). *Corruption and wildlife trafficking*. U4.
- Wyler, L., & Sheikh, P. (2008). *International Illegal Trade in Wildlife: Threats and U.S. Policy*. Washington DC: Congressional Research Service, The Library of Congress.

R&S - RESEARCH STUDIES ANATOLIA JOURNAL

<https://dergipark.org.tr/rs>

Vol:6 Issue:4; pp:729-757

AN EVALUATION OF DIGITAL GOVERNANCE VISION AND CURRENT PRACTICES WITHIN THE FRAMEWORK OF PARTICIPATORY MANAGEMENT ON THE OCCASION OF THE 100TH ANNIVERSARY OF THE REPUBLIC

Cumhuriyetin 100. Yıl Dönümünde Dijital Yönetişim Vizyonu ve Güncel Uygulamaların Katılımcı Yönetim Çerçevesinde Değerlendirilmesi

İbrahim YIKILMAZ

Dr., Kocaeli University, Faculty of Business Administration, Department of Business Administration, ibrahimyklmz@gmail.com,
Kocaeli / Türkiye

<https://orcid.org/0000-0002-1051-0886>

Doi: <https://doi.org/10.33723/rs.1361895>

Yıkılmaz, İ. (2023). “An evaluation of digital governance vision and current practices within the framework of participatory management on the occasion of the 100th anniversary of the republic”. R&S- Research Studies Anatolia Journal, 6(4). 729-757.

Makale Türü / Article Type: Derleme Makalesi / Review Article

Geliş Tarihi/ Arrived Date: 17.09.2023

Kabul Tarihi / Accepted Date: 09.10.2023

Yayınlanma Tarihi / Published Date: 20.20.2023

ÖZ

Büyük Türk Milleti uzun yıllar mücadele etmiş, İstiklal mücadelesi vermiştir. Mustafa Kemal ATATÜRK'ün egemenliğin kayıtsız şartsız Türk Milletine ait olduğu yönetim şekli olan Cumhuriyeti ilan etmesiyle millet daha demokratik ve özgürlüklere dayalı bir rejime kavuşmuştur. Mustafa Kemal ATATÜRK, Cumhuriyet rejiminin ve geleceğinin korunması için Türk Milletinin gerek parlamento gerekse sivil inisiyatifler aracılığıyla her zaman katılımcı yönetim içerisinde olması gerektiğini vurgulamıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, kamu hizmetlerinin sunumunu ve devlet-vatandaş etkileşimini önemli ölçüde değiştirmiştir. Katılımcı yönetim uygulamalarının geliştirilmesi için dijital fırsatların kamu hizmeti sunumunu ve vatandaş entegrasyonunu artırdığı dijital yönetim vizyonu ön plana çıkmaktadır. Dijital yönetim daha demokratik ve vatandaş odaklı bir yönetim yaklaşımıdır. Vatandaş-devlet ve özel işletmelerin toplumsal sorunların çözümü için ortak inisiyatifle hareket etmelerine olanak tanır. Cumhuriyetin 100. yılında halk iradesine ve katılımcı yönetime dayalı rejimin etkinliğini artırmak için dijital yönetim kavramı incelenmektedir. Bu amaç doğrultusunda mevcut e-devlet ve e-belediye uygulamalarına ilişkin bilgi ve değerlendirmeler paylaşılmaktadır. Çalışmanın, politika belirleyiciler ve vatandaşlar arasında dijital yönetim kavramına ilişkin farkındalığı artırarak, katılımcı yönetim yaklaşımının ve kamu yönetimi etkinliğinin geliştirilmesine katkı sağlaması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dijital Yönetişim, Katılımcı Yönetim, Etkin Kamu Hizmeti, E-devlet, E-belediye

ABSTRACT

The Great Turkish Nation fought for many years and struggled for Independence. With Mustafa Kemal ATATÜRK's declaration of the Republic, a form of government in which sovereignty

R&S

rests unconditionally on the Turkish Nation, the nation gained a more democratic and freedom-based regime. Mustafa Kemal ATATÜRK emphasized that the Turkish Nation should always be involved in participatory management, both through parliament and civil initiatives, to protect the Republic regime and its future. Since the founding of the Republic, the developments in information and communication technologies have significantly changed public service delivery and government-citizen interaction. To develop participatory management practices, the digital governance vision comes to the fore, in which digital opportunities increase public service delivery and citizen integration. Digital governance is a more democratic and citizen-oriented management approach. It allows citizen-government and private enterprises to act with a common initiative to solve social problems. On the 100th anniversary of the Republic, the concept of digital governance is examined to increase the effectiveness of the regime based on popular will and participatory management. In accordance with this purpose, information, and evaluations about existing e-government and e-municipality applications are shared. The study is expected to increase awareness of the concept of digital governance among policymakers and citizens, thereby contributing to the development of the participatory management approach and public management effectiveness.

Keywords: Digital Governance, Participatory Management, Effective Public Service, E-government, E-municipality

INTRODUCTION

At the beginning of the 20th century, after World War I, new formations, public order, and management approaches were adopted globally. Following the French Revolution in 1789, the pursuit of equality, nationalism, and freedom increased pressure on governments based on the will of the people, rather than authoritarian regimes. However, Mustafa Kemal Atatürk, a

visionary leader ahead of his time, declared the Republic of Turkey on October 29, 1923. He emphasized that sovereignty belonged to the Turkish People and shared the Republican regime with a limited number of people until the day the Republic was declared (Atatürk, 1969:838). He emphasizes that although the choice of Turkish democracy and the Republican regime was influenced by the equality and freedom movement that originated from the French Revolution, the establishment of the Republic of Turkey was based on its own needs and social characteristics (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 2006;480). Furthermore, he highlights that the Turkish society, after years of struggle, successfully fought against the most powerful imperial forces in the world. On the anniversary of the Great Victory on August 30, 1924, he pointed out that the Turkish Nation had the right to every inch of the country and every decision to be made, and that the sovereignty of these lands should be in the hands of the people to live freely (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II, 2006:179). He asserts that sovereignty rests unconditionally with the Turkish Nation and that they must actively participate in public administration to establish this will. Furthermore, he emphasizes that since Turks are democratic, free, and responsible citizens, it is their duty to safeguard a Republic administration that aligns with their qualifications (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II, 2006; İnan, 1964, İnan, 1971). Additionally, he highlights the significance of public involvement in the public administration process and underscores the importance of participatory management.

The participatory management approach encourages stakeholders at all levels to contribute to decision-making processes in determining the organization's goals and solving existing problems that directly impact them (Business Dictionary, 2018). By involving internal and external stakeholders, diverse perspectives and ideas are gathered, leading to more effective decision-making. This increased efficiency improves both the management quality of the institution and the service recipients' expectations, ultimately creating sustainable welfare. Citizen participation in administrative processes plays a critical role in establishing a public

administration practice that aligns with the will of the nation, which is the founding philosophy of the Republic of Turkey. At this point, in addition to the traditional public management approach, the concept of governance emerges, which emphasizes the participation of all stakeholders through effective communication channels in the public management process. Governance represents a modern management approach that enables the implementation of participatory management practices by increasing power relations both vertically and horizontally within the authority structure (Levi-Faur, 2012:7-8).

Governance essentially highlights that a single authority in public administration cannot possess the necessary resources and information to manage all problems and processes. Therefore, a more effective management approach will be implemented, where the private sector and citizens contribute and share resources (Kooiman, 1999). In this regard, governance is an approach that emphasizes cooperation in terms of legitimacy and effectiveness. It is a management style that involves the participation of all internal and external stakeholders in the public management process. These stakeholders contribute to shaping the future vision of public service and making strategic decisions. Through this approach, all actors can benefit and gain in multiple ways, significantly contributing to social welfare and democratic management. The advancements in information and communication technologies have further transformed governance into digital governance. Thanks to technological possibilities, this concept enables resource efficiency and allows broad participation regardless of time and place.

Digital governance is a management approach that combines the expectations of citizens and stakeholders in a participatory manner, taking advantage of the opportunities offered by the virtual environment. This approach has emerged due to technological advances and developments in information and communication technologies. It provides real-time data and collaboration (Milakovich, 2014; Williamson, 2016).

Digital governance is a vision that allows external actors to play a decisive role in the public administration process and enhances effectiveness in participatory management. It promotes democracy and represents a collaborative initiative where both the public and other actors contribute their resources towards shared prosperity and future, guided by a collective will and vision. This study aims to raise awareness about the digital governance vision, which aims to strengthen people's will and promote participatory management in the 100th anniversary of the Republic. Additionally, the study aims to provide information about current practices in Turkey regarding digital governance. To achieve this goal, the study provides information on e-government and e-municipality applications, as well as suggestions. This study is expected to serve as a guide for citizens and policymakers, helping to increase awareness of the concept of participatory management and digital governance.

LITERATURE REVIEW

Concept of Digital Governance

Although governance is initially used synonymously with the word "government" in the management/administration process (Stoker, 1998), it differs from management by bringing a new perspective and inclusiveness to the process (Rhodes, 1996:652-653). Governance is a management approach that emphasizes communication between public institutions and all societal stakeholders (Rahman, 2016:44). It is built upon four main elements (Levi-Faur, 2012:9-10). In governance, the first element, structure, encompasses formal and informal institutions and parties, while process refers to policy formulation and implementation stages. The decision-making process, coordination, and control stages are considered elements of governance as a mechanism. On the other hand, the strategy involves the efforts and attempts to produce results through the interaction of guiding actors, parties, and institutions in making choices and preferences. Therefore, governance involves forming a strategy through

communication and interaction, utilizing various processes and mechanisms within the existing structure. It entails a collective decision-making process involving multiple actors (Chhotray and Stoker, 2009). In this context, governance is characterized by collaborative interaction, multi-centered and multi-stakeholder participation, and mutual communication, as opposed to traditional and authoritarian public management processes.

Like the post-World War era, the post-Cold War period has prompted a reassessment of political, economic, and social systems. The effectiveness of mechanisms and processes and the desire for change encompassing freedom and inclusivity were scrutinized. Technological advancements and a complex web of relationships necessitated the development of innovative solutions. Globalization, democratic progress, and local priorities have given rise to the governance mechanism (Rosenau, 2004:185-186).

Governance refers to using power relations based on the legal process defined as authority. It involves increasing upward, downward, and horizontal communication and interaction and carrying out processes from an innovative perspective with participation and management on a large scale (Levi-Faur, 2012:7-8). To ensure participation and inclusiveness, it is recognized that a single actor cannot be competent in solving all problems. Therefore, there is an approach in which public authorities, the private sector, and citizens come together within the framework of public administration, combining resources and forces to solve the problem (Kooiman, 1999:72-73). When examining the definitions related to the concept of governance collectively, it becomes apparent that they are concentrated under three main headings (Figure 1):

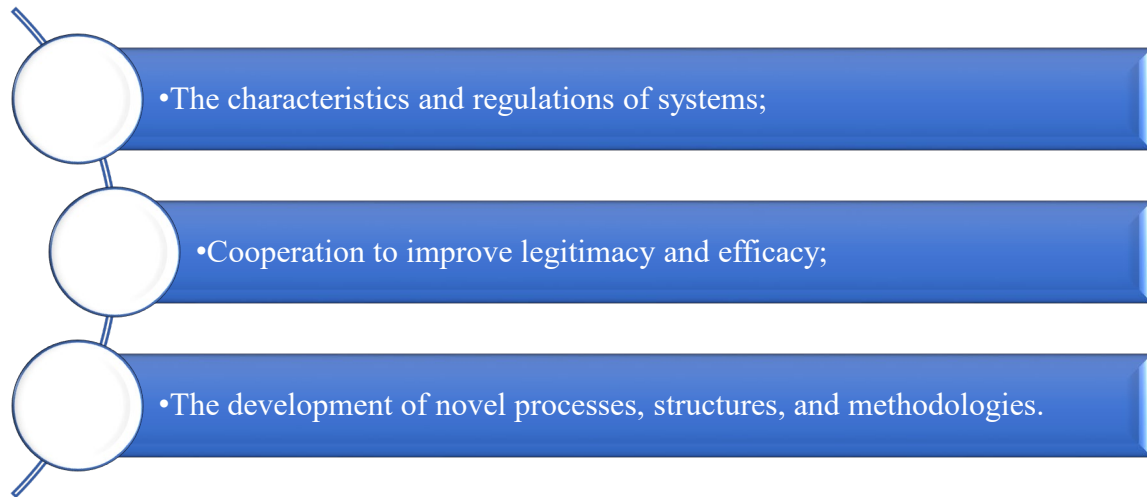

Figure 1: Features Highlighted in Definitions of the Concept of Governance (Kooiman, 1999:69)

When examining Figure 1 in detail, it is evident that governance is a regulation within a management process. In other words, it refers to a system. Governance is an approach to management that promotes collaboration and cooperation, emphasizing legitimacy and effectiveness. It involves updating and developing business processes, organizational structures, and methodological approaches to address new situations and expectations.

To better understand the practical meaning of governance, it is essential to grasp its conceptual framework. Stoker (1998) highlights five fundamental propositions that complement each other in explaining the concept of governance. These propositions are illustrated in Figure 2.

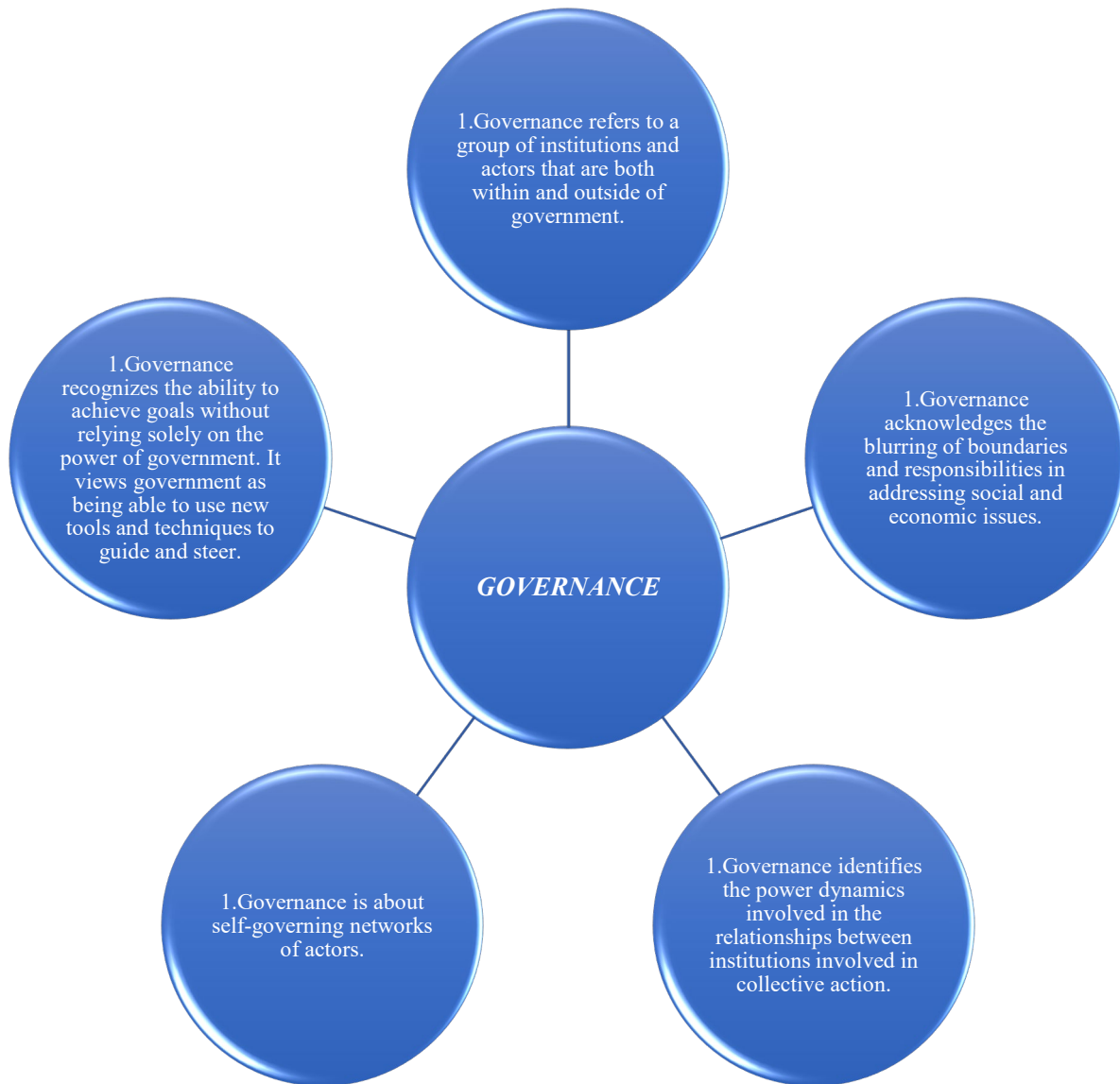

Figure 2: Governance Framework (Stoker,1998:18)

- **Governance refers to a group of institutions and actors that are both within and outside of government:** Governance challenges traditional views of government, emphasizing the complexity of modern systems with multiple centers of power and increased involvement of private and voluntary sectors. At this point, it is emphasized that multiple actors - government, private sector and citizens - should be involved in strategic decision-making.

- **Governance acknowledges the blurring of boundaries and responsibilities in addressing social and economic issues:** Governance plays an important role in determining the framework of existing problems in economic and social events and the responsibilities and boundaries regarding their solution. In determining responsibilities and boundaries, the contribution of each actor and the extent to which the resources they have will be involved in solving the problem are clarified. In this way, active participation and resource efficiency are ensured.
- **Governance identifies the power dynamics involved in the relationships between institutions involved in collective action:** Governance argues that the possibilities and resources of the state or government alone will not be sufficient in a world of endless expectations and demands. To address problems and find innovative solutions, it is important to utilize various resources and information collectively. In this context, it is suggested that a participatory and interactive management approach should be adopted to ensure a balance of power, rather than relying on processes centered around a single entity.
- **Governance is about self-governing networks of actors:** Governance refers to a collaborative process involving multiple autonomous and responsible actors in the management of a system. It involves collective problem-solving and decision-making, where information and resources are shared among the actors. During this process, the actors' own resources and skills are developed through interaction. In other words, governance is not solely the responsibility of the government in solving problems. It is a process that aligns with the goals and expectations of all involved parties, including various private sectors and citizens. It aims to meet and improve the resources, skills, and expectations of the actors participating in the process. In

summary, governance is a collective development process where participating actors are self-managing and autonomous elements working together in cooperation.

- **Governance recognizes the ability to achieve goals without relying solely on the power of government. It views government as being able to use new tools and techniques to guide and steer:** All kinds of actors and participating stakeholders make important contributions to determining the innovative tools and techniques that guide and guide the government to a certain extent, without limiting governance only within the specific management approaches of the government.

When evaluating all five propositions collectively, governance is considered a multifaceted management approach. It involves the participation of internal and external stakeholders (citizens) in the management process. They contribute to shaping the future vision of the country, public service, the services they will receive, and social welfare. Additionally, this approach allows for the development and mutual gains of both the stakeholders themselves and public actors through the synergy and interaction created during their collaboration.

Digital technologies have opened up new opportunities for data and knowledge exchange. However, it has also brought about challenges in terms of governance (Vial, 2019; Hanelt et al., 2021). Transactions conducted on platforms and interactions within online communities often involve extensive networks with multiple simultaneous interactions, making it difficult to rely solely on traditional governance mechanisms like contracts and relational norms. Consequently, gaining a deeper understanding of the governance mechanisms and choices suitable for the digital age is crucial. Margetts and Dunleavy (2013) propose that public administration reform has shifted from the New Public Management approach to Digital Governance. This new approach prioritizes providing holistic services for citizens and implementing significant digital changes in government administration. Digital governance, also known as e-governance, refers to an approach that utilizes information and communication

technology to improve managerial processes, decision-making, service quality, and resource utilization (Westerberg, 2021:3). Additionally, it involves the automation, sharing, and transformation of information, including e-democracy and e-government, to ensure the continuity of public services and processes (Özer, 2017:466-468). Demirel (2010) states that e-governance facilitates the rapid exchange of information, enables public personnel to communicate with other institutions and citizens, ensures standardization and control in the electronic environment, and enhances accessibility through the network. Furthermore, Demirel (2010) highlights two fundamental approaches to e-governance: the first approach involves the collaboration between the state and citizens to adopt a democratic management approach, moving away from authoritarianism; the second approach focuses on delivering services effectively and efficiently in the electronic environment.

Digital governance encompasses more than just e-government practices and approaches. It involves leveraging technological infrastructure for various public services and enabling citizen and stakeholder participation. This includes incorporating their data and suggestions into the system and facilitating real-time data and collaboration in the execution and process of services (Milakovich, 2014; Williamson, 2016). Therefore, it is both a vision and a participatory management goal that needs to be accomplished.

Based on the digital governance approach, it is recognized that it plays a crucial role in shaping decisions and strategies rather than just being a passive recipient of services in the digital environment. Adopting certain approaches in delivering public services is essential for enhancing digital management's effectiveness. To achieve a realistic digital governance model with a "we-governance" approach and active participation from the public and other stakeholders, Linders (2012) identifies three fundamental approaches:

- Citizens for Government (C2G): The C2G category promotes the active involvement of citizens in the government, aiming for a more efficient and responsive state. This

partnership encourages people to become more aware of the government's capabilities and to participate in decision-making.

- **Government for Citizen (G2C):** The State provides a service platform in the Government for Citizens (G2C) category, which serves as the main channel for information transmission. This platform helps taxpayers enhance their productivity and make well-informed decisions, ultimately leading to an improved quality of life. Although the government is not directly responsible for the success of these activities, its digital services platform can influence the public and contribute to positive outcomes. For example, the government may include information about a consumer's electricity consumption level, along with the neighborhood average, on their invoice, encouraging more responsible consumption. This is an example of the type of service provided in the G2C category.
- **Citizen for Citizen (C2C):** In the Citizen for Citizen (C2C) category, individuals take responsibility for creating opportunities for themselves through a "do it yourself" service model. The State does not play an active role in this category, but may offer resources or structures to support citizen-led activities. Examples of C2C activities include volunteering for social programs and participating in local community websites hosted on public servers.

In a comprehensive literature review and case analysis, Idzi and Gomes (2022) found that the implementation of the service and governance approach varied across different levels: C2G (43.64%), G2C (54.55%), and C2C (1.82%). The Government for Citizens (G2C) approach involves the government providing services through an internet portal for information and service delivery. However, the implementation at the Citizen to Citizen (C2C) level is significantly lower at 1.82%. It is evident that there is a need to promote citizens' inclination to

use civil initiatives and employ measures and practices to address each other's problems by leveraging public resources.

Challenges in digital governance

When examining the obstacles to digital governance, the first issue that arises is the lack of widespread internet use and limited inclination to purchase such services (Botric and Bozic, 2020). Fountain (2005) emphasizes that a significant obstacle is that despite technological advancements, business operations have become limited in terms of service and interaction, with only minor technical processes added. Navarra and Cornford (2012) argue that governments, in their understanding of power sharing and traditional public administration, are reluctant to engage in role sharing, resulting in slow progress in this process. Similarly, Kompella (2017) states that the advancement of digital governance primarily depends on intergovernmental or intergovernmental collaboration and highlights the adoption of a digital governance approach based on information flow.

When e-governance is considered a form of applying digital governance, it is observed that there are various challenges in practice. These challenges include resistance to change from practitioners, limited resources, political and organizational obstacles, social obstacles, infrastructure issues, capacity problems, and a lack of competent and process-oriented personnel (Meijer, 2015). Additionally, there are concerns about security risks, collaboration protocols, and archiving in the digital environment (Dawes, 2008).

AN EVALUATION ON DIGITAL GOVERNANCE PRACTICES IN TURKEY: E-MUNICIPALITY AND E-GOVERNMENT

Technological advances have brought about significant impacts and radical changes in various aspects of society, including management. These advances, especially in information and communication technologies, have revolutionized how organizations interact with their

target audience and handle their processes. Institutions have created systems to provide real-time and efficient solutions to various requests.

Moreover, the emergence of digital platforms has opened up new possibilities for providing public services to society. In Turkey, for instance, e-government and e-municipality applications have gained prominence. These applications will be thoroughly examined to better understand the current state of affairs about digital governance.

E-government

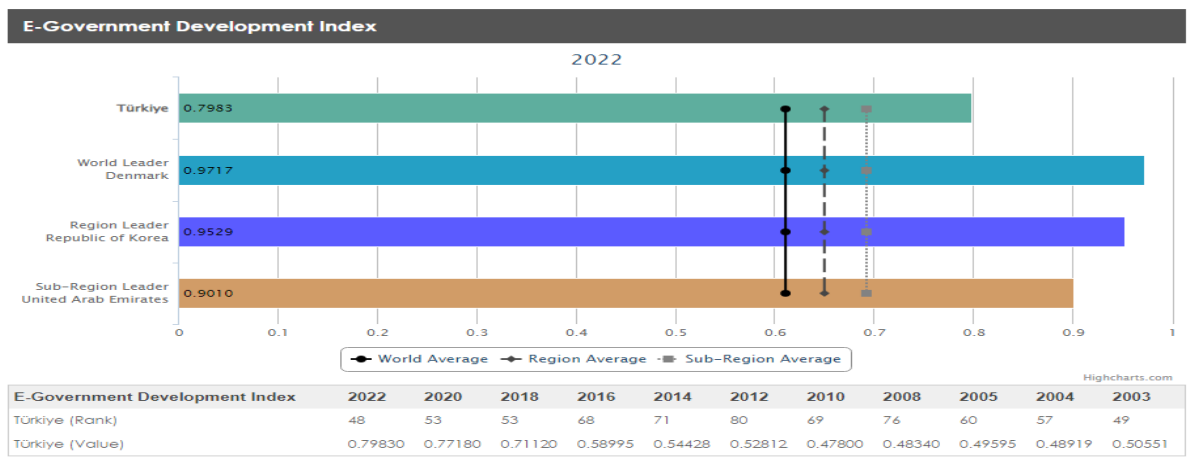
E-government is the utilization of information and communication technologies, particularly the Internet, to improve government services (OECD, 2003). It also involves providing services to citizens faster, more effectively, and transparently through information and communication technologies (İşleri and Negiz, 2005). The goal of e-government is to integrate digital technologies into the public management process, expand service delivery channels, and enhance service quality. Unlike the traditional public administration approach, e-government represents a structural and functional transformation and innovation in service understanding (Delibaş and Akgül, 2010).

Yurttay et al. (2015) emphasize that the transformation of e-government can be divided into four stages. The first stage involves transferring information to citizens through the internet and web pages. In the second stage, specific tasks and processes related to public service are made available online. The third stage involves consolidating all public services into a single portal. Finally, in the last stage, this portal introduces new services to citizens, aligning with their expectations and needs.

In Turkey, it is seen that e-government applications started with "KAMU-Net" in 1998, continued with the "e-Turkey" initiative in 2001, and continued with the "e-transformation Turkey project" in 2003 (TUENA, 1999; Erdoğan, 2019). The e-government platform, which

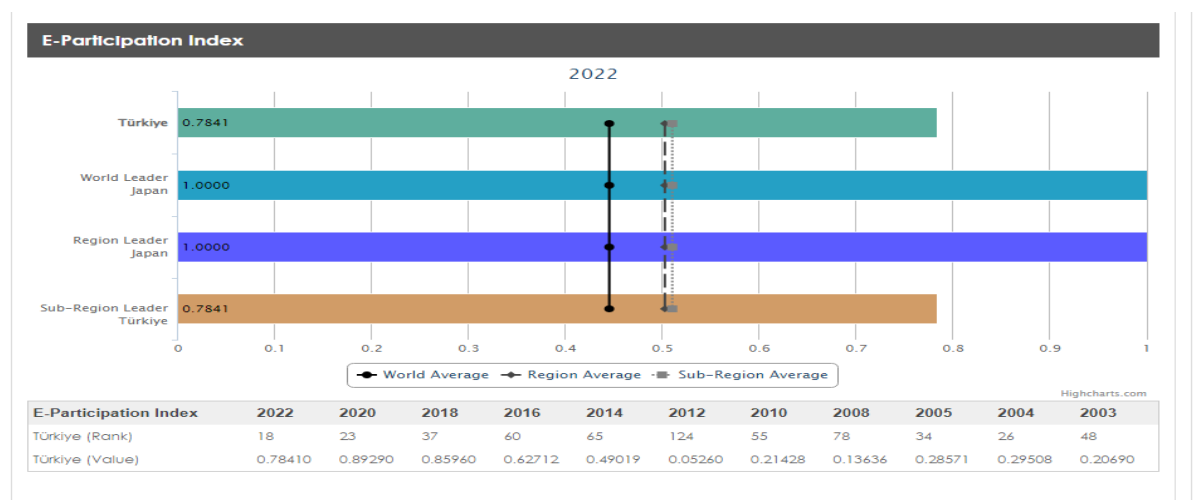
provides services in many areas today, is developing rapidly in 2022, according to UN data (Figure 3), and is above the world average in participation (Figure 4).

Figure 3: E-governement Development Index

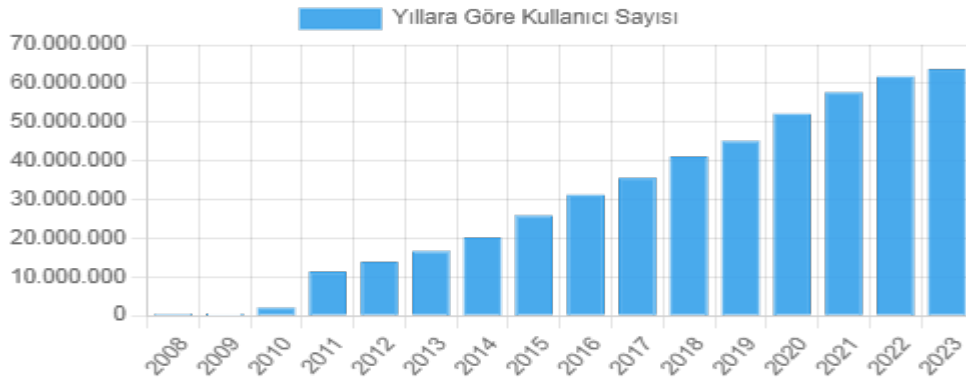
Source: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Data/Country-Information/id/176-Trkiye>

Figure 4: E-participation Index

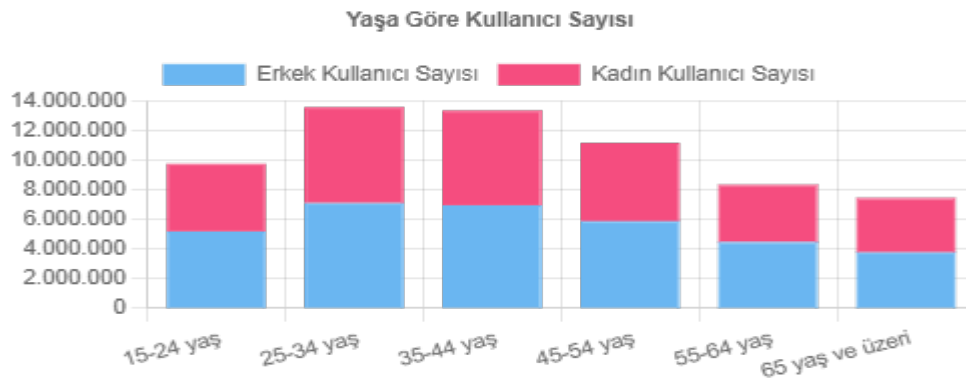

Source: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Data/Country>

When examining the statistics on the e-government website, it can be observed that there are 63,697,332 users as of 2023 (Figure 5). The age group with the highest number of users falls between the ages of 25-44, while the group with the fewest users consists of individuals over 65 years old, which is as expected (Figure 6).

Figure 5: Number of Users by Years

Source: <https://www.turkiye.gov.tr/e devlet-istatistikleri>

Figure 6: Number of Users by Age

Source: <https://www.turkiye.gov.tr/e devlet-istatistikleri>

When examining the statistics obtained from the e-government page, it can be observed that in the last month, the most critical institutional payments were related to SSI service breakdown (29.47%), retirement age determination (13.44%), social aid (13.25%), and PTT (7.82%). It indicates that these services are widely used.

Analyzing the e-government usage rates, it is reported that 68.7% of individuals who have utilized e-government for public service procurement in the past 12 months have a usage rate of 68.7%. Furthermore, 64.4% of them use e-government solely to obtain personal information from public institutions (TUIK, 2022). Additionally, 48.5% of e-government users utilize the

platform to make appointments. Despite the significant opportunities for providing public services, it is apparent that citizens are relatively passive in terms of usage rates and purposes. Therefore, it is evident that more fundamental and comprehensive steps need to be taken in the digital governance process.

E-municipality

E-municipality refers to the incorporation of e-government applications into municipal services, utilizing the capabilities of information and communication technologies to deliver municipal services effectively and efficiently. It serves as a platform where various public service institutions interact online, facilitating citizen feedback and addressing their demands and complaints (Alodali et al., 2012). E-municipality involves adopting a management approach that enhances municipal services' service capacity and speed by integrating them with the e-government platform, ensuring transparency, accountability, and auditable public services (Erdoğan, 2019).

Municipalities play a crucial role as providers of public services, being the primary point of contact for citizens in their daily lives. By meeting diverse expectations and needs and integrating them into the e-government platform through digital technologies, municipalities can offer significant advantages in terms of fast and reliable public service experiences. E-municipality applications provide substantial convenience to citizens and facilitate the establishment of a consistent data flow and standardized service quality in public administration through integration with e-government. They also offer significant advantages regarding service accessibility, supporting local participation, and implementing good governance principles (Ulusoy and Çobanoğulları, 2013).

The E-municipality application was accepted as a project in 2014. In 2018, the participation of municipalities became mandatory due to legal regulations. It is an information system consisting of 45 modules managed by the Ministry of Internal Affairs and 22 modules executed

by the Ministry of Environment, Urbanization, and Climate Change (www.belediye.gov.tr).

Additionally, details about the e-municipality system are shared on the website as follows:

- Fast execution of services
- Ensuring information security
- Protection against cyber threat
- Carrying out municipal services that are independent of time and place
- Citizen-oriented mobile applications
- An open source software with reduced external dependency,
- Renewable infrastructure
- Bringing together all municipalities on a common platform
- Enabling the integration of municipal and ministry affairs in a systemic environment
- Saving resources, personnel and time
- A comprehensive platform that can provide instant reporting on municipal services and activities

It is stated that all modules will be completed in 2023. Currently, 20 out of 30 major cities have been integrated into the program. The system carries out its processes daily with more users and service providers. Not only the e-municipality application, but individual municipalities also use web-based systems to offer their services. According to a study by Önal and Alaca (2017), these services are provided under the following headings:

- E-municipal information services regarding rights and responsibilities:
- Social e-municipal information services:
- Cultural e-municipal information services:
- E-municipal information services regarding initiatives and innovations:
- Other e-municipal information services

Services related to rights and responsibilities encompass various items such as debt management, payroll, water debt payment, and tax payment. On the other hand, social municipality services include services like cemetery management, wedding procedures, and city guides. Cultural services include theatre performances, library services, and social events. Lastly, initiatives and innovations services are provided through modules such as request and complaint handling, application processing, and information retrieval, as well as other municipal activities like announcements, council decisions, and information services.

Since e-municipal usage statistics cannot be accessed on the site, it was aimed to make an evaluation based on *sikayetvar.com* data, which is also used as a reference in other studies on municipal service delivery (Kölgelir and Türk, 2022; Gündüz and Hoşgör, 2019). The primary purpose of this evaluation is to obtain data on the level of response to citizen demands in the digital environment with the brand report card of the municipalities from the perspective of a third service provider. Within the scope of e-municipality services, *sikayetvar.com* offers some significant results, especially regarding service quality and feedback concepts, in addition to the municipalities' service delivery tools. Each institution has an image card, and data on the services of the first five metropolitan municipalities and how well these municipalities respond to citizens' expectations in the digital environment are as follows:

Table 1: Brand Scorecard for Service Delivery of 5 Metropolitan Municipalities

	PUBLISHED COMPLAINT	CITIZEN SATISFACTION	NUMBER OF COMPLAINTS RESOLVED IN THE LAST YEAR
İSTANBUL	21.782	%62	4229
ANKARA	1398	%40	51
İZMİR	2234	%40	87
BURSA	669	%36	17
ANTALYA	1074	%40	30

Based on the number of citizens and service types served, it is evaluated that Istanbul Metropolitan Municipality provides higher citizen satisfaction compared to others. However, when considering the requests and complaints of citizens in the digital environment, it is

observed that the satisfaction level is low for Bursa Metropolitan Municipality, despite their lower demand for alternative digital platforms.

Addressing the issues with e-municipality applications in municipalities, Erdoğan (2019) highlights several problems. Firstly, there is no standardized service delivery method, some link addresses are non-functional and operational, and the cultural services offered are limited in quantity. In a study conducted on metropolitan municipalities, Karataş and Tehran (2021) emphasize that these municipalities generally provide services through their own websites, but lack integration with e-government for many services. Güven (2022), who examined municipalities in all 81 provinces, reveals that 22% of municipalities do not have a request-complaint system, 33% lack a rapid information acquisition application, and 35% have inadequate e-municipality practices. Furthermore, it is noted that payment transactions, which are relatively passive activities within the scope of e-municipality applications and digital governance, constitute the main service at a rate of 83%. This highlights the need for a service that allows mutual participation.

In e-municipality applications, the number of service provider municipalities on the central government's e-government integrated platform is increasing daily. However, it is also observed that almost all municipalities have web-based applications. To ensure service quality, participatory and inclusive management, and measurable service, it would be appropriate to introduce a transparent management practice through a single system in terms of digital governance.

CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

The form of government in Turkey, established since the Proclamation of the Republic, is founded on the free will of the Turkish Nation, as emphasized by the Founder of the Republic, Great Leader Mustafa Kemal ATATÜRK. Participatory management practice and democratic

initiatives are crucial for the Republic's achievements and future. Enhancing citizen participation in public administration is an important step to increase the effectiveness of the Republican regime and strengthen the government-citizen-state interaction. In this regard, digital governance plays a significant role in reinforcing the people's will and promoting participatory management. Investigations have been conducted on e-government and e-municipality public service platforms, vital components of digital governance. These investigations have yielded significant findings.

Firstly, digital governance is a participatory management approach where public institutions, the private sector, and citizens collaborate using information and communication technologies to determine and implement decisions and strategies. Three fundamental interactions are central to improving digital governance: Citizens for Government (C2G), Government for Citizen (G2C), and Citizen for Citizen (C2C). While significant progress has been made in terms of e-government and e-municipality services under Government for Citizen (G2C), there is still room for improvement in terms of Citizens for Government (C2G) and Citizen for Citizen (C2C). While the platforms for providing public services and facilitating access to these services exceed the country average in terms of service types, according to UN evaluations, there is a lack of infrastructure for citizens and other key actors in digital governance to participate in decision-making and collaborate. Instead of a communication mechanism that fosters engagement between citizens, public institutions, and private organizations, there is a tendency towards one-sided service provision. This represents a significant gap in terms of participatory management and the efficient use of resources. Therefore, it is crucial to establish active communication channels to address this deficiency and promote the adoption of Citizens for Government (C2G) and Citizen for Citizen (C2C) digital governance approaches.

Another issue identified in the investigations is the lack of integration of certain municipalities in providing public services through a single source and platform initiated by the

central government. This lack of integration can significantly decrease service quality and solution speed in e-municipality and e-government integration. Integrating all municipalities into the e-municipality platform, which serves as a common platform, is crucial to ensure participatory management. In addition to legal regulations, citizens should also demand the participation of their local units in e-government and e-municipality integration. This integration facilitates communication between public institutions at the point of service delivery.

Digital governance is an innovative and democratic management approach that aims to benefit society and promote the sharing of public authority and power. The measures to be taken at this stage also contribute to the development of all parties involved in the process. In this context, it is essential to consider the following:

- Firstly, e-governance and e-municipality applications are crucial components of the digital governance process. Increasing the number of people benefiting from these services and integrating all public institutions after ensuring the required security measures will result in significant advantages. To achieve this, it is essential to provide awareness training for the services offered on the platform, as it will significantly enhance citizen participation. Additionally, it is essential to accurately identify the expectations and concerns of institutions that have not yet integrated into the e-municipality system and expedite their integration into the system promptly.
- To enhance digital governance, expanding beyond Government for Citizen (G2C) modules and incorporating models on digital platforms that facilitate realistic and practical interactions among non-public actors is essential. This can be achieved by implementing Citizens for Government (C2G) and Citizen for Citizen (C2C) approaches, influencing decision-making and strategy development. The impact of these approaches should be evident throughout the processes. To achieve this,

adopting internationally recognized best practices can help establish a participatory management approach.

- To encourage citizen participation in the management process, utilizing e-government and e-municipal applications is essential. Additionally, evaluating expectations through platforms like sikayetvar.com, where various requests and complaints are shared, can enhance citizens' perception of their importance in the management process and motivate them to engage in digital governance. To further strengthen this perception and improve public satisfaction with service delivery, it is recommended to analyze, monitor, and evaluate the feedback provided by citizens through both institutional complaint systems and the public relations units of relevant institutions. This rational approach will validate citizens' role in the digital governance process and contribute significantly to improving the effectiveness of public services.
- For citizens to play a more active role in the digital governance process and feel that their interests are being considered, it is crucial to ensure cyber security and protection of their information. This will enable different opinions and civil initiatives to serve as valuable sources of information when formulating strategies to enhance public services' effectiveness. A concrete approach should be adopted to facilitate citizen participation, mainly through the initiatives and innovations in municipal services. Currently, there is limited feedback, primarily limited to requests and complaints. However, establishing a virtual platform where public surveys and suggestions can be shared regarding the steps to be taken at the unit level, as defined in the strategic plan, and allowing citizens to contribute to managerial decisions and strategies at every stage, will significantly increase interaction and participation in digital governance.

Digital governance represents the future vision of governance, driven by social and technological advancements. This vision aims to create a more accessible, inclusive, and participatory public management practice. In Turkey, significant steps and progress have been made towards achieving this vision by implementing e-government and e-municipality initiatives. The positive outcomes of these advancements and investments are also reflected in the United Nations satisfaction surveys. However, a comprehensive digital governance approach can only be realized when there is active involvement and collaboration among citizens, public institutions, and private stakeholders in decision-making and strategy development. Moreover, when public resources are limited, it becomes crucial for private and citizen stakeholders to initiate and contribute to solving social problems through alternative resources and projects. At this stage, improving the current e-government and e-municipality platforms is important. This includes increasing awareness and the number of modules that promote a participatory role. Addressing the abovementioned issues could pave the way for developing a digital governance vision. The Great Turkish Nation must actively participate in the digital governance process through participatory management. By doing so, they can contribute to producing resources and solutions for societal problems within the framework of civil initiatives. This will contribute to constructing a more prosperous, democratic, and sustainable public management in the second century of the Republic.

REFERENCES

- Alodali, M. F. B., Tuncer, A., Usta, S., & Halis, M. (2012). Yerel Yönetimlerde E-Belediyecilik Uygulamaları: Akdeniz Bölgesi Örneği. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 83-95.
- Atatürk, M. K. (1969). Nutuk Cilt 2. Milli Eğitim Basımevi.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, I. (2006). III, Atatürk Araştırma Merkezi, 5. Baskı, Ankara.

- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, II. (2006). III, Atatürk Araştırma Merkezi, 5. Baskı, Ankara
- Botric, V. & Božic L. (2021). The digital divide and E-government in European economies. *Economic research-Ekonomska istraživanja*, 34(1), 2935-2955.
- Business Dictionary (2018). Available at: www.businessdictionary.com
- Chhotray, V., & Stoker, G. (2009). *Governance and International Relations*. In Governance Theory and Practice (pp. 76-96). Palgrave Macmillan, London
- Dawes, S. S. (2008). The evolution and continuing challenges of e-governance. *Public Administration Review*, 68, S86-S102.
- Delibaş, K., & Akgül, A. E. (2010). Dünyada ve Türkiye'de E-devlet Uygulamaları: Türkiye'de E-demokrasi ve E-katılım Potansiyellerinin Harekete Geçirilmesi. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 100-144.
- Demirel, D. (2010). Yönetişimde yeni bir boyut: e-yönetişim. *Türk İdare Dergisi*, 466, 65-94.
- Erdoğan, O. (2019). Yerel Yönetimlerde E-Belediye Uygulamaları: İçişleri Bakanlığı E-Belediye Bilgi Sistemi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(3), 551-566.
- Fountain, J. (2005). *Central issues in the political development of the virtual state*. In Manuel, C., Gustavo, C. (eds.) *The Network Society From Knowledge to Policy*, pp. 149-181.
- Gündüz, D., & Hoşgör, H. (2019). Sağlık Hizmeti Tüketicileri Perspektifinden Özel Hastane Şikâyetlerinin İncelenmesi (Sikayetvar. Com Örneği). *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 22(4), 823-842.
- Güven, A. (2022). Türkiye'de E-Belediyecilik Uygulamaları Çerçevesinde İl Belediyelerinin Analizi. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 12(3), 1621-1650.

- Hanelt, A., Bohnsack, R., Marz, D., & Antunes Marante, C. (2021). A systematic review of the literature on digital transformation: Insights and implications for strategy and organizational change. *Journal of Management Studies*, 58(5), 1159-1197.
- Idzi, F. M., & Gomes, R. C. (2022). Digital governance: government strategies that impact public services. *Global Public Policy and Governance*, 2(4), 427-452.
- İnan, A. (1971). *Mustafa Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- İnan, A.A. (1964). *Atatürk'ün Vatandaşlık Hak ve Vazifeleri Üzerindeki Düşünceleri*, Atatürk Konferansları, I, T.T.K., Ankara,
- İşler, D. B., & Negiz, N. (2005). Elektronik Devletin Boyutları Ve Yarattığı Fırsatlar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2), 35-56.
- Karataş, E. & Tarhan, A. (2021). Yerel Yönetimlerde E-Belediye Uygulamaları: Büyükşehir Belediyeleri Üzerine Bir İçerik Analizi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (45), 317-335.
- Kompella, L. (2017). E-Governance systems as socio-technical transitions using multi-level perspectives with case studies. *Technol Forecast Soc Change*, 123, 80-94.
- Kooiman, J. (1999). Social-political governance: overview, reflections and design. *Public Management an international journal of research and theory*, 1(1), 67-92.
- Kölgeliler, Y. Ö., & Türk, G. D. (2022). Türkiye'deki Devlet Üniversitelerine Yönelik Online Şikâyetler Üzerine Bir Değerlendirme: Şikayetvar. Com Örneği. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 10(2), 662-699.
- Levi-Faur, D. (2012). From "big government" to "big governance". *The Oxford handbook of governance*, 3-18.
- Linders, D. (2012). From e-government to we-government: defining a typology for citizen coproduction in the age of social media. *Govern Inform Quart*, 29(4), 446-454.

- Margetts, H., & Dunleavy, P. (2013). The second wave of digital-era governance: a quasi-paradigm for government on the Web. *Philosophical Transactions of the Royal Society A: Mathematical, Physical and Engineering Sciences*, 371(1987), 20120382
- Meijer, A. (2015). E-governance innovation: barriers and strategies. *Govern Inform Quart*, 32(2), 198-206.
- Milakovich, M.E. (2014). Digital governance and collaborative strategies for improving service quality. *KMIS 2014 Proceedings of the International Conference on Knowledge Management and Information Sharing*. 109-118.
- Navarra, D. D., & Cornford, T. (2012). The state and democracy after new public management: exploring alternative models of e-governance. *Inform Soc*, 28(1), 37-45.
- OECD (2003a). *The e-Government Imperative*, Paris
- Önal, H. İ., & Alaca, E. (2017). Vatandaşlık okuryazarlığı çerçevesinde e-Belediye uygulamalarının değerlendirilmesi. *Bilgi Dünyası*, 18(1), 93-124.
- Özer, M. A. (2017). Yönetişimden dijital yönetime: paradigma değişiminin teknolojik boyutu. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 6(16), 457-479.
- Rahman, L. (2016). Governance and Good governance: A theoretical framework. *Public Policy and Administration Research*, 6(10), 40-50.
- Rhodes, R. A. W. (1996). The new governance: governing without government. *Political studies*, 44(4), 652-667.
- Rosenau, J. N. (2004). Governance in the Twenty-first Century. Global Governance. *Critical Concepts in Political Science*, 179-209.
- Stoker, G. (1998). Governance as theory: five propositions. *International social science journal*, 50(155), 17-28.
- TUENNA (1999). Türkiye Ulusal Enformasyon Altyapısı Ana planı Sonuç Raporu. Ankara

- TÜİK (2022). Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması, 2022 Available at: [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Survey-on-Information-and-Communication-Technology-\(ICT\)-Usage-in-Households-and-by-Individuals-2022-45587](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Survey-on-Information-and-Communication-Technology-(ICT)-Usage-in-Households-and-by-Individuals-2022-45587)
- Ulusoy, A. & Çobanoğulları, G. (2013). Trabzon Belediyesi Örneğinde E-Belediyecilik Uygulamaları: Trabzon, *Türk İdare Dergisi*, 477: 269-284.
- Vial, G. (2019). Understanding digital transformation: A review and a research agenda. *The journal of strategic information systems*, 28(2), 118-144.
- Westerberg, S. (2021). Public IT Governance for Digital Transformation: A grounded theory approach for model development.
- Williamson, B. (2016). Political computational thinking: policy networks, digital governance and 'learning to code.' *Critic Policy Stud*, 10(1), 39-58.
- Yurtay, Y., Utar, O., Çakıcı, A., & Erat, S. (2015). E-Devlet Kullanımında Türkiye ve Norveç Modeli Karşılaştırması. *Veri Madenciliği Örneği, Akademik Bilişim*, 4-6. Available at: <https://ab.org.tr/ab15/sunum/379.pdf>
- <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Data/Country-Information/id/176-Trkiye>,
Date of Access:11.09.2023
- <https://www.belediye.gov.tr/hakkimizda#:~:text=Belediyelerin%20tek%20veri%20taban%C4%B1nda%20ortak,Proje%20toplamda%2067%20mod%C3%BClden%20olu%C5%9Fmaktad%C4%B1r.>, Date of Access:10.09.2023
- <https://www.turkiye.gov.tr/e devlet-istatistikleri>, Date of Access:03.09.2023